

કરેમિ ભાન્તે!-શૂન્તે

[સકલદ્વાદશાદ્ધોપનિષદ્.]

અથવા

ભગવાન્ મહાવીરનું જીવન રહસ્ય

[ભગવાન્ મહાવીરની મહા-પ્રતિજ્ઞા]

ભાગ ૧ લો

૧

ચોત્ક અને પ્રકાશન
પ્રભુદાસ બહેચરદાસ પાટેજી.
વ્યવસ્થાપક
જૈન વિદ્યા ભુવન-રોધનપુર.

“ સામાજ્યમાજ્યં નુયનાણં જાવ-ચિન્દુનારાસો ।

તમ્સાચિ મારો ચરણં, મારં ચરણસ્મ નિઘ્રાણં ॥૧૩૦॥ આં નિં

“ સામાયિકમ્નથી માંડીને ગાવન લોકાણિ દુસાર પર્વના સર્વ
સુત્રો શ્રુતજ્ઞાન દ્રોણાય છે. પરંતુ તે અનજ્ઞાનનો સાર આદિય છે, અને
આદિયનો સાર નિર્વાણ છે.”

“ જીવો પમાયવદુલ્લો વદુમ્નોર્વાય વદુવિહેસુ અન્થેમ્નું ।

વપ્પણ કારણેણં વદુમ્નો સામાજ્યં કુજ્જા ॥૧૦૨॥ આં નિં

“ અનેક પ્રકારના પ્રમાણથી પરિણેસો આત્મા અનેક પ્રકારના
સ્વાર્થમાં અનેક રીતે શુભવાણેસો હોય છે. માટે [આત્મ પ્રગતિ કરવા
સાધવાન રહેવા માટે] તેણે અનેકવાર [અને અનેક રીતે] સામાયિક
ધર્મનું આરાધન કરવું જોઈએ.”

“ एवं સામાયિકમપિ ચતુર્દશપૂર્વાર્થસંક્ષેપો થતેતે ”

“ અલ્પાક્ષરં સામાયિકં ચ મહાથમ્, દ્વાદશાઙ્ગપિણ્ડિતાર્થત્વાત્ ”

આં નિં શિં વૃં

“ એ રીતે સામાયિક સૂત્ર ચૌદ પર્વના અર્થના સંક્ષેપ-ગ્રીજીવ
છે.” “અસ્મ અક્ષરવાણું છતાં સામાયિક સૂત્ર દ્વાદશાંગીના સંક્ષેપરૂપ
હોવાથી મહા અર્થવાણું છે.”

“ ચતુર્વિંશતિસ્તવર્દાનાં ચ તદ્વૈદત્વાત્પ્રાયમ્યમસ્ય સામાયિકમ્યં ”

આં નિં શિં વૃં

“ તદ્વૈદત્વાત્તેષામ્ ” આં નિં શિં વૃં

“સામાયિક આવશ્યકનું વર્ણન પાંદેસું કરવામાં આવે છે, કારણ કે
બાધીના ચતુર્વિંશતિ સ્તવ નિગેરે આવશ્યકો પણ તેનાજ બેદો છે.”
“તે [ચતુર્વિંશતિ સ્તવાદિક આવશ્યકો] પણ તેનાજ [સામાયિક આવ-
શ્યકનાજ] અંગો છે.”

“ પ્ર૦-તિત્થયરો કિં કારણં માસહ સામાજ્યં તુ અજ્ઞયણં ? ॥

ઉ૦-તિત્થયરનામગોત્તં કમ્મં મે વેદ્યન્વં તિ ” ॥૭૪૨॥

આં નિં ગાં

“પ્ર૦-તીર્થકરભગવાન સામાયિક અધ્યયન પોતે શા માટે ઉપદેશો છે?
ઉ૦ “મારે તીર્થકર નામ ગોત્ર ધર્મ વેદવાનું છે, તે આ રીતે.”
માટે ઉપદેશો છે”

અધ્યાત્મ-વિદ્યા-પ્રકાશ-રશ્મિ—૧

જૈન તત્ત્વજ્ઞાને—૨
[ચરણાનુયોગ]

શ્રી કાશ્મીર-શાસ્ત્ર-મંદિર-ચણપુર

કરોમ ભન્ત !-સૂત્ર.

[સકલદ્વાદશાદ્ધોષનિર્વૃત્તિ

ભાગ ૧ હો

અર્થવા

શ્રી મહાવીર પ્રભુનું જીવનચરિત્ર

[ભગવાન મહાવીરની મહા પ્રતિજ્ઞા]

સુનિ મહાગાજથી ૧૦૦૮ શ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજશ્રીના

સદુપદેશથી જુદા જુદા ગ્રંથો તરફથી એ

પ્રસિદ્ધ કવિઓ આજે સહ

ચોજક અને પ્રકાશક

પ્રભુદાસ બેચરદાસ પાંચે

અવગચ્છાપક

જૈનવિદ્યા-ભુવન—રાધનપુર.

વી સ ૨૪૫૪] તા ૨૦—૮—૧૯૦૮ [વિ મ ૧૮૮૪

પહેલી આવૃત્તિ - - - - - પ્રત ૧૦૦૦

અનુક્રમણિકા

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧ ભક્તિ નિવેદન.	૩
૨ પ્રસ્તાવના.	૪
૩ ભૂમિકા.	૧૦
૪ કરેમિ ભત્તે-સૂત્ર !	૧
૫ મંગળ.	૨
૧ તૈયારી.	૩
૨ તુલના.	૨૬
૩ પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન.	૪૫
૪ ભાગ્યાર્થ અથવા મનોદશા.	૫૬
૫ અનુભવની ઝેરણુપર.	૭૨
૬ કસોટીને શિખરે.	૧૦૪
૭ પરિણામ.	૧૨૦
૮ પ્રકટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન.	૧૨૪
૯ સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસનતન્ત્ર.	૧૬૦

“પરીખ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ”માં પરીખ નરવરલાલ યુનિલાલે
ડે. ફેક્લીયાવાડાને નાકે—પાટણ. અને

ટાઈટલ, પ્રસ્તાવના, ભૂમિકા “સૂર્યપ્રકાશ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ”માં
મૂળઅંદભાઈ ત્રીકમલાલે છાપ્યાં. પાનકોરનાકા—અમદાવાદ.

શાન્તમૂર્તિ, અદ્વૈતાનુરાગી, આર્યશીખ મહારાજ
 શ્રીશ્રીશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી સન્મિત કૃષ્ણવિજયજી મહારાજ.



જ્ઞાન મૂર્તિ, મહાગુણાનુરાગી, ચારિત્ર શીલ, સન્નિભત્ર પરમ
 પૂજ્ય સુનિ મહારાજશ્રીશ્રીધ્રી ૧૦૦૮ શ્રી કર્પૂરવિજયજી
 મહારાજશ્રીની પરમ પવિત્ર નેવામા

ભક્તિ નિવેદન—

ભક્તિજાળુમાનપૂર્વક મમર્પિત કરવામા આવેલુ આ પુસ્તક,
 વીતરાગ ધર્મના આરાધકોમાના આપના હર હમગના
 સ્પર્શથી સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રનો
 સમ્પ્રદાર પામી, અન્ય આત્મજાળુઓને સમ્યક્
 દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અર્થાત્-સામાયિક
 ધર્મરૂપ વીતરાગ ધર્મની પ્રાપ્ત થઈ
 ઉત્તરોત્તર નિર્વાણ પ્રાપ્ત થનામા
 મહાધક થાઓ એવી ઇચ્છા
 અને આગા ધરાવનાર—

એવક—

પ્રભુદાસ બેચરદાસની

૧૦૦૮ નાર વદના

સ્વીમરસોજી

પ્રસ્તાવના.

“ નમોક્ષાર અને કરેમિ ભન્તે ! ”—એ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયા પછી તેના તરફની લોકરુચિ ઉપરથી નમોક્ષાર વિના એજ પુસ્તક આજે જુદાજ સ્વરૂપમાં વાચક મહારાજોના હસ્તકમળમાં સાર રજુ થાય છે.

કરેમિભન્તે વિષેની મારી વિચાર શ્રેણી ક્રમસર વિદ્યાર્થી છે. પ્રથમ સામાન્ય મહત્ત્વ સમજાયેલું, તે વખત જવા સાથે કેવું સ્વરૂપ લીધું છે, તે લેજે, તે આ પુસ્તક અને ભૂમિકા વાંચવાથી સમજી શકાશે.

પુસ્તકના નામ વિષે એક નાનકડું ક્લિષ્ટ થવા જાય છે:—કરેમિ ભન્તે ! મૂત્ર, દ્વાદશાડ્ગોપનિદ્, શ્રીમહાવીર જીવનરહસ્ય, શ્રીમહાવીરનું સામાયિક. આદર્શ સામાયિક, જૈનગીતા, જૈનધર્મોપનિષદ્. સામાયિક સૂત્ર, સામાયિક ધર્મ. શ્રીમહાવીરની પ્રતિજ્ઞા, જૈનધર્મ પીઠક, મહાદેવક મૂત્ર, જૈનઆદર્શ, આદર્શજૈનજીવન, સમતાયોગ, મુખાવશ્યક, અત્યન્ત આવશ્યક અનુદાન, પ્રધાનાવશ્યક, મુખ્ય આવશ્યક, પ્રથમ આવશ્યક અધ્યયન, વિગેરે વિગેરે. આમાંથી ટાઇટલપર ખાસ સૂચક કયું નામ મૂકવું? એ વિચારણીય થઈ પડ્યું હતું. તોપણ—મુખ્ય પૃષ્ઠ પર લખેલા નામોની યોજના વધારે બધેએસતી લાગવાથી હાલ તેજ રાખેલ છે. હજી તેમાં વિચારને અવકાશ હોવાથી ઉચિત દેરદાર કરી શકાશે.

“કરેમિ ભન્તે ! સૂત્ર ” એ નામ રાખવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ છે કે—એ સૂત્ર દરેક શ્રી પુરુષ અને બાળકોઃ એમ સામાન્ય રીતે વધારે સંખ્યાને પરિચિત છે. જૈનોની મોટી સંખ્યાને એ સૂત્ર આવડતુંજ હોય છે. વળી એ સૂત્ર જૈનોના સર્વ વર્ગને એક સરખું માન્ય છે. એજ રીતે ભગવાન્ મહાવીર પણ સર્વને માન્ય છે? હા. પરંતુ મારો ઉદ્દેશ આ પુસ્તક લખીને ભગવાન્ મહાવીરનું જીવનચરિત્ર લખવાનો નથી. આ સૂત્રની વ્યાખ્યામાં ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીના જીવનનો

ઉપયોગ તો પ્રાસંગિક જ છે ભગવાન મહાવીર સ્વામીના જીવનચરિત્રને મુખ્ય ગણીને આ મૂલ સમજાવવા જતા મૂલની ખુબી ગૌણ પડી જાય છે અને દરેકી આ વ્યવસ્થાથી મૂલની ખૂબી વાચકોની સામે ખરાબ રહી જાય, એમ લાગે છે “ એક મૂલમાં આટલી અધી ખુબી છે ? તો સમગ્ર જૈન શાસ્ત્રોની ખુબી કેવી વિચિત્ર હશે ? ” તેનો ખ્યાલ આપવાનો પણ ગર્ભિત ઉદ્દેશ છે પ્રાચીન સૌરાષ્ટ્રના દરિયા-આ મૂલ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ ઉચ્ચાર્ય છે માટે તેટલું તો પ્રાચીનજ છે તથા તે સકળ દ્વાદશાગીનું મૂલ છે તેથી આ મૂલ જગતમાં જ્યાં જ્યાં જૈનત્વ છે, તે મનમાં ડેન્ડ છે આગળ વધીને દહેનાની દ્વિમત ડગીને તો શેષ તીર્થંકરોએ પણ વિદ્યા વખતે આ મૂલનો ઉચ્ચાર કર્યો છે માટે ભગવાન મહાવીર કહ્યો તથા જૈન દર્શનમાં આ મૂલ વધારે વ્યાપક વસ્તુ છે તે સમજાવવાનો પણ ગર્ભિત ઉદ્દેશ છે [પ્રાચીન ગોધ ડગનારાઓને જૈન ઇતિહાસ લખતી વખતે આ મૂલ કેટલું ઉપારક થશે તેની તો આજથી કંપનાજ સી કડી શકાય ? શુચવાઈ ગયેલા કોડડામાંથી છેડો હાથ દરેકનું મન થાય છે તે નિના પાંડુ ઉકેલી સમજી નથી તેમ જૈનધર્મ અને જૈન દર્શનની પાછળ શુચ ઉકેલતી વખતે આ કેન્દ્રને વગગી રહીને વિચાર ત્રેણી ચનાવવાથી જ આડે ગમે ન ઉતરી જતા અનેકવિધ મૂલ તરવો હાથ લાગવાનો સંભવ છે યદ્યપિ આ મુદ્દો પૂનાચાર્યોના ધ્યાનમાં તો ખરાબ ગૂંહેનોજ છે અને હામ ધામ એજ દરિયાકિનારો તેમજો ધર્મ અને દર્શનની વ્યવસ્થા સાધી છે એમ નજરે પડે છે પરંતુ આધુનિક લોકોના ધ્યાનમાં એ કે કે કેમ ? તે વિશે મને મશય છે] તથા “ એક પ્રાચીન મૂલના સળધમાં ગોધ જોળ ચાલે છે ” એવો પણ ખ્યાલ વાચકોના ધ્યાનમાં ભેમે માટે મૂલની મુખ્યતાએ મુખ્ય નામ રાખતું વધારે ઉચિત લાગ્યું છે “ તો, સામાયિક મૂલ નામ જાણો કરેમિ ભતે ! મૂલ એવું વિચિત્ર નામ શિષ્ટ લોકોને પસંદ પડે તેવું નથી લાગતું ” એમ કહાય હશે પરંતુ

સામાયિક સૂત્ર કરતાં બાળકો અને સ્ત્રીઓને “ કરેમિ ભતે ! સૂત્ર ” એ શબ્દો વધારે પરિચિત છે, એ શબ્દો કાને પડતાંની સાથે તેનો ખ્યાલ જશે કે “ આ સૂત્ર મને આવડે છે ”—અને ચટ ચટ તે બોલી પણ જશે. “ તેને વિષે આ વિવેચન છે ? ” એવી જાણસા જાગત્ થતાં વાંચશે. અર્થાત્ તેની જાણસા પ્રેરાશે. આમ જાણીતા ઉપરથી અજાણ્યા ઉપર જવાનો શિક્ષણનો હેતુ સચવાય છે. હજી આમાં વિચારને અવકાશ હોવાથી કોઈ ભાઈ વધારે લાયક નામ સૂચવશે તો તે રાખવામાં જરાયે આગ્રહ નથી.

મનન વધતાં તત્ત્વાર્થાધિગસૂત્રની વૃત્તિમાંથી “સકલદ્વાદશાંગો-પનિષદ્ભૂતસામાયિકસૂત્રવદ્” એ વાક્ય વાંચ્યું ત્યારે તો ધણોજ આનંદ થયો, વધારે ઉત્સાહ જાગત્ થયો, તેમજ સંકલનામાં ચોક્કસાઈ અને સચોટતા વધતાં ગયાં.

ભાષા—સૌથી મુખ્ય બાબત આ પુસ્તકની ભાષા વિષે ઘણી કૃપાદો થવા સંભવ છે. આ રીતની ભાષા રાખવા તરફ હું કેમ દોરાયો ? તેનો ખુલાસો કરી દેવાથી વિદ્વાનો મને ક્ષમા આપશે. આ ગ્રંથમાં જે કે કરેમિ ભતે સૂત્ર વિષેજ લખવાનો ઉદ્દેશ છે, નહીં કે ભગવાન્ મહાવીર દેવના ચરિત્ર વિષે. છતાં પ્રસંગોપાત્ત મુખ્યપણે તેઓશ્રીના જીવનના પ્રસંગો લેવામાં આવ્યા છે. ભગવાન્ મહાવીરદેવ જેવા સર્વોચ્ચકોટિના મહાપુરુષોનો વાગ્વ્યાપાર ધણોજ સક્ષિપ્ત, ગંભીર અને સચોટ તથા સૂચક હોય એમ કંઈપણ વધારે યોગ્ય છે. તેવા પુરુષોનું મૌન પણ ઘણુંજ અર્થ સૂચક હોય છે. કંઈપણ બોલવાની જરૂરીયાત વખતે અદ્ય શબ્દોમાં અને સચોટ વાક્યરચનાથી જ પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરે. તેનો પરિજન પણ લગભગ તેવો જ હોય. આ સ્થિતિમાં તેમને મુખેથી જે શબ્દો બોલાવવા તે એવી જ શૈલીના હોવા જોઈએ, તેથી આજીઆજીનો. ગ્રંથ સંદર્ભ પણ એવો જ હોવો જોઈએ કે જેમાં એવી પ્રાઠ ભાષા પણ બરાબર બધ બેસતી થાય. તથા—આ પુસ્તકમાં સમાવેલા વિષયોને :

છેલ્લા પ્રકરણમાં તીર્થ પૂર્વાપરની આપણી કેવી સંસ્થા છે ?

તેનો સ્થળ ખ્યાલ આપેલો છે. જૈનધર્મ અને

છેલ્લું પ્રકરણ. તેનું વિજ્ઞાન એ માત્ર વિજ્ઞાન રૂપેજ નથી.

પરંતુ તેના નિયમો જીવનમાં ઉતારનાર

એક ચોક્કસ વર્ગ છે. અને તે વર્ગના સમુહને કાયદા-કાનુનો અને

બંધારણથી મૂળથીજ વ્યવસ્થિત કરવામાં આવેલો છે. તેજ વ્યવસ્થા હજી

ચાલતી આવે છે. નવી સંસ્થાઓ તેની પેટા સંસ્થા તરીકે ગણાય.

અહીં તીર્થ-સંઘ-સંસ્થાને લગતા મૂળ મૂળ નિયમો આપ્યા છે.

તેનો સંક્ષિપ્ત વિગતવાર નિબંધ જુદો તૈયાર કર્યો છે. એ અનુસાર

સંપૂર્ણ સાગોપાંગ બંધારણ લખાય તો એક દળદાર પુસ્તક થાય.

કદપો અને છેદગ્રંથોમાંથી તેમજ ચાલુ સ્થિતિમાં જ્યાં તેના અવશેષો

હોય તેનો ફરીને સંગ્રહ કરી કાયદા-કાનુનો તારવા જોઈએ.

આ તીર્થ સંસ્થા અઢીહજાર વર્ષથી ચાલતી આવે છે.

અને આટલી ચિરસ્થાયિ છે, તેનું કારણ-તેનું મહત્ત્વનું બંધારણ પણ છે.

આજકાલના કામચલાઉ બંધારણોથી કાઢપણ સંસ્થા હજારો વર્ષ

માટે સ્થાયિ ન થઈ શકે. માટે જેઓ મહાવીરના ભક્ત હોય,

તેમનું શાસન આગળ ચાલે તેનું ઈચ્છિતા હોય, તેમણે અભિનિવેષ-

આગ્રહ છોડીને, દીર્ઘ દષ્ટિ રાખીને એ બંધારણની પુનઃવ્યવસ્થા કરી

તેનેજ અમલમાં લાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. નહીં કે ખીજ કેટલીક

વસ્તુઓની ઘાલમેલ કરીને એ બંધારણને છિન્ન ભિન્ન કરવાને બાલીશ

પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

જૈન સઘની કાઠપણ સંસ્થા કે પેટા સંસ્થા રચતી વખતે તીર્થના

બંધારણના મૂળતત્ત્વો ખ્યાલમાં રાખવા, ને તેને ક્ષતિ ન થાય તેમ રચવા.

અન્યથા માર્ગભ્રષ્ટતા થવા સંભવ છે. મહાપુરુષોનું અપમાન અને

આશાતના થાય તે જુદાં. જેઓ ધર્મ અને તીર્થ નિરપેક્ષ છે, તેને

તો આ બંધારણથી વિરુદ્ધ થવામાંજ પોતાના સાધ્યની સિદ્ધિ છે.

પરંતુ જેઓ તીર્થ અને ધર્મ માથે સાપેક્ષ વૃત્તિવાળા છે, તેઓએ
ગદાગણને માપેક્ષ ગહેવામાજ પોતાની સાધ્મિદ્ધિ ને આગવના છે

જેન ધર્મના પ્રમાણભૂત સાહિત્યના અતરુ ભાગમા આ
પુસ્તકને સ્થાન મળવાની આશા રાખી, એ 'જિજ્ઞાસીના રાજ-
સિંહામન પર બેઠવાના' મનોગ્ય જેની છે પરંતુ તેના બહિર્ભૂત-
પ્રચારકઅગમા હેલા નજરનું જે સ્થાન મળવાનું ભાવ્ય પ્રાપ્ત થાય
તોયે યથાકથયિત શ્રુત-ભક્તિ કર્યાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય તેટલાપરથી
દૃઢકૃત્ય થઇને એની આગા ગખી શાય કે ઉત્તરોત્તર શ્રુત-ભક્તિ
હરવાના મુખમંત્રો મને મદદ પ્રાપ્ત થાઓ ! ! ! અગતુ

નવા ભાગો હપાવવાની આશાથી આ પુસ્તક અમે તદ્દન બેટ
આપી શક્યા નથી છતાં કિંમત ઘણીજ જુજ ગખનામા આવી છે
મામગી લેનાગઓને તેથી પણ જુજ કિંમતે આપીશું હારણ કે
અમારો આશય વિગેય પ્રચાર કરવાનો છે

આ પુસ્તકની આખી ગ્યના ગય અભ્યામની દષ્ટિની ને ત ન
સ્વન ૧ છે એટલે તેમા ઘણીજ જૂનો થવાનો મમ ૧ છે તથા
હપાતા ધાર્મી કરતા ઘણો લાંબો વખત થયો છે વળા વાચકોને બહુજ
ગદ જોરી પડી છે એની ખીજ પણ ઘણી અખવનાઓ નાગે મ જોનો
તગદથી ક્ષમા ચાચી વિગ્રમુ છુ

ચાનપુ ૦ દડીવાવામ
અશાકે સુદ ૮
૧૮૮૪

}

સેવક,
પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ
ચોજક ને પ્રાસ

ભૂમિકા

૧. “ ઈચ્છિકારિ લગવાનુ પમાય કરી સામાયિક દંડક ઉચ્ચ-
રાવેછા । ” આ વિનંતિ પછી વડીલ ‘ કરેમિ જાતે ! ’ સૂત્ર મંભળાવે છે.
એ હકીકત પ્રત્યેક જ્ઞેન બાળકને લગભગ અત્યંત વિદિતજ છે.
પરંતુ તે દંડકસૂત્ર સમગ્ર જ્ઞેનત્વનુ કેન્દ્ર છે, મૂળ છે, ખીજ છે,
સારભૂત છે, તેની તો લાગ્યેજ હાલની જ્ઞેન જનતાને માલમ હશે.
તે કેન્દ્ર કેવી રીતે છે ? તે સમજાવવાનો આ પુસ્તકમાં પ્રયત્ન કરવામાં
આવ્યો છે. અહીં એ સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે કે—આ પુસ્તકમાં લગ-
વાનુ મહાવીરદેવના જીવનના પ્રમુખો આપવામાં આવ્યા છે, તે
માત્ર પ્રાગગિકજ છે.

૨. મહા અભિનિષ્ક્રમણુ વખતે લગવાનુ મહાવીર દેવે આ મહા-
દંડક સૂત્રનો ઉચ્ચાર કરી અભિગ્રહ ધારણુ કર્યો હતો. અને તેજ
અભિગ્રહના પાલન ખાતર સાડાગાર વર્ષ સુધી ઘેર પરિપહેાની
સામે ઝડમ્યા હતા. પરિણામે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી એજ અભિગ્રહ
ધારણુ કરવાનો જગત્તે ઉપદેશ આપ્યો છે, અને તે ઉપદેશના પ્રચાર
માટે તીર્થ નામની સંસ્થા સ્થાપી સ્થાયી વ્યવસ્થા કરી છે.

૩. આ પ્રતિજ્ઞાવાક્યનો ઉચ્ચાર લગવાનુ મહાવીર દેવે કેવી પૂર્વ
તૈયારીથી કર્યો હતો ? તથા એ પૂર્વ તૈયારી સાથે તેમની ગૃહસ્થાવાસ
જીવનની, ને તે વખતના દેશકાળની કેવી પરિસ્થિતિ હતી ? તેનો ‘કંઈક
ખ્યાલ આપવા પ્રથમના બે પ્રકરણો આપવામાં આવ્યા છે. બાકીના
પ્રકરણો પ્રતિજ્ઞા સાથે કેવો સંબંધ ધરાવે છે ? તે ગ્રંથ વાંચવાથી
બરાબર સમજી શકાશે.

૪. સ્વયંબુદ્ધ લગવાનુ મહાવીરદેવે ઉચ્ચારેલું પ્રતિજ્ઞાવાક્ય જ
ત્યારપછીના તેના સર્વ પ્રકારના સર્વ અનુયાયિઓ થોડાઘણા ફેરફાર
સાથે પ્રતિજ્ઞા તરીકે ઉચ્ચારે છે. સર્વ જ્ઞેન અનુષ્ઠાનોમાં
મુખ્યપણે સાક્ષાત્ કે પરંપરાએ આ સૂત્રની છાયા હોય જ છે. આ

સૂત્રનું મહત્ત્વ સમજનારજ નૈન આગમોની સગતિ અને એકવાક્યતા સમજી શકશે

૫ ભગવાન મહાનીરદેવે ઉચ્ચારેલું પ્રતિજ્ઞાવાક્ય ગણુવર ભગ-
વતોએ દ્વાચ્ચાગીમા દાખવ કરી, તીર્થનું અગ બનાવ્યું, માટેજ તે
ગણુધરકૃત ગણુયુ, અને સર્વ પ્રાણના મમ્યર્ દર્શનીઓના ઉપયોગને
માટે જાતરમા મમ્યુ, એટલે તે અગમાલયુત પણ ગણાયુ છતા આન-
સ્થક નિર્ધુક્તિના એક વાક્ય ઉપરથી કરવામા આવેલું માફ અનુમાન
સાચુ હોય તો એવ બાનીચ તીર્થકરોએ પણ કેટલાક ફેરફાર સાથે
આ જ પ્રતિજ્ઞાનામ્ય ઉચ્ચારેલું, અને ખુદ આદિતીર્થપતિ નપભદ્રેવ
પ્રભુએ પણ તેમા પ્રમાણુ તરીકે જૈનશાસ્ત્રોમાના ઉદ્દેશો અને સૂત્રની
સાવધનનામાનિક, અને સાવધ યોગનું પ્રત્યાખ્યાન એ સાવ વાક્યોથી
પ્રતિજ્ઞાસૂત્રનું સ્વાભાવિકપણ-ગણાવી સમય તોપણ ભગવાન
મહાનીરદેવના જોટવી આ સૂત્રની પ્રાચીનતા સાબીત કરવામા તે
કોઇપણ બાધક પ્રમાણુ નથી જ

૬ બાળીના પાચ આનસ્થના સુરો આ સૂત્રના વિસ્તાર
રૂપજ છે, એમ કહીએ તોપણુ આને, એટલુજ નહી પરંતુ સમગ્ર જૈન
વાચમય પણ આ સૂત્રના અર્થવિસ્તાર રૂપ જ છે

૭ પૂર્વાચાર્યોએ આ સૂ. ઉપર ઘણું લખ્યુ છે છંદે આ-
વસ્થાની વ્યાખ્યારૂપ ચતુર્દશ પુરંધર પગમપૂજ્ય શ્રી ભદ્રમાદુ સ્વામી-
કૃત આવસ્થા નિર્ધુક્તિ સૌથી પ્રાચીન અને મૂળભૂત વ્યાખ્યા છે
તેના ઉપર આવસ્થા ચૂર્ણિ, ભાષ્ય, મુનાવસ્થા દીક્ષા [પ્રાકૃતમા]
તથા શ્રીમાન દગ્ગિભાસગિની નાની અને મોની [જે મગની નથી]
એ વ્યાખ્યાઓ, તથા ખીજ કેટલીક અવચૂર્ણિ રૂપ લઘુ દીક્ષાઓ એ
બધુ માદ્વિત્ય ભગવર ઉપનિષદ હોય તો છંદે આવસ્થા ઉપર લખા
યેલા ગ્રંથ મમહનું 'ત્રોક પ્રમાણુ લાખ દો' લાખ ઉપગત ગ્રંથ

૮ તેમાં પશુમા " કરમિ જાતે " સૂ. ઉપર એક દ્વંદ્વ
ગાથા લગમગ નિર્ધુક્તિ છે ચૂર્ણિ ભાષ્ય અને દાગ્ગિભદ્રી શ્વેતિ, ઉપ-

રાંત શ્રીજનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમલુકૃત ત્રણ-સાડા ત્રણદુનર ગાથામદ્ધ વિશેષાવશ્યક લાખ્ય, તેના ઉપર ક્રાંતચાર્ય, મલ્લધારિ હેમચંદ્રચાર્ય, તથા મલયગિરિ મહારાજ કૃત ટીકાઓ. વિગેરે ગ્રંથોનો સંગ્રહ કરીએ તો તે પણ લગભગ પોણા લાખ સ્ત્રોક પ્રમાણ થાય એમ લાગે છે. તે ઉપરાંત છુટા છુટા સૂત્રો ઉપર સ્વતંત્ર લાખ્યો, લલિત વિસ્તરો વિગેરે ટીકાઓ, ટીપ્પણો, તથા લાપામાં લખાયેલા ટપાઓ વિગેરેની સંખ્યા પણ ઘણીજ મળી આવે તેમ છે.

૯. ખૂબી તો એ છે કે આ “ કરેમિ ભંતે ! ” સૂત્ર સર્વ જોતોને માન્ય છે. શ્વેતામ્બર, દિગમ્બર કે સ્થાનકવાસી. સર્વ ગચ્છોને પણ માન્ય છે. એવું એક પણ સૂત્ર કે ગ્રંથ સર્વમાન્ય નથી. તત્ત્વાર્થ સૂત્ર શ્વેતામ્બર દિગમ્બર બંનેને માન્ય છે. ત્યારે સ્થાનવાસી વર્ગ તેને માન્ય નથી રાખતો. કારણ કે સંસ્કૃત લાપામાં છે. ન્યારે ઉપલબ્ધ આચારાંગાદિક કેટલાક આગમો શ્વેતામ્બર અને સ્થાનકવાસી બંને વર્ગને માન્ય છે. ત્યારે દિગમ્બરો તેને માન્ય ગણતા નથી. પરંતુ આ કરેમિભંતે !—સૂત્ર ત્રણેયને માન્ય છે. એટલે મૂળ તો ત્રણેય વર્ગ પકડયું જ છે. આમ છતાં શ્વેતામ્બરોમાં આ સૂત્ર ઉપર ઘણીજ મૂળભૂત અને પ્રાચીન વ્યાખ્યાઓ છે. અને અનેક વિધિ-વિધાનોમાં અને અનુશ્ચાનોમાં આ સૂત્રને જોડવું વ્યાપક સ્થાન છે, તેટલું બાકીના બેમાં નથી. એ તો સ્પષ્ટજ છે, તો પણ કાંઈને આદર ઓછો નથી.

૧૦. કરેમિ ભંતે ! સૂત્ર ઉપરનું પૂર્વાચાર્યોનું લખાણ મેં આ પુસ્તકનું પાંચમું પ્રકરણ લખતી વખતે જોયું, ત્યારે મારા આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. અનેક દૃષ્ટિબિદુથી આ સૂત્ર ઉપર જે લખવામાં આવ્યું છે. તેનો શતાંશ પણ આ પુસ્તકમાં ઉતારી શકવાને શક્યજ નહોતું અને નથી. માટે જેને ખાસ જાણવાની ઇચ્છા હોય તેમણે તો તેજ ગ્રંથો જોવા જોઈએ. જેને જોઈતવ વિષે જાણવું હોય, તેણે તત્ત્વાર્થ સૂત્રનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, એ તો કીક. પરંતુ વિશેષ જ્ઞાસુએ તો આવશ્યક સૂત્ર અને તે ઉપરનું સાહિત્ય ખરાબર કાળજીથી અભ્યસ્ત

કરવું જોઈએ ને તેવી વ્યક્તિજ જ્ઞેન દર્શન, શાસ્ત્ર, અને ધર્મ, તથા વ્યવસ્થા વિષે અભિપ્રાય આપે કે ઉપદેશ આપે તોજ તે વ્યાજબી ગણાય આવશ્યક સૂત્ર જ્ઞેન આગમોનું પ્રવેશદ્વાર છે એ વાત તદ્દન ખરી લાગે છે જ્ઞેન દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થવા વિના જ્ઞેન આગમોનું દાર્ પામવું ઘણું મુશ્કેલ છે અને ઇતર સાહિત્યની દૃષ્ટિથી તેનું અવલોકન કરના જતા તે જગત્કલ્યાણીની પવિત્ર વાણીને અન્યાય થવા મલન છે

૧૧ આ ભાગમાં ભગવાન મહાવીરદેવના જીવન પ્રમગ્નો સાથે કરેલિ ભતે । સૂત્રનો મંત્ર સમજવી જ્ઞેન ધર્મ અને દર્શનનું ઉત્થાન કેવી રીતે છે ? તે સમજાવવામાં આવેન છે હવે પછીના ભાગોના વિષયોની રૂપરેખા અહીં આપીએ છીએ જેમ જેમ ગંભીરો મળતા જશે, તેમ તેમ તે લખાતા જશે પરંતુ ક્ષત્ય લખી ન શકાય તો તેની દુઃ રૂપરેખા જાણવાથી ક્ષત્ય વાચકો મંત્રોપ થાય—

ભાગ ૨ જો—ભગવાન મહાવીરદેવના અનંત મામર્થ્ય યુક્ત આત્મ પ્રમાણમાં પરિણત થયેના સામાયિક લાનનો પ્રમશ તેમજો બાદીના ૩૦ વર્ષ સુધી ઉપદેશ આપી જગત્માં ફેલાયો જગત્ એટલે મહાવીર દેવની વ્યક્તિ શિવાયની વ્યક્તિઓના આત્માઓ જેટલા પ્રમાણમાં તે જીની શક્તિ ભગવાન મહાવીર દેવ નિવાણુ માથા પછી તુર્તજ મધ્ય મતિમાન મહાત્મા પોતાની સુક્ષ્મ દૃષ્ટિથી તે પ્રકાશની જગત્માં રહી ગયેની અસરને એકઠી કરે અને તે સમગ્ર એકન થયેન પ્રકાશના નળનુ-પાવરનું પુરેપુરું માપ કાઢે ત્યારે તે બળનું પ્રમાણ કેટલું થાય ?

અર્થાત્ ભગવાન મહાવીરદેવે શીરિતે પ્રકાશ ફેલાવ્યો ? અને તેની કેટલી અસર સ્થાપિ રૂપે જગત્ જીવી શક્યુ ? આ બે પ્રશ્નોનો નિર્ણય કર્યા પછી તે પાવર ધીમે ધીમે ફેલાય જાતોથી ઘટતો ગયો ? તેના ઉપર કંઈ કંઈ અતિદાસિક અસરો થઈ ? તે અસરોમાંથી પમાડ થવા છતાં દાસ એ સ્વાભાવિક પાવર કેટલો ટપી ગયો છે ? તે વિચારવાનું રહે છે [ધર્મના અનુયાયિઓની સખ્યા નાની હોય કે મોટી હોય તેના ઉપર

૧૨. આ ચાર લાગ બરાબર સાંગોપાંગ રીતે પ્રમાણભૂત મુદ્દાસર જેમ અને તેમ સંક્ષેપમાં લખાય તો જરૂર સંક્ષિપ્ત રૂપિવંત મહાશયોને જૈનધર્મ વિષે ખ્યાલ બાંધવાને અને તેનું રહસ્ય સમજવાને ઘણીજ સગવડ થાય. જૈનધર્મ અને તેના ગંધારણ વિષે મુદ્દાસર અને પરસ્પર એક બીજા સાથેના સંગંધોનો ખ્યાલ આવે. અસ્તવ્યસ્ત મુદ્દાઓ ઉપરથી જેમ તેમ સાચા ખોટા અભિપ્રાયો બાંધવાને કારણ ન મળે.

૧૩. આ મહાસૂત્ર વિષે જેટલું લખાય તેટલું જોરબું છે. જેમ જેમ વિચાર કરવામાં આવે છે, તેમ તેમ તેની અગાધતા એટલી બધી લાગે છે કે છેવટે મુગ્ધ થઈ એ પરમ શ્રુતને—એ મહાદંડક સૂત્રને લક્ષિતથી નમસ્કાર કર્યા સિવાય—શ્રદ્ધાલક્ષિતથી નમ્યા સિવાય ચાલતું નથી. તેમાં રહેલા અર્થગાંભીર્યનો સાક્ષાત્કાર શી રીતે કરવો ? એ મહાગભીર પ્રશ્ન થઈ પડે છે. છેવટે ગમે તેટલા વિચારો કર્યા થઈ પળુબાટીની અગમ્યતા માટે શ્રદ્ધાથી નમવુંજ પડે છે. મને તો લાગે છે કે અનેક શુદ્ધિમાન વ્યક્તિઓની શુદ્ધિ શક્તિ આ સૂત્રના ગાંભીર્યને ફરી વળે કે કેમ ? એ વિષે તો શંકાજ લાગે છે.

૧૪. જેઓના આત્મામાંથી આ પ્રકાશ નિકળ્યો છે, જેમણે પોતાના જીવનમાં તેનો યથાશક્તિ અનુભવ કર્યો છે, અને જે તેની અગાધતાનો પાર પામ્યા છે. તે સર્વને અંતઃકરણથી લક્ષિતપૂર્વક વંદન કરીને વિરમું. છું.

લી૦ યોગેશ્વર-

અત્મ-વિદ્યા-પ્રકાશ-રશ્મિ ૧

(જૈન તત્ત્વજ્ઞાન)

[ચગ્ગાનુભોગ]

કેરમિ ભંતે !-સૂત્ર

અથવા

શ્રી દ્વાદશાંગોપનિષદ્

(શ્રી મહાવીરપ્રભુ જીવન રહસ્ય)

“ સકલદ્વાદશાંગોપનિષદ્ભૂતસામાયિકમૂનવદ્-”

શ્રીમ યગોપનિષદ્ ઉપાધ્યાય

નવમર્થ તી. ૧-૧

ચોટ

પ્રભુદાસ ગેચગદાસ પારેખ

મંગળ.

મંજ્જલં ભગવાન્ શ્રીચીરઃ

ઐકવ્રિસ્યા સ્વૈયા.

(૧)

ભારતભૂમિમાં જ્યારે માગધ દેશ હતો એનો સરદાર,
આર્ય પ્રજાનું આર્યત્વ જ્યાં જોતુંતું અસ્ખલિતજ ધાર,
પ્રજાજીવનના પણ મોહાનો કોઈ ન. તેજેવધ કરનાર,
મુંદર સમયે જન્મ ધરે જેઃ વીર નમું તે વાર હજાર.

(૨)

ધાર્મિક, સામાજિક જીવનનો રાજકિય પણ પૂર્ણ વિકાસ,
દેશ-વિદેશનું કેન્દ્ર જગતર ગંગા-સાગર ઠારા ખાસ,
વિજ્ઞાન, કળાદિક સંસ્કૃતિની પ્રગતિમાં મચેલા નગનાર,
સાધ્યું સ્વાભાવિક સંપૂર્ણત્વ; વીર નમું તે વાર હજાર.

(૩)

આધુનિક ભારતધતિહાસે કાળગણના જ્યાંથી કરાય,
બુદ્ધયત્રી પણ પૂર્વ કાળે નવચેતનતા જેથી થાય,
હતી આંતર શત્રુ, પ્રેમે— બાહ્ય જગતને વશ કરનાર,
સંયમી, સ્વાશ્રયી, સર્વજ્ઞ, મહા— વીર નમું તે વાર હજાર.

(૪)

પુરુષસિંહ, મહારાજકુમાર, જન્મભૂમિ છે પ્રાંત ગિહાર,
લ્યાગી, યોગી, મૌની, તપસ્વી, સહન કર્યું છે વર્ષજ બાર,
મનુષ્ય કે પશુ માત્ર નહીં પણ, સર્વ જગજન્તુ હિત કરનાર,
આત્મિકરાજ્યે ત્રિભુવનસ્વામી, વીર નમું તે વાર હજાર.

૧

તૈયારી

શ્રી વર્ધમાનકુમાર પાસુ ઢાળી ઠક્યા હતા, મનઃજ
જાળથી મ્હોપા પાળી છાત્રી નિદ્રાની અનર ઉડાડતા હતા
તુરત શર્યાપાલિકાએ દૂધના શીલુ જેવો રૂમાલ ધર્યો, તે
લેઈ મ્હો લૂચ્યુ આમ શાહિણીએ આમર હાથ લીધું
તામ્બુલ વાહિનીએ પાનનું બીડું હાથમા મૂક્યુ ટપુ-મિશ્રિત
પાન વર્ધમાનકુમારે મ્હોમા મૂચુ

મદા શાન અને લા ય મુખમુદ્રાનાળા વર્ધમાનકુમાર
આને રહેજ વિચાર વ્યથ જણાતા હતા પદન દોડી
ભદ્રાનન પર ટેમગીની માકડ ગ્રાળના હતા

મર પગિજન હાજર હતો મૌ નેવાના કાર્યમા

ગુંથાઈ ગયા હતા. કંચુકીઓ હાથની સંજ્ઞાથી ને નાક પર આંગળી મૂકી ગડબડ, ને ગણગણાટ અટકાવી શાંતિ પાથરતા હતા. ઐ દારપાલિકાઓ પોતપોતાના અધિકાર પર હાજર હતી.

વર્ધમાનકુમાર શાંતપણે બેઠા હતા. કેટલોક વખત એમ જ ગયો. “ચિત્તને આરામ અને આનંદ મળશે, ને નિદ્રાની સુસ્તી ઉડશે” એમ સમજી વીણાવાદકોએ વીણા હાથ ધરી. તેના સૂર મેળવવાની શરૂઆત કરતાં જ શ્રી વર્ધમાનકુમારે હાથની સંજ્ઞાથી અટકાવ્યા. એટલે તેઓએ પોતપોતાનો સાજ સલામતપૂર્વક સૌ સૌની જગ્યાએ મૂકી છાંડ્યો.

વળી ક્ષણભર સુમસામ શાંતિ પ્રસરી રહી સૌ પોત-પોતાના કામમાં હતાં, પણ ચિત્તમાં “હવે શું થાય છે ?” એવી આતુરતા સૌને જળી હતી, એમ દરેકના અંત્રમાં ને ઉદ્બ્રાન્તનયનો પરથી જણાતું હતું.

“કલહંસક ! ઐ કલહંસક—”

“હા ! આંચો, હા !” કહી થોડે દૂર અંદનદ્રવ વિગેરે વિલેપનદ્રવ્યો તૈયાર કરનારીને કંઈક સૂચનાઓ આપતો હતો, ત્યાંથી આવી ઘુંટણુ મુઘ્ની મસ્તક નમાવી આજ્ઞાની રાહ-જેતો છત્રધર, કલહંસક નમ્રભાવે ઉભો રહ્યો.

“બહાલા ! જરા બેઠા આવ તો—અનેકરાજન્ય—પ્રણમિતચરણકમળ વડિલળધુશ્રી હાલ ક્યાં ગિરાજે છે ? શા કાર્યવ્યાપારમાં નિમગ્ન છે ?”

તે યા ગી

“ શ્રી આપની આજ્ઞા પ્રમાણે— સ્ત્રી, યા—૭૬૧૫
પાઠે પગે ચાલી, પ્રસાદ કરી, કલકલક પવન વેગે જોડા
બદાઈ નર્મ મનમહેવના બીજા ભાગ તરફ ચાલ્યો ગયો

ચાલી ગાનિ પથગર્ભ સ્ત્રી, જો પ્રવચની ગભી
ગ્તા કમી ગયા હતા માત્ર અનિમેષનયને ત્રીવર્ધમાન
કુમા-નું વ્યભિત્ય નિદાગી ગી, હવે “ શું થાય
છે ? ” તેની આતુચનયને ગદ્ય જેવા હતા પાની નજર
ખુદ વર્ધમાનકુમાર પ જ હતી તે વળતે વર્ધમાનકુમાર
કમંડ મોવતા હતા કે કેવા નિચા હતા હતા ? તે કઈ
કદી ગદ્યાનું નહીં, પરંતુ જોડે નીચ પ્રમાણે ભા. થયો—

“ હવે, માતા-પિતાના સ્વર્ગગમનને બહુ દિવસો
વિધા નહીં જોડે વડિવ બધુનો ગ્રાહ હવે જોડે તેના
ગયો ન મળાય તોપણ જેડે હવે થાય છે ? ”

“ અહા ! માતા-પિતાનું સ્વર્ગગમન ! ! ! શું જોડેનું
વાચન ! પણ તે દિવસો તો સી ગયા ! ! જો નદાગી
માતા ! તમાના એકમાત્રે મને જોડે હતા કેવા
નેહ ! તો, અમનના નદર મુદતુ ગમન કરીને,
તેનાથી ઉતારી કાઢેવ નાખાઈ વિવેચન કે જો હાય પગે
અડતો હતા ત્યાં ના ! જેવાનું વજનના હવે પણ મળ
વાર આ રી. આઈ જનું હતું માનુશી ! માનુશી ! મન
યા કે-જે જોડેની નામગાજ મનની જે આપ મને

પરણાવી શક્યા હતા. “ જોડા ! આટલું માની જ
જોડલાજ માત્ર શબ્દો ઉચારી માતા ! મારી પીડ
તમે હાથ મૂક્યો હતો, તે વિસર્યો કેમ વિસરાય ? ”
હા ! માતા ! તમારે સ્વર્ગગમન ! જો દેહ ! દેહ !!
શાળુભંજુરતા હું જરાજર પિછાણું છું. તેનું ઝોપધ- ”

જોડાએક કલહસક પ્રવેશ કરી-ધુટાણીએ ખડ
હાથ ઉઠા કરી-

“ જય જય ભાર્ગવ ! ”

“ કેમ ભાર્ગ ? શી હકીકત છે ? ”

“ હા, વડિલશ્રી મંત્રણા મંદિરમાં ગિરાજ છે. ।
તથા શ્રેષ્ઠી સાંમતો પણ ત્યાંજ આવશે, એમ જણાવ
પછી યથારુચિ આપની. ”

અહો ! ભુજો ! સામેજ શ્રી નંદિવર્ધનદેવ સર્પા
ગિરાજે છે ને. બાબુમાં છે, તે મંત્રિરાજ અને કે
મિત્ર રાજકુમારો. હજી બીજા પણ કેટલાક મિત્રો, સા
સરદારો, ગૃહસ્થો તેમજ મુખ્ય મુખ્ય રાજકર્મચા
આવતા બંધ છે. આવો, આપણે પણ સર્વ સામાન્ય ર
પર જ જોવી જઈએ.

હા, આવો.

તે યા ગી

“માનવર મિહામનાધિષ્ઠિતભૂપાલોના નર્મ ગજપુત્રો!
 શ્રેષ્ઠીપુત્રો ! મામતો અને ગૃહસ્થો ! આજની રાજમભા
 આમ્થાન મહાપમા નહીં ગમના અર્હુજ-દેવશ્રીના એકાન્તા
 વામની નજીક જ મત્રણામદિગ્મા ગણવામા આવી છે
 આપ મર્વ જાણો છો, કે-ગજપિતા, શ્રી મિદ્યાર્થ દેવ,
 તથા ગજમાતા વૈદેહીજી શ્રી ત્રિશલાદેવી પ્રતવાત્મયની
 મૂર્તિમત્ત પ્રતિમાઓ જેવા એ જેના નામોઆજીજ નહીં,
 પરંતુ મમજીમાત્રથી જ આપણા મન્ન-નમે છે, અને હુંયા દ્રવે છે
 તેઓના સ્વર્ગગમનને હજુ તો થાહુ દહાડા વીત્યા ચે નથી અને
 અપ મમયથીજ મધાલિપિપ્ત, પૂર્ણદગાવાન ચદ્રમમાન
 છતા શોડ-ગાહુથી યેગયેલા આ પિતૃભક્ત આપણા મહાગત
 આયુષ્માન શ્રી નદિવર્ધન દેવ

હજુ તેઓશ્રીનો ગ્રામરેન પલુ જાગરત્ત છે
 તેથી આપ મર્મને માગી વિનનિ છે કે-રિનોદો, પ્રાનગિ-
 વાર્તાવાપ વિગેરે તે આપ નર્વ એનાજ પમદ કુશો, કે
 જેથી ટરી, મહાગજશ્રીનો ગોકુલકો કમ્પક કાન થાય

મહાગજશ્રીની છાત્રનો લેગમાત્ર ઈગિત પગી
 જાગીને, અત્રે પધાએવા નાયક મહાને પલુ ગો- ફર કને જોરી
 કોઈ નુફર વન્તુનો આજ્ઞ કાને વિનનિ હર હુ ”

ગુરુ મત્રિશ્રીની વિનમિ પગી મગીનાચાર્ગોએ

કે કે મિ ભં તે !-ચૂ વ

વાછત્રોના ગૂર મેળવવા માંડ્યા.

આ...જ રાજે અહો-ઋ...તુરાજ વર્મત	આ...જ રાજે
અહો-ઋ...તુરાજ વર્મત	વ...ને-વત
વત ગછ ખૂખ વિક્રમંત	વ...ને-વત
વત ગછ ખૂખ વિક્રમંત	મ...ધુદર
માલતી પુષ્પે શુંજન—રવ કરતા વિરાજે	
માલતી પુષ્પે શુંજન—રવ કરતા વિરાજે	
લતાગો કુમુદ હામ હર્મત આ...જ રાજે	
લતાગો કુમુદ હામ હર્મત આ...જ રાજે	
અહો-ઋ...તુરાજ વર્મત આ...જ રાજે	
અહો-ઋ...તુરાજ વર્મત આ...જ રાજે	૧
	વા...યુ—મલ-
યાચલનો વહે ઉલ્લસંત વા...યુ મલ-	
યાચલનો વહે ઉલ્લસંત દ...દુકંતી	
કાયલડીનો મધુ—૨ પંચમ રાગ ગાજે	
કાયલડીનો મધુ—૨ પંચમ રાગ ગાજે	
કેમુડા રે કેમરી વિક્રમંત આ...જ રાજે	
કેમુડા રે કેમરી વિક્રમંત આ...જ રાજે	૨

અહો ઋતુરાજ વર્મત વંને વત વંત રાંછ ખૂખ વિ

હર્મત મધુદર માલતી પુષ્પે શુંજનરવ કરતા વિરાજે

લતાગો કુમુદ હામ હર્મત આજ રાજે

તે થા ઝી

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

આ જ ગીતે આ આ આ નો "

आ न गते आ आं आं आ -॥ श्रीः॥

આ જ રીતે આં આં આં આં આં આં

આ જ મને આં ના ના આ પૂર્ણ છે

ଆଁ ଟା ଟାଁ ଆଁ ଆଁ ଆଁ ଆଁ ଆଁ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

אֲנִי עַל כִּי אֲנִי אֲנִי אֲנִי אֲנִי אֲנִי

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

अ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

મહાગત્તએ દ્વાયની મનાઈ મળી

ગોકાઓઃ આલમ ને વાલોના મુજ ગમ

नमो भव्य-निशानि। ३

କି କାହିଁକି ?

રહા છે ? તમારું આ શોકરાહુચ્ચસ્ત પૂર્ણચંદ્રતુલ્ય
મુખમંડળ ક્ષેત્ર "મારોથી હવે" રહ્યું "જનું" નથી. હું
રોઈ પડીશ! જો જો, કહું છું કે—મારોથી નહીં રહેવાય!
અને જો મારું રૂઢન શરૂ થશે અને રસ્તા પરના
ગર્હણો તથા શ્વાનો હુસશે, તેમાં પછી મારો વાંક ન
ગણશે. ”

મહારાજનું મેઢાં જરા મરકેયું. "આખી સલા "હસવા
લાગી. જોવે જોકાએક પ્રતિહારીએ પ્રવેશ કરી—

“ આ તરફ જરા દેવશ્રી ! દષ્ટિ દીલુએ છું ! ” જોમ
જોલતાં નીચે જુકી હાથ વતી પ્રણામ કરી—

“ શ્રી વર્ધમાનકુમાર પધારે છે ! ! ”

“ જોહ્ 'વર્ધમાનકુમાર' ! કયાં છે ? ”

“ છું ! દાર નહક જ આવી પહોંચ્યા છે : ખુશો,
જો આવે. ”

સલામાં શાંતિ પથરાઈ, વર્ધમાનકુમારના મુખચંદ્ર
તરફ જ સૌ આતુર નયનકુમુદો વિકસી રહ્યાં. વર્ધમાન-
કુમારે આવતાં આવતાં દારમાં પ્રવેશ કર્યો.

રાજમાન્ય ભટ્ટ કવિએ પ્રસંગોચિતે કાવ્ય લલકાર્યું :—

‘ શાંત રસે મતિમાન માનું જોઈ સૌમ્યતાં. ’

‘ નીર રમ મતિમાન માનું જોઈ સ્ત્રીરસા. ’

તે યા મી

લાન અર નદ માનુ, પૂર્ણ નદ મોજ છે
અગ અગ નીપના પ્રજાનો જ મોજ છે

વર્ધમાનકુમારે મલામા પ્રવેગ કર્યો અને ઠવિએ
વર્ણન આગળ ચલાવ્યું —

૭

ધ ના પાર નગી પડ કરી ગા નગર
ધીન સક્ષિત આ ગમ । પણ દિગ પનિ ગમ લે
કરી પ્રવેગ નિતેજ સભામા નચેતનતા વાને
મુ ગ્ના ? । માગ જગતી આ ને કેમ ધગવે ?

મેા નભ્યો ણાશુ નભાળી નચ્ય વડ જેનરા વાચ્યા

‘ જય નિજય હો પુન્ય આર્યનો

‘ અહા વન વર્ધમાન । । આન, તદ્દ । આન
એકદમ મહા જાણો નિહાનન પગી ન ભેગવા હાથ
સાળા કર્યા ન્યા તો શ્રી વર્ધમાન ચન્દ્ર ત ક જ હળ્યા
ને મહાગજ મગ, પડ હાથ મુદી “ નીશ્ચિની હો ” એમ
માવના જોનતા જગા હરી ને હાથે ભેગી રી માનુમા ન
જેગાદના નાચ્યા

“ અનુચર આપ રહિલના અમ ની નિહાનન
પડ જેમતા જોનતા આગી નગા ન ગ પ્રનનાનાની
’ હિ નિનાની

મંત્રિરાજ વિગેરે સર્વ સલામદોએ પણ “ જય વિજય શ્રી યુવરાજનો ” કહી શ્રી વર્ધમાનને જય વિજય શબ્દોથી વધાવ્યા.

“ અનુગ્રહ આપ સર્વ આર્યોનો. ”

હોહા.

પ્રથમ કવિ—અરે શું આ—

અશ્વિની કુમારો વળી, સૂરજ સોમ ગણાય ?
શારદા ને લક્ષ્મી કેરા હાસ્ય પ્રવાહ મનાય ? ૧

બીજો કવિ—નહીં, નહીં. એ તો—

રાજસિદ્ધાર્થ કેરા જાગે જશ પરનાય જણાય !
ત્રિશલા માના પ્રેમ ને વસલતા વખણાય ! ૨

“ પ્રિય વર્ધમાન ! શરીર સુખાકારી તો આનંદ-પ્રમોદમાં વૃદ્ધિ કરે તેવી જ છે ને ? ” પીઠ પર હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં શ્રી નંદીવર્ધન દેવે આરોગ્ય સુખવાર્તા વિષે પૂછ્યું.

“ શરીરસુખાકારી તો આપના હર્ષ-પ્રહર્ષમાં સર્વથા આનંદની વૃદ્ધિ કરે તેવી જ છે અર્થ ! ”

“ રાજકુમારોચિત વિવિધભોગવિલાસ સુખ તો અવ્યાખ્યાય પ્રવર્તે છે ને ? ”

“ તેમા થે આપ પૂજ્યની કૃપા તો પરમ કોટિએ

પહોળી ચૂની છે ' "

" કળા, વિજ્ઞાન, સાહિત્ય, ચિત્ર, મંજીત, વિગેરે સુશિક્ષિતવિદ્યધનનોચિત પ્રવૃત્તિઓમા પણ પ્રાપ્તપન્ન પ્રકર્ષ આયુષ્માનને આગળ વધવામા અને તેનો આસ્વાદ લેવામા હાલ વિશેષ ક્યા ક્યા માધનોની અપેક્ષા રહે છે? "

" માધન્યપત્તિની વિપુલતા પાલ આપના વાત્સલ્ય યુક્ત હૃદયની માથે ન અગાધ છે, એટલે મનથી પણ તેની ગણતરી અગમ્ય છે ' "

" તો-અન્ય કાર્યાન્તરોનો ત્યાગ કરી, શોષ્ટદાનાનગની અમલ વહના અનુભવતા આ દુઃખહૃદયને સુધાવર્ષી સુખ ચંદ્રની શીતગતાથી શાત કરવાનો આયાન, આને ક્યા વિશિષ્ટ સુમહોજ્જવલ કાર્યને ઉજ્જીને આયુષ્માને મળ્યો છે? "

" પ્રથમ તો-આપના સુખચંદ્રની ચંદ્રિતાના નદા થે અતપ્રપિદામુ આ જો નયનચક્રોગની, અને પન્ન પૃથ્વીના અગ્નિરવિન્દ નર્ગમા દેવાઈ ગયેલા આ લુપ્ત દેહની લાલનાને વગ્ન વર્ષ આપની મેનામા હાન્ય થયો ' "

" હ પાલ ગીનુ ?

" ગીનુ તો એ ક-એક અનુમતિ લેના માન્યો છુ "

" આયુષ્માનના ને-કાર્યમા અમારી અનુમતિ ન છે ને ? "

“ એ આપનો મહાન્ અનુચ્છદ. તોપણ ખાસ પ્રસંગમાં પુનઃ સ્પષ્ટ અનુમતિ લેવી જોઈએ. એ અનિવાર્ય કદ્ય છે. ”

“ એવી તે શી ખાસ જાણત છે એ ? શું અપરિમેય-પરાક્રમી આયુષ્માન્ વિજીગીયુવીરની માફક વિજય યાત્રાએ નિકળવા ઇચ્છે છે ? યદ્યપિ મનસ્વી રાજકુમારોને તો તે ઉચિત જ છે. પરંતુ હાલ વિજયયાત્રા માટે તો યથાયોગ્ય સમય નથી જ. તેનું ખીજું પણ એક કારણ એ છે કે-આજુબાજુના તમામ રાજ્યો-જેવાં કે:-વૈશાળી, કૌશાળી, શ્રાવસ્તી, અંપા, ઉત્તરચિની, મથુરા, રાજગૃહ વિગેરે-તેમાંના ઘણાખરા આપણા સગાં સંબંધીઓ અને ઇષ્ટમિત્રો છે. તેમ જ કેટલાક તો ભારે સમૃદ્ધ તથા મત્તામ પત્ર છે. જોટલે પુરેપુરી તૈયારી વિના તેઓની સામે ખાથ લીડવી હાલ તો ઉચિત નથી જ. ”

વળી જ્યાંથી આયુષ્માનના સમાચાર ઘણા જ મોડા મળે તેવા દૂરના પ્રદેશોમાં મોકલવાને અમારું શોકવિહ્વળ હૃદય હાલ શી રીતે હિમ્મત કરી શકે ?

તો પણ અમારા દિલમાં એક ઇચ્છા હુમ્મેશ રહ્યા કરે છે જે-પ્રથમ તો પિતાશ્રીનું આ લગભગ સમૃદ્ધ રાજ્ય આયુષ્માને સંભાળવું, અને અતર્ગત અપૂર્ણ વ્યવસ્થા કરી દેવી, પછી ચક્રવર્તિલક્ષણુલક્ષિત સર્વાંગસુંદર આયુષ્માન્ જ્યારે અખિલ ભારતવર્ષમાં વિજયયાત્રા માટે ફરવા નીકળે, ત્યારે આયુષ્માનના પ્રતાપાગ્નિની આંચમાંથી

પંચમ વર્ષ, સુધાધવળ યગ-માનમાં આન કુન્તા જગત્ને
 નેઈ હુઈવડે પરમપુલકિતદેહે' અપૂર્વ આશ્વાદમય એકાન્ત
 નિવૃત્તિ સુખ અને અનુભવીએ 'તો કેલુ સાડું' તેમ છતાં અવન્ધ્ય
 પ્રયત્નશીલ આયુષ્માનની ડોઈ પંજુ પ્રકારની મનોવાગ્છના
 પૂર્ણ થયેલી જ નેવા. અને 'ઈંડીએ છીએ' ઠહો વાડ !
 શી એ મનોવાગ્છના છે આયુષ્માનની ? "

" નહીં, નહીં, ગળ્યનો ધુરને વેહનું કુવાને આપ
 જ સર્વથા મમર્થ અને યોગ્યજ છે મારે માટે તો આપની
 અશ્વ સેવા જ વધારે મુયોગ્ય છે વિજયયાત્રાની તો મારે
 ઇચ્છા જ નથી ગળ્યઅવસ્થા અને 'પ્રત્તપાલનની યોગ્ય
 ગાનનીતિમા' તો આ દેશના તમામ ગંજધુમાંએ આજકાલ
 ગિદ્દકુચ જ છે સેમા-વગી નિગેવં 'પ્રગતિ કુવા ઘણાખરા
 ઉત્પાદને' મહેલા જ છે "તેથી જુ વિશેષ શી પ્રગતિ
 થીવાનો હતો ? "

" તમામ ગળ્યો-એલે આખા દેશની ગળ્ય
 અવસ્થા એકજ તર નીચે આવે, તેને જુ આપ યુવરાજ
 યોગ્ય અને ઇચ્છવાયોગ્ય નથી ગણના ? "

॥ " જો કે હું યોગ્ય ગણું છું તોપણ વિવિધતા છતાં મને
 તો આ દેશમાં એક જ તર જણાય છે-દાખલા તરીકે-આર્ય
 પ્રત્ત એક અખડ પ્રત્ત છે સેની મન્દુતિ પણ પૂર્વાપરથી
 એક જ ગાલી આવે છે વ્યવહારની ગામીય ભાષા પણ

એક જ છે. સંસ્કૃતિનું ધ્યેય નિવૃત્તિ છે. તે સર્વ આર્યોને સમ્મત છે. દરેક પ્રદેશોમાં પ્રજાએ પોતામાંથી જ રાજા નીમેલ છે. અર્થાત આર્ય પ્રજાનું શાસન કરનાર અનાર્ય કે વિદેશી કોઈ વ્યક્તિ જ નથી. કોઈ કોઈ સ્થળે પ્રજાના અત્રે-સરો મળીને એકાદ મુખ્ય પુરુષની સલાહથી ચે શાસન ચલાવે છે. જ્યાં રાજા તરીકે ખાસ એક વ્યક્તિના હાથમાં તંત્ર છે, તેનું ધ્યેય પણ પ્રજાને રીઝવવાનું અને પૂર્વજોની કીર્તિને અવિચળ કરવાનું, ને તે ખાતર જ જીવવાનું છે.

પ્રજાના હિતચિન્તકો જ નહીં, પણ પ્રજાના હિતને માટે મથીમરનારા મહાજનોની ઇચ્છા વિરુદ્ધ રાજા કે રાજાને મદદ કરનાર અધિકારી વર્ગથી જઈ શકાતું જ નથી. પ્રજામાં ધાર્મિકતા, પવિત્રતા કેમ વધે ? તેની જ પેરવીમાં નાનાથી મોટા સૌ કર્મચારિઓ લાગેલા છે. દરેકની પ્રવૃત્તિનું પરિણામ એક જ શુભ મહાપરિણામ તરફ વળી રહ્યું છે, તે ફરીથી કહેવાની જરૂર નથીજ.

દેશની સંપત્તિની ન્યાયસંપન્ન ઉત્પત્તિ અને વહેંચણી પણ પ્રજાકીય પવિત્રતાની પોષક કેમ બને તેને માટે જ અર્થચિન્તકો સદા બળવૃત્ત રહેતા જણાય છે. સજ્જનપુરુષોનું યથાર્થ પાલન થાય છે. જેમ જેમ દેશની સંપત્તિ વધતી જાય તેમ તેમ પ્રજા વિલાસ, ને મોજશોખમાં દોરાઈ ન જાય. પ્રજામાં વાસનાવૃદ્ધિનાં તત્વો દાખલ થાય, ને પ્રજા પતિત થઈ કદી નાશ ન પામે, તેને માટે

દેક મયમી નર્ગ લેના કે-પ્રાણનો, ધમણો, ઋષિઓ અને તપસ્વીઓ મયમમા વધુ ને વધુ દૃઢ બની પ્રજાની મામે હુમ્મોડા મયમનો આદર્શ ગણ્યે જ જાય છે એટલે એક જ રીતે જોના ના આર્યો એક જ વાતની સિદ્ધિમા લાગતા આવ્યા છે, અને આને પણ તેમા જગજગ દૃઢ થિતે મા લાગી રહેલા છે

તોપણ, એટલું તો ખરૂં છે કે-હુતને વર્ગથી પ્રયત્ન કરી આ મહાપ્રજ્ઞમા એક જાતનો નતજે થાક લાગ્યો હોય તેવી જે-જે મદના આવી છે આ વાત સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી નિહાળનારને જ જણાય તેમ છે આ મદના ખીમે ખીમે લાગે કાળે આ પ્રજ્ઞને ભેગી નાખશે કે શું ? એમ મને લાગ્યા કહે છે ત્યાં જોઈ પણ પ્રતમા જાગૃતિ કરી થતી જાય છે, ત્યાં ખીમે ખીમે મ મ પ્રયેશ કહે એ અનિવાર્ય છે કોણ જાણે કેવા થે ઉવટમુવટ નિનંગા વિતંગે તેની તો આજથી ત્રી દુ-પના જ કરી ચકાયા? તોપણ વચ્ચે વચ્ચે જોના પુરો પાક્યા જ દુગ્ધે કે નેજો દુગ્ધે કેના મૂત્રને મ-દૃતિને ધરી નાખશે હનુ એવું અનેક પ્રમાણુ સોજન આ પ્રતમા હું જોઉં હું મત્રીયાનુ ! માસાત્મ્ય હોય, અત્મ્ય હોય, કે નાના નાના ગન્યો હોય, પણ આજાની અને ગુણનો આધાર માત્ર પ્રજ્ઞના નનો-ત્મ્ય ઉપ-જે પ્રજ્ઞનું નનો-ત્મ્ય જોડુ પવિત્ર અને ઉજાન તેજુ જ વ્યક્તિત્વ અને સમાજ ન ગુણ, ગુમાન

કે વિકાસ ખરા ગણવા. એટલે મને અત્યારે સામ્રાજ્ય મેળવવા મથવાની અગત્યતા તો જણાતી જ નથી. અથવા તે કામને માટે, અનેક આર્યકુમારો પ્રયત્ન સેવી રહ્યા છે. તેમાંથી કોઈ પણ વળતે કદાચ એ પ્રયત્ન સિદ્ધ થઈ જાય. ધારે કે-સામ્રાજ્યની જરૂરિયાત હોય, તોપણ મારી તે તરફ વૃત્તિ જ નથી-ઉદાસિનતા જ છે. મારા ચિત્તનું વલણ એ તરફ તો ગિલકુલ નથી જ, એ આપ ખચિત માનશે. પ્રજાની માનસિક ઉજ્જવળતામાં એક પ્રકાશ આણવાની જેટલી અગત્યતા છે, તેટલી અગત્યતા ખીણ કોઈ પ્રવૃત્તિની મને જણાતી જ નથી.

વળી, મંત્રીશ્વરજી ? આ આર્ય પ્રજા : કે જેના સાધનો સાંગોપાંગ મજબૂત અને વિસ્તૃત છે, તેણે કદી કોઈના સ્વાતંત્ર્ય પર અયોગ્ય હુમલો કર્યો હોય એવું જાણ્યામાં નથી. વ્યક્તિગત તેવો કોઈ અયોગ્ય પ્રયત્ન થયો હોય છતાં તેને સમસ્ત પ્રજાનો ન ગણી શકાય, એ મારો ઉપરના કથનનો આશય છે.

છતાં જ્યારે જ્યારે પોતાની ઉપર હુમલા થયા છે, ત્યારે ત્યારે તેને પાછા વાળવા; અને તેનાથી બચવા ઈરાદાપૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો છે; અને તે જેમ અને તેમ નિર્દોષ સાધેનાથી. સામ, દામ, દંડ અને ભેદ એ નીતિનો ઉપયોગ પણ આંતરૂ વ્યવસ્થા અને સ્વરક્ષા નિમિત્તેજ આર્યોએ

કર્યો છે પાડાગીને સુધારી લેવા તે પણ સ્પષ્ટ છે કહી તેનું પડાવી લેવા પ્રયત્ન કર્યોજ નથી તેઓનું પણ ક'યાવુજ ઇછયું છે

હું ખાતોપૂર્વક કહું છું કે આ મહા પ્રજાની બરા બરી કરી રાકે એવી એક પણ પ્રજા આ ભૂપૃથ પર અત્યારે વિદ્યમાન નથી તેની આ અગાધ અને મહાશક્તિના પ્રવાહનો દુરુપયોગ થઇ જગતની બીજી પ્રજાને ધ્વસ્તમા નથી બેસતો, તેનું માત્ર એટલું કારણ છે, અને તે એ કે—માથેજ આધ્યાત્મિક આદર્શ આ પ્રજાના જીવનમા વણાયેલો છે અર્થાત્ પ્રજાને ઉપયોગી જીવન-વ્યવહારોની સમસ્ત વ્યવસ્થામા શાકાઈ ગયેલી શક્તિ ઉપનત વધી પડતા સામર્થ્યના પ્રવાહનો દુરુપયોગ ન થતા આ પવિત્ર આધ્યાત્મ માર્ગે એ પ્રવાહ વહે છે જો એકજ એ માત્રા દુઃદેશીપણથી પૂર્વના મદ્દાપૂર્યોએ ન જોઈવી હોતે તો આર્યોના આર્યત્વની કશી કિંમત ન્હોતી, તેમાજ આર્યત્વ સમાયેલું છે એમ માફ માનવું છે, અને જ્યાગૃધી આર્યોમા યથાભ્યાને શુદ્ધ સ્વરૂપે આધ્યાત્મિક બળની વીર્યવતી માત્રા અમકતી ગહેશે, ત્યાગૃધી તે જગત્પૂજ્ય પ્રજા સદાને માટે નિઃસંયતીજ છે, એમ દરેક મહાપુરુષોનું માનવું છે આ માત્રાની જો સ્થાનબ્રહ્મા, વિકૃત સ્વરૂપ કે નાશ થાય ત્યાજેજ આ આર્ય પ્રજાની પણ સાથેજ સ્થાનબ્રહ્મા, વિકૃત સ્વરૂપ કે નાશ માની લેવો ભાગના આય અકર્ષિ ભૂપણિનું

ચક્રવર્તિપણું પણ છેવટે એમાંજ પરિણમે છે, અર્થાત્ દરેકને પોતપોતાના અધિકાર ઉપર રહેવા દઇને રાજકીય તંત્રની એક સૂત્રણા ઉત્પન્ન કરીને તે, આ આર્ય પ્રજાની રાજકીય સેવા કરે છે, ને સાથે સાથે આંતરૂ વ્યવસ્થાવડે વ્યવસ્થિત પ્રજાની શક્તિ બચાવી દઇને આધ્યાત્મિક જીવન માટે પ્રજાને સજાગ કરી દે છે. આ રીતે છેવટે ચક્રવર્તિ પણ આધ્યાત્મિક મહારાજ-ધર્મરાજ્યનોજ એક ભક્ત માત્ર બની રહે છે.

આર્ય સંસ્કૃતિની એક ખુણી એ છે કે—ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રિવર્ગની અને તેના અંગપ્રત્યંગ સર્વ સાધનોની એવી રચના કરી છે કે—તમામ સાધના ધર્માભિમુખ હોય છે; અને તેથીજ વ્યવહારનાં દરેક અંગપ્રત્યંગો પણ ધર્મજ ગણાય છે. અર્થ અને કામ : સુવ્યવસ્થિત પણ ત્યારેજ ગણાય છે કે, ધાર્મિક—આધ્યાત્મિક જીવન સુવ્યવસ્થિત હોય તો. ધાર્મિક જીવન ત્યારેજ સુવ્યવસ્થિત હોય કે અર્થ અને કામ સુવ્યવસ્થિત હોય તો સામાન્ય પ્રજાજીવનની અપેક્ષાએ, ત્રણેની સુવ્યવસ્થા એજ ઉન્નતિ, બાકીની અવનતિ. તેથી ધર્મ રાજ્ય એજ મારે મન મુખ્ય વસ્તુ છે; અને તેની વ્યવસ્થામાંજ સમસ્ત વ્યવસ્થાઓનો સમાવેશ છે. તેથી ધર્મ રાજ્ય બરાબર સુવ્યવસ્થિત રહે તે માટેજ પ્રયત્ન કરવો એ પ્રાપ્ત કાળ છે. તદ્વગ્ય તત્વોનો પ્રકાશ કરવો, અને તેમાં તેજસ્વિતા લાવવી એજ સર્વ કર્તવ્યોનો સારાંશ છે. ”

તે યા ત્રી

આ વાત માલગી ગજગૃહના રાજકુમાર શ્રેયીડે ઉત્તરથી પીના રાજકુમાર પ્રદ્યોતની મામે નજર કરી બન્ને આશ્ચર્યમાં ગજાવ થયા હતા । ' શ્રેયીડે પૂછ્યું—

“ શુ આપ પ્રમત્તસુખકુમારશ્રી । ચક્રવર્તિ થવાની બિલકુલ ઇચ્છા જ નથી ગણતા ? તો પત્રી આપ આપના જીવનમાં શ્રી પુરુષાર્થ કરીને અનેક શુભ કાર્યસૂચક લક્ષણો, શુભ અને મામર્યનો ઉપયોગ કરવા ધારે છે ? અથવા શુ એ શુભો એમ ને એમ વ્યર્થ સુમાવવા ધાર્યા છે ? જો આપ મહાન સમ્રાટ બનવા ન ચાહતા હો, તો ડોઈ કળા, વિજ્ઞાન, માહિત્ય વિગેરેમાં કંઈ ને કંઈ અપૂર્વ પ્રગતિ કરેલ અને પૂર્વ પુરુષોએ સ્થાપેલી આ વ્યવસ્થા મર્યાદાઓમાં અને તેના કોઈ પણ અગમ્યગમ્ય પ્રગતિ કરી નહીં તેજ-નવો પ્રકાશ-નવો વિકાસ લાવેલ આપને કંઈ પણ દુર્ઘટ દોષ એમ અમને તો લાગતું જ નથી ”

“ પ્રિય મિત્ર શ્રેયીક ! કળા અને વિજ્ઞાનના સર્વ અગ્રો પ્રતજનોની લક્ષ્મીઆત અને યોગ્ય સચિ પ્રમાણે અત્યારે ખીટી ગદ્યા છે અનેક મહાનુભાવોએ પોતાના જીવન સર્વસ્વનો પ્રવાહ તે તે દિશામાં વહેવડાવી રીધે છે હું ચોક્કસ ખાતરીપૂર્વક કહું છું કે—અત્યાગ્રે આ જ્ઞાન છતાં જુસ્માદાર ઉત્સાહનો પ્રવાહ નજીકનાજ ભવિષ્યમાં અનેક મહાા મહાા કળામિવેદો, સામ્યપ્રવેતાઓ, ધુધા ધર્મો

પદ્દેશકો, મહાન મહાન મુત્સદીઓ અને રાજધિરાજો
ઉત્પન્ન કરી દેશે

ધન ધાન્યની વિપુલ સંપત્તિ, સુંદર આરોગ્ય, દીર્ઘ
આયુષ્ય, સુદૃઢ બાંધાના પશુ અને માનવો, સુસંગઠિત
સમાજો-મંડળો, સુવ્યવસ્થિત રાજ્યો, દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા મુનિ-
પુંગવો, અને તત્વાન્વેષી આચાર્યો : આ વિપુલ સામગ્રીના
ભેરથી, અવકાશ અને સાધનોની બિનડબલ અનુકુળતાને
દીધે બુદ્ધિ વૈભવી અનેક નર-નારીઓ ધીમે ધીમે પણ
પૂર્ણ મધ્ધમતાથી એવા તો આગળ ધપી રહ્યા છે કે—
આજની આ તૈયારી સેંકડો નહીં, પરંતુ હજારો વર્ષ સુધી
આર્ય સંસ્કૃતિનો, અને પ્રજાના વ્યક્તિત્વનો દીપક નિઃસંશય
દીપતો રાખશેજ. તો પછી મિત્ર ! તમારો શું એવોજ
અભિપ્રાય છે કે-મારે પણ એજ વિષયોમાં ગતાનુગતિકતા
જ કર્યે જવી ? ”

“ વાહ ! વાહ !! ધન્ય કુમાર ! ધન્ય ! ! ” આ
ઉદ્ગાર એકાએક સલાજનોના મુખમાંથી સરી પડ્યો.

“ પ્રિય વર્ધમાન ! કહ અગમ્ય સાધનાના મનોરથો
તમારા ચિત્તને આટલું દર્પણ જેવું અવદાત બનાવી રહ્યા
છે ? બહુ વિચારને અતે પણ તે લેશમાત્ર અમે કળી
શક્યા નથી. તમારી વિશદાક્ષરી મધુર વાણી દ્વારા સ્પષ્ટીકરણ
જાણુવા ઉતાવળું મન તદ્દપી રહ્યું છે. ” મહારાજ નંદિવર્ધને
આશ્ચર્યથી પ્રશ્ન કર્યો.

તે યા ગી

શ્રી વર્ધમાનકુમારે ક્ષણ વાર મૌન ધર્યું ચક્રુઓ ઘડ કરી પ્રણિધાનભરી એક દ્રષ્ટિ અતરમા ફેંકી ચક્રુઓ ઉઘાડી, આશ્ચર્યચકિત સ્તબિત જેવા ઉત્સુક મલાજનો તરફ એક દૃષ્ટિ ફેંકી, અને ખીજી, વડિલ ખાતાની ઉદ્વિગ્ન મુખમુદ્રા તરફ પણ વિનય નમ્ર, દૃઢતાસૂચક, દયામય, પ્રસન્નતાભરી અને ગભીર દૃષ્ટિ ફેંકી ફરી મૌન ધારણ કર્યું, અને પછી ધીમે ધીમે નીચેના અક્ષરો મુખમાથી સેરવ્યા

“ આર્ય ! માતા-પિતાના સ્વર્ગગમન સાથેજ મારા નિશ્ચયનો અવધિ આવી પહોંચ્યો છે ”

“ શી બાબતનો નિશ્ચય ? બહાલા ! ”

“ મર્ધન્વના પગિસાગનો— ”

એકાએક દેવશ્રી નદીવર્ધનની આખમાથી અશ્રુ પ્રવાહ ચાલ્યો એકાએક મૂર્છિત જેવા થઈ ગયા

“ જાત થાઓ ! મહારાજ ! જાત થાઓ. ” શ્રી વર્ધમાનકુમારે સ્વહસ્તેજ ઉત્તરીય પદ્મવથી વાયુ વીંત્યો

મેડી વારે ચેતના વળી એટલે એકાએક કુમારશ્રીને મહાગત્ત લેટી પડ્યા મન્નક પગ હાથ ફેરવતા ફેરવતા માન મહાકષ્ટે નીચેના—

“ કુમાર ! યો આ દાઝ્યા ઉપર હામ ! ” એ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા કે મલાજનોની પગ આખમા ઝાકળના મિંદુઓ ફૂટ્યા

“ બંધુ ! ક્ષણ લાખેણી જાય છે. ”

“ નહીં, નહીં. અમારી દશાનો વિચાર— ”

“ તે શી રીતે ? હવે કંઈ વિલંબ થાય ? ”

“ કુમારશ્રી ! મને વચ્ચે જોલવાનો લેશમાત્ર અધિકાર હોય તેમ હું માનતો નથી, છતાં દાક્ષિણ્યશીળ શ્રામ્યાકૃતિ કુમારશ્રીને આટલી વિજ્ઞપ્તિ કરવી ઉચિત ધારું છું, કે— કુમારશ્રીનો કલ્યાણશાળી આ મનોરથ સર્વથા સ્લાધ્ય છે, પરંતુ તેને માટે હજી ઉચિતાવસર હું નથી ધારતો, પરંતુ કંઈક વિલંબ સહવો વધારે ઉચિત ધારું છું; અને તેમાં સખગ કારણ તો એજ છે કે—વડિલોથી વિરહિત કુટુંબી-જનોની દશા તો જુઓ ! શું તેઓ અનાથ, છલિત, વિહ્વળ, ગભરાયેલ અને હુંડાયેલ જેવા તમને નથી જણાતા? અને આપનું નિર્ગમન તેઓને કેટલું અસહ્ય થાય ? તેની આપ કુમારશ્રીજ કલ્પના કરશો. માટે ‘હાલ આ વિચારને મુલતવી રાખશો’ એવી મારી નમ્ર વિનંતિ સાંભળીને શું કરવું તે વિષે તો આપ પોતેજ પ્રમાણભૂત છો. ”

“ મન્ત્રીશ્વરજી ! વિલંબ તો અસહ્ય છે, તોપણ માન્ય ગુરુજનના અનુરોધથી જે કર્તવ્ય થઈ પડે છે, તે યથાશક્તિ બજાવીશ. ”

“ જય ! જય ! ભદ્ર ! ચિરંનંદ ! ચિરંનંદ ! ”
શ્રી નંદીવર્ધનદેવે હર્ષવેશમાં ગર્જના કરી, અને સર્વ સભા-

તે યા ગી

મદ્દોષે તેમા અવાજની પૃતિ કરી

પ્રણામપૂવક “ જય પામો, આર્ય ! ” એમ કહી,
દૃઢ ગતિએ સભાસ્થાન છોડવા શ્રી વર્ધમાનકુમારે પ્રયત્ન
કર્યો

આખી સભા ઉભી થઈ ગઈ, અને મ્તુતિપાઠંગેએ
અવસરોચિત મંગળ કાવ્ય લલગર્યું —

(ઉપજાતિ ૪)

પૂરી જણાય થઈ ભાગ મુક્ત
નાયુ વહે આજ પ્રમોદ મુક્ત
દશે દિગા દામ દમે દુનામે
જગતમમત્તે ય પ્રમદ ભામે —

૧

પદ્માગિયે દેવશ્રી ગજ મહેલે
અતિ તરંગ લે કરી સુર્પ દેવે
મધ્યાવધુ મેલ લણી જવાને
આનંદ મેલ સુણાનાનો —

૨

* * * * *

“ ચાલો, આપણે પણ શ્રી વર્ધમાનકુમારની જ પાછળ
જઈએ ”

“ હા, ચાલો ”

તુલના.

“ અહો ! પરિચારકો અને પરિચારિકાઓ ! સાવધાન. બુચ્છો, ચોઘડીયાં સંભળાય છે. મંત્રણા મંદિરની સભા વિસર્જન થઈ જણાય છે. કુમારશ્રી હુમણાંજ પધાર્યા સ્મરજો. સાંધ્ય કૃત્યોચિત સર્વ સેવા સામગ્રીની તૈયારીમાં લાગી જાઓ. ” વૃદ્ધ કંચુકીએ આજ્ઞા ફરમાવી. તાલીમ-ખંદ પરિચારકગણ પોતપોતાને કામે લાગી ગયો.

†

‡

<

‡

†

“ પધારિયે કુમારશ્રી ! આ સર્વ સામગ્રીથી સજજ

આપણા રાજગૃહલની ચિત્રગાળા " આગળ આગળ ચાલતા
કલહ મહે નિવેદન કર્યું

" જય જય ભદ્ર ! ચિરનદ ! " પરિચાનકોએ જય
ધાપ કર્યો

શ્રી વર્ધમાનકુમારે ઈષ્ટ હાસ્યથી મવેની સભવના
ઠરી પ્રસન્નતા બતાવી

" પ્રકુલક ! અતીત ગામ્ભીર્યના સાગર અને સમ
યોચિત મર્વ વ્યવહારમા કુશળ કુમારશ્રીની મનોદશા કળવી
મહા મુશ્કેલ છે, પરંતુ કહે કે ન કહે—આજે હુમેશ કળતા
કર્ષક પરિવર્તન અવશ્ય જણાય એ મધ્યાહ્ન સમયે પણ
એવાજ કર્ષક ચિહ્નો જણાયા હતા ખરે કે નહીં ? "
પ્રિયવદ્ધે પ્રકુલકના કાનમા ધીમે ધીમે આટલા અક્ષર
ઠઠ્યા ન કહ્યા, તે પહેલાં તો શ્રી વર્ધમાનકુમાર ભદ્રામન
પર બિગળ ચૂક્યા હતા

ત્યાર પછી સર્વ માધ્ય કૃત્યોથી નિયમ પ્રમાણે પર
વાગી, સર્વ પરિજનોને એકઠા કરનાની કલહ મહેને આજ્ઞા
ઠરી

કલહ મહે સજ્ઞા કરી, કે એકાએક મૌ પોતપોતાના
કામગાજ છોડી કરી એકઠા થઈ ગયા !

" શું છે ? શું હશે ? આજે વળી આ શું ? શું

થશે ? કોણ જાણે શું ચે થશે ? ચાલોને, જોઈએ તો ખરા, શું થાય છે ? જે થવાનું હશે તે થશે. શું વળી થઈ જશે ? ” આમ પરસ્પર છાના છાના ગણગણતા, એક બીજાના મોંમાં સામું જોતા જોતા છેવટે ‘શ્રી વર્ધમાન-કુમાર શું કહેવાના છે ? ’ તે સાંભળવાને ઉત્સુક ચિત્તે શાંત-પણે વિનય નમ્ર રહેરે સૌ ઉભા રહ્યા.

“ કલહસંક વિગેરે સર્વ પરિજન ગણ ! પરિજન શબ્દ ભારી દૃષ્ટિમાં વ્યવહાર માત્ર જ છે. મેં કદી કોઈને વસ્તુતઃ પરિજન માન્યા જ નથી. સર્વ સત્ત્વોમાં સદા જાગતી સમનતાબુદ્ધિ એમ શી રીતે માનવા જ દે ? તોપણ આજ સુધીનો આપણો બાહ્ય વ્યવહાર સેવ્ય-સેવક તરીકેનો રહેતો આવ્યો છે. તેમાંથી પણ આજથી તમને સર્વને મુક્ત કરું છું. એટલે કે—ન હું સેવ્ય, ન તમે સેવકો— ”.ત્યાં તો એકાએક—

“ નયનામૃત કુમારશ્રી ! અમે પણ નથી જાણ્યું કે—સેવ્ય તથા સેવક એટલે શું ? કડકડતી ઠંડીમાં અગ્નિની માફક આપના સહવાસની હુંકમાં રહી માત્ર આત્માને કૃતાર્થ કરીએ છીએ. ચંદ્રની ચંદ્રિકા જોઈ કુમુદની માફક પ્રકૂહ રહીએ છીએ. આપની અમૃતમય પ્રસન્ન દૃષ્ટિથી સદા છંટકાતા અમે અન્ય સર્વ લાવોને ભૂલી, કેવળ આપમાં જ તન્મય બની રહીએ છીએ.

આપથીજ અમે સદા સનાથતા, સંગંધુતા, સસખાભાવ

અનુભવિએ છીએ ! પરતુ, નાથ ! શો અપરાધ ? શેણે
આમ એકાએક પરિત્યાગ ? ” સર્વેની વતી કલહ મકે આમ
વિનયું, ને જવાબની આગાએ અજલિ જોડી કુમારશ્રીના
મુખ—અદ્ર સામે ચંકોરની માફક દષ્ટિ સમર્પીને ઉભો રહ્યો

“ નહિં, નહિં, ઠલહ નહ ! તમારો જ માત્ર પરિત્યાગ
કરવાનો છે, એમ ન મમજળે, પણ સર્વસ્વનો પરિત્યાગ
મને ઇદ છે

અથવા, પ્રેમની એત્ર મર્યાદાનો વિસ્તારજ માત્ર કરવા
ઇચ્છુ છું, એમ કહું તોપણ ચાલે આને કુટુંબ કળીલો અને
પરિજનોમા જ જે પ્રેમ મર્યાદિત થઈ રહ્યો છે, તેને સમસ્ત
પ્રાણિ વર્ગ સાથે બધુભાવ અનુભવવા ને નિરવધિ—વિશ્વ
વ્યાપિ બનાવવા ઇચ્છુ છું

પરતુ, કલહ સહ આ અમાન મનોરથો હજી વડિલ
બધુશ્રીના અનુરોધથી માત્ર મનોરથો જ છે તોપણ આવની
ઠલથીજ વનમા પ્રસ્થિતને યોગ્ય જીવનનો અનુભવ લેવાને
એકાત નેનવાની સરૂઆત કરવાનો અમે ત્યાસુરી દૃઢ નિશ્ચય
કર્યો છે, કે જ્યાસુધી અમારા મનોરથોને અતિપ્રતિબંધ ધડપણે
વડિલ બધુશ્રીની મનોવ્રત્તિનું વલણ ન રહે. ”

“ શુ અમારી આભિની યથોમતી દેીનો, અને પ્રિય
પુત્રી પ્રિયદર્શના મુદ્દાનો પરિત્યાગ કુમારશ્રીને મુગકય છે ? ”

“ અમારો પ્રયત્ન તે પરિત્યાગને પણ તદ્દન મુગકય

કરી મૂકે તેવા જ છે. મંદારિકે ! તું તેઓને આ અમારી પ્રવૃત્તિ સંભાગપૂર્વક વિવેકથી નિવેદન કરી શકે છે. ”

“ સ્વામિન્ ! શો આ ઉત્પાત ? ” કહી મંદારિકા ચાલી ગઈ.

“ આ ઉત્પાત નથી મંદારિકે ! પરંતુ અમારા જીવનની એ તો સ્વાભાવિક સ્થિતિ છે. ”

“ એ સ્વાભાવિક સ્થિતિ માણવાને કુમારશ્રી ! અમારું જે મન તરસે છે; નહીં કે પ્રાણાંતે પણ આપનો સહચાર છોડવાને. ”

“ કલહસંક ! બાપુ ! અતિ વિકટ માર્ગ છે એ અતિ સમર્થ પુરુષોનાં જે હૃદયો, એ કંપાવી નાંખે છે.

આ મ્હેલવાસી રાજકુટુંબીજનોનો સહચાર એજ હજી તમારે યોગ્ય કર્તવ્ય છે, ને હસ્મેશની માફક હજી પણ તેજ ઘન્ટવ્યે જાઓ. ”

“ આપનું એકાન્ત નિવાસસ્થાન પણ આ જ મ્હેલ રહેશે કે ? ” આશ્વાસન પામી કલહસંકે પૂછ્યું.

“ નહીં, નહીં. આને એકાન્ત સ્થાન કેમ કહી શકાય ? અમારો એકાન્ત વાસ તો રાજગઢના અંત પ્રાંત ભાગના વિરલ જન પ્રચારવાળા કોઈ મકાનમાંજ નક્કી કરી લેવામાં આવશે. જ્યાં કોઈ પરિજનની પણ અપેક્ષા નહિ રહે. ”

“ તો પત્રી અમારે અહીં રહી શુ કરવું ? ”

“ તમારે રાજકુટુંબ અને રાજમાન્ય આસપાસનો જે છો તે કરવું અમારી તો માત્ર દુઃખીજ મલાવના કરવી ”

“ છતાં આપની ઠંઠક તો અમારે મેવા કરવી જ નોંધશે માત્ર તેનો પ્રકાર જણાવવાની આપ કૃપા કરશે ”

“ અમારો છુપન કમજ બુદ્ધિ જાતનો હશે જેમા મહાયક વર્ગની ઠી અગત્ય જ નહીં ગહેવાની સ્વયમેવ સ્વામી અને સ્વયમેવ મેનડ, અર્થાત્ પ્રવૃત્તિઓનોજ મ ડોચ ગહેવાનો આનંદ્યક પ્રવૃત્તિ પણ સ્વય જ કરી લેવાની કષ્ટ આહાર અને પ્રાશુક જલાદિનો યોગ્ય યોગ જાતે જ મેળવી લેવાનો ગહેશે વખતનો ઘણો ભાગ મૌન અને ધ્યાનાન-ધામાજ વીતશે, એટલે વિનોદાદિને અવકાશ પણ ક્યા રહ્યો ? ઢોણ કેનો પગિજન ? પરિજન બુદ્ધિજ વિલય પામ્યા પત્રી પગિજનની શી જરૂર ? કલહ મક ! ”

“ સ્વામિન ! શુ માભગીએ છીએ, અને આ બધું શુ થઈ રહ્યું છે ? તેમાનું કશું અમે કમી શકતાજ નથી. શું કરીએ ? આ જઈએ ? કેને કટીએ ? મર્વથા નિરુપાય બની હતાશ થઈ જઈએ છીએ

આપની આના અમૃત મિચન તુલ્ય જણાય છે ત્યારે આપના મહનામનો ત્યાગ બીજુ મૃત્યુ લાગે છે નાય ! અમે અનાથો કેને ગતો જઈશુ ? આપના મનોમ્થો મા

ભણી અમારાં મુખ નિર્વાક થઈ ગયાં છે, પરંતુ માનસિક રણરણાટ હૃદયે પોકારે ઉઠાવી રહ્યો છે !

આપના ઉદ્ધારક ચરણોને વળગી પડીએ ? કે એ ચરણો-માં બાળકની માફક આજોડી પડીએ ? કે આપના મુખ-અંત્રની જ્યોત્સ્નાનું ચક્રોરની માફક સામે જોડીને પાનજ કર્યા કરીએ ? શું કરીએ ? કશું મુજતું નથી. આટલી હદ સુધી અમૃત પીરમી હવે જોકાએક— ”

“ કલહસંક ! જેદ પામવાની કશી જરૂર નથી. જગત્માં સંયોગ-વિયોગ અનિવાર્ય છે. આવા પ્રસંગોમાં મનોવૃત્તિનું સમતોલપણું જ કાયદાકારક છે. તેથી તેને જ આશ્રય લેવાની મારી સલાહ છે; અને સર્વ પરિજન વર્ગને છેવટે જોટલું જ કહેવાનું છે કે—

ગમે તેવા ઉલટસુલટ જીવનના પ્રસંગોમાં મનોવૃત્તિનું સમતોલપણું ન તજવું અમે પણ કદી કોઈના પ્રત્યે સ્વામિત્વના અભિમાનથી, પ્રમાદથી કે બીજા કોઈ પણ કારણથી મનનું સમતોલપણું જોઈ જોડા હોઈએ; અને કદી કોઈના મન રૂપી સ્વચ્છ આકાશમાં કલુષતાની કાળી વાદળી છાઈ હોય, તેને વરસાવી વિખેરી નાંખશો. ”

“ અહો ! સ્વામિન્ ! સુર્યમાંથી અંધકારનો વરસાદ કેવો ? ચંદ્રમાંથી અંગારાની ઉત્પત્તિ કેમ થાય ? ”

(સનેયા-એ-ત્રીમા)

ફિવમે ઉવત્યા જન માગમે નિદ્રા દેરી શા ૧ કરે
ચ દ્રિકાની ભભકુર્મુ આ વિશ્વ-નિનામ એકાન બને
માત્ર મુધા ૨ ગમેને ચઢિયો સ્વતત્રપણે જ વિહાર કરે,
ચ દ્રકવાળુ જમર ધની નિશા વધુ પણ માથ ફરે

“ અહો ! શુ શયન વેળા થવા આવી ? આંત્રો સૌ
પોતપોતાના કામમાથી પગાગીને સુઈ જાઓ ” કલહ મટે
આજ્ઞા કરી

“ અરે ! આજે ઉઘવાની તો વાતજ કેવી ? ” એમ બોલતા
બોલતા, મૌ પોતપોતાનું કામ કરીને આજ્ઞા જવા લાગ્યા
ગયાપાલિકાઓએ શયનીય ધ્યાનની મપૂર્ણ નવચ્છા
દરીને ‘ અહો ! દેવી યગોમતી યે પધાર્યા ’ એમ બોલતી
બોલતી પોતપોતાને ધ્યાને આણી ગઈ

“ કેમ પ્રકુલ્લક ! આજ સાજનું માત્ર અનુમાન
બગબગ હતું કે નહીં ? ”

“ બગબગ હતું ભાઈ ! ” પ્રકુલ્લકે જવાબ આપ્યો,
અને બન્ને વાતો કરતા કરતા ધીમે ધીમે ચાલતા થયા

* * * * *

“ જય ! જય ! આર્યપુત્ર ! ” બોલતા દેરીએ
વિલામભવનમા પગ મૂક્યો

કે રે મિ ભં તે !-મૂ ૩

“ દેવીને સ્વાગત. ” કહી શ્રી વર્ધમાનકુમારે હાથ લંબાવ્યો. એટલે બાળુએ સામે પડેલા ભદ્રાસન પર દેવીએ આસન લીધું.

હસ્ત સંજ્ઞાથી આજ્ઞા થતાં અવદાતિકા પણ લગભગ રાણીની સામે જ ભોંય પર ગેડી.

શુભવાર શાંત મૌન વિસ્તરી રહ્યું.

થોડી વારે અવદાતિકા બોલી—

“ સ્વામિન્ ! દેવી અત્યન્ત અસ્વસ્થ દશામાં છે. અંતઃપુરમાં ગચ્ચાતી આપના સર્વસ્વ ત્યાગની વાત સાંભળી, હારી જતા હૈયાને ‘ મહારાજ નંદીવર્ધન દેવના અનુરોધથી આપે વિલંબ કર્યો છે. ’ એટલા આશ્વાસન માત્રથી જ ધારી રાખ્યું છે. ”

“ હા અવદાતિકા, અમારા સર્વસ્વ પરિત્યાગ અને પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારને હજી વિલંબ છે. છતાં ત્યાગી યોગ્ય જીવનની શરૂઆત તો અમે આવતી કાલથી જ કરવાના છીએ. આ સમાચાર પણ મંદારિકા દ્વારા દેવીને પહોંચ્યાજ હશે. ”

“ આર્યપુત્ર ! કમલિનીવને શી આ વ-જ-પ્ર-હા-ર-ની ચે-પા-આ— ? ” બોલતા બોલતા દેવીને અસ્વસ્થતા જણાવા લાગી.

અવદાતિકાએ ઉભા થઈ વચ્ચાંચળથી પવન નાંખ્યો.

“ હર્ષશ્યામે શો આ દેવીનો ખેદાવેશ ? શુ આ ઉચિત છે દેવિ । ઉત્કૃષ્ટ આર્યત્વવતી આર્ય જાળાને ? જગત્મા આર્યત્વના વિશ્વવ્યાપી વિજય માટે ચતા ઉત્ક્રાંત પ્રયત્નોમા વિજયી અને પ્રખર આર્યો સાથે પ્રાણને તૃણ સમાન પણુ ન ગણતી આર્યગમતીઓની તેજસ્વિતાને દેવિ । તમે થાક કરો ” શ્રીવર્ધમાનકુમારે ગભીર અને ઉત્સાહપ્રેરક તેજસ્વી વાણી દ્વારા સ્વસ્થચિત્તે દેવીના ખેદાવેશની હવા ઉડાડવા માડી

“ આર્યપુત્ર । આપની સાથે ગ્રહીને તો હું કંઈ પણ કરવાને તૈયાર જ છું શી આજ્ઞા છે આપની ? ”

“ આ આજ્ઞા મારવામા દેવીનો મુખ્ય શો આશય છે ? તે પ્રશ્ન ગ્રહે છે

કોઈ પણ સાહમ ખેડવું, એ આશય મુખ્ય છે કે, ગમે તે જોખમ ખેડીને અમારો સહવાસ ન છોડવો, એ ? પ્રથમ પક્ષ જો મુખ્ય હોય, તો પ્રતિબંધ ન કરતા તેમા ઉત્તેજન આપવા જ અમારે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

જો બીજો પક્ષ મુખ્ય હોય, તો અમે મવાહ આપીએ છીએ કે એ માહસ દેવીએ હાલ ન ખેડવું જે માર્ગે અમારે જવાનું છે, તે અતિવિષ્ટ અને મહામાત્વિક પુરુષાને પણુ દુઃમાધ્ય છે તે માર્ગમા અમારી માથે આવના લાગે વળત

ટકી ગેલેવું ભારે મુશ્કેલ છે. એટલું જ નહીં, પણ ઉલટ પછે વિચાર કરના, અમારા માર્ગમાં વિઘ્નભૂત થઈ પડવાનો વિશેષ સંભવ રહે છે. ”

“ આપના સહવાસથી પ્રથમપક્ષની અમારી તૈયારી મુદ્દ-થશે; અને આપને. આપના પ્રયત્નોમાં આગળ વધવામાં વ્યવહાર અનુકુળતાઓ કરી આપવી, એ પણ અમારું મુખ્ય કામ રહેશે. ”

“ પ્રથમપક્ષનો દેવીની તૈયારીની ભાવનાને અમે પ્રશંસીએ છીએ, પરંતુ હાલ તેને મુદ્દતવી રાખવી, એમ અમારી સલાહ છે. યોગ્ય અવસર આવ્યે, એક ક્ષણનો પણ વિલંબ કર્યા વિના દેવીએ એ માર્ગનું અવલંબન જરૂર કરવું. આજે યોગ્ય અવસર નથી. પહેલા અમે માર્ગ તૈયાર કરીએ, પછી દેવીએ તે માર્ગ ચાલવું. ”

“ અમે પણ સાથે સાથે જ અમારો માર્ગ તૈયાર કરવાની શરૂઆત કરીએ તો શું ખોટું ? આર્યપુત્ર ! ”

“ કશું ખોટું નથી. પરંતુ દેવિ ! આ માર્ગ વ્યક્તિ ગત તૈયારીનો છે. તેમાં કોઈ કોઈને સહાય ન કરી શકે. વ્યક્તિની જેટલી પૂર્વ તૈયારી અને ઉત્કટ સ્વતંત્ર પ્રયત્ન, તેટલા પુરતું જ તે આગળ વધી શકે છે. સમુદ્ર ભર્યો હોય, છતાં જેવડું પાત્ર, તેટલું જ પાણી ભરી શકાય; એ સીધી વાત છે.

એટલે અમે તમને સહાય ન કરી શકીએ, તમે

અમને સહાય ન કરો એમ તટસ્થતા જાળવવામા આવે,
છતાં જો બન્નેની મમાન યોગ્યતા ન હોય, તો આગળ
જતા અતર વધતું જ લાગે, અને છેવટે માથ તો છોડવો
જ પડે દેવિ ! ”

“ અમે સ્ત્રીતત કશું નજ કરી શકીએ અમાગ
મા કશી યોગ્યતા જ નથી એવો શુ આપનો અભિપ્રાય છે ? ”

“ નહીં નહીં દેવિ, સર્વ પ્રાણીઓમા અનંત શક્તિનો
ભંડાર ભર્યો છે, તેથી સર્વમા સર્વ જાતની યોગ્યતા હોય છે,
પરંતુ તેની ખીલવટ ક્રમે થઈ શકે છે તમારી ખીલવટ
ઘણો અગ્રે ચોક્કસ થઈ છે, પરંતુ એ વિકટ માર્ગમા
અત્યારે પ્રવેશ કર્યા જેટલી ખીલવટ ન જાતી મકાઈ જ્યારે
તણોચ ખીલવટ થશે, ત્યારે એક દાણનો પણ વિવબ
કર્યા વિના અને અમાગ મહુવામની પગ્યા કર્યા વિના જ
દેવિ આ માર્ગ વેગળ ધતમે આગળ વધશો જ વધશો એ
પણ દાણ જડ આપશે ”

“ ત્યામુધી નાની મોટી વ્યવહારે અનુકુળતાઓ કરી
આપી, આપનો માગ વધારે સ્વર્ગ બનાવી અમારી યોગ્યતા
દેખવાનું મહાન્ય હમ્મીએ છીએ , ”

“ દેવિ ! એવી અનુકુળતાઓની એ માર્ગમા કશી
કિંમત નથી, એટલું જ નહીં, પણ તેનો ત્યાગ એ જ એ
માર્ગની સાધનાનું અવિરલ સાધન છે

અમારા માર્ગમાં અનુકૂળતા જ કરવા જો દેવી ઇચ્છતા હોય, તો હાલ અમારા સહવાસની જ વાત છોડી દેવી. એટલે સંયમ કેળવવાથી એ અમારા માર્ગમાં દેવીકૃત-અનુકૂળતા જરૂર થાય છે.

આર્ય પ્રજાની મહાન્ મહાન્સાધનાઓમાં આર્ય રમણી-ઓનો અસાધારણ ક્ષણો છે, એ ક્યાં દેવીથી અન્તર્યુ છે ?

એક આર્ય રમણી તરીકે તમને હું કહું છું, કે દેવિ ! વિચાર કરો. જગત્કલ્યાણીની આ આર્ય પ્રજાની મહાન્ સાધનાઓમાં આગળ વધવા, વ્યક્તિગત ક્ષણામાંથી આજે એક પણ આર્ય પુંગવ અને આર્ય જાળા પાછી પાની કરે તેમ છે ? જો નથી, તો આ સુખ્ય ધ્યેયની તુલનામાં કૌટુંબિક પ્રેમ કે જીવનની વ્યાવહારિક જરૂરીયાતોનો શો હિસાબ છે ?

પ્રસિદ્ધઆર્યકુલોત્પન્ને દેવિ ! તમારું ધ્યેય એ નથી, એમ કોણ કહી શકે તેમ છે ?

એ ધ્યેયને જીવનસર્વસ્વ ગણનાર આર્ય રમણીઓમાંના એક ! ઓ ! દેવિ ! આવો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય, એ હર્ષનો વિષય છે કે ખેદનો ? આવા પ્રસંગને વધાવી લેવો જોઈએ કે જતો કરવો જોઈએ ? અમારી સાધના એવી જ કોઈ ભવ્ય સાધના હોય, તો આ પ્રસંગને હસતે રહેરે વધાવી લેવામાં, અને તે ખાતર ખીજ પણ જે જે સંજોગો આવી પડે તેને સત્કારી લેવામાં, દેવિ ! તમારી જ સ્વાર્થસિદ્ધિ

છે-તમારી જ સાધના છે નહીં કે અમારી અનુકુળતા
ખાતર એ કષ્ટ સહન છે " શ્રી વર્ધમાનકુમારે આળાદ
મક્ષ્મ અને વામનનિઠ આ છેવટની દલિલ, એવી તો મચોટતાથી
આગળ કરી, કે દેવીના અતરૂમા પ્રગણ પડ્યો ખેદાવેશનો
અધકાર એકાએક નાસવા લાગ્યો મ્હે પર પ્રસન્નતાનો
અભ્યોદય પ્રગણવા લાગ્યો

" સર્વશક્તિસપ્ત । આર્યપુત્ર । આપની મામે
વાણીના વિલામમા અમારા ગા ભાગ ? પરતુ ત્યાગ ગણ-
માત્રના શ્રવણ ક્ષણથી જ ઝળુઝળી ઉઠેલી રોમરાણીમાનું એક
પણ રોમ હળુ રણુણાટનો આવેગ ઓઝે કરવા તૈયાર
જ નથી "

" દેવિ ! આ કેવળ વાણીવિલામ નથી વાણીના
વિલામ માત્રથી હું તમને આજી નાખવા નથી માગતો,
વાસ્તવિક વિચાર કરવાને તમારે માટે માર્ગ ખુલો કરું છું

પરતુ દેવિ ! હું જાણું છું, એ તમારો સ્નેહાવેગ છે,
પ્રેમપગવશતા છે પરતુ ઈર્તવ્યપાલન ખાતર સ્નેહનો ભોગ
આપનાને પ્રસંગે જગ થે પાછી પાની ન કરવી, એ પ્રત્યેક
માનવનો નહીં, પણ પ્રત્યેક પ્રાણીનો વાસ્તવિક ધર્મ છે
આ ધર્મ ન બજાવી બાણનાગના ટવનમા શો માનવ
હોઈ શકે ?

દેવિ ! સર્વસ્વ પગિત્યાગને માટે આ ક્ષણેજ અમારી
સર્વથા નૈયારી હોવા છતાંયે વડિલ બધુશ્રીના આગ્રહથી કંઈક

વિલંબ કર્યો છે. ત્યાંસુધી હું પણ મારી પ્રત્યેક ક્ષણનો ઉપયોગ એકાન્તાવાસમાં કરી મારી ભવિષ્યની સાધનાની પૂર્વે સાધનામાં લાગવાનો છું. આ મહેલ અને સર્વ વૈભવ સામગ્રીનો તો ત્યાગ થશે જ, છતાં રાજકુળનો ત્યાગ હાલ તુરત તો નહીં જ કરવામાં આવે, એટલે હવેથી તમારો કલ્પ એ રહેશે કે-અમારી સંભાવના દૂરથી જ કરવી, નહીં કે નિકટ સંસર્ગથી. કર્તવ્યમાં વધના જતા અમારા ઉત્સાહ બળથી જ શરીરની આરોગ્ય વાર્તા અનુમાનથી બાણી લેવી, નહીં કે પરિજન મોકલીને. અમારા આહારાદિકને માટે વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિનો પણ દેવીએ ત્યાગ જ કરવો. કારણ કે-કલ્પ્ય એવાં તે, અમે અમારી-ગાહ્ય દૃષ્ટિથી અનિયમિત છતાં નિયમિત-જરૂરયાત પ્રસંગે જાતેજ મેળવી લેઈશું ”

“ સ્વામિન્ ! આપની શરણાગતવત્સલ્યતા કેમ ગણાશે ? ”

“ નહીં નહીં દેવિ ! હજી તમારો આ સ્નેહાવેશ છે. હૃદયના ઉંડાણમાં વિવેક પ્રદીપ પ્રદીપ કરો. તત્ત્વ અને પરિણામનો વિચાર કરો. ”

“ આપના અનુગ્રહથી આર્યપુત્ર ! સુશક્ય છે એ અમારે. ”

“ અવદાતિકે ! દેવીની સંભાવના કર. અમે ઉપરની અગાશી પર જવા ઇચ્છીએ છીએ. ”

“ પધારિયે, આમિન આ રમ્તે ”

* * * * *

“ અહા ! આ કાત્રિયકુંડઆમ, પેલુ ભારતવર્ષ, આ
જ્યોતિષચક્ર અને પેલુ મમસ્ત જગત્, —જે મદા ગતિશીલ છે !

આ ગત્રિ ! જેમા પ્રાણીઓ નિદ્રાધીન છે !

આ વિંધુ ! ચદ્રમા ! ઔષધિપતિ ! સર્વત્ર સુધા
વર્ષાની રહ્યો છે !

પરંતુ, અરે ! હા ! આ લગ્ન સર્વનો ઢોળીયો કઠી
રહ્યો છે ! !

અહા ! સર્વ અગચ્છ છે !

અરે આ ચીસો ઢોળી ? શુ મને કોઈ જોવાવે છે ? !

હા. અશરણ જગત્ શરણ માટે જોવાવે છે

બસ, તૈયાર જ છું

અરે ! આ ધમ્મમાટ કેનો ?

વિસ્તૃત રાજ્યસપત્તિનો.

શા માટે ?

રાજ્ય કરવા લલચાવે છે

બસ, નહીં જોઈએ

પણ આ કચ્છાકદનો શો અર્થ ?

હ રે મિ ભં તે !—શૂ ન

નગો રે—

અરુણનો ઉદય થયો
ભુવનમાં,
ભાનુ ઉદયને કાળ.

નગો રે—

૧

પૂર્વે ચળકાટ થયો
ગગનમાં,
છુટે પ્રકાશની ધાર.

નગો રે—

૨

પદ્મ વિકસે કુમુદ
મંડોચાએ,
નાસી છુટે અંધકાર.

નગો રે—

૩

પંખી કલરવ કંઠે
વન વિષે,
ભૂગ કરે છે ઝકાર.

નગો રે—

૪

નમ્યો રે ! નાણો તેહને
જગતમાં,
જેહ જગાવણહાર.

નગો રે—

૫

૩

પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન

ભાઈ ! હવે જંગ ઉતાવળા ચાલો

કેમ ? વખત થવા આવ્યો છે કે શુ ?

હા, હા જુઓને, સૂર્ય કટવો અગ્યો છે ? મોડા
પહોળીશુ તો જોવાની મઝા નહીં રહે

હા હા, ચાલો, ત્યાં જઈ ચાલીએ

જુઓ ! પેલું દેખાય તે ક્ષત્રિયકુડ નગર હરે ધણું દ્રવ
નથી હો !

* * * * *

ક રે મિ ભં તે !-મૂત્ર

આપણે દરવાજે તો આવીજ પહોંચ્યા. વાહ ! દિશાઓ તો જાણે ખુશ ખુશ થઈ આપણી સામે મોં મલકાવી રહી છે ! આ પ્રાતઃકાળનો દિવ્યપરિમલવાહી પવન ઝાડોને ધીમે ધીમે ગલગલીયાં કરી આનંદમાં નચાવે છે. સૂર્યમંડળને પણ જાણે આજનો દિવસ અહીંજ ગાળવાનું મન થતું હોય તેમ ધીમે ધીમે ચંક્રમણ કરી રહ્યું છે ! ! વાહ ! શી કુદરતની પ્રસન્નતા ! ! ! શી નિસર્ગ-સુંદરતા ! ! !

અહા ! લોકોની ચપળતા તો જુઓ ! ઝપાટાળંધ જાય છે, ને આવે છે. જાણે કેટલી બધી તૈયારીઓમાં ગુંથાઈ ગયા હોય તેમ જણાય છે ! શહેરને તો શણગારીને જુદું જ બનાવી દીધું છે ! કે જાણે આ પ્રથમનું ક્ષત્રિયકુંડ જ ન હોય. દેશ દેશાંતરના રાજા મહાગજઓ, ને કુમારોના રસાક્ષાઓથી શહેર ચીકાર ભરાઈ ગયું લાગે છે.

ભાઈ ! આપણે આ દરવાજે થોડીવાર વિસામો લેઈએ

ભલે, લેઈએ. જો કે બહેલા ઉઠી દૂરને ગામડેથી ઉતાવળા ઉતાવળા આવ્યા છીએ; છતાં કેટલો પંથ કાપ્યો, તે જણાયું જ નથી. તોપણ બેસો.

*

*

*

સાંભળો, સાંભળો, સુરીલાં વાજાં અને હર્ષનાદ. “જય જય” શબ્દ સાંભળો છો કે ?

હા, હા, કેમ નહીં ? એ વાત રાજગઢની પાને ૪
વાગના હોય તેમ જણાય છે

પણ હવે અવાજ ધીમે ધીમે વધારે સ્પષ્ટ થતો જાય છે
હા એ ! ઈશ્વજ આલ્યો ! !

હૈ, આલ્યો ? ક્યા ?

એ દેખાય

હા, હા ચાલો ભાથા થઈ જાયો હમણાજ બધા અહીં
આની પહોંચશે

*

*

*

આહાહા ! શો માજ શણગાર્યો છે ?

અરે ! ભાઈ ! જગ આગળ વધવા દો જોવાનું તો
હવે હવે બાકી કે સાબળો—

“ જય જય નદા, જય જય ભદ્રા
જય જય નદા, જય જય ભદ્રા ”

જુઓ, આ મોટી જળગંગા પાલખી આવે જોઈ
એની ગોલા ? તેની વચ્ચે બિગાન્યા છે, તેજ “ શ્રી
વર્ધમાનકુમાર. ”

વાહ, ધન્ય ધન્ય ગજકુમાર ! ધન્ય છે ! !

ચાલો હવે આપણે અહીંથીજ મૌની સાથે ભગી જઈએ
હા એ ઠીક છે

૬ રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

*

*

રાજકુટુંબની રમણીઓ, સાંભળો તો, કેવા અર્થગં-
ભીર ગીતો ગાય છે !!

એઓની આંખે આંસુ ને મ્હોંએ ગીત છે !!—

૧ જાયા ! તમ વિણ સુની છે નગરી.
સુના હૈયા છે નંદીવર્ધન રા...જ.
સુનાં રે ! છે મંદિર ને માળીયાં.
સુનાં યશોદાનાં દિન રા...ત.....જાયા તમ૦

૨ જાયા ! તમે વડભાગી ! ને સૌભાગી !
દીધો હૃદયે મ્હેલેરો ધા...વ.
છોડી રે ! જાતા હૈયાં કેમ ચાલે ?
હૃદયના ધણુ છે હજુ દહા...વ.....જાયા તમે૦

૩ જાયા ! રાજ તમારા અમર લોકમા.
અમર તપે છે હો ! રા .જ !
નાનકડા આ નવિ ગમિયા ?
કે, થાશે ત્રિભુવન શિરતા...જ ? ...જાયા રાજ૦

૪ જાયા ! ચેટક જેવા રે ! મોટા રાજવી,
તમારા છે મામા ને મોસા. .જ,
રાજગૃહી ને ઉજ્જૈની વળી
કૌશાંબી થું ચે સગપણ આ ..પ. . જાયા ચેટક૦

પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન

૫ જાયા ! તમે ગમનાંતા રગ મહેનતા
ગોમતાંતા પડિતોની સમા જ
ધનકતા દયા રે ! શુભોના
નામ તમાગ વસ વિશિષ્ટા ત જાયા તમે૦

૬ જાયા ! બુદ્ધે વગમથી તપ તો આલ્યા
તમે દીવા છે રે ! વરસી દા ન
માત પિતા સ્વર્ગે સિધાવિયા,
હવે બ્યો છે મરમ ભા ૨ જાયા બુદ્ધે૦

૭ જાયા ! છુપા ન્હામે ત્યાગી છુપડા
પણ તમ અમ આ સદકા ર,
સાચાથી તેમા અમને ધો ૧ કે-
એતે તમત્તિના છે રાજગા ૨ જાયા છુપા૦

૮ જાયા ! મનોગથ છે જગ કલ્યાણના,
તો કરને જગતનું કલ્યાણ
જુગ જુગ જીવે રે ! ગજવી !
એ છે અમ દિવકાની આ રા જાયા મનોરથ૦

“વાહ ! શ્રી વર્ધમાનકુમારનું મહત્વ ! કુદુખીજનોના
પ્રેમ, ને સમર્પણ ! આપણા ચે હૈયા દ્રવી (પીંગળી)
જાય છે ! ! ”

“શ્રી વર્ધમાનકુમારની મહત્તા એકજ વાક્યમા કહું ?”

“અરે ! તમે શું કહેશો ? હુ ચે સમગ્ર હું કે—આ
જમાનામા માનવીની સસારી સપૂર્ણતામા એનો નોટો

નથી. રૂપ, શુભ, જ્ઞાન, ઉચ્ચ જીવન, અપૂર્વ વ્યક્તિત્વ વિગેરે કોઈ પણ જાણતનો વિચાર કરી દ્યો. ખરેખર, ભારતભૂમિ અમૂલ્યરત્ના છે.

“બસ, બસ, હું પણ એજ કહેવાનો હતો. છતાં આશ્ચર્ય તો એ થાય છે કે-આટલી પૂર્ણતા છતાં શ્રી વર્ધમાન-કુમારે જગતમાં તેનો ઉપયોગ કેમ નહીં કર્યો હોય ? રાજમહેલોમાં ને સાદા પ્રસંગોમાં જ માત્ર આમ ને આમ જીવન કેમ ગુજર્યું હશે ? ”

“ભાઈ ! તમારી સમજ ભૂલભરેલી છે. મોટાનાં મનો-રાજ્ય ને મહાત્વાકાંક્ષા પણ મોટાં હોય; તેઓની ગંભીરતા આપણાથી કેમ મપાય ?

દરેક દુન્યવી માણસ પોતાની શક્તિ વહેવડાવે છે, તેવા સાંસારિક પ્રસંગોમાં ન બેઠેવડાવતાં, તેઓશ્રીએ તેનો સંગ્રહ જ કરી રાખ્યો છે. જગતના ચાલુ પ્રવાહમાં ભળીને વહી જનારા ઘણા હોય છે. ખરેખર તેમાંથી આવા વિરલ પુરૂષોએ તો ખચીજ જવું જોઈએ, અને સંગ્રહ કરી પોતાની શક્તિ જગતને કોઈ લબ્ય માર્ગે દોરવામાં જ વાપરવી જોઈએ. ”

“ એ વાત ખરી. પરંતુ તેમાંનું ચે હજી તો એમણે કાંઈ ચે કર્યું નથી. ”

“આજથી જ હવે તેઓશ્રીના ખરેખરા કાર્યોની શરૂ-

આત થાય છે એટલે ચોખ્ખુ ધરતીમા દિગત બ્યાપી પોતાની વિજય પતાકાઓ કેવી રીતે રોપે છે, તે હવે જ જોવાનું છે બીજી પણ કંઈ કંઈ શક્તિઓ ધગવે છે, તેના પરિચય પણ દુનિયાને હજી હવે જ મળશે ! ! ”

*

*

*

“અહાહા ! ભારે મોટો વરઘોડો ! મધ્યાહ્ન તો ક્યાગ્ના થે વીતી ગયા શીયાળો છે (માગસર વહી ૧૦ [કારતક વની ૧૦ હાલની]) એટલે તાપ બહુ ન લાગ્યો, ને સાજ પણ હમણા જ પડશે

હવે આપણે બધા જ્ઞાતખંડ નામના વનખંડ પાને તો આવી પહોંચ્યા છીએ જીઓને-ઓ પેટુ દેખાય

વરઘોડાની આગળની કક્ષાઓ હવે ચેરાતી બધ છે, ને વનમા ચારે તરફ ચોગ્ય ચોગ્ય સ્થળે વાહનો વિગેરેની ઠઠું જામતી બધ છે ચાલો, આપણે જરા આગળ પહોંચી જઇએ, ઠેઠ શ્રી વર્ધમાનકુમારની પામે જ હ, વધે આગળ ”

*

*

*

“હાશ ભાઈ, જરા વિસામો લેવા દો, બહુ ભીડ, મુશ્કેલીએ આવી પહોંચ્યા ! ઉભા રહો, હવે શું ચાય છે, તે જોઈએ. ”

“ પણ સાંભળો—”

*

*

*

*

*

“ મહારાજ નંદિવર્ધન દેવ ! કાકાશ્રી સુદર્શન પ્રભૃતિ
વહિલ રાજકુટુંબી વર્ગે ! પૂજ્ય કુલવૃદ્ધ માતાઓ ! દેવી
યશોમતી ! રાજકુહિતા પ્રિયદર્શિના ! મંત્રીશ્વરજી ! ક્ષત્રિય-
કુંડવાસી માન્ય નગરજનો ! અને નગર-નારીઓ !

અમારો જીવન પ્રવાહ આજથી હવે આ મહા પ્ર-
નિજ્ઞાને લીધે જુદીજ દિશામાં વહી ચુક્યો છે, છતાં સ્થા-
નાન્તર માટે પ્રયાણ કરતાં પહેલાં, કલ્પને અનુસરી આપ
સર્વ સજ્જનોની, અમારા આ કાર્યમાં તન્મય થવાને,
અનુમતિ ઇચ્છીએ છીએ. ’

પ્રેમાશ્રુ ખાળી આખી મેદનીએ—

“ જય જય નંદા ! જય જય ભદ્રા !

જય જય નંદા ! જય જય ભદ્રા !

જય જય નંદા ! જય જય ભદ્રા !

ચિરં નંદ ! ચિરં જય ! ” એવો ગગનભેદી પ્રવોષ કર્યો.
કુલવૃદ્ધાઓ આશીર્વાદ આપવા આગળ આવી.—

“ પુત્ર ! તમે સર્વદા જય પામો !

પુત્ર ! તમે સર્વદા વિજય પામો !

પુત્ર ! તમે સર્વદા કલ્યાણ પામો !

પુત્ર ! તમે મર્વદા દયાણુ કરો !

પુત્ર ! તમારા માર્ગો અદા તિવ હો ! મગજમય હો !
દયાણુમય હો ! આનંદમય હો ! ”

આખી મેદનીએ લલિતમય અત કરણુમાવી આખી
વાંનો અખલિત પ્રવાહ ડોળ્યો.

‘ આયુષ્માન્ ! વર્ધમા—પૂજ્ય સ્વામિન્ !

ચિન્ત ન ... ” એ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા ન ઉચ્ચાર્યા ત્યાં તો
મદારાજશ્રી નદિવર્ધન દેવ મૂર્છા પામ્યા, અને હાથ છુટા
મૂકી દૃષ્ટિ નામિદા પર ચાપી શ્રી વર્ધમાન સ્વામિએ
પ્રયાણની ગતિઆન કરી.

“ અરે ! ઓ ! બધુ ! વર્ધમાન ! તારા મુધામાવી
અગરપર્શ અને વચનામૃત હવે શું દુર્લભ થયા ? બધુ ! શો
આ હાતે હાર નિગેષ ? ઓ સ્વામિન્ ! ઢગ્ગાસાગર !
મારો પણ ત્યાગ ? ” હંસાદિ વાક્ય પર પગથી, ફર
ફર વદી જના પ્રવાગી બધુની પાછળ પહોંચી શકે ત્યાંમુધી
દૃષ્ટિ લબાવી લબાવી, મદારાજ નદિવર્ધન દેવ અશ્રુદ્વારા
જાળે હમ્મજમ વર્ષાવી આખી મેદનીને નવગતી ગદા.

• • • • •

“ અદા ! દેવી નિર્દયતા ! ”

“ અરે ! અગાધ દયાના સાગર પર નિર્દયતાનો

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

આરોપ ન હોય. પણ જુઓ, એ જાય, દર્શન કરી લો.
હમણાં જ થોડા વળતમાં અદૃશ્ય થશે. ”

“ હેં ! ક્યાં જશે ? ”

“ લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્દોહ કરવા. ”

“શું તેને માટે આમ આ રાજકુમારને રખડવું પડશે ?”

“ એ બધો વિચાર પછી. જુઓ, અદૃશ્ય થાય છે,
છેલ્લાં દર્શન કરી લો. ”

“ જમો, સમણસ્સ ભગવઓ સિરિમહાવીરવદ્ધમાણ-
જિણસ્સ જમો જમો ”

“ શું આપણે તેઓની પાછળ તેમના જેવા થઈ ન
જઈ શકીએ ? ”

“ અરે ! આપણું એવું ભાગ્ય ક્યાંથી ? ”

* * * * *

પ્રભુ શ્રી મહાવીર સ્વામિની સ્તુતિ.

(સંસાર ત્યાગ પ્રસંગ)

તોટક.

શિબિકા પરથી પ્રભુ જો ઉતરે,
જઈ ઝાડ તળે સઘળા તજ દે-
શણગાર, બને અણગાર, અરે !
પણુ ધીર ગભીર પણે જ રહે.

૧

પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાવન

જાલ ઇંડ ધર બાંધુ નમ પાશે
 ગુમ દેવ દુદ્ધન, ધરે જ ખમે
 મંડરે ઝંટ લોચ કરે જ નિર,
 પથુ કાષ નહીં હલ્યે અગરે ૨
 સાં ગાત થયા મુલ લે નત લે
 ૬૦ ચોજી કરી મદુ મિક્ક નમે
 [પ્રતિજ્ઞા]

“ મુજ આત્મ રિકામ ગીરા મ ।
 હર એક પળે ધરિ તત્પરના ૩
 મુજ સાધ્ય વિશે થદિ કાર્ત નરે-
 મન વાય શરીર તપ્તી જાગ્યે-
 પ્રદતી ઝંટ દૂર કરીય વગી-
 બમ ! છત મોમદ વત્ત ગી ” ૪

શિખન્ધિણી [પ્રયાજી]

મહારીર સ્વામી ! પ્રભુ ! જગત ઉદ્ધાર- । વિનુ ।
 કરી શી તૈયારી તથુમમ તજ નાય । મધગુ ?
 ઉભા હું આશાયે મજળા ઇને પાન કરના,
 જ્યાનીની દૃષ્ટિ અમ ઉપર ફેકો તરમતા ૧
 અં ? જો ! જે ચાન્યા, પવન મમ નિર્જીવન થદ
 તરો, ચંચો, ચંચો, સ્વ પગ પગ વિશ્વે મમ બની
 પદાડોની ખીણો, શિખ પગ ને જગત મહી,
 ફરે છે એકાખી કનકગિરિ રી થી ન ધરી ૨

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

પાઠ રચના પ્રમાણે સૂત્રનો શબ્દાર્થ.

“ સિદ્ધોને નમસ્કાર. ”

- “૧. ‘હું સામાયિક કરું છું’ [આ ક્ષણથી
પ્રતિક્ષણે મારા આત્મ વિકાસમા
પ્રગતિ કરું છું.] } [આખંતે પ્રતિજ્ઞાઓ]
૩. ‘જાવ જીવ
મુધી [જીવન પર્યંત,
ને મરણાંત કષ્ટે પણ]
પાળું છું.’ } [અવધિ
૨. [તથા] ‘સર્વ સાવધ યોગનો ત્યાગ
કરું છું’-
[નિષેધાત્મક-સાગાત્મક પ્રતિજ્ઞા.]
[સાવધયોગનો ત્યાગ નીચે પ્રકારે—]
—ત્રણ રીતે, ત્રણ પ્રકારે—
[મન, વચન, કાયાથી;
[સાવધયોગ] ન કરું;
” ન કરાવું;
” કરનાર બીજાને સમ્મત પણ ન થાઉં.];
[થઈ જતા સાવધયોગથી શુદ્ધિના પ્રકાર—]
૪.-તે [સાવધ યોગ-]-
-થી-પાછો ફરું [અતિચારની શુદ્ધિ કરું] છું;
-ને-નિન્દું [અતિક્રમની શુદ્ધિ કરું] છું;
-ને-ગહું [વ્યતિક્રમની શુદ્ધિ કરું] છું.’
એ બંને પ્રતિજ્ઞાઓ ખાતર—
૫. ‘મારા આત્માનો [બહિરાત્મ ભાવનો-દેહાદિ સમત્વનો, ને
કોઈ વખતે શારીરિક વિગેરે અનિવાર્ય જરૂરીયાતોનો પણ,
દૃષ્ટાપૂર્વક સર્વથા] ત્યાગ કરું છું.’ ”

૪

ભાવાર્થ અથવા મનોદશા.

૧

“ સિદ્ધોને નમસ્કાર ”

“ સિદ્ધ થવું-પૂર્ણ થવું એજ માફ અતિમ ધ્યેય છે-અતિમ કર્તવ્ય છે એજ મારો પરમ આદર્શ છે

હજી હું અસિદ્ધ છું-અપૂર્ણ છું, તેથી જ જેઓ સિદ્ધ છે-પૂર્ણ છે, તેઓનું સ્મરણ કરું છું-ધ્યાન કરું છું તથા, સ્તુતિપૂર્ણ ભાષાથી કૃત્યોજન અને મસ્તકનમન દ્વારા તેઓ તરફ માગ તરફની નમ્રતા દર્શાવું છું

જ્યાં દુનિયાદારીની પૂર્ણતા પૂરી થાય છે, ત્યાંથી જ આજે મારું કર્તવ્ય શરૂ થાય છે. કારણ કે-હું પૂર્ણ થવા ઇચ્છું છું-સિદ્ધ થવા ઇચ્છું છું. તેથી હું પૂર્ણ-સિદ્ધ થાઉં ત્યાંસુધી તેઓને મારા આદર્શ તરીકે ગણું છું. એટલે હવેથી તેઓના પ્રભિધાનમય બની રહું છું. ”

૨.

૧. “ હું સામાયિક કરું છું. ”

“ અનંત ભવોની પરંપરા પસાર કરી, અને મારી દૃષ્ટિ સમ્યક્ થવા પછી પણ કેટલાક ભવો મેં પસાર કર્યા, તેને પરિણામે આજ સુધીમાં મારામાં સ્વાભાવિક આત્મવિકાસ બેટલો થયો છે, તે તો કાયમ જ રહેશે-તેમાંથી ઓછાશ નહિં જ થાય, એ તો ચોક્કસ. પણ તેમાં પ્રતિક્ષણે વધારો થતો રહે, ને આત્મવિકાસનું એકેએક પગથિયું પ્રતિક્ષણે મજબૂત પળે ચડતો જ જાઉં. તેવી રીતે, અન્તિમ સાધ્ય જે સિદ્ધત્વ-પૂર્ણત્વ: તે પૂર્ણ-સિદ્ધ ન થાય ત્યાંસુધી આત્મવિકાસના તમામ પગથિયા વેગપૂર્વક જ ચડવાની શરૂઆત કરવાને હું આજથી જ પ્રતિજ્ઞા કરું છું. ”

કારણ કે-જગતમાં ઉન્નતિના ચડતા ઉતરતા અનેક દરજ્જા છે, અને તે તે દરજ્જા (પગથિયે) ચડવાના સાધનો પણ અનેક છે. ‘અર્થાત્-પ્રાણીના પ્રાથમિકમાં પ્રાથમિક વિકાસથી માંડીને અંતિમ વિકાસ સુધીમાં વિકાસની

મીડીના અનેક પગથિયા છે અને તે દરેક પગથિયા પર ચડવાને માધનો પણ ચડના ઉત્તર ક્રમના અનેક છે ' તેમાનું આ સામાયિક અતિમ અને મર્યાદાદાર માધન છે મર્વ માધનોનું ગિરોમણિ માધન છે અને દુનિયાદારીના કર્તવ્યો અહીં પુગ થઈ, આત્મવિકાસનું કર્તવ્ય અહીંથી શરૂ થાય છે માટે હું તે સામાયિક એટલે આત્મવિકાસના પગથિયા ચડવાની શરૂઆત કરવાને પ્રતિના કરૂં '૩

બીજા સામાન્ય કર્તવ્યોનીતિ રીતિની ઉત્તમતાનો આધાર પણ આ સાધન ઉપર જ છે કાળુ કે-જેટલી આત્મસાક્ષિ-જેટલી આત્મવિકાસ તેના પ્રમાણમા જ બીજા માધનો કળ આપી ગંડે છે

તેથી અન્ય મર્વ કર્તવ્યો, લાવનાઓ, વિચારણાઓ, અને આવનાને બાજુ પર ગંભીરે સામાયિક કરવું [પ્રતિ લાજના આત્મશુદ્ધિના વધાગમા તત્પરતાપૂર્વક લાગી જવું] એજ વધારે ઉચિત છે, એજ પ્રમગ પ્રાપ્ત છે અને આત્મ વિકાસમા ઉપયોગની બીજી ચોગ્ય મામળીને પણ સામાયિક જ એવી લાવશે

આ લાજથી મારીને હવે પછીના ભાગ શુવનનું આ જ મુખ્યમા મુખ્ય કર્તવ્ય છે, અને જરૂરે

માટે જ જગતમાની અન્ય સર્વ પ્રતિજ્ઞાઓ કરતા આ પ્રતિજ્ઞા મહાકર્તવ્ય છે, મહાગ્રેહ છે, સર્વોત્કૃષ્ટ છે,

સર્વોત્તમ વિકાસમાર્ગ છે. એમ સમજીને હું તેને સ્વીકાર કરું છું. ”

[આ રચનાત્મક-વિધાનાત્મક-પ્રતિજ્ઞા]

૨. “સાવધ યોગને પ્રત્યાખ્યું છું-હર ધકટેલું છું-તબ્બું છું.”

“ હું એ સામાયિક જેવા પરમ કર્તવ્યમાં આજથી રોકાયેલો હોવાથી ખીલ કોઈ પણ બાળત તરફ ધ્યાન આપવા ઇચ્છતો જ નથી.

ચળવિચળ અને અનેક પ્રકારની ઘટનાઓથી ભરપૂર આ જગતના કોઈ પણ બનાવની અસર મારા પર થવા જ નહીં દઉં, કોઈ પણ જાતની અસરમાં દોરવાઈ નહીં જાઉં.

મારા સામાયિક રૂપ કર્તવ્યમાં વિધાતક એવી [સાવધ યોગની] કોઈ પણ નાનામાં નાની પ્રવૃત્તિને હું દૂરજ રાખવા માગું છું, હું તેનાથી દૂર રહેવા માગુ છું. (પચ્ચ-કળામિ)

આત્મવિકાસના માર્ગમાં પ્રયાણ કરતાં મને જે જે વિધાતક પ્રવૃત્તિઓ રોકનારી હોય, તેનું ખરેખરું મૂળ તો મન, વચન, અને કાયાની એષ્ટા-પ્રવૃત્તિ-ક્રિયા જ છે. તેનું જ નામ સાવધયોગ છે. કે જે સામાયિકમાં-આત્મવિકાસમાં વિધાતક છે.

તેના પર એટલો બધો કાળુ ધરાવીશ કે તે જરા પણ

માગ માધ્યની આડે ન આવે, માધ્યના માગમાથી મને
ચ્યુત ન હો, આડે ગમે ફોજી ન લાય, તેની પુરેપુરી
માવચેતી ગાખીગ હું જાતે તેની પ્રવૃત્તિમા ગિલકુલ ભાગ
નહીં લઉ

અને તે એટલે મુખી કે-ખીજા ડોઈને પણ મન, વચન,
અને કાયાની પ્રવૃત્તિમા મીધી કે આડકતરી ગીતે પ્રેરીશ
તો નહીં, પરંતુ ડોઈ સ્વયંપ્રવૃત્ત થયેલ હશે, તોપણ તેમા
તેને માનસિક ગમ્મતિ પણ આપીશ નહીં અર્થાત્ તે તરફ
નપૂર્ણ ઉદામીનતા જે ગાખી, તે તરફ જગ પડા લક્ષ્ય
નહીં જે આપુ

માગ માધ્યમા આગળ વધતા વચ્ચે આવનારા સર્વ
વિમોના મૃગભૂત-ખીજભૂત આ વિમોને આવી ગીતે મર્વયા
ફૂજ ગાખીશ, ફોફીશ, અટકાવીશ, ફૂંધકેતીશ, ને માગ
માધ્યમા આગળે આગળ વધે જઈશ. '

[આ નિષેધાત્મક-સ્વાગત્મક-પ્રત્યાખ્યાનાત્મક પ્રતિજ્ઞા થઈ]

એટલું જે નહીં પણ—

૩ " ઉપરની જન્ને પ્રતિજ્ઞાઓ, લવજ્જ મુખી-મગ્જ
પર્યન્ત પાગવા માટે મીકાડુ ૧૩, માટે લવજ્જ મુખી
પાગીશ "

' આ જન્ને પ્રતિજ્ઞાઓ એજ ધ્યેયની સિદ્ધિ માટેની

જુદી જુદી બાબતો છે. તેથી મારા એ ધ્યેયમાં હસ્તેશને હસ્તેશ એક પણ ક્ષણ ગુમાવ્યા વિના આગળ ને આગળ વધીશ. પ્રયાણની ધારા કદી પણ તુટવા નહીં દઉં.

નાની કે મોટી, અંદરની કે બહારની, દરેકદરેક મુશ્કેલીઓને વટાવીશ, તેથી હારીશ નહીં, બળપૂર્વક મથન કરી તેઓથી બચીશ, ને અસ્ખલિત રીતે આગળ ને આગળ વધીશ. હતાશ નહીં થાઉં, કંટાળીશ નહીં, ઇરાદાપૂર્વક તેને છોડી પણ નહીં દઉં. કારણ કે આ બન્ને પ્રતિજ્ઞાઓ મારા જીવ સાથે છે. પહેલેથી જ પુરેપુરો વિચાર કરીને જ સ્વીકારેલ છે. મરણાંત કષ્ટે પણ તેનો નિર્વાહ કરીશ. અને તેના નિર્વાહ ખાતર આવી પડતી સર્વ મુશ્કેલીઓને ઇરાદાપૂર્વક માથે ઝેરી લેઈશ. પણ સાધ્ય સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન નહીં છોડું તે નહીંજ છોડું.” [જીવ જીવં પન્નજીવાસામિ] [ઉપરની બન્ને પ્રતિજ્ઞાઓમાં અવધિ સૂચવાય છે.]

૪. “ તે-થી જાતે દૂર થઈશ, તે-ને ખરાબ કરનાર ગણીશ, એટલુંજ નહીં, પણ વધારેમાં વધારે ખરાબ કરનાર છે, એમ ગણીશ. ”

કદાચ કોઈ અનિવાર્ય પ્રસંગે, ઘણી સાવચેતી રાખવા છતાં, તેઓને દૂર રાખવાનો બળપૂર્વક પ્રયત્ન કરવા છતાં, પણ પ્રાણીઓને ડૂબાવનારું આ સળગા અનિષ્ટ તત્ત્વ ઘણા વખતના અભ્યાસને પરિણામે ફાવી જાય, પોતાની ખરાબ

અમર ડગી દે, અને તેવી અમર જ્યાં જ્યારે માલુમ પડશે કે તુરત આવશેનીપૂર્વક તેને (માનવયોગને) ખખેરી નાખીશ, તેથી દર ખમીગ, તેની ખગમ અમર માફ કરી નાખીશ, અને વધારે જાગરિત જનીશ

આવધયોગની ચર્ચ ગયેલી સ્હેજમાજ અમરથી પ્રતિક્રમીશ, પાડે કરીશ, વધારે સાવચેત જનીશ, અતિ ચાગ્ર પ્રમગે શુદ્ધ ચર્ચા, ને સાધ્યમા આગમ ને આગમ ધરીશ

અર્થાત્—આત્મવિકાસમા અનાવશ્ય શરીરની કે વચનની મત કે અમત્ દોષ પલ્લુ જાતની પ્રવૃત્તિ ચર્ચ જાય, તથા કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મેગ, શોક, ભય, પ્રેમ, માન, અપમાન, લાલચ, રાગ, દેવ વિગેરે આત્મવિકાસની વિરોધિની માનસિક લાગણીઓ તરફ મયમ ગણવા છતાં કદાચ દોરવાઈ જવાય, સ્હેજમાજ પલ્લુ દોગવાઈ જવાય, કે તુરત વિરોધ ને વિરોધ આવશે જની તેની શુદ્ધિ કરી નાખીશ, તેવી પ્રતિક્રમીશ [તરત પલ્લુમાગિ]

કદાચ સ્હેજમાજ આવધયોગની અમર ચર્ચ જાય, અર્થાત્ અતિક્રમ ચર્ચ જાય, તો તેને નિંદી નાખીશ અને કદાચ તેથી પલ્લુ વધારે અમર ચર્ચ જવાનો પ્રમગ પ્રાપ્ત ચર્ચ જાય એવું લાગશે, અર્થાત્ બ્યતિક્રમ ચર્ચ ગયેલો લાગશે, તો તેને ગર્હીશ, વધારે નિંદીશ. અને માગ કર્તવ્યમા આગમ વધીશ ” [નિંદાગિ, ગર્હિગિ]

૫. “ તે ખાતર બહિરાત્માનો ત્યાગ કરું છું. ”

“ હું હિસ્મતપૂર્વક કહું છું કે તે પ્રતિજ્ઞાના પાલન ખાતર મારા બહિરાત્માનો (શરીરના મમત્વનો) સર્વથા ત્યાગ કરું છું. અથવા મારા સાધ્યની સિદ્ધિમાં સમર્પી દઉં છું. મારે તેની સાથે કશી લેવા દેવા નથી

ઓગણપચાસ પ્રકારમાંથી કેાઇ પણ પ્રકારે થઇ જતી સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ સાવધ પ્રવૃત્તિના પ્રતિક્રમણ, નિન્દા અને ગર્હા કર્યા છતાં, સામાયિકની વિશેષ પ્રગતિ માટે, વિશેષ વિશુદ્ધિ માટે અને સાવધ પ્રવૃત્તિના બીજાભૂત પૂર્વના કર્મોના નાશ માટે આજથી જ સદા ધ્યાનમાં લીન રહું છું, તે એટલે સુધી કે-શરીરની કેાઇ સૂક્ષ્મ વિકૃતિ પણ તેમાં આડે આવી શકે જ નહીં. જેવી કે-સમસ્થિતિક શિવાયનો ઉચે કે નીચે ચાલતો શ્વાસ, ખાંસી, છીંક, ઓડકાર, બગાસું, ચકરી, વમન, શરીરનું કે અંગોનું ફરકવું: વિગેરે. અને કદાચ આડે આવી જશે, તો તેથી ધ્યાનનો ભંગ ગણી ફરીફરીને ધ્યાનમાં લીન થઇશ. જ્યારે મારી ક્ષણેક્ષણ ક્રિમતી છે, છતાં એકનું એક કાર્ય ફરીફરીને કરવું પડે, તે નિર્બળતા છે, અને તેથી પ્રગતિમાં રોકાવટ થાય છે. એમ સમજીને આજથીજ મન, વચન અને કાયાને એટલી બધી હદ સુધી સ્વાભાવિક સ્થિતિમાં રાખવા પ્રયત્ન કરું છું કે જેથી કરીને તેવી વિકૃતિ ઉત્પન્નજ ન થાય. તેવી રીતે સદા-કાળ ચાલુ રહે તેવા ધ્યાનમાં લીન થાઉં છું, અને તે ખાતર

જહિરાત્મ ભાનનો ત્યાગ કરે છુ

તેનું (જહિરાત્માનું-ગતીરનું) ગમે તે થાય-તે કુવા
મા પડે, તેમા શૂજો ભોડાય, તેના પર આગ લાલુડતી
હોય, તે મિહના મ્હોમા જઈ પડે, કે તે એવકથી એવાતુ
હોય, તોપણ તેની પગવા કઠીશ નહીં, પણ કેવળ મારા
માધ્યમે જ વળગી રહીશ

ભૂખ પણ ઈરાદાપૂર્વક જ સહન કરીશ તરસ પણ
ઇરાદાપૂર્વક જ સહન કરીશ અરે ! કોઈ પણ ક્રિયા-જેવી
કે-તગરણ, જમણ, મૌન, ધ્યાન, ઉમા રહેવું, ચાલવું, બે-
મવું વિગેરે વિગેરે, તથા શરીરની અનિવાર્ય જરૂરીયાતોના
રોડાણ કે પ્રવૃત્તિ એ મર્વ વિચારપૂર્વક જ-મહેતુડ જ
કરીશ

એટલું જ નહીં પણ, તેઓને માગી માધ્ય મિદ્ધિના
અગભૂત બનાવી દઇશ-તેઓની પ્રવૃત્તિનો પ્રવાહ પણ
સામાયિક તરફ જ વાળી દેઈગ દાખલા તરીકે—

જ્યા મુધી મારા સાધ્યની મિદ્ધિમા સ્ખલના થતી
માવૂમ નહીં પડે, ત્યા મુધી કોઈ એક સ્થાને ધ્યાનમા
(આમાયિકમા) લીન થઈને બેઠેલો કે ઉભો રહેલો હું
ભૂખ, તગ્મ કે નિદ્રાની ઝિલકુવ પગવા જ નહીં કરૂ

અને જે ક્ષણે મને એમ જણાયે કે ‘હવે આ ભૂખ,
તગ્મ, નિદ્રા, આ ધ્યાન કે બીજા કોઈ પણ મનેગો મને
કઈડ અપલના કરે છે, માધ્ય મિદ્ધિમા કઈક આડે આવે

છે.' તો જ, તે વળતે સ્થાવના પુત્રના જ તેને ફર કરીશ. તેને ફર કરતી વખતે પણ તે ચીખી કે આડકતરી રીતે સાધ્ય સિદ્ધિમાં આટે આવી ન લય—સાવધાન એ વાર્ધ ન લય—તેની પુરેપુરી કાળજી ગાળીશ—અને સાધ્ય સિદ્ધિમાં મહદગાર થાય તેવી રીતે ને તેટલા પુત્રના મંવદા. તેના પ્રવાહ આ તરફ વાળી દેવાને સુકીશ નહીં. અર્થાત્—આહાર, વિદ્યાર, નિદ્યાર કે નિદ્રામાં પણ મારા સાધ્યનો અળાંક પ્રવાહ ચાલતો જ રહેશે. માટે મારા ગદિસત્માના અન્યથા ઉપયોગનો ત્યાગજ કરું છું. ”

[અખ્યાલું વોસિરામિ]

“ આ પ્રતિજ્ઞાઓ હું કાઢના કહેવાથી, કીર્તિસોભથી કે સ્વર્ગના મુખોની ઇચ્છાથી, સ્વપ્નો કે પરાભિભવનીકાંક્ષાથી નથી લેતો, પરંતુ—સ્વયંબુદ્ધ થઈને—તેને સળગમાં સળગ મોક્ષનો ઉપાય સમજીને—હું આ પ્રતિજ્ઞાઓ લઉં છું. ”

“ વળી મારી આ પ્રતિજ્ઞાના ઉચ્ચારમાં નવ ક્રિયા-પદોનો ઉપયોગ કર્યો છે. અને તે હરેક ક્રિયાપદોનો વર્ત-માન કાળ, પહેલો પુરુષ એક વચનમાં પ્રયોગ કર્યો છે. જેમકે—

કરેમિ, પચ્ચક્કામિ, ન કરેમિ, ન કારવેમિ,
ન સમણુજાણામિ; પડિક્કમામિ, નિન્દામિ, ગરિહામિ,
વોસિરામિ.

તેથી હું એમ સૂચવું છું કે—

માટે લાઈની મદદની જરૂર નથી, હું એટલો જ-તો જ-કેવળ આશ્રયીપણે જ મારી પ્રતિનાનું પાવન ડીંગ, અને તેનો પાઠ પાલીશ, તેના પન્નિગમ મુખી પહોળીય

તેન જ, આજથી માટીને ડાઘ ગળ દિવસે-અટે !
લાઈ પણ કોને-મને પૂછવામા આવે કે—

“ તમે શું કો દે ? ”

ત્યારે પણ હું જવાબ આપી શકું કે—

‘ અત્યારે પણ તમાર પ્રમાણે ઉપની નરેય કિયા
ઓમા લાનેવો હું ’

માટીવાળ પછી પણ મને પૂછવામા આવે કે—

“ તમે શું કરા દે ? ”

ત્યારે પણ એ જ જવાબ દોય.

પરતુ ને હું કોઈ પણ મનો પ્રમત્ત જનંકો કોડ, નો મારાડી તે પ્રમત્તે વર્તમાનકામમા જવાબ નહ આપી ગમ્યા કાળુ કે-ને જાતે મારી તે કિસરો મારુ નહી તે વખતે તો મા-નરેય પ્રમાણે જ જવાબ આપેરો જોડએ

“ હું એ નરેય કિયાઓમા લાનેવો દતો અથવા
એ લાડુઈ, અર્થાત્ લાડીમ ’ એવા જવાબ આપના પટે

પરતુ વર્તમાનકા-નો પ્રયોગ કનીને હું એ પણ
મુદાવરા પ્રમત્તુ હું કે-નુતમ । કે જલિધ્યમા ને દાતા જ
રાવનો મુસલ જ નેડવા રીધા વિના, જે વખતે મને પૂછ
વામા આવે ને-વર્તમાન-કા-પણ નહી પ્રતિ નાતની જ

હોય, અર્થાત્ આજથી માંડીને કોઈ પણ એવા ક્ષણ નહીં હોય કે જેમાં હું પ્રમત્ત હોઉં. એવી રીતે આ પ્રતિજ્ઞા પાળવાની મારી તૈયારી છે. એમ બાર મૂકીને હું સૂચવું છું
અર્થાત્ મને જ્યારે પૃથ્વીમાં આવે ત્યારે તે વખતે પણ હું વર્તમાનકાળના પ્રયોગ સહિત જ જવાબ આપી શકું કે—

“ હું સામાયિક કંઈ છું. સર્વ સાવધયોગનો ત્યાગ કંઈ છું, વિગેરે, વિગેરે. ”

“ તથા—

- ૧ આત્મવિકાસ કરવો,
- ૨ સાવધયોગને દૂર કરવા
- ૩ કદાચ, સાવધયોગમાં પ્રવૃત્તિ થઈ જાય તો તેની શુદ્ધિ કરી નાંખવી, અને
- ૪ યાવત્ જીવ સુધી આ પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવા શરીર વિગેરેની પરવા ન કરવી. [તપ, ધ્યાન વિગેરેનો આમાં સમાવેશ થાય છે.]

એટલે સ્વયંબુદ્ધ એવા મારા હવે પછીના જીવનના આ ચાર ખાસ આવશ્યક કર્તવ્યો જ પ્રતિક્ષણ સાવધાનીથી કરવાના નક્કી થાય છે. કારણ કે—

ન કરેમિ, વિગેરે ત્રણ ક્રિયાઓ ખીલ પ્રતિજ્ઞાના વિસ્તાર રૂપે છે.

નિંદામિ, ગરિહામિ, એ ક્રિયાઓ પરિક્ષમામિ સાથે સમાન સ્વરૂપ ધરાવે છે. એ રીતે પાંચ ક્રિયાને અંત-

ભા ન વી અથવા મનોદગા

જૂત કાળી ચાઝ આવડ્યક કાંચો તને આવે છે "

આમાયિકે નિષ્ણ પુરુષ

[૩૧-આચારી-ગાળી]

અણુ તિ પેઃ તિ વા કોઈ,

દખા રમ મદુ જોઈ

અણુ૦

મમ મમાવ વાતા મિત જોઈ

માપ ટોપ ન દોડ,

અરિનાયકે થ જી જાના

જાતે ન મોઝ

અણુ૦

૧૨-૩મે બે ન જો

કનક-ઉપસ મમ લેખ

નાગી નામના નાગી પઠિવ

ને સિર મદિ કોઈ

અણુ૦

તિ રાન્નુતિ ધરણ મુજીને

દઈ-ગા નિ નાગે

ને જમ્મે જોમેય પૂડ

નિય મને મુજી, ૩

અણુ૦

મન મમ ન મી વાતા જોઈ

માવડ મમ મુજી

અમમન જુડ પેરે નિય

મુજી મમ મુજી ૫, ૩

અણુ૦

૫૩૪ નામ ધનાવ ૫૩ મુ

દન રમલ નિય ના ૩

ગિર ૩૬ દોડ ૩૬ દોડ

મે મુજીના ૫૩ ૬

અણુ૦

અનુભવની ઐરાણુ પર.

“ તે કાળે, તે સમયે, હેમંત [શિશિર] ઋતુના માગશર મહિનાની વદ દશમ [ગુજરાતને હિસાબે-કારતક વદ ૧૦] ની સાંજે, મહાપ્રતિજ્ઞા સ્વર્ણ, પૂજ્ય વડિયોની રજા માગી, જ્યારે તે રાજકુમારે જ્ઞાત ખંડ વનમાંથી વિહાર કર્યો; ત્યારે એ પ્રસંગ હજી જેવો ને તેવો જાણ્યે તાજેજ બન્યો હોય, તેમ નજર સામે દેખાયાજ કરે છે.”

“ એ પ્રસંગ ખરેખર, મહા ભવ્યજ પ્રસંગ હતો.”

“અરે ! પણ જ્યારે એ મહાપુરુષે વિહાર કર્યો, ત્યારે માત્ર તેના ખલા પર એકજ વસ્ત્ર હતું. શિયા-

ખાની ડડડડતી એ ટાઢ ! અને ગજકુમારનું ઠોમળ એ મરીઝ ! ! ”

“ છતા, મને તો એટ જ વાતનું આશ્ચર્ય થયા કરે છે કે—તેમણે પોતાનો જીવન વ્યવહાર શી રીતે ચલાવ્યો હશે ?

મામાન્યમા મામાન્ય પશુ-પક્ષિ જેવા પ્રાણીને પણ મજા નિયમિત યોગડની ઓરડામા ઓરડી જરૂરીયાત ગ્રહે છે જ ઉપગત, નિદ્રા કે આરામ લેવા, ટાઢ, તાપ અને વન્માદથી બચવા, તથા ખડારના હુમલાઓથી બચવા કોઈ પણ જાતના આશ્રયભૂત નિવાસ સ્થાન વિના ચાલી શકતું જ નથી

ત્યારે આ તો માનવ છે, સમ્ભાગી પ્રજાજન છે, એટલું જ નહીં, પણ ઉત્તમ ગજકુલોત્પન્ન મેધાવી ગજપુત્ર છે

તેની વિશાળ જરૂરીયાતો, તે જરૂરીયાતોને પહોંચી વળવાને પુરતી વિપુલ માધન મામગ્રી અને સુખ મગવડો, તથા તેનો દીર્ઘકાળ સુધી કંઠેલો ઉપભોગ

આ બધું ત્યાગીને ત્યારે એ ચાલી નીકળ્યા, ત્યારે તેમાનું તેની પાને શું હતું ? ”

“ ખરેખર, તેમાનું તેની પામે તે વળતે કાંઈ ચે નહોતું ! ”

“ શું તેઓએ પશુ-પક્ષિ અને વન મૃગલાઓની

૬ રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

માફક જીવન વ્યવહાર ચલાવવાનો વિચાર રાખ્યો હશે ?

અજ્ઞાન અને તાત્કાલીન સુખ-દુઃખની લાગણીમાં દો-રાઈ જનારા એ વર્ગને પણ નિવાસસ્થાન, ખાનપાનનો સંગ્રહ કે તેના પર મમત્વભુન્ધિ તો હોય જ છે.

તોપછી એક સંસ્કારી રાજપુત્રને કઈ ચિજ વિના ચાલી શકે ? કામકાજ માટે નોકર-ચાકર જોઈએ, મુવા માટે શયન-પટંગ વિગેરે જોઈએ. અરે ! છેવટ એકાદ ગમે તેવું પાથરવાનું તો જોઈએ જ. આનંદ વિનોદની પણ કોઈક દિવસે ઈચ્છા તો થાય જ. આતાપ અને કંટકોથી બચવા પગમાં ઉપાનક જેવા કોઈ પણ સાધન વિના ચાલી જ કેમ શકે ? વર્ષાઋતુ જેવા પ્રસંગમાં તો છત્ર વિના નભે જ શી રીતે ? અરે ! જમવાને કે પાણી પીવા માટે એકાદ -એ પાત્ર કે વાસણ જેવી કેટલીક ખાસ જરૂરીયાતની ચીજો વિના તો ચાલે જ કેમ ?

સાથે શિષ્ય-સેવક કે મદદગાર જ કોઈ મળે નહીં !! કેવળ એકાકી !! અહો ! કેવી ધીરજ ! કેવું આમર્થ્ય !! કેવી સ્વાશ્રયવૃત્તિ !!! ”

“ એ અલૌકિક મહાયુરુષનું જીવન ખરેખર અત્યદ્-ભૂત જ જણાય છે. ”

“ સંસ્કારી મનુષ્યને સ્નાન વિના કેમ ચાલે ? શરીર પર મેલ કેટલો ચડે ? દંતધાવન કર્યા વિના પણ કેમ

ચાલે ? રાજ થાય તો ઔષધ અને પરિચર્યા વિગેરેની ટે દલી જરૂર પડે છે ? એ સ્થિતિમા એમની શી દશા થતી હશે ? ”

“ આપણે જરૂરીયાતોના કીડા રહ્યા એટલે એમ લાગ્યા કે પરતુ એ મનુષ્ય સ્વાભાવિક જીવન જીવે તો ન્નાનાદિની જરૂર ન પડે ”

“ એ શી ગીતે ? ”

“ મર્વાજ મપૂર્ણ શરીરની સ્થનાવત પુરુષનુ આગે અતિ સુદર હોય છે લોહીની ગતિ પણ બગાડ હોય છે એકદમ શરીરની તમામ જીવનક્રિયા સુબ્યવસ્થિત જ હોય છે જીવનક્રિયાનો એક ન્વલાવ એ છે કે-પોતાની આડે આવતી કોઈ પણ વસ્તુને તે ધકકેલી કાઢી નાખે છે પ્રગળ જીવનક્રિયાવતની શરીર પન્ની ચામડીમા થતી જીવનક્રિયા જ શરીર પન્ના મેવને ધકકેલી કાઢે ■ મેવનો મગ્નહ જ થઈ ન શકે

આહાત વિગેરેનો પરિપાક યથાર્થ થવાને લીધે તેમાના તેજસ્વી અને સુગંધી અણુઓ ત્યાસુધી પરિણામ પામી શકે છે, કે જેથી કરીને શરીરમા ક્રાંતિ અને સુગંધ જણાય

સર્વાંગ સુદર પુરુષની આત્રગુદિ એ જ દાતની કા તિનુ મુખ્ય કારણ છે આત્રમા મેલ લગાય તો જ દાત ઉપર મેલ ચોટે અને દાતણ કચ્ચુ પડે વળી આવા આ

રોગ્યવાન પુરુષને રોગનો તો સંભવ જ કેમ ગણાય ?

“ ખસ, ત્યારે તેઓ સર્વોચ્ચ કોટિના આરોગ્યવાન અને શરીરના બંધાણવાળા પુરુષ છે. તેમને એવી વસ્તુઓની જરૂર ન હોય, અને તેથી તેવા સાધનેની એપરવા શ્રી વર્ધમાનકુમાર રાજે, એ હવે ધરાબર સમજાય છે. ”

“ નહીં, નહીં, એટલા જ માટે તેઓએ એ સર્વ વસ્તુઓનો સ્વીકાર નથી કર્યો એમ ન સમજતા. ”

“ તો પછી તેનું કારણ શું હોવું જોઈએ ? ”

“ તેનું કારણ—ઈશ્વરપૂર્વકનો ત્યાગ છે. તેઓની સંયમી વૃત્તિ છે. તેમણે જે જાતની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે, તે પ્રતિજ્ઞાનું ધરાબર પાલન કરવાનો, આવો ઈશ્વરપૂર્વકનો ત્યાગ: એ પણ એક માર્ગ છે. એમ સમજીને તેમણે સર્વ સામગ્રીનો ઈશ્વરપૂર્વક ત્યાગ કર્યો છે. સર્વાંગસુંદર માનવના સ્વાભાવિક જીવન કરતાં પણ વધારે ઉચ્ચ ધ્યેયને પહોંચી વળવા તેમણે એ પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. ”

“ આવું કોઈ કરે ખરું ? કેવી વિચિત્ર રીત ! આપણે મહાપ્રતિષ્ઠાવંત ઘણા ગ્રાહ્યણો, શ્રમણો, યોગિઓ અને તપસ્વીઓનાં દર્શન કર્યાં છે, ને કરીએ છીએ. પરંતુ આ તો હદ ! આવો સર્વોત્કૃષ્ટ ત્યાગ શા ઉદ્દેશથી કરવામાં આવ્યો હશે ? ”

“ એ સમજવું જો કે વિકટ કાર્ય છે. જ્યાંસુધી

બગબગ મમન્યા ન હોઈએ ત્યામુધી શ્રી વર્ધમાનકુમારનું
આ વર્તન કદાચ વિચિત્ર લાગે ખરૂં ”

“ શ્રી વર્ધમાનકુમારને! આ પ્રયત્ન ખરેખર, ટોઈ
પણુ જાતના ઉદ્દેશથી ગરૂ કરવામા આવેલો છે ? આ
પ્રયત્ન વ્યવસ્થિત યુક્તિમગત છે ? કે મનમા એક જ
તનો તંગ ઉઘ્યો, એટલે ત ગી માણુમની માફક મનમા
જેમ તંગો ઉઘ્યા, તેમ વતન કરવા માડયુ હશે ? શો
ઉદ્દેશ હશે ? શું ધ્યેય હશે ? ”

“ તેઓશ્રીનો આ પ્રયત્ન યુક્તિમગત છે, ઉદ્દેશાનુ
સારી છે ને વ્યવસ્થિત છે ”

“ તે ગી ગીતે ? ”

“ મરેપમા માલજો ત્યાં—

માનવ જીવન ઢેટલુ વિવિધ છે, તેની જરૂરીયાતો પણ
જુદી વિશાળ છે, એ આપણે મમજી યકીએ છીએ માનવ
જીવનને જરૂરની તમામ જાળનોનો ગાંઠીય પદ્ધતિ પૂરું
આચાર્યોએ વિચાર કર્યો છે તે દેહના વિષયવાદ અને
વિભાગવાદનું જુદા જુદા શાસ્ત્રો જેલા છે ને તે તે વિષયોના
નિયમો નક્કી કર્યા છે જેને આધારે મર્વ માનવોની
મર્વ પ્રવૃત્તિઓ પ્રવર્તતી હોય છે અથવા પ્રવૃત્તિઓ ઉપ
જી નિયમો તાગવી મદ્યા હોય છે આવા અનેક તરેહના
શાસ્ત્રો આચાર્યોએ જેવા છે જેવા કે —

જ્ઞાન પાન વિગેરે જીવનચર્યાને લગતા શાસ્ત્રો, નીતિ નિયમોને લગતું શાસ્ત્ર, દેહ અને શરીર ધર્મને લગતું શાસ્ત્ર, રાજ્યનીતિ, વ્યાપાર, કૃષિ વિગેરે જીવનવ્યવહારને લગતાં શાસ્ત્રો, સંગીત વિગેરે કળાઓધક શાસ્ત્રો, ધર્મશાસ્ત્ર વિગેરે વિગેરે. ”

“ એ બધું બરાબર છે. પરંતુ આ ઉપરથી આપ શું કહેવા ઇચ્છો છો, તે સમજાયું નથી. ”

“ હું જે કહેવા ઇચ્છું છું તે હવે જ બરાબર સમજાશે, સાંભળો—

આપણી ઘણીબરી બાહ્ય પ્રવૃત્તિઓમાં આપણું શરીર ભાગ લેતું આપણે બાણીયે છીએ. પરંતુ એ બધી પ્રવૃત્તિઓમાં શરીર કયા કયા નિયમો ભાગ લે છે ? એ નિયમો ઠરાવી આવ્યાર્યોએ “ કાયાશાસ્ત્ર ” રચ્યું.

છતાં એ પ્રવૃત્તિઓની પાછળ એકલુ શરીર જ કામ કરે છે એમ નથી. બીજા કોઈ પણ તત્ત્વની તેની પાછળ મદદ છે. એમ એ શોધક આવ્યાર્યોને જણાયું. ‘કાયાશાસ્ત્ર’ના નિયમો જેને લાગુ પડતા નથી તેવું જે એક તત્ત્વ શરીરની પ્રવૃત્તિની પાછળ કામ કરતું માલૂમ પડ્યું, તેનું નામ ‘ મન ’ હતું.

હવે ‘ મન ’ કયા ધોરણે પોતાની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. તેના નિયમો ઠરાવ્યા છે. તેનું નામ ‘ માનસશાસ્ત્ર ’

પડયું

માનનશાસ્ત્રના નિયમો ૦ ।વતી વખતે મનની પાછળ ખીણ બળ છે માનન પ્રવૃત્તિ ઉપ- પૂર્વાપન્ના મન્કાગેની અમૂક અન- હોય છે એટલે એ પૂર્વાપન્ના મન્કાગેનું શાસ્ત્ર ત્યાંયુ તેનું નામ ' ભાગ્યશાસ્ત્ર ' કહો કે ' કર્મ- શાસ્ત્ર ' કહો

કર્મની અમરની પાછળ ચેતનતત્ત્વોનો હાથ આપ્યા થોને માલૂમ પડયો અને એ ચેતન તત્ત્વની પાછળ તેને અખડપણે ધરી રાખના ટોઇ પણ ત્થિય તત્ત્વનો હાથ છે, એવા નિર્ણય પ- એ તત્ત્વચિત્તો આપ્યા એટલે 'ચેતન્ય- શાસ્ત્ર ' તો જ્યુ પરતુ, તેમને આત્માનું નિરૂપણ કરનાર ' આત્મશાસ્ત્ર ' પણ અવુ પડયું

આ અને વચ્ચે વચ્ચે ખીણ જે જે તત્ત્વો જણાયા તે ફરકના ગાત્રો આચાર્યોએ ત્યાં છે એ શાસ્ત્રો જ્યવામા ધણા ધણા મુદ્ધમદ્ધર્શી આચાર્યોનો અનુભવ ઠામે લાગ્યો છે એટલું જ નહીં પણ આજ સુધીમા દરેક શાસ્ત્રોને લગતા ધણા ધણા શાસ્ત્રીય નિયમો ગોધાઈ ચૂક્યા છે

બાળકની શક્તિ ને નિયતિનું વર્ણન કરનાર ' બાળ- શાસ્ત્ર ' કહેવાય, પરતુ બાળકની શક્તિઓ કયા ક્રમે વિકાસ પામે? તે મમળવનાર અને તેનો ક્રમ નક્કી કરનાર 'શિશુશાસ્ત્ર' કહેવાય

તેવી જ રીતે પ્રત્યેક પ્રાણીનો આત્મા કઈ પરિસ્થિતિમાં છે ? તેમાંથી આગળ આગળ વિકાસ કયા ક્રમે થાય ? પ્રાથમિક સ્થિતિથી માંડીને વિકાસની છેવટની સ્થિતિ સુધીમાં વિકાસના કેટલા થરમાંથી પસાર થવું પડે ? વિકાસના પ્રત્યેક પગથિયા પર ચડતાં કઈ જાતના માર્ગો સ્વીકારવા જોઈએ ? વિગેરે અનેક પ્રશ્નોના નિકાલ લાવનાર અને વ્યવસ્થિત નિયમો નક્કી કરનાર શાસ્ત્ર તે ‘અધ્યાત્મશાસ્ત્ર’ કહેવાય છે.

પ્રાણી જીવનમાં ઉપયોગી એવા સર્વ શાસ્ત્રોનું શિરોમણિ આ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર છે. અને સર્વ જીવનમાં શિરોમણિ જીવન, આ આધ્યાત્મિક જીવન છે.

આત્મા અને આધ્યાત્મિક જીવન સાથે જગત્ અને જગતના બીજા કયા કયા તત્ત્વો સંબંધ ધરાવે છે ? કયા કયા તત્ત્વોનો સંબંધ આત્માને ઉપયોગી છે ? એ તત્ત્વોને લગતા શાસ્ત્રો પણ આચાર્યોએ રચ્યાં છે.

તેથી પણ આગળ વધીને એ સંબંધો કયા કયા નિયમોને અનુસરે છે ? વિગેરે પ્રશ્નોના જવાબ રૂપે પૃથક્કરણ કરીને વ્યવસ્થિત શાસ્ત્ર રચવામાં આવ્યું છે. જેનું નામ ‘લોકસ્વભાવ શાસ્ત્ર’ અથવા ‘તત્ત્વજ્ઞાન’ કહેવાય છે.

જે કે પ્રત્યેક શાસ્ત્રોના સંબંધમાં આચાર્યો અને અનુભવીઓના અનેક મતભેદો અને વિચારભેદોની નોંધ

લઈ શકાય તેમ છે છતાં દરેકે તે તે શાસ્ત્રની આવશ્યકતા સ્વીકારી જ છે અને આ રીતે આ આર્ય પ્રજાનું વાડમય વિગાળ છે સીધી કે અડકતરી ગીતે જે જે વસ્તુના વિશેષનની જરૂર પડે, તેનું વિવેચન કર્યા વિના ચાલે જ કેમ ? જુદા જુદા સાધક પાત્રોને લક્ષ્યમા ગણીને શાસ્ત્ર રચતા પ્રથમથી માફીને છેવટ સુધીના નિયમો નક્કી કરવા પડે છે આથી વાડમય-શાસ્ત્રમગ્રહ વિશાળ થાય એ સ્વાભાવિક છે છતાં નિરુપયોગી બાબતોનો “ કાગડાના દાંતની પરીક્ષા કરવાના પ્રયત્ન ” ની જેમ ત્યાગ કરવામા આવ્યો છે

જ્ઞાત પુત્ર શ્રી વર્ધમાનકુમાર આ શાસ્ત્રોમા નિષ્ણાત છે અધ્યાત્મ શાસ્ત્રમા પુગ પ્રવિણ છે એટલું જ નહીં પણ પોતાનો આત્મા કઈ ભૂમિકા પર છે ? આ ગૂઢ સ્વરૂપ પણ તેઓશ્રીને બગબગ અવગત છે તેથી જ જ્યારે તેઓએ પ્રતિજ્ઞા સ્વીકારી ત્યારે પણ તેઓ “ આત્મજ્ઞ ” હતા, અને આજે પણ તેઓ આત્મજ્ઞ છે

જે જે મમયે, તેઓનો આત્મા, જે જે પરિસ્થિતિમા હોય છે, તેમાથી આગળ વિગમ કરવા માટે તેઓ મજા જાગ્રત છે, પ્રયત્નવત છે અને જ્યારે આ પ્રયત્નને પરિણામે તેઓ વિકાસની ટોચે પહોંચશે, ત્યારે તેઓ ચોક્કસ સર્વજ્ઞ થશે અને પોતાના આત્માને હુમ્મેશને માટે અનંત આનંદમા ગરકાવ કરશે

૬ રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

આ ઉદ્દેશ ધ્યાનમાં રાખીને-પોતાની પરિસ્થિતિને બંધબેસતી આવે એવી આ પ્રતિજ્ઞા તેમણે સ્વીકારી છે. આ પ્રતિજ્ઞા આધ્યાત્મિક જીવનમાં વિકાસ કરવાનું-અધ્યાત્મ-શાસ્ત્રસિદ્ધ, સાર રૂપ અને અતિ વ્યવહારુ-એક સર્વોત્તમ પગથિયું છે.

આ પ્રતિજ્ઞાને બંધબેસતો થઈ શકે તેવો-ત્યાગથી માંડીને બધો જીવનક્રમ-તે દિવસથી જ તેમણે શરૂ કરી દીધો છે.

અર્થાત્ તેમની એકેએક-સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મ, કાયિક, વાચિક, માનસિક કે બાહ્ય, એવી એક પણ પ્રવૃત્તિ નથી કે જે સહેતુક, વ્યવસ્થિત, અને ઉદ્દેશાનુસારી ન હોય, એ હવે બરાબર સમજાયું હશે. ”

“ આધ્યાત્મિક પગથિયાં એ મહાપુરુષ કેટલા ચડ્યા હશે ? કેટલા બાકી હશે ? કેવી રીતે ચડ્યા હશે ? વિગેરે જાણવામાં આવે તો કેટલો બધો આનંદ થાય ? ”

“ એ આનંદની તો અવધિ જ શી ? પરંતુ તેવું ભાગ્ય આપણું ક્યાંથી હોય ? તે તે શાસ્ત્રોના રહસ્યોનું ઉડું જ્ઞાન હોય, બીજાની ચિત્તપ્રતિ તથા આત્મિક પરિસ્થિતિ ચોક્કસ સ્વરૂપમાં જોઈ, જાણી શકીએ, તેવી વિશિષ્ટ જ્ઞાનશક્તિ આપણને હોય, તો એ આનંદ હુંટી શકાય ! અથવા જાતે જ આચરીને અનુભવ કરતા હોઈએ

તો એ આનંદ મ્હાલી શકાય ! બાકી તો—અનુભવીઓના વચન પગના વિશ્વાસથી કે અનુમાનથી કંઈક મમલ શકાય, શિવાય બીજો માર્ગ નથી અથવા હોય, તો તે હું બંધુતો નથી ”

“ આપણા જીવન વ્યવહારને લગતી દરેક પ્રવૃત્તિઓ શાસ્ત્રીય ધોરણ પર મુકવામાં આવેલી છે તેનું ઉપદર્શન આપે કગવ્ય પગલું ચાલુ લોકવ્યવહારે તેમાના અમુક નિયમો પોતાને ઉપયોગી હોય તેટલા જ પ્રમાણમાં મૂકેલા હોય છે તેથી લોકવ્યવહારના કાયદા ઉભાવનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિની તે દરેક નિયમોને ધરાબર આદર આપવાની ફરજ છે, તેમાં તેનું હિત છે એ પણ એ ઉપરથી જ મમલાય છે પરંતુ ટોઈ વ્યક્તિ એ નિયમોને આદર ન આપે તો શું કરવું જોઈએ ? ”

“ એ તેમની મરજની વાત છે અને જો તેના કાયદા તે વ્યક્તિ મેળવતી હોય, તો માન આપવાની ફરજ છે નહીં તર તેમને લોકવ્યવહારથી ચર્તા કાયદા મેળવવાનો તો અધિકાર રહેતો નથી એટલું જ નહીં, પરંતુ જો તેવી વ્યક્તિની પ્રવૃત્તિથી લોકવ્યવહારને કે તેને અનુમનનારી વ્યક્તિઓને અડચણ પડેાચે તેમ જણાય તો લોકવ્યવહારના અગ્રેમરોએ તે ણાખત બાંધત રહેવું જોઈએ, અને જરૂર જણાય તો તેવી વ્યક્તિ માથેનો મળધ તોડી નાખરો જોઈએ તેમ છતાં પણ મુકશાનનો મલવ લાગતો હોય,

તો દુનિયામાંના કોઈ પણ પ્રયત્ને, નુકશાન થતું અટકે તેમ કરવાની અગ્રેસરોની ફરજ છે. અને તેથી જ તેમને તે બાતનો અધિકાર છે. એ અધિકાર અને ફરજ બંન્નવવામાં જ લોકવ્યવહારની રક્ષા અને જનસમુહનું કલ્યાણ સમાયેલું છે. પરંતુ જો ઉપેક્ષા કરવામાં આવે, તો જરૂર અગ્રેસરો જ નહીં પણ લોકવ્યવહારબદ્ધ પ્રત્યેકવ્યક્તિ, જનસમુહનું અકલ્યાણ કરવામાં લાગીદાર બને છે. એમ સમજવું જોઈએ. ”

“ ત્યારે શું આ રીતે શ્રી વર્ધમાનકુમારનો પણ લોક-સમુહ ત્યાગ જ કરવો જોઈએ ? લોકવ્યવહારના કયા નિયમને તે અનુસરે છે ? ”

“ નહીં તેમ ન બનવું જોઈએ. ”

“ કારણ ? ”

“ કારણ એજ કે—ઉપર જે વાત કરી, તે વિધાતક વ્યક્તિની છે. પરંતુ આવા પુરુષોની પ્રવૃત્તિ માર્ગદર્શક હોય છે. એટલું જ નહીં પણ લોકવ્યવહારને સાધક હોય છે. વિધા-તક અને સાધક, એ બન્ને સામસામી બાબુની પરિસ્થિતિ છે. તે બન્ને વચ્ચે આકાશ-પાતાળ જેટલું અંતર હોય છે. તેથી સાધક લોકસમુહનો કલ્યાણકર હોઈ પૂજ્ય બને છે. ”

“ મને તો હજી એમ જ લાગે છે કે—આવા આ-વા આધ્યાત્મિક જીવન જીવનારાઓની પ્રવૃત્તિઓ લોકવ્યવ-

હારની ડોઈ પ્રવૃત્તિ માથે બધબેમતી નથી હોતી તેથી લોકવ્યવહારથી વિરુદ્ધ વર્તનાર કાતો નિયમ લગની શિક્ષા ભાગવીને લોકમા નહી શકે, અથવા જનમમુહુથી બહા નહી શકે ”

“ વિદ્યાતકની પ્રવૃત્તિ કલ્પિતતા, અદીર્ઘ દૃષ્ટિ, સ્વાર્થ ં અજ્ઞાનમૂલક હોય છે અર્થાત નિર્જાનતાન્ય હોય છે તેથી તે ત્યાજ્ય થઈ પડે છે પરંતુ આવા અભિનત પુરુષોની પ્રવૃત્તિ ‘ શાસ્ત્રમિદ્ધ લોકવ્યવહાર જનમમુહુનું કલ્યાણ કરે છે ’ એ હેતુથી પરિણામે મહાનુભૂતિ ગણિત હોય છે લોકવ્યવહારથી જનતાની જે વિકાસ ભૂમિકા ઘડાતી હોય છે, તેના કન્તા તેઓ ઉપરની ભૂમિકા પર હોય છે અને એ ઉપરની ભૂમિકામા નહીને તેમનું સ્વતંત્ર વર્તન કદાચ આલુ લોકવ્યવહારને બાધક થનુ જણાતુ હોય, તો લોકવ્યવહારે તેને અનુમારે પોતાનું સ્વરૂપ બદલવું જોઈએ, અથવા એ આદર્શને ન પહોચી વળવા માટે પોતાની અશક્તિ કબુલ કરી લઈ, તેને પહોચી વળવા પ્રયત્નશીલ થવું જ જોઈએ પરિસ્થિતિ વિશેષ ં નમય વિશેષમા શુ કન્વુ ? એવા સુચવાકામા લોકવ્યવહાર પડે, ત્યારે આવા મહાનુભાવ પુરુષો તરફથી પ્રેણા મેળવી ગઈ છે આવા પુરુષો લોકવ્યવહારને ઘટનાગ અને માર્ગદર્શક હોય છે તેથી પૂજ્ય છે એટલું જ નહીં પણ લોકવ્યવહાર ના-વ્યક્તિથી માત્રીને ગન્ય સુધીના-અર્થ તરો કન્ના અતંત્ર હોય છે એટલે

તેઓની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ કે રચના મૂળતત્ત્વરૂપે ત્રિકાળમાં અબાધિત જ રહે છે. અને રહેવી જ જોઈએ. ”

“ આ લેદ હવે કંઈક સમજાય છે, અને એટલું વિ-
શેષ પણ સમજાય છે કે-જનસમુહનું કેટલુંક ઉદાત્ત અને
ઉચ્ચ વર્તન સાધન સામગ્રીને લીધે શોભે છે. સાધન
સામગ્રી પર જ તેનો ઘણો આધાર હોય છે, એમ કહીએ તો
પણ ચાલે. ત્યારે આ મહાપુરુષનું વર્તન બહારની કોઈ પણ
સાધન સામગ્રીનું આશ્રિત નથી, એટલું જ નહીં પરંતુ વન
પશુઓની માફક કેવળ શરીર સાધ્યેય નથી. પરંતુ શરીર, મન
વિગેરેની પાછળ રહેલો આત્મા જ અંદરથી અપૂર્વ પ્રકાશ
ફેંકે છે, જેને લીધે તેઓનો આવો ઉદાત્ત અને વિકટ
જીવનવ્યવહાર પ્રવર્તી શકે છે. અને શોભી શકે છે. આ
ઉપરથી એમનો આત્મા કંઈ બળવત્તર ભૂમિકા પર હશે ?
તેની તો માત્ર કલ્પનાજ કરવી રહી. ”

“ એ મહાત્મા પુરુષ અત્યારે ક્યાં વિચરતા હશે ?
આજ સુધીમાં ક્યાં ક્યાં વિચર્યા હશે ? કેવી કેવી અનુકૂ-
ળતા-પ્રતિકૂળતાઓ વચ્ચે પસાર થયા હશે ? તેમને માથે
કેવાં કેવાં વિતકો વિત્યાં હશે ? આજે બાર બાર વર્ષો વીતી
ગયાં. તેમનો જીવનવ્યવહાર કેવો હશે ? પોતાના એ પવિત્ર
પ્રયત્નમાં કેટલો વિકાસ કર્યો હશે ? વિગેરે જાણાસાઓ
ખરેખર, અત્યારે એકાએક જાગૃત થઈ આવે છે. ”

* * * * *

“ પ્રજ્ઞામ, જ્ઞાતપુત્ર શ્રી વર્વમાનકુમાની પાળા પાળા મોકલેલી આપ જન્મેની શ્રદ્ધા અને પ્રજ્ઞા નામની જ્ઞાતા વૃત્તિઓ આજ આવી પહોંચેલી છે અને જાગૃતા મનોમદિમા વિશ્રામ લે છે એ જન્મે આપને મળવા ઈચ્છે છે એટલું વિનવી, આપની યથારુચિ નિશ્ચ માલગવા કું તેયાર જ છું ”

“ વત્સ ! ચિત્તાવેગ ! જન્મે મહાનુભાવોને જટ્ટી મોક્ષ અર્ધી અમે એમની જ ગણીએ છીએ ”

“ પ્રજ્ઞામ આદેશ પ્રમાણે જ—”

“ જા, વત્સ ! જટ્ટી જા અને શીઘ્ર મોકલ ”

“ તેમજ કહેલું આપ હમણાજ જોઈ શકો, આપ ! ”

* * * * *

“ અહો ! વાગત, પવિત્રપ્રતિષ્ઠાનિર્દેશનાવત જન્મે મહાનુભાવ ભગિનીઓને ! દીર્ઘકાળે પણ યથાર્થ કુશળતાયુક્ત જોઈ, અર્ધીની કુશળતા નિરેન્નપૂર્વક કઠીમી પણ અમે જન્મેનું નાશ ન્યાનન મૂકીએ છીએ ”

“ અનુભવ, આર્યોના દીર્ઘકાળે પણ દર્શાવનારો યો ! મળ્યો, તેમા એ આપ આર્યોનો વિશેષાનુભવ છે ”

“ અહો ! ભગિનીઓ ! જ્ઞાત અંક વનમાંથી નિકળ્યા પછીથી આજ સુધીનું એ મહાત્મા પુરુષનું જીવનવૃત્તાન્ત અમને વિગતથી કહો. અમે એ સાંભળવાને આવે સર્વથા ઉત્સુક થયા છીએ. ”

“ અમે પણ એ વૃત્તાન્ત ફરી ફરીને-વારંવાર કહેવાને ઉત્સુક જ છીએ, પરંતુ અમે બરાબર કહી શકીશું કે કેમ ? તે તો શંકા જ છે. જેઓના મન, વાણી, કર્મ અને આત્મા પ્રથમથી જ જે ઉદાત્ત સ્થિતિએ પહોંચેલા છે, તે સ્થિતિનું પણ વર્ણન અશક્ય જ છે, તો પછી આ દસો-ટીમાંથી પસાર થતી વખતે સો ટચના સોનાની માફક જે રીતે તે ઝળકી નિકળ્યાં છે, તે રીતે તેનું વર્ણન સર્વથા અમારી કલ્પનાની પણ પેલે પાર છે.

એ બધા સ્થલ અને સૂક્ષ્મ પ્રસંગોનું રહસ્ય સમજવું જોઈએ, સમજીને સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ. સ્મરણમાં રાખ્યું હોય છતાં તે બધું શબ્દ દ્વારા શી રીતે કહી શકાય ? શબ્દ દ્વારા કહેવા જતાં પણ યથાર્થ કહી શકાશે કે કેમ ? તે પણ શંકા જ છે. અમે ‘ યથાર્થ છે ’ એમ સમજીને કહેતા હોઈએ, પરંતુ તે, તે રીતે સત્ય હશે ? કે અત્યથા રીતે ? એ પણ અમારા સંક્ષિપ્ત બુદ્ધિવ્યાપાર શી રીતે નિર્ણય કરી શકે ?

બરેબર, અમારી મતિ મુંઝવે છે, વાચ્યા શક્તિ શુન્ય-

વાય છે, ચિત્ર ચગડાળે ચડે છે માનસિક સુષ્ટિમા જે અનુભવ ખડો થયો છે, જે અદ્ભૂત ચિત્ર મનપટ પર ચિત્રાઈ ગયું છે, તેની આગેદુન છાયા કયા શબ્દો દ્વારા ચ્છુ કરવી ? કઈ વાક્ય-અનાથી પ્રગટ કરવી ? કયા ભાગને વિશેષ, અને કયા ભાગને આમાન્ય મહત્ત્વ આપવું ? કેવી રીતે અને કયા પ્રમગથી વર્ણનની શરૂઆત કરવી ? એ કાઈ અમાગથી નિર્ણય થઈ શકતું જ નથી

તોપણ અમારી શક્તિ અનુમાન અમે જે અવરૂપમા નિવેદન કરીએ, તેની તે ગીતે જ કદર કરશો જેમ હોવું જોઈએ તેમ, અને જે ગીતે ઘટે તે રીતે બરાબર મ મશુ લેવાનો તો આપ જાતે જ પ્રયત્ન કરશો, એટલી વિનંતિ કર્યા પછી, એ જ મહાપુરુષને હૃદયને વિષે યાદ કરી, હવે અમે આપની આજ્ઞાને અમલમા મુકવાની શરૂઆત કરીએ છીએ ”

“ કહો, કહો, બહેનો ! અશ્વઃઅશ્વઃ એ માળગવા અમે તૈયારજ છીએ ધન્યલાજ્ય તમાકે ! તમને એ બધા પ્રમંગો જાતે જોવા-જાણવાનો મુયોગ મળી ગયો, તમારા નયન કૃતાર્થ થયા છે અમારે તો માત્ર માળગીને જ નાશ થવાનું જ બમ, બહેનો ! હવે અમાના કર્ણપૂર્ણને પવિત્ર કરો કૃતાર્થ કરો ”

* * * * *

“ સર્વ સંગ છોડી કરી, મુંડ થઈ, અસુગાર થઈ, જ્યારે એ ભવ્યકાય મનસ્વી મહાપુરુષે જ્ઞાન ખંડમાંથી વિહાર કર્યો, ત્યારે જેમ સૂર્ય જગતમાંથી કિરણોને ખેંચી લેતો હતો, તેમ અમને તમારા ચિત્તમાંથી તેમણે ખેંચી લીધા હતા. સ્થિર અસુદ્રમાં જેમ શઢવાળું વહાણ નિષ્પ્રકંપપણે અસ્ખલિત ગતિ કરતું કરતું દૂર દૂર વહી જાય, તેમ જનુ સુધી હાથ લાંબાવી, યુગ પર્યંત દૃષ્ટિ રચાવી, આગળ, પાછળ, ઉંચે નીચે કે બાજુમે જોયા વિના ભૂતળ પર અસ્ખલિતપણે એ દૂર દૂર વહે જતા હતા. અને અમે પણ ખેંચાતાં હોઈએ, તેમ તેની પાછળ વહે જતા હતા.

એક શહેર કે ગામથી બીજે શહેર કે ગામ તરફ જનારા એ કોઈ સુસાફર નહોતા કે-જેથી કરીને પ્રસિદ્ધ રાજમાર્ગ કે પાદમાર્ગ દ્વારા જ વિહાર કરે ! પરંતુ વિમાર્ગ કે ઉન્માર્ગને પણ તેઓ પોતાનો માર્ગ બનાવતા હતા. નદી-નાળાં, ખાડા-ટેકરા, ખુટ્ટા મેદાન કે ગીચ જંગલ, પર્વતના શિખરો કે ખીણો, વસતિવાળે કે ઉઝાડ પ્રદેશ, ખંડેરો કે મહેલો, શહેરો કે ગામડાં : એ સર્વ જળ-સ્થળ પ્રદેશોમાં સમાન ભાવે તે વિહાર કરતા હતા. અર્થાત્ તે તે પ્રદેશો સાથે કોઈ પણ જાતનો અંગત ઉદ્દેશ તેમને સંકળાયેલો રહેતો જ નહીં. આમ નિરીહ ભાવે વિહાર કરતાં એકડો ગામડાઓ અને સંખ્યાતીત શહેરો કે કસ્બાઓમાં તેઓ આજ સુધીમાં વિહાર કરી ચૂક્યા છે.

એ મહા નિહાળ દગ્ગ્યાન અમને માલૂમ પડ્યું છે કે-

તેઓ 'ત્વભાવે ચદ્ર જેવા શિતળ હતા પણ તપના
તેજે મૂર્ચ જેવા ઉગ્ર હતા અમલ આફતો મહી લેવાને
ગળેન્દ્ર જેવા ખાણવાન હતા, અને ઉપડવેની સામે ચવામા
આખલાની માફક સ્પર્ધાશીળ હતા તેઓ જેમ વિકટ
પ્રસંગોમા મેરુની જેમ અચળ હતા, તેમજ કોઈ પણ
જાતની રોકાવટને ન જણકાતા પવન અથવા જીવની
જેમ અઅભલિત ગતિવાળા હતા પૃથ્વીની માફક મર્મમહ
છતા નિષ્કાળ કરુણાળુ એ કુમુદ જેવા કોમળ હતા
સમુદ્રની જેમ ગભીર, સિંહની જેમ નિર્ભય, ગેડાના
ઝૂંગની જેમ દેવળ એકાકી, કાચખાની જેમ ગુપ્તેન્દ્રિય,
મર્પની જેમ એકાગ્ર હિષ્ઠિ સ્થાપના, શખની જેમ નિ
ર્મળ, મુવર્ણની જેમ સુરકેલીઓમાથી બળીશુદ્ધ પમા
ચર્મ જનાર, પક્ષિની માફક સદા સ્વતત્ર, 'ભારડ પક્ષિની
જેમ મદા અપ્રમાદી, આકાશની જેમ સ્વાશ્રયી, કમળ
પત્રની જેમ નિર્વેષ, હુતદ્રવ્યની જેમ અજાનીઓને અ
ગમ્ય એવા એ મહાપુરુષ, સત્તુ-મિત્ર, મોતુ-પત્ય, મલિ
માદી, આલોક-પલોક, અને ગુણ-દુષ વિજેન્દ્રમા મમાનતા
ધારણ કરી આ પૃથ્વી તથા પર વિહાર કરી રહ્યા છે

જ્યારે માજ પડવા આવે ત્યાર ખામ કરીને કાયાનો
ઉત્સાર કરી, ગ્રુપરીમા, ખડે-મોં, પાણીની પરખમા, ગુતા,

હુહાર વિગેરેની કોરોમાં, ઉઝાર પડેલા બાગ કે જંગલમાં, મસાણામાં, ચોરામાં, કોઈ ઝાડ-ઝાંખરાં કે ઘાસની ગંજી નીચે કે એવા કોઈ પણ એકાન્ત સ્થાનમાં સ્થળ પર કે શિક્ષાતળ પર સ્થિર ઉભા રહીને, કે આસન બાંધી, મુદ્રાધારી કે પ્રતિમાધારી થઈ નિશ્ચળપણે દૃષ્ટિ નાસિકા પર સ્થાપી ધ્યાનમાં લીન થતા હતા.

ભરશિયાળાની ઠંડીમાં પવનના સપાટા ભેરથી શરીર સાથે અથડાય તેવી રીતે ખાસ ઇરાદાપૂર્વકજ કોઈ પણ એકાન્ત સ્થાને આશ્રય લીધા વિના ખુલ્લા મેદાનમાં સ્થિરપણે ધ્યાન ધરતા હતા; અને જ્યારે ભરઉનાળામાં અગ્નિની જ્વાળા જેવી લૂક વરસતી હોય, તેવા ખુલ્લા રેતાળ પ્રદેશોમાં ધગધગતી રેતી પર ઇરાદાપૂર્વકજ ધ્યાનમાં સ્થિર થતા હતા.

. અનગાર થઈ નિકળી પડ્યા પછી પણ ભમરાઓ વિગેરે સુગંધલોહુપ જંતુઓ ક્ષણવાર પણ તેમનાથી દૂર બસતા નહીં. કારણ કે-પ્રવ્રજ્યા મહોત્સવ પ્રસંગે શરીરે વિલેપન કરેલ સુગંધી દ્રવ્યોની સુગંધ શરીરમાંથી મહેકતી હતી. તેમાં આસક્ત થઈ ભમરાઓ શરીર પર બેસતા હતા એટલું જ નહીં પણ વખતે વખતે ડાંબ પણ દેતા હતા. પરંતુ નિરીહ મહાત્મા ન તો સુગંધ દૂર કરવા મહેનત કરતા, ન તો ભમરાઓને ઉડાડવા મહેનત કરતા, ન તો તેના ડાંબથી બચવા મહેનત કરતા, ન તો તે ડાંબથી દુઃખ

પામી શરીરનો મનોરથ કતા હતા પરંતુ એ બધું તેમણે
ગાતલાને આજ મામ સુધી મહન કર્યું હતું, અને ધ્યાનમાં
લીન હતા હતા વળી કોઈ કોઈ વખત તો તહેની જુવાન
પુરુષો અને જુવાન સ્ત્રીઓ આવી આવીને તેમની પાને
સુગંધી દ્રવ્યની માગણી કરતા હતા છતા પ્રભુ તો મૌન
પણે ધ્યાન જ ચાલુ રાખતા હતા

જેમ આ ભમરાઓને નહોતા ઉડાડ્યા, તેમ ખીજે
પણ કોઈ સ્થળે રામ, મચ્છર કે ખીજા જતુઓ હજ દે,
કે તે તો તેને એવછાએ તેમ કવા દેતા હતા

તેઓ ધણે ભારે આજ સુધી મૌન જ રહ્યા છે, અને
ધ્યાનની અપૂર્ણ સ્થિતિમાં તો ગમે તેવે નિકટ પ્રમગે પણ
ઠઠી એક ગળદનો પણ ઉચ્ચાર કર્યો નથી જ્યારે કોઈ
તન્દ્રથી અનુકુળ કે પ્રતિકુળ હખલ ઠવામાં આવતી હોય,
ત્યારે તો બિલ્કુલ જવાબ જ નહીં છતા ખાસ જરૂરી પ્ર-
મગે કોઈ વાજ મક્ષિત ગળદોચ્ચાર કર્યા છે, તે મિવાય
આજ સુધી નવથા મૌન જ રાખ્યું છે

દિવસે-તેઓ વિહાર કરતા હતા, કોઈ વખત આહા-
દિકને માટે ચક્રમણ કરતા હતા, અને તે મિવાય કોઈ
એકાંત સ્થળમાં પ્રતિમાધારી થઈ ધ્યાન ધરતા હતા ને
ગતલર તો ધ્યાનમાં લીન રહેતા હતા આ તેમનો મામાન્ય
કાર્યક્રમ હતો તેમાં કોઈ વખત નિદ્રા આવવા જેવું જણાય,

ક રં મિ ભં તે !—ચૂ ત્ર

તો જાગૃત થઈ ખુલામાં ધીમે ધીમે ચંક્રમણ કરી નિદ્રા ઉડાડતા હતા; પાછા ધ્યાનમાં લીન થતા હતા, છતાં કોઈ વખત અનિવાર્ય સ્થિતિમાં ધ્યાનમાં રૂખડાના ન થાય માટે કાણુ માત્ર નિદ્રાનો અનુભવ પણ કરી લેતા હતા, પરંતુ આ રીતે તેમણે માત્ર ક્યારેય જ નિદ્રા લીધી છે, એટલે કે લગભગ અનિદ્રિત સ્થિતિમાં જ રહ્યા છે.

મહાનિષ્ક્રમણ પછી તેમને મહિને જ્યારે દક્ષિણ આવાળથી ઉત્તર આવાળ નામના ગામ તરફ તેઓ જતા હતા, અને જ્યારે વચ્ચે રૂપ્યવાલુકા અને સુવર્ણવાલુકા નામની બે નદીઓ ઓળંગવાની હતી, ત્યારે સુવર્ણવાલુકાને કિનારે, પ્રથમથી જ જે વચ્ચે ખભે રાખેલું અને સોમ ગ્રાહણને આખ્યા પછી અરધું રહેલું હતું, તે પણ ખભેથી પડી ગયું, તે વખતે તેમણે રહેજ પાછુ વાળીને જોયું, ને પાછો વિહાર શરૂ કર્યો. ત્યાર પછીથી ખીજું વચ્ચે મેળવવા પ્રયત્ન જ કર્યો નથી, તેમજ કોઈ પણ વસ્ત્રનો ઉપયોગ પણ કદી કર્યો નથી.

તેઓએ કદી આહાર હસ્તેશ કર્યો જ નથી, અરે, ખીજે દિવસે પણ કર્યો નથી. પરંતુ ઓચ્છામાં ઓચ્છુ ત્રીજે દિવસે જ આહાર લીધો છે. એટલે કે—ખસો ને ઓગણત્રીશ છટ્ટ (જે ઉપવાસ), જાર અઠ્ઠમ (ત્રણ ઉપવાસ), ખેતિર અર્ધ માસિક, જાર માસિક, જે દોઢ માસિક, છ દ્વિમાસિક, જે અઢી માસિક, જે

ત્રિમાસિક, નવ ચાતુર્માસિક, છ માસિકમા પાંચ દિવસ એમના વખત મુધી આભિગ્રહધારણ, એક છ માસિક, અને ભદ્રાદિક ત્રણ પ્રતિમાઓ (તેમા ૧૮ ઉપવાસ અને જુદી જુદી રીતે ધ્યાન ધરવાનું હોય છે) વહન કરી લાખા વખત મુધી અતિ ઉચ્ચ નિર્જળ તપ કર્યો છે

આ ઉચ્ચ તપ દરમ્યાન માત્ર ત્રણનો ને ઓગણપચાસ જ પાગલા કર્યા છે એટલે લગભગ નાડાખાગ વર્ષમાં ત્રણનો ને ઓગણપચાસ દિવસ જ ભોજન લીધું છે, અને તે પણ એક જ વખત

જ્યારે તેઓ આહારની શોધમા નીકળતા હતા, ત્યારે " ક્યાંથી ? કેવો ? કેવી રીતે ખનાવેલો ? તથા કેવી રીતે લેવો ? " વિગેરે બાબતમા બહુ જ સૂક્ષ્મ તપાસ કરતા હતા પોતાને લેવાનો આહાર પોતાને ઉદેગીને ન જ થયેલો હોવો જોઈએ પાપ-આપાગથી થયેલો ન જ હોવો જોઈએ આપનારને જોઈને રૂપ થનાય તેવી રીતે આહાર ન જ લેવો જોઈએ ખીન્ત લિમુડો અથવા કાગડા-કુતરા કે ખીન્ત પ્રાણીને મળતો અટકીને ખોરાક પોતાને મળે, તેવી રીતે તે લેતા જ નહોતા કોઈને થેગ જતા કોઈ મનુષ્ય કે અન્ય પ્રાણી અર્થી તરીકે હાજર હોય તો તેઓ દૂર દૂર ગહેતા અને ધીમે ધીમે આવતા હતા બધાને મળ્યા પછી પોતાને મળે, તો જ એ મહાલિમુક લેતા હતા

ક રે મિ ભં તે !-મૂ ત્ર

લોકો જમી પરવાર્યા પછી જ આહાર લેવા જેવાંને વખત રાખતા હતા, તેથી ટાઢો, લુખો અને કાઢી નાંખવા લાયક જોરાક જ ઘણી વખત મેળવતા હતા. છતાં કેઈ વખત સારો જોરાક પણ મળી જતો હતો. કેઈ ભયંકર જંગલમાં રખડીરવડી થાકી ગયેલો ઘણા દિવસોનો ભૂખ્યો મરણને કાંઠે પહોંચેલો મુસાફર જેમ પ્રાણુવૃત્તિ ધારણ કરવા માટે જ જે મળ્યું તે ખાઈ લે, તેમજ, માત્ર સામાયિકમાં સ્થિરતા ખાતર જ તેઓ આહાર કરતા હતા. પાણી પણ પ્રાશુક જ વાપરતા હતા, ને કેઈ વખત તો મહિના મહિનાઓ સુધી પાણી વિના જ ચલાવી લેતા હતા. કેઈ પણ જાતના પાત્રનો ઉપયોગ કર્યા વિના જ ખન્ને હથેળીઓ મેળવીને-કરપાત્રી થઈ તેમાંજ આહાર કરી લેતા હતા.

લુખા ચોખા, મંથુ (?) અને અડદના ખાકળા વિગેરે રૂક્ષ જોરાક વડે પણ ઘણી વખત નિર્વાહ કરતા હતા. એક વખત તો લાગલાગટ આઠ મહિના સુધી એ ત્રણ ચિજોના જોરાકથી જ ચલાવ્યું હતું.

કેઈને અપ્રીતિ થાય તેવું કદી વર્તન કરતાં જ નહીં. તેમ જ કદી કેઈની ખુશામત પણ કરતા નહીં. હિંસા થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરતા જ નહીં, તેમ જ પ્રમાદ, આળસ, ગફલત, કે બેભાનપણામાં એક પણ ધણુ શુભાવતા નહીં; અને કદાચ કેઈ પણ જાતની રખડાનાનો સંભવ જણાય તો જ, અને તુર્ત જ તેનું પ્રતિક્રમણ કરી આત્મજાગૃતિની

જ્યોતિ મહા જાત્રા ગણતા હતા ”

“ અહો ધન્ય ! અહો ધન્ય ! અતિ ઉત્તમ તપસ્વી એ મહા શ્રમણને અમાગ મહાત્મ વદન હો ! અહો ! ખરેખર, વિહાન્ના કંમે કરીને જે ગામ, શહેર કે સ્થાનને એ મહા-ત્મા પવિત્ર કરતા હો, ત્યાના વતનીઓના ઠેવા અહોભાગ્ય હશે ? તેઓ આવા મહાપુરુષના દર્શન-વદન-સ્તુતિ કરતા હશે અને આહાગદિઠ પ્રતિલાલી કેવા કૃતકૃત્ય થતા હશે ?

જેનો ! જ્યાં જ્યાં એ મહાનુભાવ વિચરે, ત્યાં ત્યાં લોકો તેમનો કેવો કેવો ભારે મત્કાગ્ર કરતા હતા ? રાજ્ય કુટુંબના પૂર્વ પરિચયને લીધે ઘણા મોટા મોટા આગેવાનો તેમને સર્વ પ્રકારની ઢેવી ઢેવી અનુકુળતાઓ કરી આપતા હતા ? ત્યાં ઢેવો આનંદ અને ઉત્સવ પ્રવર્તી ગહેતો હતો ? ત્રિગેરે જરા વિગતથી સંભળાવો તો ”

“ પોતાનો પૂર્વપરિચય તેઓ કયાંયે નહોતો જ કરતા નહીં કોઈની સાથે ઓળખાણુ રાખવાની કે કાઢવાની તો વાત શી ? કદાચ કોઈ ઓળખીતુ મગી જાય અને પૂજા મત્કાગ્ર કરે, તોપણ તેઓ તો મૌન અને તટસ્થ ભાવે જ રહે ખરી સ્થિતિ તો એ હતી કે—પરિચિત સ્થળોનો ત્યાગ કરીને અપરિચિત સ્થળોમા જ તેઓ વિહાર કરતા હતા અજાણ્યા પ્રદેશોમા જ જઈ ચડતા હતા, અને પત્રી જે સંજોગો આવી પડે તેનો તટસ્થપણે અનુભવ કરતા હતા

કે રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

પોતાની શક્તિ-સામર્થ્ય અને યોગ્યતા જે તેમણે શુભ રાખ્યાં હતાં, તેનો જરા પણ ઉપયોગ કદી કરવામાં આવતો જ નહીં. એટલું જ નહીં, પરંતુ સમર્થ વ્યક્તિ તરીકે લોકો પોતાને ઓળખી ન કાઢે તેવી રીતે ભારે સંયમથી રહેતા હતા. મુખ્યપણે તેઓ લોકોના પરિચયમાં જ આવતા નહોતા.

તેથી ઘણી વાર અનાડી લોકો તેમને ઝડુ જ હેરાન કરતા હતા. કોઈ વખત મશકરી કરતા હતા, મારતા હતા, ચોર જાણી પકડી જઈ બાંધીને મારતા હતા, ને કેદમાં પણ નાંખતા હતા. ગાળો દેતા અને તિરસ્કાર પણ કરતા હતા. અને શૂળીએ ચડાવવા સુધી પહોંચતા હતા. છેવટે નિર્દોષતાની ખાત્રી થતાં છોડી દેતા હતા. કોઈ કોઈ ચોર લોકો મુદ્દામાલ પણ તેમની બાબુમાં મુકીને નાસી જતા હતા. ત્યારે પણ આવી જ હેરાનગતિ થતી હતી. વળી કોઈ ભદ્ર મનુષ્યો માન-સત્કાર પણ આપતા હતા. છતાં આ બન્ને સ્થિતિમાં તેમની અખંડ તટસ્થતા જળવાઈ રહેતી હતી. એ બધી વિચિત્ર ઘટનાઓને સમાનતા કેળવવાનું ઉત્તમ સાધન ગણી તેવા પ્રસંગોનો પોતાના વિકાસમાં સદુપયોગ કરી લેતા હતા.

આટલાથી ચે તેમને જાણ્યે સંતોષ ન થયો હોય, તેથી દઢભૂમિ, વજ્રભૂમિ, શુભ્રભૂમિ, અને લાઠ વિગેરે અનાર્ય,

અનુભવની એ.પૂ. ૫૨

કૂંર સમાવના, અસમ્ભાગી મનુષ્યોની વચ્ચીવાળા પ્રદેશોમાં
એ એકથી વધારે વાર જઈને વિહાર કર્યો એ વિહાર પ્ર
સંગે જે મુસ્કેલીઓ પડી કે, તેનું વર્ણન ગણદાતીત છે
અને એ મુસ્કેલીઓ વળતે તેમણે જે આત્મિક સામર્થ્ય
દાખવ્યું છે, તે પણ તેવી જ રીતે કલ્પનાતીત છે

ત્યાના લોકો સારે જડ સ્વભાવના, ઠંડક મિલ્લજના,
અને નિર્દય હતા. રહેજસાજ વાતમા માનકાડ કરતા વા
ન કરે એ મહા તપશ્વી ગજમમા ગામ તરફ જતા હોય,
ત્યા તો રસ્તામાથી જ ઝાઢી મૂકવા માટે ઢઢાચ ગામ પામે
પહોચે તો ગામમા પેમવા જ ન દે ગામમા પ્રવેશ ઢરો,
તો પત્રી હાથમા જે ઠઈ હથીયાઝ કે લાકડી વિગેરે હોય
તેથી માર્યા નિના ન ગહે કુતગઓ કરડાવે, કુતગઓને
પાછળ મીસઝારે, ને તે ઉઝઝડા કરે તેવે વળતે જગ પશુ ભય,
કે અગ મ કોચ વિના મમાન ભાવે બધુ મહન ઠરે ખીલ
ઢોધથી એ પ્રદેશોમા લાકડી કે એવા માધનો શિવાય જઈ
જ ન ગકાય, એવા ભયકર એ ઉચ પ્રભના શીકારી કુત
રાઓ હતા. ત્યાઢે આમની પાસે તેલુ માધન તો ઠઈ હતુ
જ નહીં

અરે ! એકાદ વખત ત્યાં તેમનું મામ પણ કાપવામાં આવ્યું હતું કોઈ કોઈ વખતે હુમલો કરી ઉપર પડી જઈને તેઓ યથેચ્છ માર મારતા હતાં રાંઠો પાડતા હતા. ધુળ

ઉઠાડતા ને ધુળથી ઢાંકી દેતા હતા. ઉછાળતા હતા. ઉછા-
ળીને પછાડતા હતા; અને આસન બંધ થઈ ધ્યાન ધરતા
હોય કે ગમે તે સ્થિતિમાં હોય પરંતુ મનમાં આવે તો
ત્યાંથી ઉપાડીને ખસેડી નાંખતા હતા.

ત્યાંના લોકો કેવળ હુખો અને શુષ્ક જોરાક ખાનારા
હતા. ડાંસ, મચ્છર વિગેરે જંતુઓનો ડંખ ભારે ઉઘ્ર હતો.
ત્યાં રહેવા માટે તેમને સ્થાન પણ મળતું જ નહીં. છતાં એ
ભૂમિમાં એક ચાતુર્માસ નિર્ગમન કર્યું હતું; અને તે કેવળ
એક ઝાડ નીચે જ.

યુદ્ધને મોખરે ઝઝુમતા મહાસુભટની માફક એ મહા-
વીર આ બધી ઘટનાઓ સાથે બાથ લીડે છે. જેમ વિજય-
હસ્તી યુદ્ધમાં આગળ ચાલીને વિજય મેળવે, તેમ એ
મહાવીર પોતાની સાધનામાં વિજય મેળવે છે.

સાવધયોગના સૈન્ય સાથે સામાયિકના સૈન્યના નેરથી
યુદ્ધ કરનાર એ મહાવીર સાવધયોગને હઠાવતા જાય છે;
અને સામાયિકના બળમાં વૃદ્ધિ કરતા જાય છે. હવે તો
લગભગ વિજય મેળવવાની તૈયારીમાં જ છે.

આવા મહા વિરક્ત પુરુષે કેવળ માતા-પિતાની ખા-
તર જ ગૃહસ્થાવસ્થામાં ત્રીશ વર્ષ ગાળીને આવો વિકટ
જીવન માર્ગ શરૂ કરવાની પોતાની પૂર્વ ભૂમિકા વિશેની

યે જરા બગબગ માળીન કરી આપી છે અને આ વિડટ જીવનમા કોઈ વખત જગાં યે પાછી પાની ફરી નથી

જગાં પણ થાગાં વિના, કટાળ્યા વિના, મનમા દુ ખી થાગાં વિના જગાં પણ પમ્નાયા વિના, ગમપૂર્વક, વેગપૂર્વક, સાવધાનીપૂર્વક, જેટલી રીતે પ્રયત્નગીલ રહી શકાય તેટલી રીતે પ્રયત્નગીલ રહીને પોતે ફીકાડેની ભગીચા માધનાને નિહા કડવા મર્યા જ નહા છે

આધ્યાત્મિક સાધનાના મર્વે અગો-જેવાં કે-૧૫, ધ્યાન, યાજ્ઞ મુકેલીઓ, એકાન્તવાસ, મૌન, પશ્ચિમનો ત્યાગ, જ્ઞાન-નૃતિ, આવધાની, દયા, પ્રેમ, મત્સ્ય વિગેરે વિગેરે નાના મોટા માક્ષાત્ કે પગપગએ આધ્યાત્મિક સ્થિતિમા મહદ ડગનાગ દરેક અગોને-યથાગ્યાને યથામમયે ઉચિત સ્થાન આપી આચારમા પાળી બનાવી આધ્યાત્મિક જીવનનો ઉત્કૃષ્ટ પ્રયોગ-ઉત્કૃષ્ટ નમુનો જગતને પૂગ પાડ્યો છે

મામાયિકની પ્રતિજ્ઞા કેપી આધ્યાત્મિક ણીજને, ગમે તેવા જોખમમા મુકીને પણ નિ મગતા કેપી વાડથી બચાવી લીધુ છે, અને ધ્યાન કેપી પોષક જોગક આપીને મમતા કેપી રમને ખુશ પોષણ આપ્યું છે એટલે આજે તેમનું આધ્યાત્મિક વૃક્ષ ફાલીફૂલી અનેક શાખાપ્રશાખાથી વ્યાપ્ત થઈ ગયું છે સમતા ગમની એટલી બધી જમાવટ થઈ

છે કે જગતમાં કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર પોતાને ગગ કે દેવની જરા પણ વૃત્તિ રહી નથી. એ તેમણે અનેક વિકટ-મહા વિકટ અનુકુળ તથા પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં પસાર થઈ સા- ખીત કરી લીધું છે. અને કહેવું જ જોઈએ કે સમતા [સમાન ભાવ] રસથી ભરેલું પૂર્ણ કોટીનું સામાયિક રૂપી ક્ષણ હવે પ્રગટી ચૂક્યું છે.

સર્વ ચમત્કારો, સર્વ પુરુષાર્થો, સર્વ સાધનાઓ, સર્વ ઉચ્ચ કોટિના નીતિ ગુણો, સર્વ કલ્યાણ માર્ગો, અને સર્વ આધ્યાત્મિક દશાઓ, જેમાં અંતર્ગત થઈ જાય તેવી અ- ત્યુચ્ચ આધ્યાત્મિક ભૂમિકા પર તેઓ હવે જઈ પહોંચ્યા છે.”

“ ખડેનો ! અતિ પ્રૌઢ, ગંભીર અને કલ્પનાતીત વૃત્તાન્તોથી ભરેલું, અશુભપૂર્વ-અભૂતપૂર્વ આ વર્ણન સાં- લખી, અમારા અંતરાત્મામાં પરમ આનંદ, પરમ શાંતિ, પરમ વૈરાગ્ય રસ જાગ્રત્ થાય છે. અને એમ જ થાય છે, કે જ્યાં હોય ત્યાં આજ ને આજ જ જઈને એ મહાવીર પ્રભુને વંદન કરીએ અને કૃતાર્થ થઈએ. ”

“ અહો ! મિત્ર ! મારો પણ એ જ સંકલ્પ છે ! અને એ સંકલ્પ આપણે સઘઃ સિદ્ધ કરવો જોઈએ. જરા પણ વિલંબ કરવાની જરૂર નથી. ઉઠો શો પ્રતિબંધ છે ? ”

“ કશો પ્રતિબંધ નથી. પરંતુ આ મહાભાગાઓ માર્ગદર્શક બની આપણને ત્યાં પહોંચાડે તેટલો જ માત્ર

અનુભવની ઝેરણી પર

વિલગ છે બહેનો ! અત્યારે સ્વામી કયા જિગજ્જતા હશે ?
લગભગ તમને ખબર હશે જ્યાં હોય ત્યાં આ ઘણું જ
અમને લઈ ચાલેા ’

‘ આપનો આદેશ અમારે મર્વથા પ્રમાણ છે પ્રભુજી
જ્યાં હશે, તે સ્થાન લગભગ અમને અડગન છે તેઓશ્રી
હાથમાં આ માગધ મડગને જ શોખારે છે બાગમુ આ
તુર્માય ચપાનગરીમાં હોઈ અચિકોત્રિની શાળામાં રહી
યેગ પાત્ર સ્વાતિદત્ત પ્રાદ્યુને આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન ઠગવી
ચાતુર્માય પુરૂ થયે જૂતક ગામ થઈ મેઠક ગામે ગયા હતા
મેઠક ગામેની તેમણે પશુમાની ગામ તરફ વિહાર કર્યો
અને અમે આ તરફ આજરા ઘણે ભાગે તેઓશ્રી આપણને
ત્યાં જ મળશે પધારિયે આ રસ્તે—’

*

*

*

*

*

૬

કસોટીને શિખરે.

“હવે આપણે પપ્પામાનિ ગામે આવી પહોંચ્યા છીએ.”

“ સામે જણાય તે જ કે એ ? ”

“ હા. પરંતુ હજી એ શ્રમણ લગવંતનો પત્તો મેળવવો પડશે ? ”

“ ક્યાં એ હોવા જોઈએ ? ”

“ તેમનું નિયત સ્થળ કોઈ હોતું જ નથી. ગામમાં કોઈ શૂન્ય સ્થાનમાં, અથવા બહાર વગડામાં નદીનાળાં, ખાડા-ટેકરા, મેદાન કે જંગલમાં ધ્યાનમાં લીન

૦ મા ટી ને ગિ ખ ડે

થઈ સ્થિત રહ્યા હશે ”

“ જલ્દી આવો ત્યાં, આપણે ચોખી કાઢીએ ”

* * * * *

“ જુઓ, દૂર સામે કોઈ સગર મુખાદૃતિ જણાય ! ”

“ હા, એ જ પૂર્વેખનિચિત મુખાદૃતિ ! હવે તે તરફ જતી આવો ”

“ વાહ ! એ જ કદાવર-પ્રૌઢ વાયા ! ! આ બાળ મૂર્ખે માથે અપર્યાપ્ત શરીરની એ જ મુવર્તુમય કાતિ ! ! બન્ને બાહુ બંતુ મુખી લખાવી, દાદિ નામિકાના અમ્ર ભાગ પડ સ્થિત કરી પદાનમા લીન થઈ કેવા એ ઉભા છે ? જગતની સર્વ કુદરત કેમ જાણે તેમની જ તરફ મુકી રહી હોય ! કેમ જાણે—

[ગચન]

“ છવન ખડાં મળ કુત્—

તણી મૂર્તિ મર્ચ પુ દૂ

ન્દી આગિન સત તેન—

પ્રતિસજ સાચી મેરુ-૧ ”

એ મહત્ કર્તવ્યની તિદિની પગકાકાએ પડોઆ હોય ! ! ”

“ સદમ વદન, જો ! જાનવશવિમૂલ્યમતિ ! જો ! મરો દૂર મહાન લીજ ! કોટિ કેટિ વદન તમને, અને

તમારી આ મહા-વીરતાને. ”

“ બસ રહો, આપણે અહીં જ સ્થિર રહો; ને ચાલો સામેના શિલાપટ પર ભેગી જઈએ. ત્યાં બેઠાં બેઠાં જ સઘળું નિહાળીએ-આજની દિનચર્યા, અને જે કંઈ થાય તે બધું. સર્વથા તટસ્થ ભાવે જ બધું બેઠા કરીએ ”

“ બરાબર છે, એ સંકલ્પ બરાબર છે. ”

* * * * *

“ અહો ! સૂર્યદેવ ક્યારના થે ઉદય પામી ચૂક્યા છે. ત્યારે તો હવે ઘેર જાઉં. ગાયો દોહવાનો વખત થવા આવ્યો છે. ”

પરંતુ આ બગદ કેને સળાવવા

.....હાં....., ઓ.....પેલા.....તપસ્વી મુનિ ઉમા..... એને જ સળાવું. ઓ.....! તપસ્વી મહાત્મા.....! હું ઘેર જાઉં છું....ગાયો દોહી હમણા જ પાછો આવ્યો સમજાવે એ.....જરા મારા બગદની ભાજ રાખજો....ક્યાંય ચાલ્યા ન જાય, કોઈ લેઈ ન જાય. એ....જાઉં છું. જો જો....હો.....”

* * * * *

“ ગોવાળ તો સગવંતને સળાવીને ગયો, પણ આ બગદો કઈ તરફ ચાલ્યા જાય છે? અરે! એ તો ચરતા-ફરતા દૂર નિકળી ગયા. જરૂર ક્યાંક ચાલ્યા ગયા. ”

ક મો ટી ને ગિ ખ રે

“ ઓ પેલો ગોવાળ હોડતો આવે આ તરફ જ આવે છે બળદો નહીં બુલે, તો બિચારો કેવો ગભરાશે ? ”

“ આપણે તો એ બધું તટસ્થ રહી જોયા જ કરવાનું છે ”

* * * * *

‘ અરે ! પણ, મારા બળદ ગયા ક્યા ? અહીં તો એકે થ નથી ક્યા ગયા હશે ? પેલી બાવળની ઠાટીમા ચરતા હશે ? લે, તપાસ કરે ના, ત્યા તો નથી કોઈ લઈ ગયું હશે ? પેલી ટેકરી પાછળ નિચાણુમા ચગતા નહીં હોય ? તપાસ તો કરે ના, રે ! ના ત્યાં નથી સ્થારે ગયા ક્યા ? ત્યારે આને પૂછુ મે એને બળાબ્યા હતા એ બાળ આપશે

ઓ ! દેવાઈ બુનિ ! ક્યા ગયા મારા બળદ ? ખતાવો

કેમ જોલતા નથી ? ક્યા સત જ્યા ? લાવો મારા બળદ લાવો છો કે નહીં ?

અરે ! પણ જોલો છો કે નહીં ? મે તમને બળાબ્યા છે જોલો કેને આપ્યા ? જોલો નહીંતર હવે જોયાનેબુ કરીશ

કેમ ? નથી જોલવું કે ? અરે ! નીચ સાધુડા !

ક રે મિ ભં તે !-સૂ ત્ર

જવાળ તો દે. એમ નહીં પચે નહીં, મારા, બગદાં બોલ,
કોને આખ્યા છે ?

અરે ! પણ આ તો હજી ચે જવાળ દેતો નથી.

અલ્યા ! શું તારા કાન-બાન ખડેરા છે કે ? સાંભ-
ળતો નથી ? અરે ! પણ કહું છું કે મારા બગદાં ક્યાં
છે ? બતાવને ?

ઠીક છે. નહીં બતાવે કે ? જોઈ લે જે ત્યારે હવે. ”

* * * * *

“ અરે ! આ તો બહુ જ ક્રોધે ભરાયો. વિક્રેલા
વાઘની માફક ધમધમી ઉઠ્યો છે. ક્યાં ગયો હશે ? શું
કરશે હવે એ ? ”

“ આટલું આટલું કરવા છતાં પ્રભુજી હજી શાંત જ
રહ્યા છે. પોતાના સાધ્યમાં કેટલા બધા લીન છે ? ”

“ ઓ ! પેલો પાછો આવ્યો હાથમાં દર્ભમૂળ જેવું
કંઈક લેતો આવ્યો જણાય છે. ”

“ અરે ! જુઓ તો ખરા. એને કેવો વિચિત્ર ક્રોધ
ચલ્યો છે ! મ્હોં લાલ લાલ થઈ ગયું છે. આંખો લાલ
લાલ કેવી ભયંકર છે. હોઠ ધુન્ને છે. ને આખું શરીર કેમ
બાણે મૂર્તિમાન ક્રોધ દાવાનળ હોય. ”

“ અરે ! એ તો પ્રભુજીના શરીર પર ઉતાવળો

ક્રમો દીને ગિખરે

ઉનાવળો ધસ્યે જાય છે હાય । શુ ડગશે ? ”

* * * * *

“હું , તુ નવી માસખતો ? તાન કાનના કાણા નકામા છે ખરૂં ને ? માગી પેઠે ખીન્ને ડોઘ ગિચારો વિ શ્વામથી આ ગીતે ડેનરાય નહીં તેને બધ કુરી દેવા જ માન છે બમ એ જ ઠીક છે

હું , ખરાખરા પેઠી ગયા તોપણ જગ પતથ થી ઠોકું હું, બમ હવે ખરાખરા પેઠી ગયા પણ હાવ જગ બકાગના ઠોકા મોગી નાણુ ડોઘ પડકીને ખેચી ન ઠોકી શકે

હું, હવે ઠીક થયું બમ, નિડળે જ નહીં માગખાદ ન બનાવ્યા, આખરું કમ ?

જાઉં જાઉં, હું જ શોધી કાઢું બસ, ગમે ત્યાંથી શોધી કાઢું ”

* * *

“ અરે ! પેવો પાખી ઘેર કૃત્ય ટગીને ચાલ્યો જાય બમ, કેવો નિર્દય । । ’

“ બમ, શાત ગ્હો આપણે તો તટસ્થતા જ ગખ વાની છે ”

“ હાય । શુ થશે ? આપણે કેના નિર્ભાગ્યગ્રેખર ।

નજરોનજર આ દુષ્ટત્વ જોયું ! હાય ! શું કરવું ? કોણ એ કાઢશે ? અહો ! અહો ! કેટલી દુરન્ત વેદના થતી હશે ? ”

“ એક પડકારની સાથે આવા કંઈક ગોવાળોના હાંન ગગડાવી નાંખે, એવા પરાક્રમી આ રાજકુમાર. પરંતુ અહો ! આમણે કેટલી શાંતિ કેળવી છે ? ”

“ સહન તો જધું એ થાય. પણ શરીર ઉપરનો હુમલો કેમ જમાય ? કાન જેવા કેમજળ અવયવોમાં લો-ખંડી સળીયા જેવા દર્ભમૂળ ખોસી દેવા ! અને વળી તે આવી નિર્દયતાપૂર્વક ! અવધિ ! અવધિ ! હવે તો શાંતિનો અવધિ ! અહો ! અશ્રુતપૂર્વ શાંતિ નજરે જોઈ !! ”

“ ઉ કે આં નહીં, શરીરનો સંકોચ નહીં, એક દોષ પણ ફરકયું નહીં. ”

“ આપણા શરીરમાં તો ? ધમધમાટી આસી છે, ને સાડાત્રણ કરોડ દોમરાજી જણાઈ જાય છે. ”

“ એ નિર્ઘૃણ કેવો હસતો હસતો, રાજી થતો થતો જતો હતો ? ”

“ એ નિષ્કૃતતા અને નિર્દયતાનો અવધિ હતો. ”

“ પણ એ ખિચારે હસીને કેવું ધન દુર્ભાગ્ય-ઉપા-ર્જન કર્યું હશે ? કેવું ભયંકર ભાવિ ઘટ્યું હશે ? આવા

દુઃકર્મના વિપાક ઝાળે એ જિયાગની ગી દશા થયે ?

■ ઉપેક્ષા છે એ હુદ્ર મિચારો પરતુ બહેન પ્રબુદ્ધ-
પ્રજ્ઞે ! એ અજ્ઞ પામર પ્રાણી જ્યારે પોતાને ઉચિત વર્તન
ઠરતો હતો, તે વખતે પ્રબુદ્ધના મનોગજમા-આનંદ સ્થિ-
તિમા ગી પરિસ્થિતિ ચાલી રહી હશે ? ■

■ બહેન નિશુદ્ધશ્રદ્ધે ! એ અગમ્ય લાપેનો યથાર્થ
ખ્યાલ આપનો દુઃગત્ય તો છે જ તો પણ ઘડું છુ-જેમ
સામે ભારોભાર વજન મુઠવાથી જ વસ્તુનું વજન નક્કી
કરી શકાય છે તેમ ‘ આત્મિક પ્રગતિ કેટલી થઈ ? ’
તેનો આડ ઝાઝવામા આવા પ્રમગો એમને વણા જ ઉપ
ચોગી થઈ પડે છે આ વેદના જેમ અતિ ભારેમા ભારે
છે, તેમ, જે શાંતિ આપણે જોઈ છે, તે ઉપગ્રથી સમજી
શકાય છે કે તેની ભારોભાર આત્મવિકાસનો ભડાર પણ
હવે તેમનો ભરપૂર ભરાયો છે

સ્વાભાવિક ચાલુ જહેતા આતરિક પ્રયત્નોથી જે વિ-
કાસ થનો હોય છે, તેના ઠગતા જ્યારે આવા પ્રમગોની
સાથે ભેટો કગ્વો પડે છે, ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે જ વિકા-
સમા વેગ આવે છે, અને એકદમ બળપૂર્વક ફેટલા જે
આત્મવિકાસના પગથિયા ચડી જવાય છે કેમકે સામે તેટલું
જ બળ વાપરવું પડે છે એટલે વાત્મવિક રીતે આવા
પ્રમગો કેમ જાણે ઉત્તમના પ્રમગો હોય, તેમ આવા જ

અત્ આત્માઓ તેને વધાવી લે છે; અને આત્મિક વિકાસના રસમાં તેમની શારીરિક પિડાઓ તિરોહિત થઈ જાય છે. ”

“ અરે ! આપણે તો વાતોમાં જ રહ્યા, અને પ્રભુજી તો ધ્યાન પૂર્ણ કરી ચાલવા લાગ્યા. ચાલો. જલ્દી ચાલો. આપણે પાછળ પાછળ જઈએ. સામેના શહેર તરફ જતા જણાય છે. ”

“ હા. કયું શહેર છે એ ? એ તરફ કેમ જતા હશે ? ”

“ એ મધ્યમ અપાપ છે. આજે કદાચ પારણાનો દિવસ હોય. મધ્યાહ્ન વેળા થઈ ગઈ છે, એટલે પિંડની એષણા માટે નિકળ્યા હશે. ”

“ ચાલોને. જે હશે તે જણાઈ આવશે. ”

“ અરે ! એ તો રાજમાર્ગ છોડી રથ્યા માર્ગે વળી ગયા. સીધા ચાલ્યા જાય છે. ચાલો આપણે પણ વળી જઈએ. આ તરફ વણિકોનું વસતિ સ્થાન જણાય છે. ”

“ જુઓ, એ કોઈ ગૃહસ્થને ઘેર જઈ ઉભા. ગૃહસ્થો ભક્તિપૂર્વક ઉભા થઈ હાથ જોડી સવિનય ઉભા રહ્યા છે. ભગવંતે હથેળીયોનું પાત્ર બનાવ્યું છે. અને જુઓ, પેલા ગૃહસ્થ તેમાં પિંડ મૂકે છે. ”

“ ધન્ય એ ગૃહસ્થને ! પરંતુ સામે બેઠેલા પેલા વૈદ્યરાજ પડીકાં વાળવાં મુકી દઈ વારંવાર શું જોયા કરે છે ? આમ જુવે છે, તેમ જુવે છે. શું એ જોતા હશે ? ”

ક્રમો દી ન ગિ ખ ડે

* * * * *

‘ મિત્ર જિહ્વાયે ! માનો કે ન માનો પન્તુ હું
માગ વૈરાગના જાનથી કહું છું કે-આ મહાત્માના શરીરને
કર્મક બાદે અડચણ કે ’

“ હશે ! શું કહો કે ? જે હોય તે જરૂરી શોધી
ગાંઠો, મિત્ર ! ”

‘ હું કયાનો એ જ તપાસુ છું પણ ગાંઠ પત્તો જ
લાગતો નથી ’

‘ બગાડ તપાસો જે હશે, તે હમણા જ જાણી
ગડથો ’

‘ અરે હા ! ! આ ડાનમા જ કઈક છે અગ્ગ !
કાંઈ મહા કુષ્ટે દર્લા મૂળ ખોમી ધાર્યા છે ! ”

“ અહાહા ! કેવો પાપી ?
ન હર્યો ગજ દડથી, ન હર્યો નન્ડ પાતથી
ન કપ્પુ મન પોતાનું, ન હર્યો લોકાપવાદથી ૧

પન્તુ મિત્ર ! ખીજી બધું છોટા ! માત્ર આ ગંત્યો
કાઢવાનો જ ઉપાય કંગે જેમ બને તેમ જરૂરી કરે મા
ગથી એ જોયું જતું નથી ”

“ કાઈથી ચે ગી ગીતે જોયું જાય ? પન્તુ મિત્ર !
ચી ગીતે કેવું ? એ જ મને સંજતું નથી ! ”

“ કેમ ? ગી અડચણ છે ? માગ સર્વગ્વને લોગે
ગિરુદા બેધડક થઈને આ કામ કંગે ”

“ આપના તરફની તો કશી શંકા જ નથી. પરંતુ નિરીહ અને શરીર પર તદ્દન નિર્ધેન લગવંતનું સળીયા કાઢવા એ ઘણું મુશ્કેલ કામ છે. તેઓ તો આપના કંઈને ખાતાના માર્ગમાં મદદગાર માને છે. ”

હો, બુઓ-તેઓ તો ચાલતા થયા. મારે શી રીતે કરવું ? ”

“ મિત્ર ખરક ! ત્યારે આપણે અહો તેમની પાછળ પાછળ. જોઈએ તે સામેથી સાથે લેઈ લેા. મારે હવે બીજી વાત સાંભળવી નથી. ”

“ ઠીક છે, ત્યારે એ વિચાર. ”

“ અહો ! પાછા તે જ સ્થાને લગવંત પડેાંચી ગયા. ”

“ પાછળું કરવા જતાં સાધ્યસિદ્ધિમાં કંઈક રોકાવટ થઈ હોય તેનું પ્રતિકંભણ, જતાં આવતાં કદાચ પ્રાણીની હિંસા થઈ હોય તે મારે ઈર્ષ્યા પથિત્રા પ્રતિકંભણ તથા આહારાદિક નિર્દોષ અને યથાકલ્પ્ય હતા કે નહીં ? તેની માનસિક આલોચના વગેરે કરતા જણાય છે. ”

“ અરે ! પાછા એ તો ધ્યાનમા લીન થઈ ગયા. ”

“ સામેથી આ તરફ કોઈ આવતા જણાય છે ”

“ હા, તે જ સિદ્ધાર્થશ્રેષ્ઠી અને વૈદ્યરાજ ખરક. ”

“ ખરેખર પ્રજ્ઞે ! ત્યારે તો જરૂર લગવંત નિઃશલ્ય થશે. ”

૧૬ મોટી ને ગિજન

‘ હા, જોન મદદ ! મને પણ એમ જ લાગે છે ’

“ ” “ ” “ ”

“ મિત્ર મિત્રદાર ! મજબૂરો આવી પડોએ એટલે તેણી કુટીમાં જોમારી પ્રથમ મર્દન કરવા પડશે ”

“ અરે ! આ બધા આવી પહોંચ્યા ”

“ હા, લાગે મોટી કુટી તેમાં બાળવીને પ્રભુજીને એનારો ને મારો મર્દન કરવા શરીરમાં લોહી છુટુ થઈ જવા માટે, એટલે ગળીયા કાઢતા જગ થે વાગ નહીં થાય કેમ ? જામ, મર્દન પુરું થયું ? ”

“ હા હા ? ”

‘ ઠીક ચાલે ત્યારે તમે જાનને ઠીક બાળવાન છે જાનને જણ આ એક માણસી પડે, અને જાનને બાળુએ ઉભા જોડા જુઓ કાનમાં આ ફલંમૂળ છે તેને બાળવા જોગી જાણીને જાનજાન પકડો

હા, જાન

હવે કુ સૂચના આપું કે જુન જાનને એકી ગાયે જુગ જોગી જોગને પણ જો જો હો-જ્યામુવી ખીલા બહાર નીકળી ન જાય ત્યામુવી જોગને જા પણ જો એક ન કરતા ”

“ ઠીક, એમ જ કરીશું ”

“ હા મલાગને જોયો જોયો જુગ જોગી જોયા જોયો જોયો લાઈ ! જોયો ”

“ અરે ! લગવંતે ચીસ પાડી. હં બસ. સગીયા નીકળી પડ્યા ! ”

“ અહાહા ! મિત્ર ખરક ! કેટલી વેદના ? કેવી કારમી ભયંકર ચીસ ! નાણે વિશ્વ બધું ઝડુંક થઈ ગયું ! ચોતરફ ભય ને વેદના વ્યાપી ગયાં છે. જુઓ તો, પશ્ચિમો સ્થિર થઈ ગયાં છે. નાણે હમણાં જ રુદન કરશે ! વૃક્ષરાશી નાણે પડુ પડુ થઈ રહી જણાય છે ! પર્વતો નાણે ભયથી થરથરી ગયા ! આપણા કાળનંદામાંથી ચે ‘ હાય ’ ની ચીસ નીકળી ગઈ ! આ જંગલ આખું મહા ભૈરવ બની ગયું છે. ”

“ આવા ધીર અને સહનશીળ મહાત્મા પુરુષે ચીસ પાડી, ત્યારે એ વેદના કેટલી તીવ્ર હશે ? ”

“ મિત્ર ! ઔપધ લગાવો, ઔપધ. ”

“ અરે ! ક્યારની ચે સંરોહણી ઔપધિ લગાવી દીધી છે. હવે તો વેદના ગઈ જ સમજો. ”

“ ધન્ય ! મિત્ર ! ધન્ય ! ”

“ લગવંતે ધ્યાનમાં લીન થઈ ગયા. આલો, આપણે. ”

“ મિત્ર ! સાફ થયું, કે લગવંતે પારણા માટે પધાર્યા તે જ વખતે આપ મારે ઘેર હાજર હતા. જો આપની હાજરી ન હોત, તો શું થતે ? ખરેખર બધું અંતણમાં જ જતે. ”

*

*

*

*

*

- મો દી તે ગિ ખ ડે

‘ વાહ ! જિહાર્યો ! વાહ ! ! ધન્ય ! ખ ડ ! ધન્ય !
તમે પત્નુ જન્મ જગ કર્યો સુમહેત્વવ પુત્ર પાઈન
કર્યું ’

“ મહેા ! મફદ આવ્ય તો ખુશો ! ખીસા ઠોક
ના- ગોવાળ પડે કાચ કાર તો ન કર્યો, પાન વંચ ખાક
પ પમપાન પત્નુ નર્દા ! ખીસા નીન્જા તેની ખુનાતી
નર્દા ! કાક્યા તેની માળાશી નર્દા ! ધન્યવાદના મે મુઠો
થે નર્દા ! પતા તેવી લાગળી થે જતાવી નર્દા ! અમ, પાન
પાતાની કાયમિદિમા ન ’ ”

“ ખજેખર, નમાન ભાર-જમના-દેવ પંમકોટિએ
પકોતી સુકે છે ’

“ અમ, આ ન ભાવ કેમવવાના તેમણે આજ નુ
ધીના મારાખાન વર્ષ જાત્યા છ દેવે તો ખજેખર અ નિર્મિત
પંમકોટિએ પકોતી સુકી છે અજખર મારી મફદ નાથ
નાશી ન એ મહાવીર છે નદાવી વર્ષનાનકુમાના
શુવનની આ ન વિગિહના છે આવી વિગિહના કોઈયે
મિદ્દ કર્યાનુ જોયુ, જાળુ કે નાભાસુ નથી ”

“ ખજેખર આજનો જનાવ ભારે મકનુત । ”

“ ખજેખર અદ્ભુત છે આવા ભયકર મને કરોક
મીના જનારા જનના એ તે ક જાનુ જ નભારન છે પ-તુ
નેમા મને જાનુએ આગ્યાવ થા દમાવી રખવી એ જ
ખજેખર અદ્ભુત છે ”

“ બાર વર્ષના વિહારમાં આવા બનાવો તો સેંકડો ગમે બની ગયા છે. પરંતુ આજની વેદના તો હદ જ હતી. ”

“ શું આવા સેંકડો બનાવો બન્યા છે ? ”

“ અરે ! હા. પ્રથમ વિહાર વખતે જ કોણાકે સં-
નિવેશે ગોવાળ ઉપદ્રવ કરે છે. મદદ માટે દેવેન્દ્રનુ આવવું
થાય છે. હંમેશ સાથે રહેવા તે માંગણી કરે છે.
ત્યારે શ્રી વર્ધમાનકુમાર કહે છે કે—“ આ માર્ગમાં કોઈની
મદદ હોય જ નહીં : કોઈની મદદથી આ માર્ગ સિદ્ધ
થાય જ નહીં. કોઈ એ તેમ કર્યું નથી. સર્વ પુરુષાર્થી પુરુ-
ષો પોતાના જ પુરુષાર્થથી જ કાર્ય સિદ્ધિ કરે છે. માટે
અમારે કોઈની જરૂર નથી. ”

કટપૂતનાનો ભયંકર ઠંડો ઉપદ્રવ, શૂદ્રપાણિ યજ્ઞના
ઉધામા અને પાછી શાંતિ, ચંડકૌશિક નામના દષ્ટિ વિષ સર્પનું
કરડવું, અને તેને બોધ કરવો. સંગમના છ મહિના સુધી
હૃદયવિહારક ઉપદ્રવો છઠ્ઠે મહિને થાકીને સંગમ કહે છે—

“ ઓ દેવાર્ય ! હવે હું થાક્યો. તમારૂં ધૈર્ય અચળ
રહ્યું. હું બલિ છું. મુખેથી લિજ્જા અટક કરો. હવે હું અડ-
ચણ નહીં કરું ”

“ દેવાનુપ્રિય સંગમ ! અમારી ચિંતા શામાટે ? તારે
શું કરવું ? તેમાં તારી જેવી રુચિ અમે તો સ્વતંત્રપણે જ
વિહરનારા છીએ. ”

= મોટી ને ગિખડે

૧૪૫ ચાલ્યો ત્ય ૬ એ વિગેરે અદ્ભુત અને
વિહારે હૃદયમન્દા નેરી અનેક ઘટનાઓ ગીટીને કહી
ત્ય ? ”

“ અરેખા એ જાત્રી ઘટનાઓ વિચારથી અનુપૂર્વક
નાભાવનું મન થાય છે ”

“ જરૂર ચાલ્યાવી નેમ્ને પ તુ હવ તો આપણે
પ્રભુજીની પાછા ને પાછા જવાનું છે નવથાને ગયા પડી
ન્યા પ્રત્યે આ જ ઘટનાઓ માલગીશુ, વા વા આવર્ત
કરી કરીને માલગીશુ ને કૃતકૃત્ય થાશે ”

“ હાવ તો એ વિચાર જ ઠીક છે ”

“ પતુ હું નિઃશયપૂર્વક કહું ’ડ કે—

આ મહા પ્રતિજ્ઞાના પાવનમા મહાત્મનિદિઓ ગમાયેવી
છ અને તે મર્ત આ મહાપુરુષે નિદ્ધ કરી છે પરિણત-
ગાનયોગ, કે અવગ બદ્ધિયોગ ને કહો તે અવ બ્રમિ
કાઓ જેમા અતર્ભૂત થઈ ત્ય તેવી ગર્ભાચ્ચ આધ્યાત્મિક
બ્રમિકાને ગિખડે એ નરી વચ્ચા છે અને તેની મ જ્ઞાન-
ક્રમોટીઓમાથી પગાં થઈને પતુ હવે પોતાની નાધ્ય
વિદ્ધિ તેમણે વિદ્ધ કરી છે અને એ “ મનના ” નામની
આધ્યાત્મિક બ્રમિકાને જગજગ પોતાના વર્તનથી નિદ્ધ કરના-
આ એક જ મહાત્મા છે નાન્ય કથિદૂષરતિ ન ધવિ-
વ્યતિ ”

૭

પરિણામ.

“ કલ્કત્રિનાદિની ઋણપાલિકા [વાલુકા] નદી
વહી રહી છે !

સાચંકાળે જેતીના કામથી પરવારી આમ્મજને! કિનારા
પરના જૂંલકે ગામ તરફ વળી રહ્યા છે !

ગ્રીષ્મ ઋતુને લીધે દર દરના સીમાડામાં ચરીને થાકી
ગયેલી ગાયો બાળ વત્સોત્સુકા છતાં ધીમે ધીમે સૌ સાથે
ગામ તરફ રવાના થઈ ચૂકી છે !

પોતાના માળા તરફ ઉડી જવા સ્વચ્છ આકાશમાં
પદ્મિઓનાં ટોળેટોળાં હવે ઉભરાવા લાગ્યાં છે !

પરિલામ

ધુસાકની કી ચાકી ગયેલુ મૂયમરણ આને લાભે
જડી જ નાનમો હેરા મુલુ દોય તેમ ધીમે ધીમે-
માન હાથે અસ્થાવર તન્ક પ્રયાણ કહે છે ।

પ્રજામુખી નિગાઓ પ્રજા અને પ્રમત્તના મીલી જડી
છ, અમે જગતમા પાછા ફેરી ગી છ ।

અવતર-અવર અને બદલ ગાતિ અને પ્રમત્તના હવાઈ
ચા છે ।

મીના મુખમાથી માગજિક ચપ્પો જ નીકળે છે સો
નગાકારને જ મુલ છે ।

મીના ગર્ભમા પ્રમ ને પ્રજા ઉભગાઈ ચલા છે । ”
‘ શાથી ? ’

“ કોણ જાણે ? શાથી ? પરંતુ આ વખતે વસ્તુ
નિયતિ હા લાગતી છે, એ ચોક્કસ ।

બગાઈ પરંતુ, પેલા ગ્યામાકે ગૂદમથના એવ
રમા ગાઈ જેલું છે ? ’

“ ક્યા ? ”

“ જુઓ, પેલા લુના રીત્યના ખરે પાન માલના
માઠ નીચ ફોઈ જેલું છે ”

“ ચાલો આપણે નીચે ફિનાઈ ફના ફના જાણે ”

“ હા, ચાલો જો દરે, તે જાણે ”

“ અરે ! પણ એ કાઈ જેલું નહીં પરંતુ ઉપરિકા

ને અને માનમા લીન છે ”

“ વાહ ! સુવર્ણવર્ણી દેહલતા સૂર્યમંડળ સાથે કેવી સ્પર્ધા કરી રહી છે ? જેમ જેમ પાસે જતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ આપણા અંતરમાં પ્રસન્નતા, પવિત્રતા વધતા જાય છે. કોણ હશે એ ? ”

“ અહો ! એ તો શ્રમણ ભગવાન વર્ધમાનકુમાર મહાવીર દેવ ! ”

“ અહા ! આજે તો કોઈ અપૂર્વે ભાવમાં જણાય છે ! ”

“ ઓ ! પૂર્ણ યોગીન્દ્ર ! સિદ્ધાર્થ સુત ! તમને કોટિ કોટિ વંદન ! ! ! ”

“ અહાહા ! અંદરનો શુદ્ધ ધ્યાન રૂપી ક્ષીરસાગર ભરતીમાં આવી મર્યાદા સુકી કેમ જાણે બહાર રેલાતો હોય ! અહા ! વાતાવરણમાં કેટલી બધી પવિત્રતા વિસ્તરી રહી છે ? ખરેખર એ ત્રિભુવનના ત્રિકાળના એ સકળ માપ ઘોષ નાંખવા માટેના પોતાના સામર્થ્યની સાક્ષી પુરે છે. ”

“ અહો ! શો ચમત્કાર ! જુઓ તો—પ્રભુજી એકાએક હિસા થઈ ગયા !

ઘણા વખતથી ભારે ભરતી પૃથ્વીએ જાણે છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો !

વાંસની નળીયોમાં પ્રવેશ કરી આનંદ સંગીત લલકારતો વાયુ, જગતને વધામણી આપવા વાતો વાતો ચાલ્યો ગયો !

જળતરંગો નાચતાં નાચતાં—ગાતાં ગાતાં દોડી જવા લાગ્યાં છે !

આખા યે વિશ્વમા પ્રકાગનો એક અદ્ભૂત ચમત્કારે
કાગે વાગ ચમકી ગયો ।

સાન નામે મગજ આ લાગે જની ધણી,
નામે ગાતિ વિશ્વમા અપ્રાપ્તા બગી ધણી
હિંમે, હમે મે, દે, કે । તરન સૌ પ્રકૃતિના
તાન ને, યે નાચના, કે । વિશ્વગ જુમિમા — ૧

જાનન્દના મે જીને કે । તરન સૌ પ્રકૃતિના
જાનના ધરીને સ્વાગ, પગી મગ ગીતના—
ગાન ગાય ગાથતા કે । તરન સૌ પ્રકૃતિના
મે, મથાવ ધૂન ખૂન ખૂન ખૂન વિશ્વમા — ૨

“ અહા ! આ જાણો શો ચમત્કાર ? ”

“ પ્રભુજી અહીં તુ યથા મર્વજી યથા, તેનો આ
જાણો ચમત્કાર છે ! ”

“ અરે ! હા, એ તો પેની મહા પ્રતિજ્ઞાનું અન્તિમ
મહા પરિણામ ! ”

“ હા, એ જ માડામાઝ વર્ષ અને એક પળવા
કીચે પરિણામ આપ્યું ”

“ ધન્ય દિનસ ! ધન્ય ઘડી ! ધન્ય પળ ! આજનો આ
પવિત્ર દિવસ હમ્મેશા જરૂર સમગ્રજામા નાળવો જ નોંધ્યો ”

“ આજે વંશાખ ગુફી ૧૦ મ છે ચક્ર હસ્તોત્તમ નક્ષ
ત્રમા જિગતે છે અને દિનમનો ચતુર્થ પ્રહર પસાર થાય છે ”

૮

પ્રગટ પ્રકાશ - અને તીર્થપ્રવર્તન.

૧.

“ અહો ! મારાં સર્વ સત્ત્વો ! આવો ! આવો !
આજે જગત્માં ઉત્સવ છે ! મહાન્ ઉત્સવ છે ! આવો ! આવો !

સચરાચર આ જગત્ની શુભ કે અશુભ, સ્થૂલ કે
સૂક્ષ્મ સર્વ પ્રવૃત્તિઓમાં મારો હાથ છે. મારે સત્પ્રવૃત્તિ-
ઓના ઉત્સવો ઉજવવા પડે છે, અને અસત્ પ્રવૃત્તિઓની
દિલગીરી ચે જાહેર કરવી પડે છે. એમ જગત્ની સર્વ
પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મારે ભાગ ભજવવો
પડે છે.

પ્ર ન ૨ પ્ર ન ૩ અ ૧ તી ર્થ પ્ર ન ર્થ ન

આવો ! આવો ! આજે મહાન્ ઉત્સવ છે !

જાતવંશવિભૂતભણિ શ્રી ર્ધમાનકુમાર આજે સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, બિદ્ધ, બુદ્ધ, અહિન્સક થયા છે તેનો આજે ઉત્સવ છે

જ્યારે જગત્મા ડોઝ પછી જાતનો નાનો કે મોટો મામાન્ય પણ ઉત્સવ પ્રવર્તે છે, ત્યારે લોહો આનંદ અને હર્ષથી ઘેલા બને છે સર્વ ગુણ મામત્રીઓ ત્યાં એકત્ર થાય છે, અને મારે પણ ત્યાં થયાએગા અનુક્રમ પદિસ્થિતિ ગ્નુ જવી પડે છે તો પત્રી—

આ ગજકુમાર અવસાવે જ પ્રિયદર્શી હતા જગત્મા મેળવી ગદાય તે બંધી ઉપલોગની મામત્રી તેમને મ પ્રાપ્ત હતી તેનો જીવન પર્યન્ત ઉપલોગ કબાનો પણ તેમને હક્ક હતો પરંતુ તે દંડે-દંડે સામત્રી તેણે જગતમા જ ગહેવા નીધી—અહતે જ અને પાછી મોપી દીધી, અને બહા-લામા બહાલુ-ડોષ પણ માણીને બહાલામા બહાલુ-ગીગ પણ મારે ખોળે જ મૂકી દીધું

માત્ર અદર બહેવા મહાનૈતન્યના લકાગટપ આત્માને નવાલાવિઠ વિકામની પન્મ દોટિએ પહોચાડવાને તેમણે મહા ભગીરથ પુનરાર્થ ઉપાલ્યો ખરેખર, માગ એ મહાન તત્ત્વના વિકામનો પ્રયોગ ઉપાડી લઈ, તેમણે માગ ઉપર તેમ જ જગત્ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે

અને વિગેયમા, તમે બાણીને ખુશી વરો, તમને

હર્ષનાં આંસુ આવશે, તમારાથી હર્ષાનંદનું નૃત્ય થઈ જશે !
કે-આને ! એ વિકાસ સંપૂર્ણ કોટિએ પહોંચી ચુક્યો
છે. મહાભાગ, મહામુનિ, મહાયશ, મહાશ્રમણ ભગવાન.
મહાવીર આને સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, સિદ્ધ, બુદ્ધ, અર્હન થયા છે.

કહો, કહો. મારા બહાલા ! સર્વ સત્ત્વો ! કહો. આથી
ખીજો કયો. રૂઠો પ્રસંગ આપણે માટે મહાન, ઉત્સવનો
હોઈ શકે ?

પરંતુ, હજી સાંભળો—

સર્વ પ્રકારે કૃતકૃત્ય થવા છતાં એ મહાપુરુષ પોતાની
ઉત્તમ શોધનું જગત્ને દાન કરવા નિકળી પડ્યા છે—જૂંલક
ગામથી ચતોરાત નિકળી ચૂક્યા છે. અને એ જ માટે
અપાપા તરફ જઈ રહ્યા છે.

આ કાર્યથી ખીજું કોઈ મહત્ કાર્ય, ઓ ! મારાં
શાશ્વત્ ભાવો ! તમે કદી ક્યાંયે જોયું કે સાંભળ્યું છે ?
માટે બસ. આવો. આવો. આને મહાન ઉત્સવ છે, આવો !

આપણી સર્વોત્કૃષ્ટ અને સર્વાંગમુંદર સર્વ સામગ્રી તેને
ચરણે ધરી દો : આપણી સર્વ સામગ્રી જગત્ની જ છે,
જગત્ને માટે જ છે. જગત્નો જ આને સર્વોત્કૃષ્ટ ઉત્સવ
છે, જગત્ તે ઉજવે છે. અને ફરી ફરીને આવો રૂઠો અવ-
સર ક્યારે આવવાનો હતો ?

હવે જો તમારી ખાત્રી થઈ ચુકી હોય, તમારા

હિલમા પ્રમોદ જાગ્રત થયો હોય, તો, એ મહાન્ ઉપદેશ પધારે—આ ભૂમિને પાવન કરે, તે પહેલા જ તમારું કર્તવ્ય જાળવવાને તત્પર થઈ જાઓ અને તમારા મુખ્ય મુખ્ય ટાચાલયો ઠાગ સર્વ સામગ્રી પુરી પાડો —

તમારા સંદેશવાહક નૃક્ષમ તરફ ઠાગ જગત્સભા વિજગીને વેગે આ મગજ સમાચાર પહોચાડી દો ત્રિલોકમા સર્વ સ્થળે ચગન પ્રગવી દો ભાવિતાત્માઓના હિલમા હર્ષોદ્વાસ ઉપજાવે જગત્સરના મરવેને આ તમ્ક આવવા પ્રેરો, અને તેઓના માર્ગ કંપાલુમય બનાવો તથા એ મહા માર્તિવહિરોમણિના ચે માર્ગમા તેઓ જ્યા જ્યા વિચરે ત્યા ત્યા આબુળાબુ અને સર્વત્ર ઉપદ્રવ ઢટશે. ૬૦ કરી અનુક્રમતાનું વાતાવરણ ફેલાવ્યા કરે વિશેષમા પેલા મહાસેન વનમા યજ્ઞવાલકેની બાબુમા જ થોડે દૂર વ્યાખ્યાનપીઠ અને બીજી બધી સર્વ સામગ્રીઓ માથે ધર્મોપદેશ માટે એક મહાન્ મંડપ [મમવમન્થ] બની ઠાડો

આવા મહાન્ ધર્મોપદેશને લાયક, તેમના મહાન ધર્મોપદેશને લાયક, જગત્સભાથી ઉતરી પડતા તેવા જ શ્રોતાઓને લાયક, અને જગત્સભા ધર્મોપદેશનો સંદેશો પહોચાડવાને સમર્થ એવો સર્વ જગત્માટે, સર્વ જતુહિતકર એ મંડપ રચો અને તે કેવો ? સર્વ શ્રેષ્ઠ, સર્વથી ભવ્ય અને સુદૃઢ, તથા સર્વોત્કૃષ્ટ, એવો એ મંડપ રચો

કાગળ કે-એ મહાપુરુષ જગત્ના ણંધુ છે, જગત્પિતા છે, જગદ્ગુરુ છે, અને સમાન ભાવે સર્વના ઉપદેશ છે. જગત્માંની સર્વોત્કૃષ્ટ એમની મહાન શોધ જગત્માં જાહેર કરવાની છે-જગત્ને દાનમાં આપવાની છે.

અહો ! પૃથ્વી, પાણી, આકાશ, વાયુ, તેજસ, વનસ્પતિ, દિશાઓ, સર્વ પ્રાણીઓ, ઋતુઓ, પહાડો, પર્વતો, સાગરો અને સરિતાઓમાં અધિષ્ઠિત માગં સર્વ સત્યો ! તમારામાંથી આશીર્વાદનો પ્રવાહ વરસાવો, અને તમારું સર્વસ્વ રજુ કરોઃ પ્રિય પુત્રિ ! જગત્સૌન્દર્ય-લક્ષ્મિ ! આ સર્વ તંત્રને સૂત્રિત કરવાનો આદેશ તને છે.”

“ પૂજ્ય માતા ! આપનો એ આદેશ સહર્ષ શિર ચડાવું છું. ”

“ અહો ! અહો ! યો ! વાયુકુમાર ! આજે આપે સર્વ કળા અને કૃશળતા ભૂતળ પ્રમાર્જન કાર્યમાં રોકી દીધી લાગે છે ! અહો ! મેઘકુમારો ! આપ તો જળ છંટકાવ માટે તૈયાર જ થઈ રહ્યા છો ! ઋતુદેવીઓ ! સર્વ ઋતુઓના પુષ્પોની વૃદ્ધિ કરવાનું તમે તો નહીં જ ચૂકો ! પૃથ્વી માતા ! આજે તો તમારી સર્વ વિભૂતિઓના ભંડારો અર્પણ કરો ! અહો ! દેવગણો ! તમારું સર્વ સામર્થ્ય, આજે આ જગત્સેવાના મહાન કાર્યમાં ખર્ચી નાંખો ! કળાના અધિષ્ઠાતાઓ ! તમે તમારી સર્વ કળા એમાં પુરજો ! સર્વ

પ્રગટ પ્રજાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

નગજો અને સુર શુભ નિર્મિતો ! હમણા તમારે અહીં જ હાજરી આપવાની છે ! જગત્મા જુદે જુદે સ્થળે કાર્ય જાતરી ગેઢલા પ્રવૃત્તિ માતાના બીજા પક્ષ મર્વ શુભ તત્વો ! તમાના અધિકારનું બહુ કાર્ય તમારે હમણા અહીં જ જાતવવાનું છે !

‘જગદુદ્ધા’નું કાર્ય છે, જગતની આગડેનો મવાલ છે માટે તારંએ જી કયાગ ગળવાની જ નથી’ એમ શ્રી પ્રકૃતિ માતાનો આદેશ છે અને સાચે માથે એના પણ આદેશ છે — એ મહાનુભાવ પુત્રપત્ની, તેમના કાર્યની અને તેમની માથે મળાથે ધાવતી ડોડ પણ વસ્તુની મર્વ દ્રવ્ય, મર્વ ક્ષેત્ર, મર્વ કાળ અને મર્વ લાવના નેવા કન્વી ગાળુ કે એ જ જગતના ગાથત્વ કસ્યાણનો માર્ગ છે’

મર્વત્ર ગાતિ ગાતિ ગાતિ

* * * * *

‘ ઝં દુઃપ્રાય સ્વાહા ! ઝં વાસ્તોન્પતયે સ્વાહા ! ઝં વ્રણે સ્વા—

“ અહો ! ગુરુ ! ગુરુ ! આ શુ ચાલી ગ્યું છે ? આપ જગ કષ્ટિપ્રદાન તો કીજીએ, હા ! ”

“ કમ ? શુ છે ? બદ્ધે ? ”

‘ હા ! આપણા મનવાટકની પાને જ આ ધમાકા ! મહા મોરો ડોડ કાર્ય મમા લ ચાલી ગ્યો છે ! દેવા, માનવો, યક્ષો, ગાધર્વો, ભૂતો, પિનાચો, કિન્નરો, વિદ્યાધરો, આર્ય-અનાર્ય મર્વ જાતિના માનવો, ગિહ, હાથી, ગાય,

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

હંસ વિગેરે પશુ પક્ષિઓ : એ વિગેરે પ્રાણી સમુદાયોનાં
રોળેરોળાં આલ્યાં આવે છે. ”

“ પરંતુ, છે શું ? શા માટે આવે છે ? ”

“ તે કાંઈ માલૂમ પડતું નથી, ભદ્રન્ત ! ”

“ જનશ્રુતિ શું કહે છે ? ”

“ ભગવંત ! એ પશુ પરાળર કાંઈ સમન્તતું નથી ”

“ તોપણ ? ”

“ ‘સર્વજ્ઞ, સર્વજ્ઞ’ એવા કાંઈક શબ્દો સંભળાય છે. ”

“ આ : સર્વજ્ઞ ? ”

“ હા, ભગવંત ! લોકો એમ જોલે છે. ”

‘ તદ્દન ગુરુ ! જાઓ, દત્તચિત્તે અધ્યયન કરો. ’

“ તથેતિ ભગવંત : ” વિદ્યાર્થીઓ અધ્યયન શાળામાં
ઢોડી ગયા.

* * * * *

“ શું કદાપિ સર્વજ્ઞ સંભવી શકે ?

ના, ના. ન જ સંભવેકેમ સંભવી શકે ?

જસ, કોઈ મહા માયાવી ઈંદ્રજલિક જ હશે કેમ ન
હોય ? એવા ઘણા ચે આલ્યા આવે છે.

લોકો તેની માયા-જાળમાં જરૂર ફસાશે ?

પ્રાહ્મણ તરીકેની તેઓને તેમાંથી બચાવવાની મારી
અનન્ય ફરજ છે. જસ, તેનો તપાસ કરવો જ પડશે; અને
તેના સમૂલોચ્છેદનો ઉપાય પણ સાથે સાથે ચિંતવવો પડશે.

પ્રેનર પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

છતા હઠાચ ને માત્ર મગયોના મમાધાનો આપશે,
તો અમૃતપૂર્વ મર્વજ નાથે મેળાપ થશે

હીંદ છે, જન્મે ગીતે કાયદો છે જન્મ, અવિસ્રબે જ
જનુ નેડો ”

‘ જનુ અચિનુતે । ’

“ ગો આદેશ હે ? આર્ય । ”

‘ વત્સ ! એ જલિકની ચકામણી માટે માટે આ
દાશે જ જનુ નેડો, અને જાઉં છું ”

‘ આપનો આદેશ શિવ ચકાવનાર હું હાજર છતા
આપ જાતે શા માટે આ આચાર ગેરો છે ? પૂજ્ય ! ”

“ વત્સ ! આ કોઈ મહા માયાવી જણાય છે એમા
તમા કામ નહીં હું જાતે જ જાઉં છું તમે યન દાર્ય
શરૂ ગણો, અને જાવધાન ગહો ”

“શિવાસ્તે પમ્યામ સન્તુ ! શિવમસ્તુ ! મદ્રમસ્તુ !’
મુખ્ય હશે થ આચાર્યોએ એકી નાથે આરીર્વચનોનો નિર્ગોપ
કર્યો

“ વિજયન્તા, વિજયન્તા ઓ પૂજ્યમિથા વિજયન્તામ’
નિજયધાપણા કરી વિગાર્યોએ એકી નાથે જગન જાલવી
મૂકયુ અને પોતાના પાચનો ગિપ્યોના મહા માથ
આચાર્ય પદની નર્ન વિનુપણ સામગ્રીથી મજા થઈ ગોતમ
ગોત્રીયમહાપ્રાણજાઈતિઆચાર્યવચે આલવા માડયુ

“ હાં. ચાલો, ચાલો. સૂર્યોદય થવા આવ્યો છે. સામે ઝળાંઝળાં થઈ રહેલી જણાય, તે જ અપાપા નગરી. ”

“ પ્રભુજી તો મહાસેન વન તરફ વળ્યા ! માટે આપણે ચ તે તરફ જ ચાલો. ”

“ પૂર્વદ્વારેથી પ્રભુજીએ પ્રવેશ કર્યો. અહાં ! સર્વ પરિપક્વો સ્વાગત કરવા કેવી ઉભી થઈ ગઈ છે ! અહો ! કેવી અપૂર્વ શાંતિ પ્રસરી રહી છે. ”

“ અરે ! સ્વાભાવિક વૈરી પશુ-પક્ષિઓ પણ વૈર તજીને બંધુ ભાવથી ખાસે ખાસે બેઠા છે ! તો પછી બી-જાઓની તો વાત જ શી ? ”

“ અરે ! પણ જુઓ તો-સામે જ વાઘ ને બકરી, ખાસે ખાસે બેઠા છે. પેલું હરણ સિંહની અડોઅડ ઉભું છે. ક્યાં ગયો સિંહનો ફૂં ભાવ ? અને ક્યાં ગયો હશે હરણનો એ મહાભય ? ”

“ શ્રી ભગવંતે પરમોચ્ચ કોટિએ પહોંચાડેલા અહિં-સાના-પરમ કર્ણુના-જગ આગરમાં ડુબી ગયા છે, એ વૈરભાવ. ”

“ જુઓ, સામે જુઓ. પ્રભુજી ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા દે છે. એક,.... એ,..... ત્રણ. ”

“ બસ, ત્રણ પ્રદક્ષિણા દીધી. પરંતુ આ તરફથી વિ-

દાર્વીઓના મરણ નાથે આ ડોલ મહાપ્રાણાણ અટક્યા આવે છે ?

“ હજો ડોલ પુષ્કળ જનમમુક્તાય અટક્યો આરે છ
પ તુ નાભજો, પ્રભુજી ક કિ જોલે છ ”

“ નમો નિત્યસ્ત ”

‘ અકો ! મસ્તક નમાવી નમન્ના પલુ કર્યો ’

“ જુઓ જુઓ ! પાદપીઠ પ અલકમળ આપીને
નિહાનન પઞ્ચે જમજાવ જોકા ”

“ અકો ! આને તન્ક વિમ્બની ગહેલા આ મનોહર
ભય મોન્દર્યાનુ આજે, જ વર્ણન ડોલ કવિજનની કટપના
કી ગહે ખઃ ? મને કોઈ ચિત્રકર મજતમા જન્મ્યો હજો ?
ક ને આ ચિત્ર પ્રાગમ ગ્રાહિત કી ગહે ? ”

* * * * *

‘ આ ક ! કટાટોપ તો ભારે જળજા છે । ’

“ આનો, આવો ગૌતમ કન્દબૂતે । માંસા ’

“ અને ! પલુ આ વિપ્રવ વડા કમ પડી ગયા ? ’

‘ દેનાનુપ્રિય ગૌતમ કન્દબૂતે । આ વિવાન્મા છે । ’

હે મહાપ્રાન ! વેદસ્થી, ઉપનિષદ, દંનિદ્યામ, પુનાલ,
કપ, ૮૪, જ્યોતિષ, વ્યાકરણ, નિઝાલ વિગેરે વૈદિક
તુલના અને બીજા ગાત્રીય આહિન્યના જાગ્રજ તમે પા-
ગામી છો

તેનુ શ્રવણ, મનન, ચિન્તન અને ઉકુ નિનિધ્યામન

તમે કર્યું છે. જગત્ જે તત્ત્વો પર સ્થિત છે, તેનો આર તમે તે શાસ્ત્રોમાંથી વિચાર્યો છે. આત્મકક્ષ્યાણની અધ્યાત્મિક પ્રગતિની સરણિ તમે સમજી લીધી છે. લોકવ્યવહારના ધણા નિયમો! તમે તેમાંથી તારવી કાઢ્યા છે. તે શિવાય અનેક જાતના વૈજ્ઞાનિક તત્ત્વોનો તમે પત્તો મેળવ્યો છે. એટલું જ નહિં પરંતુ તે દરેકનો પરસ્પર સમન્વય પણ નિશ્ચિત કર્યો છે.

છતાં તમને પરસ્પર વિરોધિ જણાતા ઉપનિષદના જે વાક્યો પરથી પુનર્જન્મ વિષે સંદેહ છે. ”

“ હા, પ્રભો ! અરેઅર એમ જ છે. મારા મનમાં એ સંશય હોવાનું આજે જ ખૂદ્દી રીતે માત્ર આપની જ પાસે કબુલ કરે છું. ”

“ દેવાનુપ્રિય ! મહાનુભાવ ! ગૌતમ ! એજ તમારી સરળતા, યોગ્યતા, લબ્યતા અને સંસ્કારિતા પુરવાર કરે છે.

પરંતુ, હું સમજાવું તે દૃષ્ટિગિંદુથી જો તમે ઉપનિષદના એ વાક્યો અરાબર વિચારી જોશો, તો તમારી ખાત્રી થશે કે-એ વાક્યો પરસ્પર વિરુદ્ધ નથી, પણ સંગત છે. ”

“ પ્રભો ! હું આપના વચનામૃતનું જ પાન કરી રહ્યો છું, સર્વથા સાવધાન જ છું. ”

“ તે જે વાક્યો ? તે આ:—

“વિજ્ઞાનઘન પૈતૈભ્યો મૂતૈભ્ય સમુત્થાય તાન્યેવાનુ-
ચિત્તશ્યતિ ન પ્રેન્યમજ્ઞાન્તિ, ઇતિ । [વિજ્ઞાનઘન આત્મા પગ
જતામા ઉત્પન્ન થઈ તેમા જ વિવેક પામે છે મગ્ન પછી તેની
ચેના કાયમ નથી અથાત્ પુનર્જન્મ નથી]

“અગ્નિદોષ જુદુયાત્ સ્વર્ગકામ ।” [સ્વર્ગના દૃષ્ટાંતે અગ્નિ
દોષ હોમ કંબો ભેદાંતે]

પહેલા વાક્ય ઉપથી તમને એમ મમનતયુ છે કે, પુન-
ર્જન્મ નથી અને બીજા વાક્ય ઉપરથી એમ મમનતયુ છે કે,
પુનર્જન્મ જ આ જ તમારા મગ્યનુ બીજુ છે ”

‘ હા પ્રભો ! ’

“ પ્રથમ વાક્યમાના વિજ્ઞાનઘન શબ્દનો અર્થ
આત્મા ન કે તા, ટોઈ પણ વસ્તુનુ જ્ઞાન કે તી વખતે પ્ર-
વર્તતો ‘ ઉપયોગ-જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ કે જ્ઞાનનો વ્યાપાર ’
એવો હોય.

એક જ્ઞાન વ્યાપાર ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે પૂર્વનો
જ્ઞાન-વ્યાપાર નાશ પામે છે વગી બીજો જ્ઞાન વ્યાપાર
ઉત્પન્ન થાય એટલે પ્રથમનો જ્ઞાન-વ્યાપાર નાશ પામે છે,
એટલુ જ નહિ પણ તે જ્ઞાન-વ્યાપારનુ પૂર્વનુ નામ પણ કાયમ
રહેતુ નથી નાખવા તર્ક—

કોઈ સદિમાન ગૃહસ્થ મુજ્ઞ ઘોડાઓ ભેડાવી શીખ
જામી વાકનમા એમીને ન્તે જતા હોય, ત્યારે તેમની દૃષ્ટિ
એક પછી એક, એમ અનેક પદાર્થો પર પડે છે તે વખતે

કે કે ! મ ભં તે !-શૂ ત્ર

જો નિપુણતાથી સમજવામાં આવે તે-તે તે વસ્તુના જ્ઞાનવ્યા-
પારે ઉત્પન્ન થતા જાય છે; અને જેમ જેમ નવા ઉત્પન્ન
થતા જાય છે, તેમ તેમ પૂર્વના જ્ઞાનવ્યાપારે નાશ પામતા
જાય છે; અને આથી તે તે વસ્તુના જ્ઞાનવ્યાપારના નાશો
પણ કાયમ રહેતા નથી.

તે તે પદાર્થોને આધારે જ્ઞાનવ્યાપારે ઉત્પન્ન થાય છે.
છતાં તે જ્ઞાનવ્યાપાર અસાવનાર આત્મા તો કાયમ જ રહે
છે, તેનો નાશ થતો જ નથી. અર્થાત્ આ વાક્ય આત્માના
જ્ઞાનવ્યાપારના ઉત્પત્તિ અને નાશનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરે
છે, નહીં કે-આત્માની ઉત્પત્તિ કે નાશ પરક તેનું તાત્પર્ય છે.

“ હે અહિં જગદ્ગુરો ! હવે હું નિઃશંક થયો છું.
હે સંતપુરુષ ! આજથી આપ જ મારા ગુરુ છો, દેવ છો!
એકંદર સર્વસ્વ છો. હવેથી સપરિવાર હું આપને જ શરણે છું.”

“ અરે ! પણ એક પત્ની એક એમ બીજા દશે ચ
વિગ્રો શંકાના સમાધાન થવાથી સપરિવાર શ્રી ભગવંતના
કેવા અનુયાયિ બનતા ગયા ! ”

“ વિનયાવનત મસ્તકે અંજલી જોડી ભક્તિપૂર્ણ ચિત્તે
આ કોણ હોવા થયા છે ? ”

“ એ દેવગણના રાજા છે. પ્રભુજીની સ્તુતિ કરવા
હોવા થયા છે. બુઝો, દક્ષિણાવર્ત સહિત ત્રણ વાર વંદન
કરી સ્તુતિની શરૂઆત કરે છે— ”

પ્રજા પ્રકાશ અને તીર્થપ્રવર્તન

“ નમોઽસ્તુ—

સગવન અર્ધન ! આદિત્ય !

હે અયસંબુદ્ધ ! ને તીર્થકર !

હે પુરુષોત્તમ ! પુરુષમિહ ! અને પુરુષ-વગ પુકરીડ !

તમે ખડેબગ પુરુષ-વગ પહોંચિ છે

હે લોકોત્તમ !

તમે લોકનાથ છે, તેથી

લોક હિતકર છે,

તમે લોકપ્રદી છે, તેથી

લોકપ્રદોતકર છે

તમે જગતને નિર્ભય કરા છે,

કેમકે—

તમે જ જગતને જ્ઞાનચમુ અર્પો છે

અને માથે માથે

મલ્ય માર્ગ બનાવીને

અગત્ય જગતને શરૂ લો છે

એટલું જ નહીં, પરંતુ—

શુદ્ધ ત્રોષ અને શુદ્ધ ધર્મ જગતને દાન કરે છે

તેથી જ તમે

ખડેબગ પદ્મોપદેશક અને ધર્મનાયક છે, ને

માર્ગશાળોને માર્ગ દર્શાવે છે, ધર્મમાર્ગમા દોરો છે,

કેમ કે, તમે

૬ રે મિ ભં તે !-સૂ ત્ર

ધર્મરાજ્યના ચાતુરંત ધર્મ ચક્રવર્તિ છે.

તમારાં જ્ઞાન અને દર્શન અપ્રતિહત છે.

કેમકે

તમારાં અજ્ઞાન અને સંમોહ સર્વથા નાશ પામ્યા છે.

તમે વિજયી થયા છે, માટે જ

બીજાને વિજય અપાવી શકો છે.

તમે વિજયી થયા છે, એટલું જ નહીં, પરંતુ

બીજાને એ વિજય અપાવવા તત્પર થયા છે.

તમે પાર પામ્યા છે, માટે જ

બીજાને પાર પહોંચાડી શકો છે.

તમે પાર પામ્યા છે, એટલું જ નહીં, પરંતુ

બીજાને એ પાર પહોંચાડવા તત્પર થયા છે.

તમે બુદ્ધ થયા છે, માટે જ

બીજાને બોધ આપી શકો છે.

તમે બુદ્ધ થયા છે, એટલું જ નહીં, પરંતુ

બીજાને એ બોધ આપવા તત્પર થયા છે.

તમે બંધનમુક્ત છે, માટે જ

બીજાને બંધનમુક્ત કરાવી શકો છે.

તમે બંધનમુક્ત છે, એટલું જ નહીં, પરંતુ

બીજાને એ બંધનમુક્ત કરાવવા તત્પર થયા છે.

માટે—

હિ સર્વજ્ઞ ! સર્વદર્શી ! ભગવન !

આપને અમારા કોટિશઃ વંદન ! ”

“ હે ભવ્ય જીવો !

તમે સામાયિક કરો

સામાયિક કરો

મર્મ માવઘયોગની વિરત કરો

જો તમે કન્ઝાણુ ધૃષ્ટતા હો !

જો તમે નિર્વાણુ વાન્ઝતા હો !

મર્મ મેષ ઠર્તવ્યોમાનું પગ્મ પ્રધાન કર્તવ્ય છે, જો
પૂરના સજ્યાતીન મહાપુરુષોએ આચર્યું છે, જો
ત્રિવેકમા સારભૂત સર્વ અનુષ્ઠાનોમય અનુષ્ઠાન છે, જો
જોમ હું સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી થઈને પ્રતિપાદન કરૂં છું
જગતભ્રમના મર્મ જતુઓના હિતને માટે પ્રતિનિપાદ કરૂં છું
જો અનુમંત્યું છે, તેનું પરિણામ પ્રાપ્ત કર્યું છે,
તેથી પ્રતિપાદન કરૂં છું

તીર્થક્રમ તરીકેનું મત્ત કર્તવ્ય મમજીને, હું પ્રતિપાદન કરૂં છું
આ પગ્મ ધર્મ છે, પગ્મ યજ્ઞ છે,

નિવૃત્તિમય આચાર્યમિત્ર જીવનનું કેન્દ્ર છે

જાનીઓના જ્ઞાનનું, ધ્યાનીઓના ધ્યાનનું, અને

તપસ્વીઓના તપનું એ કેન્દ્ર છે

નિર્વાર નિર્વિગ્નાગી અને શુભગ્રાહક એવું જો

આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિનું પગ્મ વિશુદ્ધિનું આદ્ય છે

કે કે મિ ભાં તે !-મૃત

સર્વાંગ મુંદર એ મહાન ધર્મ કદપદ્મ છે—

સત્યના અચળ પાયા પર તે અધિષ્ઠિત છે.

વિનય એટલે નમ્રતા અને ભક્તિ : તેનું મૂળ છે.

અહિંસા : તેનો સર્વવ્યાપી પ્રાણ છે.

નિર્મળ જ્ઞાન : તેના સર્વદેહવ્યાપી છવનનંતુઓ છે.

વિશુદ્ધ શ્રદ્ધા : તેનું મન્મથન થક છે.

ઉપશમ. વિવેક અને સંવર :

તેની પ્રધાન શાખાઓ છે.

પંચમહાવ્રતની ભાવના જગતી સદા તે સંમિશ્રિ છે.

પંચાચારના અમૃત ખલ્તનામાંથી

રસકસ મેળવી એ સદા કાંચુ કૂંચું રહે છે.

બ્રહ્મચર્યના વજ્રમય કવચથી સદા સુરક્ષિત છે, એ.

પંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ રૂપી

પૂજ્ય માતાઓની તેના પર નિરંતર દેખરેખ છે

પહાવશ્યક રૂપ પત્રોની ઘાટી ઘટામાં સદા હીન થયેલા

સર્વ સંગ ત્યાગી અપ્રમત્ત મહાત્માઓ રૂપી પક્ષિઓ

કુક્ષિસંળલ થઈ નિરંતર તેને સેવે છે.

શત્રુ, મિત્ર : કાંચન, લોહ : અને એકંદર

અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ : એવા જગતના સર્વ ભાવો પર

પરિપૂર્ણ સમાનતા સિદ્ધ કરવા નિકળી પડેલા

મોક્ષ માર્ગના મુસાફરો

મત, સંયમ અને તપે કરીને ભાવિનાત્મા થઈ,

પ્ર ન ૨ પ્ર કા ૩ અને તી ર્થ પ્ર ન નં ન

- † નવં પ્રાણીઓના ડંગાણુની વિશ્વપ્રભી જ્ઞાનના ડગી ૧
તની ગાઢ છાયામાં હમમેશા આશ્રય લઈ ગેઢ ૮
તમાથી નિઃતર ટપડતો ઉપદેશ ડગી અમૃતગ્રસ,
પ્રાણીઓને ગમગવી નાખનાગ મર્ન-સાધી
નમ-કોધાદિક મહાવિપાના પ્રચારને અટકાવે ૯
- † તમે સર્વ જાણો છો, અને અનુભવો છો, કે— ૧
જગનમા ડોઈને ગુણ નથી,
મર્નત્ર જાણે દુષ્ણ જ ગ્યાપી ગણુ છે,
નેગ જોડ જન્મ જગ કેવેગ આમશ્ચિત્ત બૃષ્ણ નર ૧
સયોગ વિયોગ અને આખર મન્ય જોડલે
- † કાળના વિકાગ જડઆમા અરબ પ્રાણીને હમાગ ૬
ચઈ પ્રવેશ કરવો પડે છે;
કેમ જાણે બધા જીવાત્માઓ પિંજગમા પુગયા હોય,
કેમ જાણે જાગમા સપડયા હોય, અને
એરી અનેક યાતનાઓ એકલા અગ-જી બાવે અનુભવા હોય છે,
જો ગાધુ તમે જાણો છો, અને અનુભવો છો, ૭
જો જાગની, જો પિંજગની મોહક ખુણી તો એરી છે, કે—
તેમા જ્યા જ્યા જીવાત્માઓ નુણ માને છે, આનંદ માને છે,
કદાચ કાંઈ દુષ્ણ તરીકે સમજાવે તો તેને
હમી કાટનાગ ચે પડ્યા છે
દુષ્ણાત્રીપૂર્વક કરું છું, દુષ્ણ જ્ઞાન મૂંઢીને કરું છું કે—
•૨૧ જાગને તાંડી નાખવાને, જો પિંજગને વિદ્યવિદ્ય કળવાને•

કે રે મિ ભં તે !-શૂ ત્ર

કે પુરેપુરા સમયં એવા સયમ સ્થાનકો રૂપી
તીકગુ શસ્ત્રાસ્ત્રની થયાયોગ્ય સામગ્રીથી સદા થે તે
[સામાયિક ધર્મ] સંપૂર્ણે સંપન્ન છે
સર્વજ્ઞત્વ અને તીર્થંકરત્વ વિગેરે તેના મુગધિ પુખ્તો છે.
નિર્વાણ પ્રસિઃ એ તેનું સુમધુર અને મનોહર દ્વગ છે.
કે જગત્ના ચોકમાં

ત્રિલોકના વિશાળ ધુમ્મટમાં

એ મહાન્ પૃથ્વ દૈપવામાં આવે છે.

જગત્ના સર્વ ભાવોનું આનુકૂલ્ય રૂપી અમૃત

તેના પર સદા થે વર્ષી રહ્યું છે.

કે ત્રિકાળમાં થે એ અગાધિત અને અપ્રતિહત છે.
સદા-સર્વદા એક સરખું ઉપયોગી અને કલ્યાણપ્રદ છે.
પતિતમાં પતિતથી માંડીને

જગત્ના સર્વ પ્રાણી જાત માત્રનું

હિતકર ને શ્રેષ્ઠકર છે, એ.

કે માટે હે ભગ્ય પ્રાણીઓ !

પાતપોતાની શક્તિ અને સાધન પ્રમાણે

મનથી, વચનથી, કાયાથી અથવા એકી સાથે ત્રણેયથી

નિરંતર તેનું સેવન કરો,

કરાવો અને

ખીજા કરનારને અનુકૂળ થાઓ.

કે જેને જે જાતનો જે લાભ જોઈશે,

પ્રજાટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

તને તે બાતનો તે લાલ તેનાવી પ્રાપ્ત વશે
તનારી સવ શુભ પ્રવૃત્તિઓનું તેને કેન્દ્ર બનાવે
તમાગ નર્વ શુભનું તેને કેન્દ્ર બનાવે

ગણ કે

તે મગજમય છે, મિદ્ધિપ્રદ છે

આ મહત્ત્વ સ્વ—

પરિપૂર્ણ, અનુસાર અને મશુદ્ધ છે

આ જ—

મિદ્ધિનો માર્ગ છે, મુક્તિનો માર્ગ છે, નિર્વાણનો માર્ગ છે,
અને એકદમ સર્વ દુષ્ટોના નાશનો પગ ઉપાય છે

નેને મેવનાગ—

મિદ્ધ થાય છે, શુદ્ધ થાય છે, મુક્ત થાય છે,
પરિ નિર્વાણ પામે છે અને એકદમ
મર્વ દુષ્ટોનો અંત કરે છે

જે—

તેના પર શ્રદ્ધા ગળશે,
તેને પ્રાપ્ત કરશે એટલે શુદ્ધિમય કરશે, અને
તેના પગ મથિ બાગૃત કરશે,
તેમ કરીને

જે—

તેનો સ્પર્શ એટલે સ્વીકાર કરશે,
તેનું પીગે પીગે પાલન કરશે, અને

ક રે મિ ભાં તે !—મૂ વ

તેનું અનુપાસન ઓટશે માંપૂર્ણ પાસન કરશે
તે—

સિદ્ધ થશે, બુદ્ધ થશે, મુક્ત થશે,

પરિનિવૃત્ત થશે, અને એકંદર

સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે

તમે આ સત્ય પર શ્રદ્ધા રાખો,

તમે તેને બુદ્ધિગમ્ય કરો, અને

તેના પર તમારી રુચિ જાગૃત કરો.

અને તેમ કરીને જો

તમે તેનો સ્પર્શ કરો, તેનું પાસન કરો, તેનું અનુપાસન કરો.

તો ચોક્કસ તમે

સિદ્ધ થશો,

બુદ્ધ થશો,

મુક્ત થશો,

પરિનિર્વાણ પામશો, અને

એકંદર સર્વ દુઃખોનો અંત કરશો. ”

“ તે જ નિઃશંક સત્ય છે. તે જ નિઃશંક સત્ય છે.

તે જ નિઃશંક સત્ય છે. ”

“ અહો ! સર્વ પરિષદોમાંથી ગંભીર અને મધુર
કેવો સુંદર ધ્વનિ ઉઠ્યો ! ”

“ હે ભગવંત !

પ્રજા ૨ પ્રજા ૧ અને તીર્થ પ્રવર્તન

અમને તેના પર શ્રદ્ધા જાગતુ થઈ છે
અમને તે જીવિગમ્ય થઈ ચૂક્યું છે
અમને તેના પર સંપૂર્ણ અગ્નિ ઉત્પન્ન થઈ છે
અમને તેનો સ્પર્શ કે વાની ઈચ્છા થઈ છે
અમને તેનું પાલન કરવાની ઈચ્છા થઈ છે
અમને તેનું અનુપાલન કરવાની સંપૂર્ણ ઈચ્છા થઈ છે ”

“—તો, એક ક્ષણ વાગે પલ વિલંબ ન કરો, ન ડરો ’
“ ‘તથા’ ભદ્રા ! ‘તથા’ ભદ્રા ! ‘તથા’ ભદ્રા ! ”

*

*

*

“ હે મહાસારિન્કસિરોમણિઓ ! મને શ્રી દેવ-
ગજની પગ્મ આશા છે, જેથી કરીને હું વૈશ્વવણુ નામનો
તેમનો ડોપાધ્યક્ષ આપ સર્વેને શ્રમણલિંગની સર્વ સામગ્રી
પુરી પાડના ઇચ્છુ છું ”

■ ઇન્દ્રભૂતિ વિગેઢે હે ! વિપ્રવેદ ! અને આચે !
અદને ! તમારે કદ્ય કે, એ

“ ‘તથા’ ભદ્રા ! ”

“ ત્રણ પ્રવિંક્ષણા દહ [ચિત્તવૃક્ષ, તીર્થ ૦ અને ગામ્ધત
તેમ ૮ વર્તમાન] તીર્થને વદન કરો, અને હવે પછી શરૂ
થવાના તમારી મહા આધના અને ઉત્કૃષ્ટ જીવનપ્રયોગની
ગરબાનમા મહામગ્ન રૂપ ગામ્ધત પરમેષ્ઠિ મહામત્રની
ભાવ આધના કરો ”

ॐ नमो भगवते !-सूत्र

“ ‘तथा’ लहन्त !

१. नमो अरिहन्ताणं,
नमो सिद्धाणं,
नमो आयरियाणं,
नमो उवज्झायाणं,
नमो लोए सव्वसाहूणं.

२. नमो अरिहन्ताणं, नमो सिद्धाणं, नमो आयरियाणं,
नमो उवज्झायाणं, नमो लोए सव्वसाहूणं.

३. नमो अरिहन्ताणं, नमो सिद्धाणं, नमो आयरियाणं,
नमो उवज्झायाणं, नमो सव्वसाहूणं. ”

“ हुवे शाश्वत् - एवा सामायिक दंडकं भडासूत्रने
उच्यार क्खे. ”

“ भडाप्रसाद !

करेमि भन्ते ! सामाइयं. }
सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि- } -जावज्जीवाए;

—तिविहं तिविहेणं;—

[मणेणं, वायाए, कायेणं;—

न करेमि,

न कारवेमि,

પ્રજા પ્રતાપ અને તીર્થ પ્રવર્તન

કરન્ત પિ અન્ન ન સમણુજાણામિ,]
તસ્સ-ભન્તે ! પઢિવમામિ,
—નિન્દામિ,
—ગરિહામિ.

અપ્પાણ મોસિરામિ. ”

“ અહો ! સ્વયંબુદ્ધ લગવતે પણ મહાભિનિષ્ઠમણુ
વળતે આ જ મહામૂત્ર પાઠ સ્વય ઉચ્ચાર્યો હતો. ”

“ હા પરંતુ બતે ! અહો શિવાય ”

*

*

*

“ અહો ! લગવન્ ! ત્રિકાળદર્શી નાથ !

આ સર્વ મહાનુભાવો અને મહાનુશાનાઓ આ મહા
પ્રતિજ્ઞા લઈ જે ગીતે નિડગી પડે છે, તે ભેદ અમારૂં અત
કરણુ આદ્યર્ સાગરમાં ડુબી જાય છે અમે પણ આપના
પવિત્ર દર્શનથી કૃતાર્થ તો થયા જ છીએ, પરંતુ લગવન !
અમારો કાંઈ તગણોપાય ? ’

“ તમે પણ મામાયિક કરો સામાયિક કરો. ”

“હું નાથ ! અમને તેના પર શ્રદ્ધા જાગતી થઈ છે અમે
તેને પુદ્ધિગમ્ય કરી લીધું છે યાવત્ અમને તેનું અનુપાલન
જવાનું એ મન થઈ આવે છે પરંતુ, અમારું શું ગણુ ?

કારણ કે-ધન-ધાન્ય, કુટુંબ-પરિવાર અને જુદા જુદા

વૈભવોથી ઘેરાયેલા અમે પંચેન્દ્રિયોને વશવર્તી છીએ, અમારા ચિત્તમાં તે વસ્તુઓ પર જોઈએ તેવો નિર્વેદ જાણતું થયો નથી.

કેવળ સિદ્ધાવૃત્તિ થઈ, અરણ્યમાં વન-મૃગલા માફક વિહાર કરતાં કરતાં પરમ ગુરુઓની પાદશુશ્રુષાથી સાધ્ય એવા પરમ સામાયિક ધર્મના વિકટ માર્ગમાં લીન થઈ આ મહાનુભાવ મહાત્માઓની માફક સંપૂર્ણ જીવન વિતાડવું, એ અમારે માટે ભારે દુર્ઘટ કાર્ય જણાય છે.

સામાયિક ધર્મની અપૂર્વતા અને અતિ મહત્તા, તથા અમારી પરિસ્થિતિ અને અશક્તિનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે અમને અમારી નબળાઈનું પૂરેપૂરું ભાન થાય છે, અમારું હૃદય કંપી ઉઠે છે, ને હતાશ થઈ જવાય છે. ”

તમારે લેશ માત્ર પણ હતાશ થવાની જરૂર નથી.

૨. તમે તમારી યથાયોગ્ય શક્તિ પ્રમાણે હિસાકિતું દેશતઃ પ્રત્યાખ્યાન કરી શ્રીજ રૂપ દેશ સામાયિક ધર્મનું આરાધન કરો. તેમ ન બની શકે તો—

૩. મહા શ્રમણોના ઉપાસક અને ઉપોસિકા થઈ, માત્ર અજ્ઞાન સ્વરૂપ સાવધ અંશનું પ્રત્યાખ્યાન-કરી, શ્રુતના સમ્યગ્વ્યવસ્થાની શ્રાવક [શ્રોતા] થઈ શ્રુત સામાયિક ધર્મની આરાધના કરો. અને તેમ પણ ન બની શકે તો—

૪. સાંગોપાંગ આ સામાયિક ધર્મ અને તેના સાંગો-

પાગ તીર્થ તરફ અનન્ય મનિ-પ્રીતિ ધાણુ કરી, એટલે
ક-મિત્રના ખ્યાલો કેપ તાવધ અશનુ પ્રત્યખ્યાન કરી,
અર્થાત્ શ્રાદ્ધ યજ્ઞ મગ્ધકૃત્વ આમાયિક ધર્મની આગ
ધના કરે. કેમકે-એટલેવી પણ દેવટે તીર્થમા તમારૂં મ્થાન
જુદશે ન-દેશે જથી કરી ઉત્તરેત્ત મહામાયાયિક ધર્મની
યોગ્યતા અને આમત્રો પ્રાપ્ત કરી પગપગએ નિર્વાણ જન્મી
પ્રાપ્ત કરી શકશે.

તેમ પણ જેનાથી ન બની ગકે, તેલે તીર્થ બહાવ
ગદ્યા ગદ્યા તીર્થાભિમુખ ચિત્તદૃત્તિ ગળી પૂર્વમેવાદિત
કુશળ કર્મ એવી રીતે કરવા કે જેથી કરી માર્ગગામી-
માર્ગાનુમારી બની મગ્ધકૃત્વ આમાયિકાદિકની યોગ્યતા અને
આમત્રો પ્રાપ્ત કરી પગપગએ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી ગમાય.

“ ભગવન્ ! જરૂર અમે એમાની તો કોણ પાડી ગીતે
સામાયિક ધર્મ આગધી શકીશુ ન ? ”

“ -તો, તમે જુની જુદી ગીતે દેશ આગધંડા છતા
એડી માથે યથાવિધિ તીર્થને વદન કરો, પગમેધિ મહામ
ગાનુ રમ છુ કરો, અને સામાયિકદટક મહાગૂત્રનો ઉચ્ચાર
કરી યથાયોગ્ય પ્રતિના કરો. ”

“ મહાન્ અનુબ્રહ્મ, પ્રભો !

૧ નમો ઋષિદન્તાણ, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણ,
નમો ઉચ્ચગ્રાયાણ, નમો લોષ મચ્ચમાદ્દણ.

૨. નમો અરિઃ ક્વચિદ્. ૩. નમો અરિઃ ક્વચિદ્.
 કરેમિ ભન્તે ! સામાદયં } -જાત્ર નિયમઃ
 સાવજ્જ જોગં પચસ્યમિ- } : સાવ ગાહ પચ્ચુવાગમિ

—દુવિદં નિવિદેણ—

[મણેણ, વાયાણ, કાયેણઃ—

ન કરેમિ,

ન કારવેમિ.]

તસ્મ-ભન્તે ! પઢિક્કમમિ,

—નિન્દામિ,

—ગરિહામિ.

અપ્પાણં વોસિરામિ. ”

“ શ્રાવક, શ્રાવક, અને દેશ પ્રત્યાખ્યાતાઃ એ ત્રણેય શ્રાવકો ધર્મીઓને માટે પ્રતિજ્ઞા સૂત્ર પાઠ સમાપ્ત કરતાં, શ્રમણુ ભગવાન શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ વિગેદિએ ઉચ્ચારિત પ્રતિજ્ઞા સૂત્ર પાઠ કરતાં આમાં ઘણું તફાવત જણાય છે. ”

“ હા, પરંતુ એ સદૃશ વિચાર પછી જ કોઈ પ્રશ્ન પેડી શકે. હાલ તુરત તો—એક પછી એક અર્કો શો દાર્થકમ આણે છે, તે તરફ ગરાગર ખ્યાલ રાખવો વધારે આવશ્યક છે. ”

‘ હે ભિખુઓ ના ભિખુણીઓ વા !

હવેથી તમારે તમાગ જીવન પર્યંત પ્રત્યેક ક્ષણે—

[૧] એકાગ્ર થઈ આમાયિક ધર્મમાં પ્રગતિ કરવાની છે તથા

[૨] મર્વ સાવધયોગોના પ્રચારમાન રૂપ પચમહાવ્રતનાદિની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તેથી એ સાવધયોગો તમને કયાય ભૂલાવે ન ખવડાવે, તે ફાવી ન જાય, માટે તેથી પૂરૂ પૂરા સાવચેત રહેવાનું છે

[૩] આ સાધનાના અતિમ આદર્શભૂત તીર્થકરોના હૃદયથી સ્મરણ, સ્તવન અને કીર્તન તમારી આ વિકટ સાધનામાં અવલંબન માટે નિગત રૂઝો અને

[૪] નિરપૃહ તથા નિરતર કે-ધાનૈકતત્વ એવા સદ્ગુણોની હાર્દિક પ્રતિપત્તિથી હાર્દિક સહાનુભૂતિ મેળવ્યા વિના આ સામાયિક ધર્મની આગધના લગભગ અગત્ય જ છે એટલે જ તેઓના અત કુળ જીતી લેવા જીવન તમારી મર્વ મદ્ગતનો આધાર છે

[૫] આ રીતે સાધના રહેવા છતા, જે ક્ષણે તમારા જીવનમાં રૂઝ કે સૂક્ષ્મ, માનસિક, વાચિક કે દાયિક સાવધયોગ પ્રવેશ કરી દે, તે વખતે જગ પણ ન ગણગતા, તીર્થકરોનું હૃદયથી સ્મરણ-સ્તવન કરી મદ્ગુણોની સમસા બનતા મુધી જાહેરમાં તદ્દન નિખાલમ ભાવે આવોચન, પ્રતિક્રમણ, નિંદા અને ગર્હા કરી મુદ્દ ધણે હવે પરીના કાગ અને જીવાત્માઓને ધ્યા

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

નમાં લેતા આ કર્તવ્ય તરફ વધારે લક્ષ્ય દોરવાની જરૂર છે.

[૬] સામાયિક ધર્મની ધરાણર સિદ્ધિ ખાતર નિરંતર મમત્વનો લ્યાગ કરી શરીર વિષે પણ નિઃસ્પૃહ થઈ, સદા ધર્મ તથા શુદ્ધ ધ્યાનમાં લીન રહેજો

આ છ આવશ્યક કર્તવ્યો આધ્યાત્મિક જીવનના સર્વ કર્તવ્યોમાં કેન્દ્રભૂત છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્ચારિત્ર : એ ત્રિવિધ આત્મા જેઓમાં સર્વવ્યાપી છે, કે જે સામાયિક શબ્દથી વાચ્ય છે. અર્થાત્ એ છયે ચ સામાયિકમય છે, એટલે કે એ છયેયનું કેન્દ્ર સામાયિક જ છે માત્ર સાધકોની સ્પષ્ટતા માટે તેના જ જુદા જુદા છ સ્વરૂપો સમજાવ્યા છે.

અમારી સાડાળાર વર્ષની સાધના પણ, માત્ર એને માટે જ હતી.

તમે ગમે તે સ્થિતિમાં હો. ગમે તે પરિસ્થિતિમાં હો, ગમે તેવા દેશ-કાળ અને વિકટ સંજોગોમાં હો. પરંતુ યથાયોગ્ય એ છ કર્તવ્યોને ડોઈ પણ ક્ષણે કદી વિસરશો નહીં.

તેને તમારા જીવન સાથે એવી રીતે પરોવી દેજો, કે જેથી કરીને તમારું હૃદય પછીનું જીવન પ્રત્યેક ક્ષણે સ્વાભાવિક રીતે જ તેમાં તન્મય બની જાય. તેમ છતાં-સાંજે અર્ધસૂચાસ્ત વેળાએ અને પ્રાતઃકાળે અર્ધસૂર્યોદય વેળાએ

પ્રજા પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

હરમેશ, તથા પાશ્વિક, આતુર્માયિક અને સાવતરિક પર્વના દિવસની ગાળે, તો-હ્યા જે પરિસ્થિતિમાં હો, ત્યાં આ હર્નિયોનું અર્ચન જલદે આગાધન કરવાને સ્પષ્ટ ભલામણ કરવામાં આવે છે. આ જલદે પ્રવૃત્તિથી સચમ માર્ગની અર્ચ મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાનું ઉત્તરોત્તર વિશેષ ભગ તમે પ્રાપ્ત કરી શકશો.

શ્રમજોપાગમે અને શ્રમજોપાનિકાઓ ! તમને પણ ભગવાન જો જીને પદાવન્યકની જલદે આગાધનાને આગેમ છે.

* * * * *

“ જ્યાં મુની પદાવન્યકમય મામાયિક ધર્મની આગાધના કરનાર એક પણ તીર્થાનુગ્રાહી વ્યક્તિ વિદ્યમાન હશે, ત્યાં મુની મામાયિક ધર્મ, આર્દત પ્રવચન, આર્દત તીર્થ અવિનિહન પંચના જો શાસ્ત્ર છે.”

તમાનમાના ધર્મા ગીગનપન કુળોના ઉત્પન થયેલા નાજપુત્રો, શ્રેષ્ઠી, મામનો અને શૂન્યપત્ર વગના મતાનો છે તથા મદાનાજ અભાંગીઓ કે નાજપુત્રીઓ પણ છે તમે જાણો કે જેની નામાયિક ધર્મના આધન મારે આમળ્યનો જે ભાગ વડન કર્યો છે, તે નાગિન કે છે કે તમાગ જાણો કે કશાના છે.

જા આમળ્યની નાધના, નામાયિક ધર્મની નાપૂજા નાધના તમને નિહ કદી નાપશે, એટલે પછી તેનું નાધ

મોક્ષ અવશ્ય સિદ્ધ થશે જ, થશે. ”

“ હે પ્રભો ! અમને કચિકર છે, પ્રીય છે, ઇષ્ટ છે, હિતકર છે, એ. ”

“—તો, તમે સર્વે સામાયિક ધર્મનું યથાર્થ પાલન કરો, કરાવો અને કરનાર બીજાને મદદગાર થાઓ. ”

“ ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! ”

“ ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે હે મહાશ્રમણો ! તમે સર્વથી પ્રથમ દિક્ષિત છે, બીજા બુદ્ધિના નિધાન છે, અને આત્મવંત છે, માટે—

મોક્ષના પરમ ઉપાયભૂત સામાયિક ધર્મને કેન્દ્રસ્થ રાખીને, જગત્ના સમગ્ર પ્રતિપાદો તેના પરસ્પર સંગઘો, સાક્ષાત્ કે પરંપરાઓ, હેય રૂપે, જ્ઞેય રૂપે કે ઉપાદેય રૂપે મોક્ષ માર્ગમાં જે રીતે ઉપયોગી હોય, તે રીતે તેની યથાર્થ યોજના : વિગેરેનો જેમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હોય, એવા ગવેષણાયુક્ત મહા શાસ્ત્રની પદ્ધતિસર રચના કરવાનો તમને આદેશ છે. ”

“ ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! ‘તથા’ ભદ્રન્ત ! પરંતુ, હે ભદ્રન્ત ! સર્વ પ્રતિપાદોનું મુખ્ય બીજક તત્ત્વ શું ? ”

“ ગૌતમ ! જગત્ના ત્રિકાળવિષયક સર્વ પ્રતિપાદોનું, તત્ત્વોનું, ભાવોનું પદ્ધતિસર એકીકરણ કરતાં છેવટે તેનું મુખ્ય બીજક “ સત્ ” છે. ”

“ ભદ્રન્ત ! “ સત્ ” નું સ્વરૂપ કેવું છે ? ”

પ્રમ ૨ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“ પરંતુ ગૌતમ ! સત્ ત્રયાત્મક છે માન્યો—
 ઉપગ્નેહ વા, વિગ્નેહ વા, ધુમેહ વા
 અર્થાત્—સત્ ઉત્પન્નાત્મક છે, નાગાત્મક છે, અને
 પુનાત્મક છે આ આર્દ્રતી મુદ્રા છે, આમ્નાય છે ”
 ‘ અહો ! મરે એકાગ્ર થઈ ઉપા ધ્યાનમાં લીન થઈ
 ગયા છે ? ’

“ નમો અરિહંતાય

* * * * *

“ દેવાનુપ્રિય ! ગૌતમાદિ શ્રમણપ્રવચ્ચે !

નદાકાશ પ્રવાહિત એવા જે તીર્થમાં અનંત તીર્થસ્નાન
 થઈ ગયા છે અને થશે જે તીર્થની નેવામી જ તીર્થ ન
 પરંતુ તીર્થકન્ધાવૃત્ત પ્રાપ્ત કરી રાખ્યા છે અને કરશે, જે તીર્થના
 પ્રભાવથી મનન છવા માઓ મિદ્ધિ પામ્યા છે અને પામશે
 બન્ધુ શ્રમણશ્રમણમાં તીર્થકરના પાત્ર જેને નમે છે અને નમશે

“ ૧૧ બ તમેરમાં શ્વાયુ અવમર્ષિની કાશમાં પ્રથમ તી
 થપતિ બનવાનું અપબનાય આદિ દેવ, એવા તીર્થ પ્રવતનની
 શરૂઆત જે કરી કરી છે, તે કરી આ બન્ધુરમાં શ્વાયુ
 અવમર્ષિની કાશમાં આ નાલીશમી વાગ તીર્થ પ્રવર્તન
 થાય છે

તીર્થ પ્રાપ્ત કરીને એક નાલી તથા અનુપાત્ર ન
 એ રાશની પુરવા અને આજો તીર્થના નજરો છે, કે જેઓ
 ૧ ૧૨૨ કરીયાન પ્રનાને તીર્થનું જ છે

સદા વન્ધ એવું શ્રમણસિંગ ધારણ કરનારા પુરુષ અને સ્ત્રી સહયો તીર્થનેા પ્રધાન અધિકારી વર્ગ છે. સમ્ય-ગ્દર્શનીનું માત્ર શ્રમણસિંગ પણ તીર્થોપકારક છે, તેથી જ તે સમ્યગ્દર્શની અગારી સ્ત્રી પુરુષોને સદા વન્ધ જ છે. અહ્યમાં અહ્ય ચારિત્રસંપન્ન શ્રમણસિંગી પુરુષ શ્રમણી વર્ગને વન્ધ છે. શ્રમણોમાં ચારિત્ર પર્યાય અને અધિકાર પ્રમાણે વડિલ રત્નાધિક ચારિત્રસંપન્ન શ્રમણસિંગી વન્ધ છે.

વિશાળ મુનિ સમુદાયના સંઘની ગણો [ગરંછો] માં, અને ગણોની કુળોમાં વહેંચણી કરી નાંખવામાં આવે છે. તંત્રની સુવ્યવસ્થા માટે તેમાંની યથાયોગ્ય વ્યક્તિઓને કર્તવ્ય અને સત્તાની નિયત કરેલી મર્યાદા પ્રમાણે રથવિર, પ્રવર્તક, ગણી, વૃપભ, ઉપાધ્યાય, અનુયોગાચાર્ય, પ્રમાજ-કાચાર્ય, ગચ્છાચાર્ય, ગણધર, તીર્થંકર વિગેરે પદોથી વિભૂ-પિત કરવામાં આવે છે.

શ્રમણી વર્ગની વ્યવસ્થા મહત્તર, પ્રવર્તિની વિગેરે પદોની યોજનાથી કરવામાં આવે છે. અને પ્રવર્તિનીએ આચાર્યના અધિકારમાં રહેવાનું છે. ”

“ અરે ! પેલા દેવગણના સ્વામી ઇન્દ્ર મુગધિ રતન-ચૂર્ણનું પાત્ર ધરીને પ્રભુજીની પાસે કેમ ઉભા રહ્યા હશે ? ”

“ અહો ! ખુદ પ્રભુજી ચે ઉભા થયા ! અને અગ્યારે ય મહા શ્રમણો પણ તીર્થને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેઈ અનુક્રમવાર મસ્તક નમાવી પ્રભુજીની સામે જ ઉભા રહ્યા છે. ”

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“ વાહ ! ગુણરાગિ એના એ વિનય અને નમ્રતાની મર્તિઓ જ છે તો ! ! ”

“ જુઓ, પ્રભુજીએ થાળમાથી ચૂર્ણની મુદ્રિ ભરી તથા ચારે તરફ નર્વ પરિવહોમા એ ચૂર્ણ બેઝવામા આવે છે પરંતુ વાહ ! શાન્તિ કેટલી જાધી છે ? વાહ ! અતિશય ! વાહ ! ”

‘ ગૌતમાદિ હે મર્વ મુનિઓ !

તમને મર્વને અનુક્રમે આચાર્ય પદથી વિભૂષિત કરી પોતપોતાના ગણની મર્વ આતરૂ વ્યવસ્થા ગોઠવી લેવાની મર્વ મસા માથે ગળોના આગી એના ગણધન પંથી વિભૂષિત કરામા આવે છે ’

“ અહો ! પ્રભુજીએ નર્વના મમ્મક પર વસ્તુ વાર વામ ચૂરાનો પ્રક્ષેપ કર્યો, એટલે મવ પરિવહોમાથી ચે આરે તરફથી મમ્મતિસૂચક વામ ચૂર્ણનો વચ્ચાઈ વર્ધિ જ્યો છે ”

“ હે ગૌતમ ક્રિદ્ધજીતિ !

અતિશય (હાસિય) મપન્ન એવા તમને દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયથી નમન્ન તીર્થની નપૂર્ણ અનુભા છે અને યશની તથા દીર્ઘાયુની મુદ્ધર્મા નામના પાચના ગણધને નમન્ન તીર્થના મહાન ગણનાયક પદની અનુભા છે તથા વસ્તુમત્તી આર્યા ચદનખાણાને મર્વ શ્રમણી વર્ગની પ્રધાન પ્રવર્તિની નિમવામા આવે છે ”

“ પ્રભુજીએ મનુક્રમે વસ્તુવાર વાગમેષ કર્યો કે જુઓ તો--ચાલે તરફથી પરિવહોમાથી ચે અધ્યાન્ત દ્રષ્ટિ આપ્યા

કરે છે. ”

“તીર્થને નિરંતર માર્ગદર્શક એવું દ્રાવ્યશાંતી રૂપ મહા પ્રવચન, એ તીર્થનું શ્રુત છે. તેના પઠનપાઠનની સર્વ આંતર વ્યવસ્થા તે તે ગણોના અને સંઘના ઉપાધ્યાયને સોંપવામાં આવે છે. તેની પણ મહત્ત્વની સર્વ જવાબદારી તીર્થપતિ આચાર્યને શિરે છે. ”

“ અહો ! ધર્મચક્રવર્તિ લગવન ! હું માતંગ [અથવા મૃગાંક] યક્ષ અને આ [સિદ્ધચિકા દેવી : અમે જન્મે પ્રતિજ્ઞા કરીએ છીએ કે-આપના આ તીર્થમાં હવે પછી કદા કોઈ પણ મહા વિષ્ણુ આવશે, ત્યારે તીર્થપતિની આજ્ઞામાં હાજર થઈ તે દર કરી તીર્થનું મંગળ પ્રવર્તાવવા તત્પર રહીશું. ”

“તમારી ઇચ્છામાં સકળ સંઘની સંપૂર્ણ સમ્મતિ છે.”

“ અનુગ્રહ શ્રી સકળ સંઘનો. ”

“ અહો ! સર્વ પ.પંદો !

શ્રમણ લગવાન મહાવીર વર્ધમાનદેવે સામાયિક ધર્મ આજે જગતમાં પ્રગટ કર્યો છે અને તેના આધારશ્રુત તીર્થની પણ પુનર્ઘટના કરી ચોવીશમા તીર્થકર તરીકે બહાર થયા છે. પ્રથમ ગણધરને તીર્થ મુખ્ય સ્થાપી, તીર્થની આણુ સર્વ વ્યવસ્થા, સત્તા અને અધિકાર સાથે તેમને સોંપી છે.

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

માલગો-પ્રભુજીના ચરાનો પ્રતિસ્પર્ધી કુદ્દલિ વિગેરે વાઘોનો શ્રુતિમનોહર મધુર પ્રઘોષ ' લોલો ! લોલો કદ્યા-જીને ધ્રુવતા હો, તો આ મહાપુરુષને લજ્જે ' એમ નમાવ્યાં આપવા દિગન્તોમા અર્વાચન વ્યાપી રહેવા લાગ્યો છે

કેમટે-પ્રથમ પૌરુષી પૂણ્ણ થયે, જલુધ દેગનાની ખીણ પૌરુષીનો મમય થયેલો તણી, પ્રભુજી હવે મમવમજીના ખીજ કિહાના જિજ્ઞાસુ પુગામા એના દેવદેવતા પધાટે છે ' ઉભા થઈ અર્વાચન પાંખે—

જય ! જય ! જિનજય ! જય !

જય ! જય ! જિનવજય ! જય !

નન ભેન

[નન મુજ નહાલા જલ ! પળી વન ભાવે]

ગાનદ-કન્દ !	જિન-ચર !	દિન આજ ખીને	
નજ નદી કંઈ	દિગા	મર્જિતે તમે દિગા	
જલ વાળી—ચક્રિના	તેજ દિશ્વ	જીને	જ્ઞાન-૦ ૧
મત જોના માનગિક	નજદમ	માયિક !	
અલન ગાન્તિ ને મલિન,	જન પુન ખીને		જ્ઞાન-૦ ૨
મમાય દાગ દેમા,	અડખે આ પ્રેશમા		
અમકાર જિ—તેજના	નાથ ! આજ દીને		જ્ઞાન-૦ ૩
માગના દિધારક !	માર્ગમા મદાયક !		
મયના પ્રાપક !	વિશ્વ-પ્રેમ ખીને		જ્ઞાન-૦ ૪
નુ જ એ—ગુન-પાન	વિશ્વનારાયન-ગાન,		
અયો પ્રકાશ માન	આમ, આજ દીને		જ્ઞાન-૦ ૫

૩ રે મિ ભં તે !-શૂ ત્ર

યામાં તે જ વળતે પ્રગટ થતી સર્વજ્ઞ પ્રવચનાનુસારિણી મારી વાણીનો પ્રકાશ જો કે જલ્દીના પ્રકાશ તુલ્ય જ છે. તો પણ હું ગણધરના કલ્પને અનુસરી અતિ સંક્ષિપ્ત શબ્દરચના દ્વારા આત્મહિતસ્વી જંતુઓને શ્રેયસ્કર એવો પ્રવચનાર્થ પ્રગટ કરું છું ! !

૩. આજે જગત્માં મહાન્ ઉત્સવ પ્રવર્તી રહ્યો છે ! પ્રકૃતિનાં સર્વ તત્ત્વોમાં આજે મહાન્ ઉદ્ઘાસ પ્રવર્તી રહ્યો છે ! સર્વ કાંઈ આનંદમય, મંગળમય, કલ્યાણમય ભાસે છે
કારણ કે

કલ્યાણ માર્ગના પુનરુત્થાનનો આજે જગત્માં પરમ ઉત્સવ છે, પરમ ઉત્સવ છે ! ! !

૪. જેમ આજના જીવનમાં ગર્હ કાલના સંલેગો અને આવતી કાલના જીવનમાં આજના સંલેગો કારણભૂત છે, તેમ પ્રત્યેક પ્રાણી માત્રનું આ વર્તમાન જીવન ભૂતકાળની કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાંથી જન્મેલું પરિણામ છે, અને હવે પછીનું ભાવિ જીવન આ વર્તમાન જીવનનું પરિણામ હશે.

પ્રત્યેક પ્રાણીના જીવનમાં પ્રત્યેક ક્ષણે આત્મી રહેડી વિચિત્ર ઘટનાઓ, નિષ્કારણ હોવી સંભવિત જ નથી. જરૂર તેનાં કાંઈને કાંઈ કારણો હોય જ છે. આમ કાર્ય-કારણની સાંકળ જોડતાં ભૂતકાળમાં અનાદિ સૂધી, અને ભવિષ્યકાળમાં અનંત સુધી જવું જ પડશે.

શું એવું કલ્પી શકાય છે કે—જગત્માં માનવ સૃષ્ટિ

અમુક જોઈ વખતે ન્હોતી જ ? યદ્યપિ એ કટપના સર્વથા અમલાવિત જ છે, તોપણ કાળ અને સ્થળની વિવિધ અસરોને લીધે માનવ સૃષ્ટિમાં અનેક પ્રકારની વિવિધતા કટપી શકાય છે અને સાથે સાથે એટલું વિશેષ પણ મમજી શકાય છે કે—પ્રાણી માત્રના સર્વ પ્રકારના જીવન ક્રમના માનવ જીવન કેમ જાણે સર્વ જીવનોનું કેન્દ્રભૂત એક વિશિષ્ટ જીવન હોય !

૫. પ્રવાહથી આક્યા આવતા અનાદિનિધનાત્મક આ માનવ-જીવનની અનેકવિધ જરૂરીયાતોમાંની નિવૃત્તિની ઈચ્છા—નિર્વેદ-સુમુક્ષા એ પણ એક એવી જ મહત્ત્વની જરૂરીયાત છે

યુવાવસ્થાનું ઘેન ઉતરી ગયા પછી, જ્યારે જામન માનવ પશ્ચિમ વયના સ્થિત જીવનમાં પ્રવેશ કરે છે, અને જ્યારે પામર માનવ મહા મહા વિટળનાઓ અને કહોથી ઘેરાય છે, ત્યારે તો પ્રાય તેના માનસમાં નિર્વેદ-સવેગ-નિવૃત્તિની ઈચ્છા અને શાંતિની પિપાસાના અકુચ ફૂટે છે આ અનુભવ જેઓને થયો હોય, તેવા આ જગત્માં અને અહીં પણ ઘણાં જ માનવ જીવાત્માઓ દૃષ્ટાંતરૂપે મળી શકે તેમ છે

નિવૃત્તિની ઈચ્છાના પાત્ર ભેદે અનેક પ્રકારો પડી જાય છે, અને તે રીતે છેવટનો પ્રકાર તદ્દન નિર્વાણરૂપી સુખી જઈ પહોંચે છે

૬. પ્રાણી માત્રની અનેકવિધ અનેક જરૂરીયાતો જેમ

પ્રકૃતિના ગંભીર ખળનામાંથી જન્મે છે, તેમ-તે પુરી પાડનારા અનેક સાધનો! પણ પ્રકૃતિના ગંભીર ખળનામાંથી જ જન્મે છે.

માનવ પ્રાણી બુદ્ધિ, શક્તિ અને સાધનસંપત્તિમાં સર્વોત્તમ છે, અથવા જે માનવ પ્રાણી બુદ્ધિ, શક્તિ અને સાધનસંપત્તિમાં સર્વોત્તમ છે, તે પોતાની ત્રત્યેક જરૂરીયાતો નિયમસરના શુદ્ધ વૈજ્ઞાનિક સાધનો દ્વારા પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રકૃતિના ખળનામાંથી મળતા એ સાધનોને વિવેકભરી દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચારપૂર્વક શુદ્ધ વૈજ્ઞાનિક નિયમસરનું રૂપ આપી માનવ પ્રાણીએ એવી રીતે વ્યવસ્થિત ગોઠવ્યા છે કે-જ્યારે, જે વખતે, જેની આવશ્યકતા ઉભી થાય, ત્યારે, તે જ વખતે, તેનો યથાચોગ્ય રીતે ઉપયોગ ખગળર કરી શકાય.

૭. જે માનવોને નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરવાની જરૂરીયાત ઉત્પન્ન થાય છે, તેને તે મેળવી આપવા માટે જે સાધનોની જરૂર છે, તે સાધનો પ્રાયઃ નિયમસરના વૈજ્ઞાનિક તત્ત્વો પર રચાયેલા તીર્થ દ્વારા જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

અમે “પ્રાયઃ” શબ્દ એટલા જ માટે વાપર્યો છે કે-નિયમબદ્ધ કરવાના ગમે તેટલા પ્રયત્નો કરવા છતાં પ્રકૃતિ એ એક એવી ગંભીર વસ્તુ છે કે-જેની અગાધતાનો એક પણ ખાળતમાં સંપૂર્ણ પાર પામવો સર્વથા અશક્ય જ છે. અને તેથી જ-અમે જે બન્નેના નામસ્મરણને પણ અત્યારે

મા માયિક = ૧ મી અંગે તીર્થ તુ ગંગા ન તન્ન

વદન કરીએ છીએ, એવા ભગવાન આદિપ્રભુના પૂજ્ય માના મન્દિરે વિગેરે તીર્થની મદદ વિના પણ નિર્વાણને યોગ્ય મામત્રી પ્રાપ્ત કરી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યાના વિરલ દાણ હાઓ મળી આવે છે

તીર્થ એ એક એવી જગ્યા છે કે—જેમાથી નિર્વાણ પ્રાપ્તિના દરેક દરેક માધ્યમ યથાગતિ યથાયોગ્ય જરૂરીયાત પ્રમાણે પ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

સદા વન્ધ ભગવાન મહારીજ વર્ધમાન પ્રભુએ હમણા જ પોતાના મહારાજના અગ્રજાન ધર્મોપદેશમા મેધજ્ઞની માફક મર્વ શ્રોતાઓની જાણાઓમા પરિણામ પામી જતી, અતિશયિની અને યોગજ્ઞગામિની વાળીબારા કુમાર્યું છે કે—

“ જગત્મા નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરવાનો અમોઘ કોઈ પણ ઉપાય હોય, તો તે માત્ર આમાયિક ધર્મ જ છે ”
અને હું કહું છું કે—

‘તે આમાયિક ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાનો જગત્મા કોઈ પણ અમોઘ ઉપાય હોય, તો તે માત્ર આ તીર્થ જ છે ’
અને તેમજ જ માટે જેની પુન જ્યાપના હમણા જ આ મર્વ પરિવહો ॥ મમજ્ઞ તેઓએ જાય પોતે જ શ્રીહરને મળી છે

જો માનવ ત્રુટિ અનાદિ છે, તો તેની સર્વ જરૂરી યાતો અનાદિ છે ને તે ॥ સર્વ જરૂરીયાતો અનાદિ છે, તો તે ॥ નિર્વાણ ॥ પ્રવિણ એ અનાદિ છે જો નિર્વાણ ॥ હવે

અનાદિ છે, તેા તેના સાધનો પુરાં પાડનારી યોજના-
તીર્થ, તે પણ અનાદિ છે.

૮ જગત્માં પદાર્થ-ધર્મોના મહાન્ પરિવર્તક કાળ
પદાર્થ છે. સદૈવ જગદ્વ્યાપી એવો એ કાળ એવો તો
વિચિત્ર અખંડ પદાર્થ છે કે—જગત્માંની અસંખ્ય
વિચિત્ર પરિસ્થિતિઓ અને પદાર્થ-ધર્મોના પરિવર્તક અનંત
વિચિત્ર નાના નાના કાળ-ચક્રોની સમુદાત્મક વિચિત્ર ચાં-
ત્રિક યોજનાથી જાણે યોજાયેલો હોય તેમ, જગત્માં જે
અનંત પરિવર્તનો સદા એ કર્મે જ જાય છે.

જગત્માંના વાસ-ક્ષેત્રો નામના પદાર્થોના પરિવર્તક
અવસ્થિત કાળ ચક્રો અને ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણી રૂપ
અનવસ્થિત કાળ-ચક્રો : એમ દ્વિધા કાળ-ચક્રોની અસરથી
અનાદ્યનન્ત તીર્થની પણ દ્વિધા સ્થિતિ છે.

અવસ્થિત કાળચક્રોની અસરવાળાં ક્ષેત્રોમાં પણ સદા-
ભાવ અને સદા-અભાવ રૂપ બે પ્રકારની તીર્થની સ્થિતિ
છે. અનવસ્થિત કાળચક્રોની અસરવાળાં ક્ષેત્રોમાં તીર્થોત્પ-
ત્તિને માટે યોગ્ય આર્ય ક્ષેત્ર વિભાગ અને તીર્થોત્પત્તિને
માટે સદા અયોગ્ય અનાર્ય ક્ષેત્ર વિભાગ : એમ બે રીતે
તીર્થની સ્થિતિ છે. આર્ય ક્ષેત્ર વિભાગમાં પણ અતીર્થકાળ
અને તીર્થ પ્રવર્તન-કાળ : એમ બે રીતે તીર્થની સ્થિતિ છે.
અતીર્થ કાળ ત્રણ રીતે છે. અનુત્પન્ન તીર્થ કાળ, તીર્થ
વિચ્છેદ કાળ અને દીર્ઘ કાળ સુધી તીર્થ વિચ્છેદ કાળ.

ઉત્તમર્ષિણી અવસ્થામાં અને અવમર્ષિણી અવસ્થામાં પ્રથમથી જ તીર્થની ઉત્પત્તિથી લઇને તદ્દન તીર્થ વિચ્છેદ સુધીનો અને તે તે તીર્થજ્ઞની તીર્થ સ્થાપનાથી લઇને પરી પરી થતા તીર્થજ્ઞના તીર્થ સુધીનો એમ તીર્થ પ્રવર્તન કાળ બે રીતે છે

જે અનવસ્થિત કાળે, જે ક્ષેત્રમાં ડોઝ પણ માનવ હૃદયમાં અમુક ચોક્કસ હદ સુધીની અવધમાં અટક નિવૃત્તિની ઇચ્છા જાગ્રત્ થાય છે, ત્યારે તીર્થને ચોગ્ગ સામગ્રી ઓળી ઉત્પત્તિ થતા માટે છે, અને જ્યાંસુધી કોઇ પણ માનવ હૃદયમાં અમુક ચોક્કસ હદ સુધીની અવધમાં અટક નિવૃત્તિની ઇચ્છા ચાલુ હોય છે, ત્યાં સુધી જ તે ક્ષેત્રમાં તીર્થ પ્રવર્તે છે

હ કૃપિ ક્ષેત્રોમાં જેમ મર્યાદિત કાળે કસની વધ-ઘટ થાય છે, તેમ, ઉત્તમર્ષિણી કાળે પ્રકૃતિની અનુકૂળતા પ્રમાણે વામક્ષેત્રોમાં શરીર, આયુષ, શુભ પરિણામ વિગેરેમાં ઉત્તરેશત્તર વૃદ્ધિ અને અશુભ પરિણામોમાં હાનિ થાય છે અને અવમર્ષિણી કાળે પ્રકૃતિની પ્રતિકૂળતા પ્રમાણે વામ ક્ષેત્રોમાં શરીર, આયુષ, શુભ પરિણામ વિગેરેમાં ઉત્તરેશત્તર હાનિ, અને અશુભ પરિણામોમાં વૃદ્ધિ થાય છે

તે બન્નેના છ છ વિભાગો છે પ્રત્યેક વિભાગ આરક નામથી ઓળખાય છે અર્થાત્ બન્નેના મળીને બાર આરકનું એક અનવસ્થિત કાળચક્ર થાય છે

એવા અનંત કાળચક્રો અંડોરાત્રની માફક પસાર થઈ ગયાં અને થશે.

૧. સુપ્રમ-સુપ્રમા, ૨. સુપ્રમા, ૩. સુપ્રમ-દુપ્રમા, ૪. દુપ્રમ-સુપ્રમા, ૫. દુપ્રમા, ૬. દુપ્રમ-દુપ્રમા. ૧. દુપ્રમ-દુપ્રમા, ૨. દુપ્રમા, ૩. દુપ્રમ-સુપ્રમા, ૪. સુપ્રમ-દુપ્રમા, ૫. સુપ્રમા, ૬. સુપ્રમ-સુપ્રમા. એમ અતુકમે અવસર્પિણી કાળના છ, અને ઉત્સર્પિણી કાળના છ આરકો છે.

અવસર્પિણી કાળમાં ત્રીજો સુપ્રમ-દુપ્રમા, ચોથો દુપ્રમ-સુપ્રમા અને પાંચમો દુપ્રમા-તીર્થ પ્રવર્તન કાળ એટલે સામાયિક ધર્મારાધનને માટે યોગ્ય કાળ છે. અને ઉત્સર્પિણી કાળમાં ત્રીજો દુપ્રમ-સુપ્રમા અને ચોથો સુપ્રમ-દુપ્રમા તીર્થ પ્રવર્તન કાળ એટલે સામાયિકધર્મારાધનાને માટે યોગ્ય કાળ છે.

૧૦. આ ભારતવર્ષ ગ્વવસ્થિત કાળચક્રોની અસરવાળાં ક્ષેત્રોમાંતું વાસ-ક્ષેત્ર છે. તેમાંના સાડીપચ્ચીસ આર્ય ક્ષેત્રો તીર્થોત્પત્તિને યોગ્ય ક્ષેત્રો છે.

અનંત કાળચક્રોની અસરમાંથી પસાર થઈ ચૂકેલા આ ભારતવર્ષમાં અનંત તીર્થ પ્રવર્તનો થઈ ચૂક્યા છે અને અનંત તીર્થ પ્રવર્તનો થશે.

વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં જે કાળચક્રની અસરમાંથી ભારતવર્ષ પસાર થાય છે, તે ચાલુ કાળચક્રનો અવસર્પિણી વિભાગ છે.

અવસર્પિણી કાળના તૃતીય આરકને અંતે તીર્થોત્પ-

સા માયિક ૧મી અને તીર્થે નુ શામન તન્ત્ર

તિને ચોગ્દ મામનો ઉત્પન્ન થયા માટે છે અને તીર્થ ઉત્પન્ન થઈ પચમ આગ્કના અત સુધી પ્રવર્તીને વિચ્છેદ પામે છે અને ઉત્તરપિણી કાળના તૃતીય આગ્કમા તીર્થ ઉત્પન્ન થઈ અતુર્થ આગ્કના અત સુધી પ્રવર્તીને વિચ્છેદ પામે છે આ સાશ્વત્ સ્થિતિ છે

આ ભાગ્તર્કમા આ આવુ અવગ્રપિણી કાળમા—
 સુપમ-સુપમા આરક વ્યતિકાત થયો, એમ સુપમ આગ્ક પશુ વ્યતિકાત થયો એમ સુપમ-દુપમા આરક પશુ ધણો વ્યતિકાત થઈ ચૂક્યો, અને ચોગ્દી લાખ પૂર્વ અને નેચાશી પખવાડીયા જેટલો બાકી રહ્યો ત્યારે આપાદ વહી ચોથને દિવસે અઢ બ્યારે ઉત્તરાપાદા નક્ષત્રમા જિગજ્જમાન હતો, ત્યારે ઇક્વાક ભૂમિમા નાભિકુલકરને ત્યા મઝદેવાની કુક્ષિમા ઉત્પન્ન થયેલા અહિ તીર્થપ્રવર્તકનો જીવાત્મા મ-કાત ધડને નવ માસ અને માડામાન દિવસ વ્યતિકાત થયા ત્યારે ચોત્ર વહી અષ્ટમીને દિવસે અર્ધગત્ર મમયે ત્યાજે પશુ જ્યાજે અઢ ઉત્તરાપાદા નક્ષત્રમા જિગજ્જમાન હતો-ત્યારે જન્મેલા અહિ ગત, અહિ માનવ-મમાજ વ્યવસ્થાપન, અહિ મુનિ અને અહિ તીર્થપ્રવર્તક એના નાભિકુલકરના પુત્ર ભગવાન શ્રી ઋકમઝદેવ પ્રભુએ ગ્યાગીવાળ પૂવ સુધી ગૃહસ્થ ધર્મ પાળી પત્રી ગામાયિક ધર્મ અગીજત કરી એક હાત વડે સુધી છાન્ધ મુનિપર્યાય મમાસ કરી પુરિમતાલ

નગરીએ શકેટમુખ નામના ઉદ્યાનમાં ફાગણ વદી ૧૧ ને દિવસે તે જ નક્ષત્રમાં ચંદ્ર બિરાજમાન હતો ત્યારે પૂર્વાષ્ણ ભાગમાં વડેના ઝાડ નીચે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પ્રથમ તીર્થ પ્રવર્તાવ્યું છે. ત્યાર પછી પણ ભગવાન પાર્શ્વનાથ સ્વામિ સુધીના બીજા ચાવીશ તીર્થપ્રવર્તકોએ જુદે જુદે વખતે તીર્થ પ્રવર્તાવ્યું છે. અને ભગવાન મહાવીર વર્ધમાન સ્વામિ પણ એવા જ ચોવીશમા તીર્થપ્રવર્તક મહાપુરુષ છે.

અહો ! જગત્માં ઉદ્યોત કરનારા, અર્કત, જન કેવળી : એવા એ ચોવીશો ય ધર્મ-તીર્થ-પ્રવર્તકોને ત્રિવિધે ત્રિવિધે મારાં સહસ્ર વંદન ! ! ! સહસ્ર વંદન ! ! ! કે-જેઓના સર્વ પ્રકારે સદા-પૂજ્ય એવા નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ સદાકાળ ત્રિભુવનને પાવન કરે છે. ”

“ અમારાં પણ સહસ્ર વંદન ! સહસ્ર વંદન ! ! ” એમ અનુવાદ કરી સર્વ પાર્ષદોએ અંજલિ જોડી મસ્તક નમાવ્યાં.

૧૧. “ત્રિશલ્યાનંદન, ત્રિભુવનવન્દન એ ભગવાન મહાવીર કોણ ? આ મગધ મંડળમાં આવેલા વૈશાળી અને રાજગૃહના રાજ્યોની વચ્ચેના ભૂમિપ્રદેશના અધિષ્ઠાતા, ભગવાન ઋષભનાથ પ્રભુએ સ્થાપેલા પ્રાચીન ઇક્ષ્વાકુ વંશની જ્ઞાત શાખામાં ઉત્પન્ન થયેલા, ક્ષત્રિ-

મા માયિક ધર્મ અને તીર્થ નુ શાસન તન્ત્ર

ચક્રુકામવામી મિદ્ધાથે નરેન્દ્રના કુળદીપક અને ચેત્ર
ગુદી ૧૩ ને દિવને જન્મેલા ત્રિગણાદેવીના નાના પુત્ર
નામે શ્રી વર્ધમાનકુમાર, તે જ શ્રમણ ભગવાન શ્રી
મહાવીર દેવ

માતા-પિતાના અનુરોધથી ૩૦ વર્ષ ગાર્હસ્થ્યનો અ
નુભવ કરી, વરિણ બાધુ મહાગજ શ્રી નન્દિવર્ધન દેવની
અનુમતિ મેળવી, નિસાર અને જન્મ જગ મળુથી પિંડિત
જગતને અશગ્ધ સમજી, રાજકુટુંબના વિપુલ વૈભવો છોડી,
અશુભનું શામક અને કલ્યાણનું સાધક શ્રમણવિગ્રધાગ્ન કુરી
નિર્વાણને ઉદ્દેશીને અભુગાર મૂક થયા, અને અનેક ભવોમા
નિગત ગુણ કર્મની આનેવનાથી મસ્કાગ્નપત્ર જે આત્મ-
વાનનુ અચળ મત્વ પ્રાણીઓના હિતને માટે જાગી ઉઠ્યું
છે, એવા એ સ્વયંબુદ્ધ મહાપુરુષ, મન-વચન-કાયાથી
કગ્લ, કાગ્લ અને અનુમોદનના પ્રકાશે કુરી પથ મહા-
અવિગતિઓના પ્રત્યાખ્યાન કેપ પથ મહામત સાથે-ગીળ
કેપ આમાયિક ધર્મનું આગધન કરવા માટે મહાપ્રતિજ્ઞા
લઈ એકાદી બહાર નિકળી પડ્યા હતા

એ મહા માધનાને પરિવ્રાજે, સાહાબાર વર્ષે અતે
શુદ્ધ-દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ અને સમાધિના અપૂર્વ
બળથી મોહાદિનનો નાશ કરી, ગઈ સાન્ને જ લૂભકે આ
મની પાને ળેલી જાણપાલિકા નદીને કિનારે શુદ્ધ,
બુદ્ધ, આનન્દ અને કૃતકૃત્ય સર્વજ્ઞ-કેવલી થઈ તેમણે મહા

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

ફળ પ્રાપ્ત કર્યું છે.

અકળ પ્રાણી વર્ગના હિતને માટે પોતે જાતે જ અત્ય-
રણ કરીને અનુભવેલા અમોઘ આમાયિક ધર્મનો ઉપદેશ
આપી, સંસાર અમુદ્રમાંથી તારવાને સમર્થ એવા ધર્મ
તીર્થની પરંપરા મુજબ આવતા સ્વાભાવિક રીતે જ
સ્થાપના કરી આજે હમણાં જ ત્રિભુવન-પૂજ્ય તીર્થંકર
પદ પ્રાપ્ત કરી ધર્મચક્રવર્તિ તીર્થંકર થયા છે.

એવા એ પૂજ્યતમ દેવાધિદેવ પરમર્ષિ અહિં ન મહા-
વીર દેવને હું ત્રિકરણ શુદ્ધિએ નમસ્કાર કરું છું. કે જેઓના
પૂજનથી અનુક્રમે મનઃપ્રસાદ, સમાધિ અને છેવટે નિર્વાણ
પ્રાપ્ત થાય છે.” એમ કહી અંજલિ ત્રણ વાર મસ્તકે ચડાવી.

“અમે પણ એ પૂજ્યતમ દેવાધિદેવ પરમર્ષિને ત્રિકરણ
શુદ્ધિએ નમસ્કાર કરીએ છીએ, નમસ્કાર કરીએ છીએ.”
એમ અનુવાદ કરી સર્વ પાર્ષદોએ પણ અંજલિ જોડી ત્રણ-
વાર મસ્તકે ચડાવી.

૧૨. અનદિકાળ સંસિદ્ધ આ તીર્થઃ કે જે
જગત્માં મહાન્ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રન તંત્ર [સંસ્થા]
છે. જેનો આશ્રય કરીને પ્રાણીઓ સામાયિક ધર્મ દ્વારા
શાશ્વત્ કલ્યાણ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તેનો સંક્ષિપ્ત
કલ્પઃ [આસ્નાય-રચના-ખંધારણ] આ પ્રમાણે છે—

૧૩. આ મહા સમવસરણઃ કે જે જગત્ની સર્વોત્તમ

મા માધિ ૬ ૧ મી અને તીર્થ તુ ગાસન તન્ત્ર

નિભૂતિઓ અને મુદ્ગતાના સગ્રહમ્થાન જેવું છે, તે આ તીર્થના તત્રની મ્થાપના, પ્રચાર અને વ્યવસ્થા વિગેરે ઠાર્યો ચલાવવા માટેનું ડેન્દ્રભૂત એક મહાન્ કાર્યાલય છે

જેના મધ્ય ભાગમા બેમીને મહાન્ તીર્થપ્રવર્તકો ઠંધાણુકર ઉપદેશ અને માર્ગ ઉચ્ચારે છે જેમા બેસીને એકમ થયેલા સર્વ સ પાત્ર પ્રાણીઓ “ પોતાનું ઠંધાણુ કરનાર છે,” એમ સમજીને એ ઉપદેશ માયા દિલથી શ્રવણ કરે છે, અને ઠંટવાક અધિકારી પાત્રો જેના આશ્રયમા રહી જગત્મા તેનો પ્રચાર કરવા નિકળી પડે છે

આ સિદ્ધામન કે જેની ઉપર, અને તેની વચ્ચે જડેલા ચૈત્યવૃક્ષની નીચે બેમીને મહાન્ તીર્થપ્રવર્તકો ઉપદેશ ઉચ્ચારે છે તે, તીર્થના મર્વ ઠાર્યો ચલાવવા માટેનું કાર્યાલય છે, મમત્તમરણુનું ડેન્દ્ર છે, અનાધનન્ત લાવ તીર્થનું ક્ષેત્રાકારે મૂર્તિસ્વરૂપ ડેન્દ્ર છે, કે જેને નમસ્કાર કરવા દાગ પ્રુદ તીર્થપતિ અને ખીલ પણ તીર્થાનુયાયિઓ ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપી “નમો તિલ્થસ્મ” ઠહી અનાગ્રન્ત લાવ તીર્થને જ વદન કરે છે અને પછી જ સિદ્ધામન પર બેમી ઉપદેશ ઉચ્ચારે છે

ગણુધર, આચાર્યાદિક આર્હત તીર્થના અધિકારસ્પન્ન ઉપદેશકોના ઉપદેશની આસોપક્ષતા અને ગાસન તત્રના જવાબદાર પ્રતિનિધિ તરીકેની પ્રતીતિ ખાતર તેઓના ઉપ

દેશ સ્થાનની ચત્ક્રિયત્ સમવસરણુરચનાનુકારિ વિશિષ્ટ સૌન્દર્યયુક્ત યોજનાઃ તથા, તીર્થના મહત્વના સર્વ કાર્યો પર એકતંત્રતા અને તંત્રપરતંત્રતાની મુદ્રાસૂચક,—મહા સમવસરણુમાં શ્રી તીર્થંકર પ્રભુની હાજરીમાં પ્રવર્તતા મહત્વના સર્વ-કાર્યોના પ્રસંગોની ઉજ્જવળતાના અનુકરણ રૂપ તે સકળ સામગ્રીની—નંદિમય મૂર્તિમતી સ્થાપનાયુક્ત ક્ષેત્ર મર્યાદામાં જ સર્વ કાર્યો પ્રવર્તાવવાની—યોજનાઃ એ બન્ને યોજનાઓ તંત્રની સુતંત્રતા સૂચવે છે.

૧૪. કૃતકૃત્ય એવા તીર્થંકર ભગવંતો પણ અનેક ભવોમાં તીર્થની મહદૃથી જ ભાવિતાત્મા થઈ, તીર્થંકરપણુ સૂધી પહોંચ્યા હોય છે, અને તીર્થના સ્થાપક તથા પ્રવર્તક છતાં પોતે પણ તીર્થનું એક સર્વોત્તમ પ્રધાન અંગ છે. તેથી જ ત્રણ પ્રહક્ષિણા દઈ “ નમો તિત્થસ્સ ” કહી તીર્થને નમસ્કાર કરે છે. કારણ કે—જેમ સમ્રાટને રાજ્યશાસન-રાજ્યતંત્રાન્તર્ગત સમ્રાટના કલ્પને અનુસરીને વર્તવાનું હોય છે, તેમ ધર્મતીર્થસમ્રાટ તીર્થંકરોને પણ તીર્થંકલ્પાન્તર્ગત તીર્થંકરોના શાશ્વત્ કલ્પને અનુસરીને જ વર્તવાનું હોય છે.

૧૫. સમવસરણુના મધ્ય ભાગમાં બેસીને જ્યારે તીર્થંકરો પોતાના જીવનમાં અનુભવેલા સામાયિક ધર્મની હાદ્દિક દેશના જગતના કલ્યાણ માટે સર્વાનિશાચિની વાણી દ્વારા પ્રકાશે છે ત્યારે, જેમ પુષ્કરાવર્ત મેઘની અનવરત ધારાથી મુદ્રશૈલ પથ્થર પણ કંઈક આર્દ્ર થાય છે, તેમ—

સામાયિક ૧મું અને તીર્થનુ ગામનતન્ત્ર

ગમે તેવા ડોકાર અનપાત્ર આત્માઓને પણ અહપમા અહ્ય અમર તો થયા વિના રહેતી જ નથી, તો પડી મતપાત્ર આત્માઓની તો વાત જ ગી કન્વી ?

તેમ મેઘધાગહન કદળ પુષ્પોમા વિદ્યમ થાય છે, તેમ તમામેનમામ શ્રી અને પુરુષ રૂપ એવા દેવ, માનવ અને તીર્થો ઉપર એ કદવાણુમય ઉપદેશની જે અમર થાય છે, તેથી પ્રત્યેક શ્રોતા પ્રાણીના આત્મામા જરૂર કઈક ને કઈક વિદ્યમ થાય જ છે

તે વિકાસની ભૂમિકાઓના પાત્રલેહે અનેક પ્રકારો પડી જાય છે—જેવા કે—અપૂર્વ કળ્પી, અનિવૃત્ત, દર્શનાસ્વાદી, મિશ્રદર્શની, ઉપશ્રમાદિક સમ્યગ્દર્શની [શ્રાદ્ધ], શ્રાવક, દેશવિરત, મર્વવિગ્ત,—તેમા પણ—અનતવિયોજક, દર્શનમોહક્ષપક, મોહોપશમક, ઉપશાન્ત મોહ, મોહક્ષપક, ક્ષીણમોહ, અને જીન [કેવલી] તેમા પણ સયોગ, અયોગ અને સિદ્ધ

૧૬. સમ્યગ્દર્શની પાત્રથી લઈને સર્વ સામાયિક ધર્મના આરાધકો છે અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન તીર્થ અને ધર્મા ગધન માટેની મુખ્ય ભૂમિત્ર છે

૧ સમ્યગ્દર્શકસામાયિક ધર્મના આરાધક, ૨ શ્રુતસામાયિક ધર્મના આરાધક, ૩ દેશવિગ્ન સામાયિક ધર્મના આરાધક, ૪ અને સર્વ વિગ્નથી માડીને વિકાસભૂમિના શેષ મર્વ પાત્રો સર્વવિરત સામાયિક ધર્મના આરાધકો છે

જે સ્ત્રીઓ અથવા પુરુષોને! વીર્યોદ્ધામ સર્વ વિરત ભૂમિકા સૂધી પહોંચી જાય છે, તેઓ અણુગાર મૂંડ થઈ અગારમાંથી નિષ્ક્રમણ ઇચ્છે છે. ત્યારે તેઓને તીર્થંકર લગવાનું નિર્ઋંન્થ શ્રમણલિંગની અનુજ્ઞા આપી નિર્ઋંન્થ વા નિર્ઋંન્થીને નિર્ઋંન્થ, પુલાક, બકુળ, કુશીળ અને સ્નાતક રૂપ-નિર્ઋંન્થતા કોઈ પણ વર્ગમાં યથાયોગ્ય રીતે સ્થાપે છે.

જે સ્ત્રી અથવા પુરુષ તેમ નથી કરી શકતા, તે સ્ત્રી અથવા પુરુષ અગારમાં રહી શ્રાદ્ધ, શ્રાવક અને દેશ-વિરત રૂપે શ્રમણોપાસક અને શ્રમણોપાસિકા થઈ સામાયિક ધર્મની આરાધના કરે છે.

સમ્યગ્દર્શનાદિક સિવાયની વિકાસક્રમની પ્રાથમિક ભૂમિકાઓમાં પસાર થતા બાકીના જીવાત્માઓ કે જેઓની ઉપર ઉપદેશની અસર થઈ હોય છે. તેમાંના કેટલાક માર્ગગામી થાય છે, અથવા તેમ થવા પ્રયત્ન કરે છે. અને સ્વભાવથી જ નિર્વાણ નહીં ઇચ્છનારા અભગ્યો જેવા અસત્પાત્ર શ્રોતાઓ પણ છેવટે યથાપ્રવૃત્ત ભૂમકાનો સ્પર્શ કરી ચત્કિંચિત્ શ્રુત સામાયિક ધર્મનો લેગ માત્ર પાણુલાભ પ્રાપ્ત કરે છે.

૧૭. તીર્થંકરોના પ્રથમ ઉપદેશની સૌથી પહેલી વિશેષ અસર જેઓની ઉપર થાય છે, એવા શ્રમણલિંગધારી થયેલા બીજા બુદ્ધિના ધણી તીર્થંકર લગવંતના મુખથી ત્રણ અર્થ-પદોને પ્રાપ્ત કરી સામાયિક ધર્મને દેન્દ્રમાં રાખીને દ્વાદશાંગ રૂપ મહાશ્રુત-શાસ્ત્રની અંતર્મૂર્તિમાં જ

મા મા યિ : ૧ મીં અ ને તી થી નુ ગા મ ન ત ન

અના કરે છે

અપમા અપ શ્રુતથી માડીને મપૂર્ણપણે એ પ્રવચન
શ્રુત-જ્ઞાનના આગધકો શ્રુત સામાયિક ધર્મના આગધકો
કહેવાય છે

મહાકવિ-સામાયિક સૂત્રાદિક આવગતદિકના અર્થે
તાથી માંડીને થવન થયાયેગ અનેક પ્રકારના શ્રુતના
ઓના શ્રાવથી માડીને, તથા આચારજાળી માંડીને સપૂર્ણ
દ્વાદશાંગીના અર્થેતા શ્રમણો સુધીમા-શ્રુત સામાયિક ધર્મ
ના આગધકોના-પનાના, પદમસુ ય જ્ઞાના, ઉદ્દેશ જ્ઞાતા,
ઉદ્દેશ સમુદાય જ્ઞાતા, અવગત જ્ઞાતા, અર્થવન સમુદાય
જ્ઞાતા, અજ જ્ઞાતા, અગ સમુદાય જ્ઞાતા, યાવત એકાદ-
ગજધર, પ્રાચીપ્રાચીન, પ્રાચીપ્રાચીત સમુદાયજ, વસ્તુજ,
વસ્તુ સમુદાયજ, પૂર્વજ, પૂર્વ સમુદાયજ, યાવત ન્યૂનદશપૂ
ર્વધર, દશ પૂર્વધર, અતુદશ પૂર્વધર અને છેવટે સપૂર્ણ
દ્વાદશાંગીનાધાત એવા અનેક પ્રકારો પડી જાય છે

૧૮ આ રીતે સામાયિક ધર્માગવડોના જુની જુદી
અપેક્ષાએ અનેક પ્રકારો પડી જાય છે-સી અને પુરુષ રૂપે
તથા અગાધિ અણુગાધિ રૂપે પ્રકારો પડે છે

ઉચ્ચમદર્ગની, ક્ષાયોપશમિકર્શની, વેન્કદર્ગની અને
ક્ષાયિકદર્ગની એ રીતે પણ ચાર પ્રકારો પડે છે

મતિજ્ઞાની-શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મન પર્યવજ્ઞાની,

અને કેવળજ્ઞાની: એ રીતે સામાયિક ધર્મના આરાધકોના વર્ગો પડે છે.

સામાયિક ચારિત્રી, હંદોપસ્થાપ્ય ચારિત્રી, પરિહાર-વિશુદ્ધિક, સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્રી, અને યથાજ્યાતચારિત્રી: એ પાંચ રીતે પણ સામાયિક ધર્મારાધકોના પ્રકારો પડે છે.

નિર્ઞન્ય, પુણાક, બકુશ, કુટીર, અને સ્નાનક: એ પાંચ નિર્ઞન્ય અને છઠ્ઠા સગ્રન્ય: એમ છ રીતે સામાયિક ધર્મના આરાધકોના વર્ગો પડે છે.

૧૯. [એક કે અનેક વ્યક્તિનું] કોઈ પણ કાર્ય જ્યારે સમુદાય સ્વીકારે છે, સમુદાય માટે હેતુ છે, અથવા એકથી વધારે વ્યક્તિઓ કોઈ પણ વિશિષ્ટ હેતુથી કોઈ પણ એક સંબંધમાં જોડાય છે, ત્યારે સર્વની સુવ્યવસ્થા માટે કોઈ ને કોઈ જાતની વ્યવસ્થા નિયત કરવી પડે છે.

નિયત કરવામાં આવતી વ્યવસ્થા માટે નિયમસરના શુદ્ધ અને ન્યાય વૈજ્ઞાનિક તરફો પર રચાયેલી યોજના— બંધારણ—તંત્ર સ્વાભાવિક રીતે જ અસ્તિત્વમાં આવે છે.

જે સામાયિક ધર્મ તીર્થંકર લગવંતનું વ્યક્તિગત આચરણ છે, જે સામાયિક સૂત્ર તીર્થંકર લગવંતનું માત્ર નાનું છતાં ગંભીર પ્રતિજ્ઞા વાક્ય છે, અને જે સ્વયંસંબુદ્ધ તીર્થંકર લગવંત પોતે પણ તદ્દન સ્વતંત્ર જ છે; તે સામાયિક ધર્મ, તે સામાયિક સૂત્ર અને તે તીર્થંકર લગવંત: એ સર્વ, જ્યારે તેઓ સામાયિક ધર્મનો જાહેર ઉપદેશ

મા માયિક ધર્મ અને તીર્થ તુ શાસન તન્ત્ર

અ પે છે, અને, સાવિત્ર શ્રોતાઓ તે સાબળે છે, સાલગીને અનેક સાવિતાત્માઓ તેનું આચરણ કર્યા નીકળી પડે છે, ભગવતના શિષ્ય થાય છે, અને પ્રતિજ્ઞાવાક્ય-મામાયિક સૂત્રનો ઉચ્ચાર કરે છે ત્યારે આમ મજબૂતા વધતા શરૂઆતમા ગુરુશિષ્ય ભાવ મળધ નક્કી કરવા પુરતું પણ તત્રનું ખીજ રોપાય છે એટલે કે તીર્થ-તત્ર અસ્તિત્વમા આવવા માટે છે અને પછી એ સર્વે પણ તીર્થ-તત્રના અંગો બની જાય છે અર્થાત્ સામાયિક ધર્મ મર્મ તીર્થાનુયાયિઓનો ધર્મ થાય છે, મામાયિક સૂત્ર અને ત નુમારી દ્વાદશાગ પ્રવચન સર્વ તીર્થાનુયાયિઓનું શુભ થાય છે, અને તીર્થ-કર ભગવત તથા તેમના શિષ્યો વિગેરે, મર્મ તીર્થાનુયાયિઓના આત્મ પુરુષો થાય છે, સ્વામિ અને નાથ થાય છે એટલે એ મર્મ તીર્થ-તત્રના અંગો જ બને છે એટલે જ શ્રી તીર્થ-કર પ્રભુને પણ શ્રી તીર્થને નમસ્કાર કર્યો પડે છે

૨૦ જગતને ઉપયોગી એવું આયિ કે પ્રાસંગિક કે હં પણ તત્ર જ્યારે અસ્તિત્વમા આવે છે, ત્યારે તેના-ઉદ્દેશ, હેતુ, પરિણામ, પ્રયાગ્કો, આત્મ-ગાહ વહીવટ, નાના-મોટા અધિકારીઓ, ઉત્પાદક વ્યક્તિ, ઉત્પત્તિના દેશ-કાળ, દેશ-કાળ અનુમાન નિયમો, અધિકારિઓની ફરજ-મત્તા-અધિકારનો વિસ્તાર અને મર્યાદા, પરસ્પરના આત્મ-ગાહ સબધો, વ્યક્તિગત અને સામુદાયિક-સ્થાનિક અને સમગ્રને લગતા-મનાતન અને માત્ર સુયોગ વિશેષમા જ

ઉપયોગી-એવાં અનેક નિયમો, મિલકતો, સહયો, પ્રતિનિધિઓ, પ્રવેશ-નિર્ગમના નિયમો, સંધિ-વિઘ્નકોઃ-ઉત્પન્નો-અપવાદ, પ્રચારના સાધનો, પ્રભાવક અને ખ્યાતિકર યોજનાઓ, તંત્રનીતિ અને માર્ગદર્શન કલાજ્ઞનાર ગ્રન્થ સંગ્રહ, કટોકટિના જોખમમાંથી તંત્રને બચાવી લેવા માટેની ઔપનિષદિક યોજનાઓઃ વિગેરે અનેક વ્યવસ્થિત સામગ્રીઓ અસ્તિત્વમાં આવે જ છે.

આવી સર્વ યોજનાઓ સૂત્રે તીર્થંકર ભગવંતો જે તંત્ર સ્થાપે છે, તે તીર્થ કહેવાય છે. તેઓ આવા તીર્થ-તંત્રને કરે છે, માટે તીર્થંકર કહેવાય છે.

આ સર્વ યોજનાઓના માર્ગે બતાવનાર વિજ્ઞાનો જુદા જુદા કલ્પો રૂપે દ્વાદશાંગીમાં વ્યવસ્થિત કરવામાં આવે છે.

જ્યારથી તીર્થંકર ભગવંત અગ્લાન ધર્મોપદેશ આપવા માંડે છે, ત્યારથી તીર્થના તંત્રને લાયક સામગ્રીઓ પ્રત્યક્ષ રૂપે ઉત્પન્ન થવા માંડે છે, અને તીર્થ સ્થાપતાં તે સર્વ સામગ્રીઓ તીર્થનું અંગ બની જાય છે.

૨૧. વ્યક્તિગત યોજનાઓ સમ્યગ્દર્શની એવા કોઈ પણ પુરુષો કે સ્ત્રીઓ તીર્થના સહયો છે. એટલે કે શ્રમણોપાપાસકો, શ્રમણોપાસિકાઓ, તીર્થંકર ભગવંત સુગ્રીના સર્વ શ્રમણનિર્ગન્થો અને શ્રમણનિર્ગન્થીઓઃ એ સર્વ સહયો છે.

સમ્યગ્દર્શન એ તીર્થના શાસન તંત્રના સહય થવા

મા મા યિ ૬ ૧ મી અને તી ર્થ નુ ગા મ ન ત ન્ય

માટેની અદ્યમા અદ્ય છતાં જામ અગત્યની પ્રાથમિક, યોગ્યતા છે તે ન હોય તો, ગમે તેવા શ્રુતધર્મ કે આચાર-મ પન્ન કે તપસવી વ્યક્તિને તીર્થના મહત્ત્વ તરીકે પણ સ્થાન મળી શકતું જ નથી અર્થાત્ તે વ્યક્તિનો તીર્થમા પ્રવેશ થઈ શકે નહીં પ્રતિષ્ઠા હોય તો તેમણે ચોનાના અને તીર્થના શ્રેય માટે બહાર નહેવું જોઈએ, બહાર થવું જોઈએ.

૨૨. તીર્થની જ્વાળાદારીના અદ્યમા અદ્ય અધિકારી થી માડીને તીર્થ ઠા સુધીના સર્વ અધિકારો શ્રમણલિંગી વર્ગને જ છે એટલે કે ગૃહી ઠગતા શ્રમણલિંગીને પ્રધાન અધિકારો મટે જામ ઠગીને વધારે યોગ્ય ગણવામા આવે છે જાણુ કે શ્રમણલિંગીનું આખું જીવન આત્મસાધના ઉપગત તીર્થને માટે જ હોય છે તેથી જ જ્વાળાદારીઓ ઉપાલવાને તે સમર્થ થઈ શકે છે માટે જ તેમને શિષ્ટ સર્વ જ્વાળાદારીઓ મૂલ્યામા તીર્થના તત્ત્વની વધારે સુવ્યવસ્થા છે અને-ગૃહી વર્ગને તો માનવ તરીકે, આર્યસદગ્રામ પત્ર વર્ગ તરીકે, વૃત્તિ મ પાઠક તરીકે, કુટુંબીજન તરીકે એમ અનેક જ્વાળાદારીઓમાથી પમાઈ થવાનું હોય છે, ઉપગત - તીર્થના અનુયાયિ અને મહત્ત્વ તરીકેની જ્વાળાદારીમાથી પણ પમાર થઈ તીર્થની મદદથી આત્મગત કલ્યાણ માધ વાનું હોય છે તેથી તેને તીર્થના મવ અધિકારો અને મતા મલાગવાને અશક્ત ગણવામા આવે છે

૨૩ તીર્થ તત્ત્વ જે અને જેટલી કમજ શ્રી તીર્થ ઠા

ભગવાનની છે, તે અને તેટલી ફરજ પ્રત્યેક સભ્યની છે. પરંતુ પ્રત્યેક સભ્યમાં ફરજ બખવવાની તેટલી શક્તિ નથી હોતી, માટે જ અધિકારી પાત્રોની યોગ્યતા પ્રમાણે અધિકારો, અધિકારો પ્રમાણે જવાબદારીઓ, અને જવાબદારીઓ પ્રમાણે સત્તા અને ફરજો નિયત કરી તીર્થની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે. અર્થાત્—

પ્રત્યેક સભ્યને જે જાતની પ્રવૃત્તિમાંથી પસાર થવાનું હોય છે, એક:-સ્વાત્મકક્રિયાણું નિમિત્તે યથાશક્તિ સમાયિક ધર્મનું આરાધન કરવું, એટલે કે—સામાયિક ધર્મનું અવલંબન લઈ વ્યક્તિગત પ્રગતિ કરી આત્મકક્રિયાણું સાધવું તે. અને ખીન્નું:-તન, મન, ધન, કુટુંબ, સમાજ, પ્રજા, જ્ઞાતિ, લાગવગ, સત્તા, અધિકાર વિગેરે યાવત્ સર્વસ્વનો સંપૂર્ણ ભોગ આપીને પણ તીર્થવત્સલ થવું, સ્વેચ્છાપૂર્વક તેની આધિનતા સ્વીકારવી, કટોકટિને પ્રશ્નગે પણ તેની રક્ષા કરવી, અપભ્રાજના નિવારવી, યાવત્ તીર્થની સવિશેષ પ્રભાવના પ્રસરાવવી, સર્વ જગજગતુઓને સાક્ષાત્ કે પરંપરાએ યથા-યોગ્ય રીતે શાસન રસિક બનાવવા સુધીના પ્રયત્નો કરવા, વિગેરે વિગેરે. તીર્થના વાતસલ્ય માટે અને તીર્થની અપભ્રાજનાના નિવારણ માટે નાનામાં નાના સભ્યને પણ સર્વ અધિકારિઓના સર્વ અધિકારો છે. પરંતુ તેણે બજાવેલા તે તે અધિકારો તે તે અધિકારીઓની વતી બજાવેલા છે એમ સમજી લેવાનું છે. છતાં તીર્થની અપભ્રાજના કરવા માટે

સામાયિક = ૪ મીં અને તીર્થંતુ સામનતન્ત્ર

૫મે તેવા મોટામા મોટા અધિકારીને અ=૧મા અ ૫ પછી અધિકાર નથી, અર્થાત્ તે તીર્થ બાહ્ય છે

સામાયિક ધર્મના આગધનથી થતી વ્યક્તિગત પ્રગતિને ભાગે પણ કટોકટિને પ્રમગે, તીર્થના તૃતીયા વક્ષા કૃપાની જવાબદારી પ્રત્યેક મનને રિગ છે કારણ કે— ધર્મનું કારણ-માધન તીર્થ છે તીર્થ જોખમમા હોય, તો ધર્મ પણ જોખમમા હોવો અલવિત જ છે

ધર્મ માર્ગમા ભૂલ કળાજ જેમ દોષાનુરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તથી શુદ્ધ થઈ આગળ પ્રગતિ કરી શકે છે, તેમ તીર્થની પ્રતિષ્ઠામા થતી ક્ષતિની ઉપેક્ષા કરનાર શિક્ષાપાત્ર વ્યક્તિ પણ દોષાનુરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તથી શુદ્ધ થઈ તીર્થ લક્ષ્ય બની શકે છે

ધર્માગધનમા થતી સ્ખલનાના પ્રાયશ્ચિત્તના પ્રમાણમા તીર્થાગધનમા થતી સ્ખલનાનુ પ્રાયશ્ચિત્ત કઈક તીવ્ર હોય છે બન્ને જાનના પ્રાયશ્ચિત્તો તે તે કલમા સ્પષ્ટ વિભાગપૂર્વક નિયત કરી દ્વાદશાગીમા વ્યવસ્થિત કરવામા આવ્યા છે

૨૪. તીર્થના સર્વ સંબંધોનો સમુદાય “સઘ” ગણાય છે અને શ્રમણ સમુદાય પણ મુખ્યપણે “સઘ” ગણાય છે

સઘ બે પ્રકારે છે—પુરુષ ઉપે અને સ્ત્રી રૂપે અર્થાત્-શ્રાદ્ધશ્રમણોપાસકથી માડીને ડેવગી સુરીના શ્રમણો પુરુષ ઉપે, અને શ્રાદ્ધીશ્રમણોપાસિકાથી માડીને ડેવળ જ્ઞાન સપત્ત શ્રમણીઓ સ્ત્રી રૂપે હોય છે એમ મઘ ચતુર્વિધ છે

સંઘ બે પ્રકારે છે:—ગૃહસ્થધર્મિઓનો સમુદાય અને અણુગારનો સમુદાય: શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપાસિકાઓ ગૃહસ્થ ધર્મિઓ છે અને શ્રમણુલિંગી નિર્ગન્થો અને નિર્ગન્થિકાઓ અણુગાર ધર્મિઓ છે. એમ સંઘ ચતુર્વિધ છે.

સંઘ બે પ્રકારે છે:—સ્થિત અને ચર: શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપાસિકાઓ અગારવાસિ હોવાથી તે તે ગ્રામ વા નગરમાં સ્થિર, સ્થાયિ, સ્થાનિક સંઘ રૂપે છે અને વિહારકલ્પને અનુસારે ગ્રામ, નગર, વન, વિહાર, આકર, ખાણ, પર્વત, અરણ્ય વિગેરેમાં વિચરનારા શ્રમણુ નિર્ગન્થો અને શ્રમણુ નિર્ગન્થિકાઓ ચર-જંગમ સંઘ છે. એમ સંઘ ચતુર્વિધ છે.

સંઘ બે પ્રકારે છે:—લિશ્લોપજીવી, અને કર્મોપજીવી: શ્રમણુલિન્ગુઓ અને શ્રમણુલિન્ગુણીઓ લિશ્લોપજીવી સંઘ છે. અને શ્રમણોપાસકો તથા શ્રમણોપાસિકાઓ અગ્નિ, મધી અને કૃષિ રૂપ કર્મ અથવા શિલ્પાદિક કર્મ વિષે સ્વ-ઉદ્યમપૂર્વક અર્થ ઉપાર્જન દ્વારા આજીવિકા ચલાવે છે, માટે કર્મોપજીવી સંઘ છે. આમ સંઘ ચતુર્વિધ છે.

વળી સંઘ ચાર પ્રકારે છે:—સમ્યગ્દર્શન સામાયિક ધર્મારાધક, સમ્યગ્શ્રુત સામાયિક ધર્મારાધક, દેશ સામાયિક ચારિત્ર ધર્મારાધક અને સર્વ સામાયિક ચારિત્ર ધર્મારાધક: એમ પણ સંઘ ચતુર્વિધ છે.

શ્રાવક, શ્રાવિકા, સાધુ સાધ્વી: એમ સંઘ ચતુર્વિધ છે.

સામાયિ = વર્મ અને તીર્થ તુ શાસનતન્ત્ર

એટલે કે તીર્થના મર્મ મળ્યોના મુખ્ય ચાગ વર્ગ છે અર્થાત—

- | | |
|---------------------|------------|
| ૧ મેઘ્ય વર્ગ પહેલો | અમણલિકુડ |
| ૨ સ્વયં વર્ગ બીજો | અમણલિકુકી |
| ૩ કુંડલ વર્ગ ત્રીજો | અમણોપાસક |
| ૪ સ્વયં વર્ગ ચોથો | અમણોપાસિકા |

૨૫. કેાઈ પણ તત્ત્વના કાર્યની પ્રવૃત્તિ જે પ્રકારની હોય છે, અનુલોભ અને પ્રતિલોભ બન્ને પ્રકારની કાર્ય પ્રવૃત્તિઓ એક જ જાતના પ્રતિનિધિઓ દ્વારા પ્રવર્તી શકે છે એટલે કે—નીચે નીચેના અધિકારીઓના, નિયેદનને માટે ઉપર ઉપરના જે અધિકારીઓ પ્રતિનિધિ હોય છે તે જ પ્રતિનિધિઓ ઉપર ઉપરના અધિકારીઓના આદેશો નીચે નીચેના અધિકારીઓમાં પ્રવર્તાવી શકે છે

આમ જાનનગરે વા ગિયર વામ કરી અગારવાસી થઈ ગેલેલા અમણોપામકો અને અમણોપાસિકાઓનું દ્વિવિધ પ્રતિનિધિત્વ ધર્મ તીર્થના તત્ત્વમાં વ્યવસ્થિત છે અગારવાસી તરીકેનું અને પુરુષ તરીકેનું તથા સ્ત્રી તરીકેનું

આજીવિકા માટેના શ્રમ અને અર્થઉપાર્જન તથા કુટુંબ વ્યવહારમાં સાગીફગ એવા એકાગારવાસી બાળક, બાળિકા યાવત સર્વ સ્ત્રી પુરુષોનું પ્રતિનિધિત્વ મુખ્ય ગૃહસ્થાત્રીના વ્યવસ્થિત છે

ગૃહસ્થાત્રીઓના પ્રતિનિધિ, એક ગોત્ર, વશ, કુળ,

કુટુંબ કે એક વસતિસ્થાન-વિભાગના-સ્વામી વ્યવસ્થિત છે. એમ અનુક્રમે-કુટુંબ સ્વામીઓના સમાન જાતિના મુખ્ય સ્વામી, સમાન જાતિના મુખ્ય સ્વામીઓના ગ્રામ વા નગરના મુખ્ય સંઘાગ્રણી, ગ્રામ વા નગરસ્વામીઓના મુખ્યાગ્રણીઓના તે તે પ્રદેશના સંઘાગ્રણીઓ, તે તે પ્રદેશના સંઘાગ્રણીઓના તે તે દેશના સંઘાગ્રણીઓ પ્રતિનિધિ છે.

આ અગરવાસીઓના પ્રતિનિધિત્વની વ્યવસ્થા છે. પુરુષ તરીકેનું પ્રતિનિધિત્વ તેમાં ગતાર્થ છે. તે તે પ્રદેશ વા દેશના સંઘાગ્રણીઓના પ્રતિનિધિ તે તે ગણસ્વામી યાવત્ ગણાચાર્ય, અને ગણાચાર્યોના પ્રતિનિધિ તીર્થપતિ શાસન ધુરંધર આચાર્ય છે.

એક કુટુંબની સ્ત્રીસમુદાયનું પ્રતિનિધિત્વ કુટુંબ સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. એમ અનુક્રમે ગ્રામ વા નગરમાં સમગ્ર શ્રમણોપાસિકાઓની સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. ગ્રામ વા નગરની સ્વામિનીઓનું પ્રતિનિધિત્વ સકળ શ્રમણોપાસિકા સંઘની પ્રધાન સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. પ્રધાન સ્વામિનીનું પ્રતિનિધિત્વ યાવત્ મહા પ્રવર્તિનીમાં વ્યવસ્થિત છે.

એક કુટુંબના સ્ત્રીસમુદાયનું પ્રતિનિધિત્વ કુટુંબ સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. એમ અનુક્રમે ગ્રામ વા નગરમાં સમગ્ર શ્રમણોપાસિકાઓની સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. ગ્રામ વા નગરની સ્વામિનીઓનું પ્રતિનિધિત્વ સકળ શ્રમણોપાસિકા સંઘની પ્રધાન સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. પ્રધાન સ્વા-

સા મા યિક વર્મ અને તીર્થ નુ શાસન તન્ત્ર

મિનીઓનુ પ્રતિનિધિત્વ યાવત્ મહાપ્રવર્તિનીમા વ્યવસ્થિત છે
આ અગાગ્વામી શ્રમણોપામિકા સઘના પ્રતિનિધિ
ત્વ છે. સર્વ, શ્રમણીવર્ગનુ પ્રતિનિધિત્વ સ્થવિન, મહાસરા,
પ્રવર્તિનીઓ દ્વારા મહાપ્રવર્તિનીમા વ્યવસ્થિત છે મહાપ્રવ
ર્તિનીનુ પ્રતિનિધિત્વ ગણા (ગમ્છા) આર્યમા વ્યવસ્થિત છે
એક મહાનિષ્ઠ મુનિઓનુ પ્રતિનિધિત્વ સ્થવિર, ગણા
વચ્છેક, પ્રવર્તક યાવત્ એક કુલાઆર્યમા વ્યવસ્થિત છે
કુલાઆર્યોનુ ગણાઆર્યોમા, અને ગણાઆર્યોનુ તીર્થપતિ
શાસન ધુરધર આઆર્યમા વ્યવસ્થિત છે

તીર્થ કર ભગવાનની વિદ્યમાનતામા તે તે શ્રમણ વા
શ્રમણીગણોનુ પ્રતિનિધિત્વ આઆર્યો દ્વારા તે તે ગણધર
ભગવતોમા વ્યવસ્થિત છે, અને સર્વ ગણધરોનુ પ્રતિનિ
ધિત્વ તીર્થ કર ભગવતમા વ્યવસ્થિત છે

સકળ સઘનુ પ્રતિનિધિત્વ તીર્થ કર ભગવતમા વ્ય
વસ્થિત છે તીર્થ કર ભગવતની અવિદ્યમાનતામા તીર્થપતિ
શાસન ધુરધર આઆર્ય સકળ સઘના પ્રતિનિધિ છે

સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપ ત્રિગુણાત્મક
મત્યેક પ્રતિનિધિત્વ અનેકધા પ્રવર્તે છે એટલે-સમ્યગ્દર્શન
રૂપે, સમ્યગ્જ્ઞાન રૂપે, સમ્યગ્ચારિત્ર રૂપે, સમ્યગ્દર્શનાદિક
દ્વિક સયોગે, ત્રિક સયોગે, તેમજ સમ્યગ્દર્શનાદિકમાથી કોઈ
પણ એકના જ પ્રધાનપણે અને એક યા બેના ગાણપણે
એમ પણ અનેકધા પ્રતિનિધિત્વ પ્રવર્તે છે

ભેમ કે-ઉપાધ્યાય સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રધાનોના પ્રતિનિધિ છે. ત્યારે તીર્થપ્રભાવક સમ્યગ્દર્શન પ્રધાનોના પ્રતિનિધિ છે. ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રસંપન્ન આચાર્ય સમ્યગ્ચારિત્ર પ્રધાનોના પ્રતિનિધિ છે. તીર્થંકર ભગવાન, મુખ્ય ગણધર કે શાસન ધુરંધર તીર્થપતિ આચાર્ય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રિગુણ પ્રધાનોના પ્રતિનિધિ છે.

સર્વ પ્રતિનિધિઓ શાસનનંત્રના અધિકારીઓ છે. તીર્થંકરના આદેશો સર્વ અધિકારીઓ દ્વારા નીચે નીચે પ્રવર્તે છે, અને નીચે નીચેના સર્વ નિવેદનો ઉપર ઉપરના પ્રતિનિધિ અધિકારીઓ દ્વારા ઉપર ઉપર હેઠળ તીર્થંકર ભગવાન સુધી પ્રવર્તે છે.

૨૬. નિર્યામક, ગણી, સ્થવિર, મહત્તર, પ્રવર્તક, ક-પક્ષ, ઉપાધ્યાય, આચાર્ય, ગણધર અને તીર્થંકર તથા સ્થવિર, મહત્તર, પ્રવર્તની વિગેરે તીર્થના પ્રધાન અધિકારીઓ છે.

તીર્થંકર ભગવાન શાસન રૂપ ધર્મરાજ્યના ચક્રવર્તિ તુલ્ય છે, અને પ્રથમ ગણધર મુખ્ય સચિવ તુલ્ય છે. તીર્થંકર ભગવાનની અવિદ્યમાનતામાં તીર્થપતિ શાસન ધુરંધર આચાર્ય ધર્મરાજ્યના અધિનાયક છે.

૨૭. ઉત્તમ-આર્યકુળ, વંશ, અને દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલી વ્યક્તિઓ તીર્થંકર, ગણધર, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય વિગેરે તીર્થના સર્વ પ્રકારના ઉચ્ચ પદાધિકારો પર નિયુક્ત થાય છે.

સામાયિક ૧મી અને તીર્થનુ ગામનતન્ત્ર

૨૮ ઉત્તમ-આર્ય ક્ષત્રિય કુળ, વશ, જાતિ અને દે-
સમા, ઉપત્ત થયેલા શ્રમણલિંગધારી, તીર્થકર નામ કર્મો
દ્યુત્તપન્ન મહા માર્તિન્દ્ર પુરુષો સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી થઈ પ્રથમ
દેશના આપે છે, મામારિક ધર્મ પ્રરૂપે છે, શ્રમણલિંગધારણ
ઢગવે છે, ત્રિપદી ડહી પ્રવચન શ્રુત, ઉત્પન્ન ઢગવે છે, અને
વાસચૂર્ણનો પ્રક્ષેપ કરી ચથાચોગ અધિકારીઓને અધિકારો
નોપીને તીર્થની વ્યવસ્થા કરી તીર્થ સ્થાપે છે, મર્વ પુણ્ય-
પ્રભાવાતિગચરાન થઈ ત્રિજગત્પૂજ્ય તીર્થ કર પદ પ્રાપ્ત કરી
કેવળી સ્નાતક તીર્થકર પ્રભુ શ્રુતધર્મેના કૃપને અનુમરી
મર્વ પ્રકારનો જીવનવ્યવહાર ચલાવવા સાથે સત્પાત્ર લગ્ન
જીવેને પ્રતિજોધિત કરે છે ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે તીર્થકર
કૃપનો અર્થવિસ્તાર છે

૨૯. એ ગીતે ગણધર્મ નામ કર્મોદયનપન્ન તીર્થકર
પછી ધર્મકથી, તીર્થકર ભગવતના અનન્ય ભક્તો, અને ગણ
તથા તીર્થની મર્વ જવાબદારીઓ ઉપરના મહાપ્રાણ
મહામા પુરુષો એવા ગણધર્મેના કૃપનો અર્થવિસ્તાર પણ
કહેશે ૪ મમજવો.

૩૦ આર્ય સસ્કારચુક્ર ક્ષેત્રાદિક ઉત્તમ સાધન
સામગ્રીમા જન્મ ધારણ ડગી ઉત્પન્ન થયેલા, મર્વ વિરત
શ્રમણ, શ્રુતપાગ્ગન, દેશ-ઢાળજ, સર્વ સમ્મત, તીર્થતત્ર
સત્ત્વજ, ધર્મગજ્ઞનીતિજ, સ્વાયત્ત નૃપતિની જેમ તીર્થ
પ્રવૃત્તિમા વાડગુણયોજનસમર્થ, પ્રવચનાર્થ તાત્પર્યજ,

અ.આચર, આચારપ્રવર્તક, તીર્થવત્સલ, અકલાત્રહી, વિજ્ઞા-
ગીતાર્થોએ અનિન્દિત, પ્રૌઢવચસ્ક, નિરભિમાની, ક્ષમાદિક-
શુભસમૃદ્ધિસંપન્ન, સંવેગરંગરંજિત, નિરન્તર શ્રુતાવલંબન
પ્રવૃત્તિપરાયણ, પરહિતનિરત, સ્વપરસમયજ્ઞ, ઉત્સર્ગાપવાદના
વિષય વિભાગના જ્ઞાતા, સદ્વિધિ સદ્નુષ્ઠાનપૂર્વક આચાર્ય
પદ પ્રતિષ્ઠિત, આચાર્ય પદની સર્વાતિશાયી વિભૂષા સામ-
ગ્રીથી સન્ન એવા સર્વાતિશાયી શાસન ધુરંધર તીર્થપતિ
આચાર્ય તીર્થંકર ભગવંતની અવિદ્યમાનતામાં તીર્થંકર
ભગવંતના પ્રતિનિધિ છે, સકળ સંઘના એટલે કે તીર્થના
માર્ગદર્શક, શાસક અને અધિષ્ઠાતા છે, તીર્થતંત્રના સર્વ
પ્રકારે પ્રવર્તક છે, તીર્થની સર્વ જવાબદારીના વાહક છે.

સામાયિક ધર્મના રક્ષણ માટે તીર્થ છે, અને તીર્થના
રક્ષણ માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની યથાર્થ પરિ-
સ્થિતિનું માપ કાઢીને યથાયોગ્ય ઉચિત માર્ગે તીર્થને પ્ર-
વર્તાવવાની સર્વ સત્તા અને અધિકારો શાસનપતિ આચાર્ય-
ને આધિન રહીને પ્રવર્તે છે.

સદા સર્વથા જાત્રત્ ભાવે રહી તીર્થનું પ્રવર્તન
અને રક્ષણ કરવાની સર્વ જવાબદારી જેમ તેમને શિરે છે.
તેમ, તેમના નેતૃત્વ નીચે રહેવાની જવાબદારી સકળ સંઘને
શિરે છે.

તીર્થપતિની સર્વ જવાબદારી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને
ભાવની પરિસ્થિતિ વિશેષમાં સામાન્ય રીતે પ્રત્યેક સમ્યક્-

સામાયિક ચર્ચા અને તીર્થનુ શાસનતંત્ર

શંનીને શિરે છે

મર્યાદિતગાથી આચાર્ય નપદ્ વિભૂષિત આચાર્ય તીર્થના શાસન તંત્રનું પ્રધાન અંગ છે, માટે તે સર્વ માધનોથી, સર્વદા, સર્વત્ર, સર્વ બાબતથી મહા સઘને રક્ષણ કંવા યોગ્ય છે, માનનીય છે, મન્માનનીય છે, વિશ્વમનીય છે, વહનીય છે, પૂજનીય છે

હત્યાદિ અર્થ કદપનો અર્થવિસ્તાર છે

૩૧. આચાર્ય કદપની પ્રરૂપણા કંવાથી પ્રવચન શ્રુતના વ્યવસ્થન, અર્થ અને તદુલ્લખના જ્ઞાતા, વાચના, પ્રવચના, પગવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા વિગેરે પ્રકારે જ્ઞાનવિષયક મર્વ શાખા-પ્રશાખાના પઠન-પાઠનને લગતા સર્વ જાતના પ્રવર્તક અને નિયામક મર્વવિગ્ત શ્રમણ અને ઉપધ્યક્ષ પદ વિભૂષિત ઉપાધ્યાયના કદપનો અર્થવિસ્તાર પ્રરૂપણા ગણેલો સમજવો

૩૨ ઉપાધ્યાય, શાખા-પ્રશાખાચુક્ત જ્ઞાન-વિષયક મર્વ તંત્રના ઉપ-અધ્યાય-ઉપકૃત્તપતિ છે કારણ કે જ્ઞાન-વિષયક સર્વ તંત્રના મુખ્ય અધ્યાય-મુખ્ય કુલપતિ તો શાસન મુખ્ય આચાર્ય જ છે

આગ્રિત્રને લગતા આચાર વિષયક સર્વ તંત્રના પ્રવર્તક આચાર્યોના પણ અધિનાયક શામનાધિપતિ આચાર્ય છે

વાદી, પ્રભાવક વિગેરે દર્શન પ્રભાવક પ્રધાન પુરુષોના મર્વ વ્યવહારોના પણ અધિનાયક શામનાધિપતિ આચાર્ય છે

સવાતિશયસંપન્ન શાસનાધિપતિ આચાર્યમાં સમ્યક્-દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્રની સર્વ સંપદ પ્રકાશે છે. તોપણ તીર્થંકર પ્રભુ અને મુખ્ય-ગણુધરની જેમ સમ્યક્દર્શન [સાધન ?] સંપદ પ્રધાનપણે પ્રકાશે છે. કારણ કે તીર્થ એ ત્રયાત્મક છતાં મુખ્યતયા સમ્યક્દર્શન સ્વરૂપ છે. અને આચાર્ય એ તીર્થનું પ્રધાન અંગ છે.

ગંભીર કટોકટિને સમયે ભરદરિયામાં હામાડોળ થતી નાવને જેમ કુશળ નાવિક સહીસલામત પસાર કરાવી દે છે, તેમ-દેશ-કાળના ગમે તેવા ઉલટસુલટ કટોકટિના વિકટ પ્રસંગોમાંથી, વ્યામોહ ઉત્પન્ન કરે તેવા-ગમે તેવા સંજોગોમાંથી અને વ્યાકુળ તથા અદિગ્ધ પરિસ્થિતિમાંથી, અવિચ્છિન્ન પરંપરાએ આજ્યા આવતા તીર્થના નાવને પ્રતિષ્ઠા-પૂર્વક ચોક્કસ માર્ગેથી પસાર કરાવી દેવાનું સામર્થ્ય ધરાવનાર, આંતર-ગાહ્ય પ્રચારણ, દર્શનાન્તર અને રાજ્યાદિક શાસનતત્ત્વો સાથેના યથોચિત સધિ-વિગ્રહ વિગેરે તીર્થ-પ્રવર્તનના મૂલોત્તર તત્ત્વોનો ઉપયોગ કરી જાણનાર વ્યક્તિ આચાર્યપદને યોગ્ય છે.

પઠન-પાઠન, વાચન-મનન, પ્રશ્ન-વ્યાકરણ, ધર્મકથા, વાદ-પ્રતિવાદ વિગેરે ઉપાધ્યાય પરિષદના પ્રધાન કાર્યો છે. શૈક્ષણી માંડીને ચતુર્દશ પૂર્વધર સુધીના શ્રુતજ્ઞાન-વિષયક પદધારકો ઉપાધ્યાય-પરિષદના ભૂષણ છે.

ઉપાધ્યાય-પરિષદના ભૂષણભૂત શ્રેષ્ઠ મુનિપુંગવો જે

સામાયિક કર્મ અને તીર્થેનુ ગાસનતન્ત્ર

આચાર્ય પગ્ગિફના મહ્ય યનાને યોગ્ય થાય છે તીર્થ-
તત્રમા આચાર્યના પ્રભાવયુક્ત નેતૃત્વમા ગ્હી નિષ્ણાત
થવા પછી, તીર્થતત્રને સહોદિત ગળવાને આચાર્યના પ્રકાશ-
માનતેજ પ્રજમા પોતાનો તેજ પ્રકાશ ઉમેરવાને સમર્થ
વ્યક્તિઓ જ આચાર્ય પગ્ગિફના ભૂધલુ ધર્મ શકે છે

ઈત્યાદિ રીતે ઉપાધ્યાય પરિપક્વ અને આચાર્ય પરિ-
પક્વનો સ્પષ્ટ લેહ મમજી શકાય તેવો છે

૩૩ ચગલુ-કચ્છગિત્તરીના આગધક, અને તીર્થના
તત્રને સાપેક્ષ ગ્હી વિવિધ મામાચારી શુદ્ધ એવા જીન-
કલ્પક અને અધવિગ્ન કલ્પક, યથાલન્દક અને પરિવિશેષક
મુનિઓનુ સ્વરૂપ યથાકલ્પ મમન્તવેલુ મમન્તવુ

૩૪. આર્ય-અનાર્ય એ જે વિશાગવી વિભક્ત અ-
નાદિ અનત માનવ મુદ્ધિ અર્વત્ર વામજેત્રોમા વ્યાપીને નિનામ
કરી રહેલ છે

-શિષ્ટ-જાતિ, કુળ અને જોત્રોમા ઉત્પન્ન થયેલા, શિષ્ટ
કર્મ અને શિક્ષણી મદદથી આજીવિકા ગ્રહાવનાગ, અને
શિષ્ટ ભાષા બોલનાગ એ છ પ્રકારના આર્ય માનવો ગિ-
ષાયનો માનવ મમુદાય “અનાર્ય” ગ્રહથી વ્યવહાર્ય છે

જે જાતિ, કુળ કે જોત્રોમા તીર્થક ગળવગાદિક આર્યો
-જેઠો જન્મ ધારણ કરે છે, યથોચિત જે શિષ્ટ કર્મ-કે
શિષ્ટ શિક્ષ આચરે છે, અને જે ગિષ્ટ ભાષા બોલે છે, તે મવથી
મસ્કાગમ પન્ન, પવિત્ર માધન મપન્તિથી વ્યાસ, પ્રદૃષ્ટ પુણ્ય

૬ રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

પ્રાગભારથીલભ્ય, ધર્મ અને તીર્થની વધારે નિકટ તથા ધર્મ અને તીર્થનું ઓજસૂ જીલવામાં અને તેનો અતુલભાર વહન કરવામાં સમર્થ એવું આર્યત્વ પ્રાપ્ત કરીને પશુ કુશલાનુભધી પ્રાણીઓ ગર્વ ધારણ કર્યા વિના વધારે ને વધારે નમ્ર બની મોક્ષ માર્ગના આરાધનમાં સવિશેષ તત્પર થઈ શકે છે.

યથોચિત યથાવિધિ સંસ્કારોથી શુદ્ધ થયેલા જ અનાર્ય જાત્યાદિકમાં સંજાત માનવમાં આર્યત્વ સંક્રાન્ત થઈ શકે છે. આર્યત્વ નિરપેક્ષ, અનાર્યસંસર્ગી અને અનાર્ય-સંસ્કારી આર્ય જાત્યાદિકમાં સંજાત માનવ પણ આર્ય મર્યાદાથી બહાર છે.

સર્વ પ્રકારની શુદ્ધિના નિબંધનભૂત એવા શ્રામણ્યાદિક ઉચ્ચ સંસ્કાર વડે શુદ્ધ થયેલા આર્ય-અનાર્ય જાત્યાદિકમાં ઉત્પન્ન થયેલા કોઈ પણ માનવ, આર્ય-અનાર્ય જાત્યાદિકમાં સંજાત કોઈ પણ માનવના પૂજ્યતમ છે.

વિકાસ માર્ગમાં પ્રગતિશીલ પ્રત્યેક પ્રાણી માત્રે જીવનભર યથાશક્તિ એવાં કુશળ-કર્મ આચરવાં જોઈએ કે-જેથી કરીને-ઈક્ષ્વાકુ વિગેરે શિષ્ટ જાતિમાં, અને કુલકર વિગેરેના ઉત્તમ કુળોમાં તેનો જન્મ થાય; વળી જ્યાં ધર્મ અને તીર્થની સામગ્રી, તથા તીર્થંકરાદિક શિષ્ટ પુરુષોના જન્માદિક કલ્યાણકના-સ્થાનભૂત શાશ્વત અશાશ્વત તીર્થ ભૂમિઓનો સ્પર્શ વિગેરે અનાયાસ સુલભ હોય, તેવા ક્ષેત્રોમાં

સા માયિક ૧મું અને તીર્થંતુ શાસનતંત્ર

તેની ઉત્પત્તિ થાય અને નિત્ય નિવાસ રહે, આશ્રવિકા
ચલાવવા માટેના ઉત્તમ કર્મો અથવા શિક્ષણના જ્ઞાન અને
સાધનો અનાયાસે વારસાથી જ પ્રાપ્ત થાય, તથા જેમા-
અનેક રીતે જગત્ કલ્યાણુ પ્રવચનાર્થસબદ્ધ વિશાળ
શબ્દ સમૃદ્ધ છે, તેવી પવિત્ર શિષ્ટ ભાષા બોલીને સર્વ
મવ્યવહાર ચલાવવાનો સુપ્રમગ પ્રાપ્ત થાય આમ અનેક
રીતે આર્ય માનવ પ્રાય મોક્ષ માર્ગની વધારે નજીક જઈ
પહોંચે છે

૩૫ અનાયામ સુલભ પવિત્ર વાતાવરણ, સરકાર
અને સાધન-સામગ્રીવાળા અનુકુળ આર્ય ક્ષેત્રોમા જ કલ્યાણ-
મધુક આર્ય માનવોએ સ્થાયિ-નિત્ય નિવાસ કરવો જોઈએ

આશ્રવિકાનિમિત્તક વ્યવસાય, અત્યંત-સ્વાયત્ત
નિત્યનિવાસ સ્થાન, અને હિસાબિક કૌટુંબિક વ્યવહાર એ
ત્રણ તરવો સ્થાયિત્વના મુખ્ય અને મળણપ્રેરક હેતુઓ છે

આર્ય નિવાસ ક્ષેત્રો વિષેના આર્યોના નિવાસના સ્થા-
યિત્વમા વિધાતક પ્રત્યવાયભૂત મર્વ પ્રતિબંધક તરવોનું
સર્વ પ્રકારના યથોચિત પ્રયત્નોથી નિવારણ કરવાનું પ્રત્યેક
આર્યનું અનિવાર્ય કર્તવ્ય છે

આખાળ-ગોપાળ-સી-વૃદ્ધ-ઘીન-હીન ઇત્યાદિક મર્વના
યથાર્થ પ્રતિનિધિત્વ વડે સુસબદ્ધ એવા આર્ય મહાપ્રજા-
જનોને સમ્મત, પ્રજાભક્ત અને ધર્મરક્ષા એવા ચક્રવર્ત્યાદિક તે
તે નિપુણ અગ્રેસર નાયકોને શિષ્ટમમ્મત એવા ગામ્યાદિક

અનેક તંત્રો ફરમાવીને, વ્યક્તિગત-કૌટુંબિક, સામાજિક, આર્થિક, રાજકીય, દ્વૈતિક, ભોગોપભોગ, ન્યાય, નીતિ અને રક્ષણ સંબંધી સર્વ પ્રકારની આંતર-બાહ્ય વ્યવસ્થા કરવાથી પ્રતિબંધક પ્રત્યવાયો ફર થાય છે, અને અવકાશ તથા શક્તિસંચયમાં વિશેષ ને વિશેષ વધારો થવાથી પ્રભ વધારે સુલભનાથી તીર્થદ્વારા મોક્ષમાર્ગ આરાધી શકે છે

૩૬. વ્યવસાયાદિક ત્રણ હેતુસર જે નિયત ક્ષેત્ર મર્યાદામાં સમ્યગ્દર્શની અગારવાસી ધર્મતીર્થના વ્યક્તિસભ્યો, કુટુંબસભ્યો, કુલસભ્યો કે જાતિસભ્યોના સમુદાય રૂપ સંઘ સ્થિરવાસ કરી સ્થિત રહેલો હોય, તે તત્ક્ષેત્રસ્થ [સ્થાનિક] સંઘ, ધર્મ-તીર્થને લગતો પોતાનો-કવચિત્ ખડુમસ્મત, કવચિત્ સર્વમ્મત, કવચિત્ ત્રિશિષ્ટ વ્યક્તિસમ્મત, કવચિત્ તીર્થાધિકારી-સમ્મત, અને કવચિત્ પ્રવચનાર્થ સમ્મત એવો અનુલોમ-પ્રતિલોમ સર્વ પ્રકારનો આંતર-વ્યવહાર યથાર્થ નિયત પ્રતિનિધિઓ દ્વારા સ્વનન્ત્રપણે છતાં નિઃશબ્દ રીતે યથાશક્તિ ચલાવે છે, અને ધર્મતીર્થ બાતર તન, મન, ધન વિગેરે સર્વસ્વનો ઉપયોગ અને ભોગ આપવા તત્પર રહે છે, છતાં સર્વ કાર્યપદ્ધતિઓ અને તાત્કાલીન સર્વ કર્તવ્યનિર્ણયો પણ તીર્થના તંત્રને પરનંત્રપણે પ્રવર્તાવે છે. તત્-તત્પ્રદેશોના અગારી સંઘો અને સમગ્ર દેશના અગારી સંઘ સાથે તત્તત્ક્ષેત્રસ્થ સંઘોનો-સર્વસામાન્ય કર્તવ્યનિર્ણયોમાં સમાન વ્યવહાર છતાં સર્વ સંઘોનું પ્રતિનિધિત્વ તીર્થાધિ-

મા માયિક ૪મી અને તીર્થ તુ ગામ ન ત ન્ત્ર

પતિ શાસનનાયક આચાર્યમા પ્રવિષ્ટ હોવાથી કર્તવ્યવ્યાકુળ-
દશામા તેમના તીર્થમાપેક્ષ આદેશો જ સર્વથા શરણુભૂત
થાય છે, અને તે જ શ્રેયસ્કર બને છે

૩૭ તત્તક્ષેત્રસ્થ યગાગિ સંઘોની ક્ષેત્રમર્યાદામા રહેલા,
રહેતા કે ગહેવાના ધર્માગધન માટેના નાન-મોટા ગમે તેવા
સ્થાવર-જંગમ તીર્થના સર્વ સાધનો અને તીર્થની સર્વ
નપત્તિઓ-ના, ગણલ, વર્ધન, પગ્વિર્તન, વિધનિવારણ,
યથાયોગ્ય ઉપયોગ વિગેરે પ્રવૃત્તિઓમા તીર્થ નીતિ અનુસાર
મર્વ જવાબદારી તત્તક્ષેત્રસ્થ વ્યક્તિ અને મઘોને શિરે છે

શક્તિ છતાં મજબાબદારીમા ઉપેક્ષા કરનાર કોઈ
પણ મઘ, કે તેમા અતર્ભૂત કોઈ પણ વ્યક્તિ, તીર્થાપેક્ષાના
પ્રાયશ્ચિત્તના ભાગીદાર થાય છે

તત્તક્ષેત્રસ્થ પ્રત્યેક વ્યક્તિની શક્તિને અભાવે મઘ-
અને મઘની શક્તિને અભાવે નિકટવર્તી વ્યક્તિ કે મઘ,
તે બન્નેની શક્તિને અભાવે તત્ત-પ્રદેશ માં કોઈ પણ વ્યક્તિ
કે મમમ્મ મઘ, તે બન્નેની શક્તિને અભાવે મમમ્મ દેશ-
માની કોઈ પણ વ્યક્તિ કે મમમ્મ મઘ, -તે બન્નેની શક્તિને
અભાવે મકળ શ્રમણમઘમાની વ્યક્તિ કે શ્રમણમઘ-અને
ઉંચે તીર્થપતિ આચાર્ય, તે સર્વની શક્તિને અભાવે એક
કે અનેક શ્રમણોપામક, શ્રમણોપાનિકા, શ્રમણ કે શ્રમણી
કોઈ પણ-ની શક્તિને અભાવે ગ્રામમમ્મત આર્ય રાજ્ય
તત્ત-તેની શક્તિને અભાવે તત્તક્ષેત્રમ્મ આર્ય પ્રજાગન કે

૬ રે મિ ભં તે !-શૂ ત્ર

આર્ય મહાપ્રજ્ઞજનો-તેઓની શક્તિને અભાવે સમગ્ર આર્ય મહાપ્રજ્ઞજનો કે કોઈ પણ આર્ય વ્યક્તિ-તેની શક્તિને અભાવે કોઈ પણ કુશલાનુબંધી માનવ-ને શિરે પૂર્વ પૂર્વ-ની વતીની સઘળી જવાબદારી બજાવવાનું રહે છે. અને શક્તિ સદ્ભાવે જવાબદારી પુનઃ સંપ્રાપ્ત કરવાનું અને સોંપવાનું સર્વાનું કર્તવ્ય સ્પષ્ટ જ છે.

ઇત્યાદિ અનેકવિધ તત્ત્વક્ષેત્રસ્થાદિ સંઘના કલ્પનો અર્થવિસ્તાર છે.

૩૮. તપ, સંયમ અને જ્ઞાનમય વૃક્ષ પર આરૂઢ થયેલા સર્વજ્ઞ-સર્વદર્શી તીર્થંકર લગવાન પોતાના પ્રસિદ્ધ પ્ર-પ્રકૃષ્ટવચન દ્વારા પરમ-અર્થ રૂપી પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરે છે, અને બીજ-બુદ્ધિના નિધાન એવા ગણુધરો બુદ્ધિ રૂપી વચ્ચની ઝોળીમાં ઝીલી લઈ એ અર્થપુષ્પોને વિવિધ કળા-યુક્ત-પુષ્પમાળા પેઠે ચિત્ર-વિચિત્ર કૃતિમય સૂત્ર રૂપે રચના કરે છે.

કૃતકૃત્ય છતાં તીર્થંકર તરીકેની પોતાની ફરજ સમજીને તેઓ પ્રવચન કરે છે, અને પોતાનું તેમ જ જગત્નું આત્મકંઠ્યાણુ સમજીને ગણુધરો ભક્તિભર હૃદયથી એ પ્રવચનાર્થ ઝીલે છે, અને ગ્રન્થ રૂપે ગૂંથે છે.

સમ્યક્ત્વાદિક સામાયિક ધર્મનું સંક્ષેપથી અને વિસ્તારથી પ્રતિપાદન સમજી જગજગતુઓ જે ક્રમથી અધિગમાદિક સમ્યક્ત્વ વિગેરે પ્રાપ્ત કરી યાવત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે, તે

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થંત્ર સાસનતન્ત્ર

ક્રમિક વિકાસ માર્ગમા પ્રસ્થિત થયેલા તે તે જ્ઞાનમુખોની તે તે પ્રમગે જાણી થતી બુદ્ધિવિષયક સ્વર્ગ જ્ઞાનમાઓ શાત કરવી, મર્વના મર્વ પ્રમગોના કર્તવ્ય માર્ગો સ્પષ્ટ મમજાવવા, સામાયિક ધર્મનું આગમન કરનાર બ્રહ્મકિન્નરોના સંવેગ અને વૈરાગ્ય મતન જાગૃત રહે, જ્ઞાનાચાર અને ધ્યાન માર્ગમા અવગ્રહનભૂત થાય, દેશ-કાળની પરિસ્થિતિ વિશેષમા ધર્મ અને તીર્થંત્રને કટોકટિને પ્રમગે ઈર્ષ્યુની માફક સુધ પથનું પ્રદર્શન કરવી શકે એ વિગેરે સૂત્ર રચનાના પ્રયોજનો છે, અને સામાયિક ધર્મ તેનો મુખ્ય પ્રતિપાદ વિષય છે

યદ્યપિ પ્રવચનાર્થસૂત્ર ગ્યનામા એક સામાયિક ધર્મ જ મુખ્ય અને કેન્દ્રભૂત પ્રતિપદ વિષય છે, છતા તેની સાથે મળધ ધનપના જુઠા જુઠા અર્થાધિકારોને ધ્યાનમા લખીને, મહાજ્ઞ, ધારણ, અધ્યયન, અધ્યાપન, પુનરાવર્તન, વિચારણા વિગેરે પ્રવૃત્તિઓમા સંગવડતા રહે માટે, અગ, ઉપાગ, પૂર્વ, વસ્તુ, પ્રાત્ન, પ્રાત્ન-પ્રાત્ન, શુતરકથ, અધ્યયન, ઉદ્દેશ વિગેરે વિગેરે નાના-મોટા પ્રકરણ વિભાગોપૂર્વક ગ્યના કરવામા આવી છે જે તેમ કરવામા ન આવે તો, જેમ જે હાથે સમુદ્ર તરવો ફર્લસ થઈ પડે છે, તેમ આ વિશાળ પ્રવચનના મહાજ્ઞ-ધારણ ફર્લસ થઈ પડે

તીર્થંત્ર લગવાનના મુખ્યથી ગણધરોએ માનજેલું આ પ્રવચન શુન દ્વાદશાગ કેપે ગ્યેલુ હોવાથી દ્વાદશાગી અને જ્ઞાન કેપ હોવાથી આગમ કહેવાય છે

પ્રવચન શ્રુતનો અર્થવિસ્તાર થયો જ વિસ્તૃત છે. તેનું કારણ એ છે કે—અગિય વિશ્વના, તે તે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ ગોણુ અને પ્રધાન એવા સર્વ પર્યાયોનું સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ વિજ્ઞાન યોગ્ય વિસ્તારથી તથા ઉચિત સંદેષથી સમજાવવામાં આવ્યું છે.

અનેક જ્ઞાસુ પાત્રોની જુદી જુદી જ્ઞાસાવૃત્તિઓને સંતોષે તેવી રીતે તેમાં પદાર્થવિજ્ઞાન આપવામાં આવ્યું છે.

આધ્યાત્મિક જીવનમાર્ગમાં પ્રયાણ કરનારા સામાયિક ધર્મના સાધક અનેક પાત્રોને વિવિધ સામગ્રી પુરી પાડવાની દૃષ્ટિથી તેની રચના કરવામાં આવી છે.

આજ સુધીમાં તે તે મુખ્ય અને અવાન્તર પદાર્થ વિજ્ઞાન સંબંધી શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાન વિદ્વાનોએ પદ્ધતિસર જુદા જુદા શાસ્ત્રો રચી જાળવી રાજેસા વિજ્ઞાનની સર્વ અપૂર્ણતાઓ પૂર્ણ કરીને, અને સર્વ વિપ્રપત્તિઓ શાંત કરીને તેમાં શાસ્ત્રીય વિજ્ઞાનોના સંપૂર્ણ ચથથ સિદ્ધાન્ત અર્થો ચથથાને ગુથવામાં આવ્યા છે.

તે દરેક વિજ્ઞાનોના પરસ્પર સંબંધો નક્કી કરી રાખ્યા છે. અને તે દરેકનો જગત્ના પ્રાકૃતિક સ્વરૂપ સાથે સીધો યા આડકતરો કઈ જાતનો સંબંધ છે? તે પણ તેમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

તે સર્વ વિજ્ઞાન, તેના સંબંધો, અને જગત્ સ્વરૂપ સાથેના સંબંધો વિગેરેના ચથાર્થ અધિગમથી જ્ઞાનીના

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થેણ શામનતત્ત્વ

હૃદયમા ઉત્પન્ન થતું તત્ત્વજ્ઞાન, તેથી ઉત્પન્ન થતો ચાત્રિ ભાવ, તેથી પ્રવર્તતી સામાયિક ધર્મની આગધના, તે આગધના વખતે તે તે પદાર્થોનો કેવા મનોગોમા-હૃદય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય રૂપે ઉપયોગ થાય છે ? તે વિગેરે મમ જ્ઞાનવા સાથે-તેવા સયમી જીવાત્માઓ સામાયિક ધર્મમા હુમ્મેશને હુમ્મેશ ચિથર રહે, આગળને આગળ વધે એટલે કે તેના યમ, મવેગ, નિર્વેદ ને વેગચ દફી ગહે, એટલું જ નહીં પણ ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિગત થાય, તથા પ્રવચનાર્થ શ્રુત શ્રવણગોચર થતાની માથે જ સત્પાત્ર શ્રોતાઓને પગ્માર્થનો ભોધ કરાવી સામાયિક ધર્મની આગધના તરફ આકર્ષે-લક્ષ્યાવે, એવી વિચિત્ર ખુબી ભરેલી તેની ગ્યના કવ્વામા આવી છે

ચાત્રિ ધર્મ અને શામનતત્ત્વની દૃષ્ટિથી ઉત્સર્ગ-અપવાદ, વિધિ-નિષેધ, વિકલ્પ-મજના વિગેરે વિષયવિભાગ જેમા અપદ કરવામા આવ્યો છે

જાણ, મધ્યમ અને પ્રાણ અધિકરી શ્રોતાઓને અનુમતીને વિવેચન પદ્ધતિઓ ગળવામા આવેલી છે

અણિત વિશ્વનુ સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ ગણિત અને તે ગણિત ના નિયમાનુસાર ત્રિશ્વની ત્રિજાળવિષયક સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ ઘટનાઓનુ વિજ્ઞાન તેમા સમજાવવામા આવ્યું છે

બની ગયેલા, બનતા, અને બનવાના બનાવોની યથાર્થ ઘટના જેમા સમજેલી છે

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

પદાર્થ વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી જગત્નું વિજ્ઞાન અનેક દૃષ્ટિબિંદુથી સમજાવવામાં આવ્યું છે જે ન કે:—

પ્રશ્ન: આ શું છે ? ઉત્તર: જગત છે.

પ્રશ્ન: એટલે ? ઉત્તર: વારંવાર રૂપાન્તરે તરફ જાય તે જગત

પ્રશ્ન: એવો અર્થ કેમ ? ઉત્તર: પુનઃ પુનઃ ગચ્છતિ इति જગત

પ્રશ્ન: કોણ કયાં જાય છે ? ઉત્તર: ધ્રુવ સ્વરૂપ જગત ઉત્પાદ-વ્યય સ્વરૂપે તરફ જાય છે.

જગત્ એક પ્રકારે છે:—

જગત્ સત્ છે, એક છે, પરિણામિ છે.

જગત્ અસત્ છે, અનેક છે, નિશ્ચય છે

જગત્ બે પ્રકારે છે:—જીવત્મક અજીવત્મક જગત્

છે: સાકારાનાકારોપયોગ ગ્રાહ્ય જગત્ છે: દ્રવ્ય અને પર્યાય

જગત્ છે: આદિ-અનાદિ પરિણામિ જગત્ છે: નિત્ય-અ

નિત્ય રૂપ જગત્ છે: સામાન્ય-વિશેષાત્મક જગત્ છે: સિદ્ધ-

અસિદ્ધ જગત્ છે: એક-અનેક જગત્ છે: લોક-અલોક રૂપ

જગત્ છે: પ્રમાતા-પ્રમેય રૂપ જગત્ છે: અલિલાખ્ય-અન-

લિલાખ્ય જગત્ છે: સત્-અસત્ જગત્ છે: રૂપી-અરૂપી

જગત્ છે: સક્રિય-અક્રિય જગત્ છે: સર્વગત-અસર્વગત

જગત્ છે: વ્યાપ્ય-વ્યાપક જગત્ છે: ક્ષેત્ર-ક્ષેત્રી જગત્ છે:

શબ્દ રૂપ-અર્થ રૂપ જગત્ છે: પ્રમાણ-ન્યાયિગમ્ય જગત્

સામાયિક વર્મ અને તીર્થેનુ શાસનતન્ત્ર

છે અર્પિત-અનર્પિત જગત્ છે પ્રત્યક્ષ-પરોક્ષપ્રમેય જગત્ છે દ્રવ્ય-પર્યાયાર્થિક દૃષ્ટિ આહ્ય જગત્ છે કાર્ય-કારણ રૂપ જગત્ છે ચળ-નિશ્ચળ જગત્ છે સકલાદેશ-વિકલાદેશ આહ્ય જગત્ છે વ્યવજન-અર્થ પર્યાય રૂપ જગત્ ॥

જગત્ ત્રણ પ્રકારે છે—ઉત્પાદ, વ્યય, પ્રોવ્ય રૂપ જગત્ છે દ્રવ્ય શુણ્ણ પર્યાય રૂપ જગત્ છે ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન વિષયક જગત્ છે હેય, હેય ઉપાદેય જગત્ છે

જગત્ ચાર પ્રકારે છે—પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઉપમાન, અને શબ્દ પ્રમાણથી પ્રમેય જગત્ છે ચમુ, ચમુ શિવાયની ઇંદ્રિય, અવધિ, અને દેવળ એ ચાર દર્શનઆહ્ય જગત્ છે દ્રવ્યાસ્તિકાય, માતૃકાપદાસ્તિકાય, ઉત્પન્નાસ્તિકાય, પર્યાયાસ્તિકાયમય જગત્ છે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, અને ભાવ રૂપ જગત્ છે નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ રૂપ જગત્ છે અનાદિ અનત, અનાદિ માત, સાદિ અનત, માદિ સાત જગત્ ॥ વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વાપરત્વયુક્ત જગત્ છે

જગત્ પાચ પ્રકારે છે—મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન પર્યાય, દેવળ એ પાચ જ્ઞાન આહ્ય જગત્ છે ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, જીવ, પુદ્ગળ એ પાચ અસ્તિકાયાત્મક જગત્ છે ઔપચારિક, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપક્ષમિક, ઔદયિક, પારિણામિક એ પાચ ભાવ રૂપ જગત્ છે સ્વચ્છ, દેશ, પ્રદેશ, પગમાણ અને સમયાત્મક જગત્ છે

જગત્ છ પ્રકારે છે—ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, જીવ,

૬ રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

પુદ્ગલ, કાળઃ એ છ દ્રવ્યાત્મક જગત્ છેઃ નિર્દેશ, સ્વામિત્વ, સાધન, અધિકરણ, સ્થિતિ, વિધાનઃ એ છ અનુયોગથી અધિગમ્ય જગત્ છે.

જગત્ સાત પ્રકારે છેઃ—નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર, ઋણુસૂત્ર, શબ્દ, સમભિરુદ્ધ, એવાંભૂતઃ એ સાત નયદૃષ્ટિ ગ્રાહ્ય જગત્ છેઃ સ્યાત્-સત્, સ્યાદ્-અસદ્, સ્યાત્-સદ્-અસત્, સ્યાદ્-અવ્યક્તવ્ય, સ્યાત્-સત્-સ્યાદ્-અવ્યક્તવ્ય, સાદ્-અસત્ સ્યાદ્-અવ્યક્તવ્ય, સ્યાત્ સત્ સ્યાદ્-અસત્ સ્યાદ્-અવ્યક્તવ્યઃ એ સાત વિકલ્પ પ્રતિપાદ્ય જગત્ છે.

જગત્ આઠ પ્રકારે છેઃ—સત્, સંખ્યા, ક્ષેત્ર, સ્પર્શન, કાલ, અન્તર, ભાવ, અલ્પગહુત્વઃ એ આઠ અનુયોગથી અધિગમ્ય જગત્ છે.

જગત્ નવ પ્રકારે છેઃ—જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષઃ એ નવ તત્ત્વાત્મક જગત્ છે.

પદાર્થવિજ્ઞાન, વિચારસરણી, આધ્યાત્મિક વિગેરે અનેક દૃષ્ટિગિન્દુથી જગત્ અને તેના દરેક પદાર્થોનું યથાસંભવ લક્ષણ, વિધાન અને પરીક્ષાપૂર્વક વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રવચનશ્રુતઃ—સંક્ષિપ્ત, મધ્યમ અને વિસ્તૃત વાચના-મય છેઃ સહેતુક, સનિર્યુક્તિ પદ, સચૂર્ણ પદ, સવાર્તિક અને સભાષ્ય છેઃ ઉપપત્તિયુક્ત, સપ્રશ્ન, સવ્યાકરણ, સર્વાન-યાત્મક અને સર્વપ્રમાણાત્મક વાક્યરચનાયુક્ત છેઃ સૂત્ર, અર્થ અને તદુભય રૂપ તથા ગદ્ય, પદ્ય અને તદુભય રૂપ

સામાયિક ૧મી અને તીર્થ તુ શામનતન્ત્ર

છે અગોપાગાત્મક છે, ગમિક-અગમિકાત્મક છે, અગ-
પ્રવિષ્ટ, અગળાહ્ય છે, કાલિક-ઉત્કલિ- છે, ઉત્તર્ગ-અપવાદ
રૂપ છે મમ્યગ્દરાન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્જ્ઞાનિત્ર નિરુપજુમય
છે દ્રવ્યાનુયોગ, ચગ્લુ-કગ્લુનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, અને
ધર્મકથાનુયોગ રૂ. છે મમ્યરત્વ, શુન, દેશવિરતિ અને સર્વ
વિરતિ સામાયિક ધમમય છે સામાયિક ધમમા પ્રવૃત્તિ
કગવત્રાના અપૂર્વ મામર્યુમ્ન છે તાત્પર્યગ્રહી નિર્ણયા
ત્મક નિદ્ધાન્ત તોનો સચય ઠોપ છે સત પુરુષોના હિત-
ને માટે છે, મત્પદાર્થોના વિવેચનાત્મક છે, માટે મર્વથા
મત્ત છે કેવળીમપિત છે, માટે કૈવલિ- છે પ્રતિસ્પર્ધિ
ગહિત હોવાથી અનુત્તર છે, અપ્રતિહત છે સપૂર્ણ વિશ્વ
વિષયોનું પ્રતિપાદક છે, માટે પરિપૂર્ણ છે, વિશ્વતોમુખ છે
મમ્યગ્દર્શનીને પાત્ર શકિત પ્રમલો ગમ્ય છે અમમ્યગ્દર્શ
નીને અગમ્ય છે મમ્યક ઇતા ગગ્પરિગૃહિત થવાથી વિપરી
તાર્થવિખોધ, કે અન્યથા ચોભવાથી મિથ્યા થાય છે

૪૫ ઓટલે-મામાચરી, નિયમ, તત્રચુક્તિ, આચાર,
આચાર, વ્યવહાર સર્વ અધિકારીઓના ત્રિગણ વિરચક
મર્મ કલ્પો પદ્ધતિમર શાસ્ત્રીય વિવેચનપૂર્વક શુનમા વર્ણ-
વવામા આવ્યા છે જેવા કે —

તીર્થકંપ, તીર્થ કગ્કંપ, ગણધરકંપ, મનપ્રર્થાયકંપ,
અવધિકંપ, કેવળીકંપ, શુનકંપ, આચાર્યકંપ, ઉપાધ્યાય-
કંપ, ગમ્કંપ ગણકંપ, મધકંપ, કુલકંપ, જનકંપ,

સ્થવિરકરણ, યથાકલકરણ, પરિવિગ્રહકરણ, હેતુકરણ,
ઉપરચાપનકરણ, છાત્રકરણ, ઓપરામણ, પદવિભાગનામા-
ચારી, હંચાગિ-છામામચારી, વિરકરણ, માપુરકરણ, શ્રેષ્ઠ-
કરણ, પ્રવતિનીકરણ, શ્રમણીકરણ ચૂરકરણ, શ્રાદ્ધકરણ,
વાદીકરણ, વાદકરણ, પૂર્વધરકરણ, આધારકરણ, દેવકરણ,
હન્દકરણ, રાત્તકરણ, પર્યુપણકરણ, પર્વકરણ, વિદ્યાકરણ,
પ્રભાવકરણ, પ્રતિમાપ્રતિષ્ઠાકરણ, પ્રવચ્ચાકરણ, પદપ્રતિષ્ઠા-
કરણ, દેશનાકરણ, પ્રાગચ્છિત્તકરણ, નિર્ગાનકરણ, નપસ્વીકરણ,
યોગોદ્ધત્તકરણ, ઉપધાનકરણ, વર્ણકરણ, વર્ણકરણ, ચાતુર્મા-
સિકકરણ, માસકરણ, પાસિકકરણ, દેવસિકકરણ, રાત્રિકકરણ,
ઉત્સવકરણ, નાથિકરણ, પૂજકરણ, વંદનકરણ, પ્રત્યાખ્યાન-
કરણ, કાયોત્સર્ગકરણ, પ્રતિક્રમાણકરણ, યાત્રાકરણ, મરણકરણ,
વિગેરે વિગેરે.

તથા:-શુભવિદ્યા, બુદ્ધિજ્ઞાન, ખજ્ઞાન, દીપ્તિદાન, પ્રમા-
ણશાસ્ત્ર, પ્રમેયજ્ઞાન, ચૈતન્યવિદ્યા, કાચ [નિગોદ] વિદ્યા,
આત્મવિકાસક્રમ, પદાર્થ ધર્મોની ઉત્ક્રાંતિ-અપક્રાંતિ, શબ્દ-
વિજ્ઞાન, રાત્યનીતિ, દ્રવ્યના સુબુધર્મ, પરમાણુવાદ, નિમિત્ત,
જ્યોતિષ, પદાર્થવિજ્ઞાન, અધ્યાત્મવિદ્યા, યંત્ર, મંત્ર, તંત્ર,
ગણિત, કર્મ, શિલ્પ, સંસ્કાર, વિધિવિજ્ઞાન, પ્રાચ્યશ્ચિત્ત,
પ્રત્યાખ્યાન, હેય-જ્ઞેય-ઉપાદેય વિભાગ, જનનવિદ્યા, નીતિ-
શાસ્ત્ર, જન્મવિદ્યા, ઉત્પત્તિ-યોનિવિજ્ઞાન, મસ્તિષ્કવિદ્યા, મા-
નસવિજ્ઞાન, સામુદ્રિક, કાળનિરૂપણ, દિગ્નિરૂપણ, ક્ષેત્રવિદ્યા,

મા મા યિ = વર્મ અને તીર્થ તુ શા મ ન ત ન્ય

વાસ્તુવિદ્યા, શરીરચિકિત્સા, ભાષા, કળા, યોગ, ધ્યાન, મિત્રોની વિદ્યા, પ્રતિષ્ઠા દેવ-માનવ-નાગ અને તિર્યચના આયુર કથ-ગિતિ સાધનમામત્રી તથા ગુણદોષ, વિગેરે, કપાય, હેશ્યા જડવિજ્ઞાન, પુણ્ય, પાપ, આત્મન, સ્વર બધ, નિર્જશ, મોક્ષ, તત્ત્વજ્ઞાન, દેવચરણ, શુભચરણ ધર્મસ્વરૂપ, લોકસ્વરૂપ, દ્વીપનમુદ્રજ્ઞાન, ભૂગર્ભ ભૂતળ, ભુપૃથ્થ, લોક-સ્થિતિ, કાર્ય-કારણ માનવસ્વભાવ, પ્રાણીસ્વભાવ, તપ, ઉદ્દેશ, મુનિધર્મ, જૈનધર્મ, પુરુષધર્મ, શ્રીધર્મ આર્ય-ધર્મ, વ્યક્તિધર્મ, અમાજધર્મ માનવવશ પશુ, પક્ષિ, નાગચર, રથગચર, ચતુષ્પદ, ઉગ્ર પર્વતિર્ધર્મ, ભુજપર્વતિર્ધર્મ, સ્વર્ગ, નરક, પાતાળ, આગ્રાશ, મિદ્ધિચ્છાન, અરિહત, સિદ્ધ, શાશ્વત-અશ્વત પદાર્થો દર્શનવિદ્યા, જ્ઞાન પ્રાપ્તિના સાધનો અને નિ મો, શુભકુવનામ્ર, બ્રહ્મચારીધર્મ, ચિત્ર, સંગીત, કાળચક્ર, આગેચ, વ્યયામ વનચ્છાનિગુણધર્મ, ખનિજગુણ ધર્મ, જગ વાયુ અગ્નિ ઇત્યાદિ અનેક વિજ્ઞાનો પશ્ચિમામે ગ્રીષ્મી દે આકાશગીતે મામાયિક ધર્મમા જે ગીતે મદ-દગાગ હોય તે ગીતે ચોક્કસ નિર્ણયાત્મક નિદ્ધાનોપૂર્વે દ્વારશાગીમા યથાચ્છાને વ્યવસ્થિત છે

આમયિક સૂત્રશી માટીને લો બિન્દુમાગ પર્યન્તનુ સૂત્રા મક આ શુભ અવસ્થાન છે, છતાં મહાર્થ છે

મત્ય, અપરુદ અન્નિદક, સ્વચ, મધુર દ્વિત મીત, પથ્ય અને ઉદાન છે અમરિગ, રપદાય, અગ્રા-દેવયુખા,

ક રે મિ ભાં તે !-મુ ત્ર

અર્થ અને દેશ-કાળોપયત્ત છે. અવંકાર, પદ, વિભક્તિ. વાક્ય, સમાસ. છન્દ, યતિ વિગેરે રચનામાં નિર્દોષ છે. સ્તુતિ, કેમળાદિ, અન્યૂનાધિક, અવ્યાહત, અપુનરુક્ત અગ્રામ્ય અને આત્માનુગ્રાહક છે.

૩૬. સકળ દ્વાદશાંગીનો મુખ્ય પ્રતિપાદ-વિષય સામાયિક ધર્મ છે. સામાયિક ધર્મનો સંગ્રેષ સામાયિક મહાદંડક સૂત્રમાં છે અને વિસ્તાર દ્વાદશાંગી રૂપે છે. અર્થાત્ સામાયિક દંડક મહાસૂત્ર અધ્યાક્ષર છતાં તેનો દ્વાદશાંગી રૂપ વિસ્તૃત મહાઅર્થ છે. એટલે જ એ મહાદંડક સકલ દ્વાદશાંગીનું મુખ્ય ખીજક છે. કેમકે:—

સામાયિક ધર્મ અનંત તીર્થંકરોએ અને અન્ય જીવાત્માઓએ આરાધ્યો છે, આરાધ્ય છે અને આરાધશે. જ્યારે તીર્થંકર ભગવંતો અણુગાર થઈ, મૂંડ થઈ પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારે છે, ત્યારે આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા વાક્ય ઉચ્ચારે છે—

“ કરેમિ સામાદ્યં. સર્વં સાવજ્ઞં જોગં પચ્ચક્કામિ જાવજીવાણ તિવિહં તિવિહેણં [મણેણં વાયાણ કાયેણં-ન કરેમિ, ન કારવેમિ, કરન્તંપિ અન્નં ન સમણુજાણામિ]. અપ્પાણં વોસિરામિ. ”

નિવૃત્તિ રૂપ સામાયિક ધર્મમાં યાવજીવ જન્યત્ ભાવે તત્પર રહેલા એ મહાપુરુષો પ્રવૃત્તિથી નવકોટિક નિવૃત્તિ સ્વીકારી અસાધારણ પુરુષાર્થથી સાધ્ય એવી આ મહાપ્રતિજ્ઞા અગીકાર કરી પરિણામે અર્હત જીવ કેવળી થાય

સામાયિક વર્મ અને તીર્થનું ગામનતન્ત્ર

છે ને જગ પૂજ્ય બની જગતનું કલ્યાણ કરે છે

“જાવજીવજો” એ પદો અવધિ સૂચવે છે “મણેણુ”
ત્યાદિ “તિવિહ નિવિહેણુ” નું સ્પષ્ટીકરણ છે “અપાણુ
વેમિગમિ” એ વાક્ય પ્રતિજ્ઞાપાલન માટેની સંપૂર્ણ તૈયારી
અને મામર્શ સૂચવે છે પ્રથમ અને અન્નિમ તીર્થપતિ
અન્તિમ વાક્યની પૂર્વે—

“તસ્સ પઢિક્કમામિ, નિન્દામિ, ગરિહામિ”

એ શબ્દો વધારે ઉચ્ચારે છે, ઠારણુ કે—

પ્રથમ તીર્થપતિના તીર્થમા જનસમાજની સામાન્ય
ચોગ્યતામા પ્રાણતા છતાં મરણતા અને અન્તિમ તીર્થપ-
તિના તીર્થમા વક્તા અને જડતા છે માટે બન્નેના તીર્થ-
મા અવશ્ય સપ્રતિક્રમણ સામાયિક ધર્મ છે ઝિવાયના
તીર્થ કરેના તીર્થમા પ્રાણતા અને કુશળતા હોય છે, એટલે
મત્ર પ્રયોજન મદ્દમાવે સપ્રતિક્રમણ ધર્મ છે

ગણધરે, આચાર્યો વિગેરે શ્રમણુર્ગ તથા શ્રમણીવર્ગ
તે તે તીર્થકરના તીર્થની છાયામા ગ્રહીને પ્રતિજ્ઞા વાક્ય
ઉચ્ચારતા હોવાથી પોતાના આદર્શ પુરુષ તીર્થ કરેવનું
સંબોધક “અન્તે !” પદ “કરેમિ” પદની પછી, અને
પ્રાયશ્ચિતાદિકના પ્રતિક્રમણમા પત્તન્ત્રતાસૂચક શુરુ સંબોધક
“અન્તે !” પદ “તસ્સ” પદની પછી ઉચ્ચારે છે

શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપામિકાઓ પણ પોતાના
દેશ આરાધન માટે ચોડાવણા ફેરફાર સાથે આ જ પ્રતિજ્ઞા

વાક્ય ઉચ્ચારે છે. એટલે કે—દેશ આરાધક એવા તેઓને “સૂત્ર” અને “કરંતંપિ” ઇત્યાદિ શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરવાની આવશ્યકતા જ રહેતી નથી. અને “જીવાએ” ને બદલે “નિયમ” તથા “તિવિહ” ને બદલે “દુર્વિહ” ઉચ્ચારે છે.

આ મહાસૂત્ર શાશ્વત્ છે, સર્વ તીર્થંકરો મહાલિનિ-ધકમણ વખતે તેનો ઉચ્ચાર કરે છે. પ્રથમ તીર્થપતિએ તેનો ઉચ્ચાર કર્યો છે. અંતિમ તીર્થપતિ મહાવીર દેવે તેનો ઉચ્ચાર કર્યો છે. લગત્તિશયો એવા અમે સર્વ શ્રમણોએ ઉચ્ચાર કર્યો છે. હવે પછીના અન્ય શ્રમણો અને શ્રમણોપાસકો પણ તેનો ઉચ્ચાર કરશે.

તીર્થંકર લગવંતનું વ્યક્તિગત એ પ્રતિજ્ઞાવાક્ય સમુદાયનું થયું છે, તેમાંથી દ્વાદશાંગી શ્રુતનું ઉત્થાન થયું છે; અને તે દ્વાદશાંગીમાં આદિ બીજ તરીકે પ્રતિષ્ઠિત છે.

“ઉપન્નેદ્ વા ષિગમેદ્ વા ધુવેદ્ વા”

એ અર્થત્રિપદી યદ્યપિ દ્વાદશાંગીનું બીજ છે, પરંતુ તે માત્ર પદાર્થવિજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી—નહીં કે જીવન-કર્તવ્યની દૃષ્ટિથી—છે.

પદાર્થવિજ્ઞાનનું પ્રયોજન શું ? સામાયિક ધર્મનું આરાધન. સામાયિક ધર્મના આરાધનનું પ્રયોજન શું ? મોક્ષ. આ રીતે પરિણામે સામાયિક સૂત્ર જ સકળ દ્વાદશાંગીનું મુખ્ય બીજક છે. અર્થત્રિપદી સમ્યગ્જ્ઞાનમય છે. ત્યારે સામાયિક સૂત્ર સમ્યક્ચારિત્ર એટલે રત્નત્રયાત્મક છે.

મા માયિક ૧મું અને તીર્થંતુ શાસનતન્ત્ર

અર્થાત્ મામાયિક-સૂત્રથી માહીને હોડ-ગિન્દુમાર પરિન્તના શ્રુતનો માગ આગ્રિ છે, અને ચારિત્રનો માગ મોક્ષ છે આ મહાસૂત્રમા મહોપથી પડાવશ્યક ધર્મોનો સમાવેશ આ પ્રમાણે થયેલો છે —

[૧] “કરેમિ સામાધય ” એ પદો, મામાયિક ધર્મ, આત્મ-પ્રગતિ, આત્મ-વિકાસ સૂચવે છે મમિતિ, શ્રુતિ, મુનિધર્મ, અનુપ્રેક્ષા પરિપહજ્ય, આગ્રિ અને તપ વિગેરે આમ્મરોધક-અવર અને નિર્જા રૂપ, શીજ-નત અને મહાચાગમય મામાયિક ધર્મ સૂચવે છે

[૨] “મલ્લ સાવજ્જ જોગ પચ્ચકખામિ” આ વાક્ય પ્રત્યાખ્યાન સૂચવે છે, ત્યાગ સૂચવે છે, આસ વથી વિરતિ સૂચવે છે હિમાદિસ આસવોની વિરતિસૂચક વાક્ય છે એટલે કે-પાપ મહામન, પાપ અણુમનો અને શિક્ષામતો એ સર્વ પ્રત્યાખ્યાન સ્વરૂપ છે

[૩] પ્રથમ “ જાન્તે ! ” પદ, ચતુર્વિંશતિ છત્તનું અથવા તે તે તીર્થમા ઉચ્ચાર થતી વખતે તે તે તીર્થંતરુ સમાગક પદ છે

[૪] “ તસ્સ પઠિક્કમામિ, નિન્દામિ, ગરિહામિ ” એ પદો પ્રતિક્રમણ રૂપ, પ્રાયશ્ચિત્ત-નિર્જગ રૂપ છે દોષશોધક છે

[૫] “ તસ્મ ” પછીનું “ જાન્તે ! ” પદ, શુરુ સાક્ષિપૂર્વક પ્રાયશ્ચિત્ત અને પ્રતિક્રમણ કરતા શુરુમ જોધક

પદ છે. તે શુરુવન્દન, નમન, ભક્તિ, પ્રતિપત્તિ વિગેરે સૂચ્ય છે.

[૬] “ અપ્પાણું ચોસિરામ ” એ પદો, સામાયિક ધર્મની આરાધના ખતર કાયાનો-ઉત્સર્ગ-ત્યાગ, ધ્યાનમાં લીનતા અને સર્વસ્વના ભોગની તૈયારી સૂચ્ય છે.

એ પ્રમાણે સક્ષેપમાં છ આવશ્યકો, તેનો અર્થવિસ્તાર અને તેના સંબંધમાં આવનાં બીજા નિરુક્તાર્થો આ સૂત્ર સાથે સંબંધ ધરાવી દ્વાદશાંગ રૂપ બની જાય છે અર્થાત્ સકળ દ્વાદશાંગીમાં પ્રાણ રૂપે આ મહાદંડક સૂત્ર ગિરાજે છે.

સંક્ષિપ્ત છતાં આ સૂત્રની રચના-પરિપાટી જ એવી વિચિત્ર છે કે-જ્યારે બુદ્ધિનિધાન અનેક પુરુષો તેની વિભાષા વિચારવા માંડે છે, ત્યારે તેઓમાં બુદ્ધિની વિચિત્રતાને લીધે છ વર્ગ પડી જાય છે.

આવું આ મહાદંડક સૂત્ર દ્વાદશાંગીમાં પ્રવિષ્ટ છે, છતાં દ્વાદશાંગીના અનધિકારી એવા શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપાસિકાઓ પણ તે મહાસૂત્ર દ્વારા યથાશક્તિ સામાયિક ધર્મ આરાધી શકે માટે તેની અંગ-બાહ્ય પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે

૪૦. તીર્થ, તીર્થકર અને સામાયિક ધર્મ, તીર્થકર પ્રતિમા, આચાર્ય અને ચતુર્વિધ સંઘ વિગેરે તીર્થના પ્રધાન અંગોની પેઠે તીર્થપ્રવિષ્ટ પ્રવચન શ્રુત પણ તીર્થનું પ્રધાન અંગ છે, અને તીર્થને સદા માર્ગદર્શક છે.

અધ્યયન-અધ્યાપનના યોગ્યયોગ્ય વખત અને અધિ-

સા મા યિ ૮ વ મ્ અ ને તી ર્ વ નુ ગા મ ન ત ન્ય

કાગી પાત્રો પ્રમાણે અજ્ઞાનની ક્રમગત યોજના શુનાર્થે પવિત્રામ પામે તેવી યોગ્યતા મપદક યોગોદ્દહનાદિ૪ તપો નુદાન પ્રવૃત્તિ કાળઅકુલાદિ૪ નિર્વિઘ્નતા અને શુદ્ધિપપાદક પ્રકારેમા પ્રવૃત્તિ ૪૭૬, અર્થ અને તદુલયના રાષ્ટ્રોચ્ચાર અને રાષ્ટ્ર બોધ ગિર્યોને કેમ થાય ? તેની યોજનાઓ ગ્લનાધિગોની પદવીપ્રદાનયોગ્યતાનો નિર્ણય સુદ્ધમાર્થોનુ નોપપત્તિ૪ અપદ્વીકગ્લ મદેહ નિવગ્લ પ્રવચનાર્થનું મયુ- ક્તિપૂર્વક મર્વો કૃષ્ટત્વ વ્યવસ્થાપન વાચના, પ્રવૃત્તિ, પગ વર્તના, ધર્મકથા અને અનુગ્રહા એ પચવિધ સ્વાધ્યાય પ્રવૃત્તિના મર્વ તત્રની યથાયે ગ્ય મર્વ વ્યવસ્થા, અને તેમા મપૂર્ણ નિગીક્ષત સ્વાધ્યાય પ્રવૃત્તિમા યથાયોગ્ય વ્યવસ્થા રદ્યા કરે તે ખાતર ગુરુકુળવામની અન્ય મમગ્ર પ્રવૃત્તિઓ- મા પણ સુતત્રણા, વ્ય-સ્થા અને નિયમીતતા સપાદન વિગેરે પ્રવચનશ્રુતના પઠન-પાઠનની મર્વ વ્યવસ્થા, શાસ નાધિપતિ આસનાયાર્થવાચક આચાર્યના નિદેશસ્થાયિ ઉપા- દ્યાય મર્વ અધિકાર અને મર્વ મત્તા માથે સ્વકર્તાવ્ય અને સ્વાત્મક-યાણુ મમગ્રને તીર્થતત્રના કૃપ અને પરિસ્થિતિ પ્રમાણે ચલાવે છે જેથી તે શ્રુત મત્પાત્રોને સુલભ સુમાદ્ય અને આત્મકલ્યાણુક થાય છે

૪૧ જે શ્રુત નિર્વાણુ માગમા મુસાકરી કરવાને ઉત્તમ વાહન ૩૫ ॥ જે શ્રુત નિર્વાણુપ્રાપ્તિનુ મુખ્ય દ્વાર છે જે શ્રુતની ગ્યના માત્ર ૪૮ સર્વવિપ્રતિપત્તિઓને દરથી જ

ઉપશમાવે છે. જે શ્રુત [તીર્થની] સીમાઓને ધારણ કરે છે. જે શ્રુત મોહની જાગને તોડી નાંખે છે. જે શ્રુત અગાધ યોધ અને અમીન અર્થપદોથી ભરપુર છે. જે શ્રુત ભિન્ન ભિન્ન વિષયપ્રતિપાદક અમીતગમોથી વ્યાપ્ત છે. જે શ્રુત ચિત્ર-વિચિત્ર રચનાથી જ્ઞાની પુરુષોને આહ્વાદ ઉત્પન્ન કરે છે. જે શ્રુતનો ભાર મહા બુદ્ધિનિધાન મુનિપુંગવો જ વહન કરી શકે છે. જે શ્રુત વ્રત અને ચારિત્ર રૂપે પરિણામ પામે છે. જે શ્રુત-સિદ્ધિ છે, સંયમ માર્ગમાં સદા નન્દી [મંગળમય] છે, સમ્યગ્દર્શની દેવ-દાનવ, માનવ-અને તિયગ્ગણે અદ્ભૂત ભાવથી પૂજેલું, માનેલું અને સત્કારેલું છે. ત્રણત્રોકનો વિચાર તથા મર્ત્ય અને દેવાસુર રૂપ ત્રિત્રોકમય જગતના સર્વ ભાવો જેમાં પ્રતિષ્ઠિત છે.

તે શ્રુતના જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થતો શ્રુત સામાયિક રૂપ ધર્મ, ઉત્તરોત્તર ઉત્તર ધર્મ એટલે સર્વ સંયમ રૂપ ચારિત્ર ધર્મની વૃદ્ધિમાં નિમિત્તભૂત થઈ ચારિત્ર ધર્મની વૃદ્ધિ કરે, વૃદ્ધિ કરે.

સદા વિજયવંત એ શ્રુતનું સર્વથા મંગળ હો ! મંગળ હો ! સદા તે વિજય પામે ! વિજય પામે !

હુ ભવ્યો ! હું તેને પ્રયત્નપૂર્વક ભાવથી નમસ્કાર કરું છું, નમસ્કાર કરું છું. ”

“ અમે પણ પ્રયત્નપૂર્વક ભાવથી નમસ્કાર કરીએ છીએ, નમસ્કાર કરીએ છીએ. ”

૪૨. “ તીર્થ [શાસનતાંત્ર રૂપ સમ્યગ્દર્શન], પ્રવચન [સત્યતત્ત્વપ્રતિપાદક સમ્યગ્ જ્ઞાન] અને ધર્મ

સામાયિક ૧મી અને તીર્થંત્ર શાસનતન્ત્ર

[સામાયિક ૩૫ સમ્યક્ચારિત્ર], અથવા-તીર્થંત્ર દેવ
[સમ્યગ્દર્શન] મત્યધર્મ [પ્રત્યગોષ્ઠ સમ્યગ્ જ્ઞાન] અને
શ્રમણનિર્ઘય શુરો [સમ્યક્ચારિત્ર], અથવા સમ્યગ્દર્શન,
સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણ તરવો વિષે રુચિ
ધારી વિધિપૂર્વક શામનમા પ્રવિષ્ટ સી કે પુરુષ વ્યક્તિ કે
અનેક વ્યક્તિઓ, એક કુટુંબ કે અનેક કુટુંબો, એક સમાજ
કે અનેક સમાજો, એક જાતિ કે અનેક જાતિઓ વિગેરે, અને
ઉત્તરોત્તર તત્ત્વતાનો શામનના મહ્યો છે

એ ત્રણ તરવો વિષે રુચિવત છતાં વિધિપૂર્વક શા
મનમા અપ્રવિષ્ટ શામનના મહ્યો નથી

વિધિપૂર્વક પ્રવિષ્ટ છતાં દરેકાપૂર્વક શામન વિરુદ્ધ
વર્તન કે વાણી અથાવનર, અરુચિવત, મદિગ્ધ, વ્યામૂઢ,
ત્રિહાસક, નિહિવડ, ઘાતક વિગેરે ગમે તેવા સમર્થ છતાં
શામનના મહ્યો નથી

ચોક્કસ હેતુપૂર્વક સુપ્રયુક્ત અનેક અગ-પ્રત્યગોના
મમુહાત્મક વ્યવસ્થિત થતી મર્વ ફિરા, જેમ ડોઈ પણ
અગ-પ્રત્યગમા ક્ષતિ પહોંચવાથી શેકાઈ જાય છે, તેમ
ચોક્કસ હેતુઓપૂર્વક સુપ્રયુક્ત અગ-પ્રત્યગોના મમુહાત્મક
ધર્મ અને તીર્થના ડોઈ પણ અગ-પ્રત્યગ તરફની અરુચિ
તીર્થ અને ધર્મ તરફની મપૂર્ણ અરુચિનું કાગળ હોવાથી
અપ્ય અરુચિવત પણ શામનના મહ્ય થવાની યોગ્યતા
ધરાવવાને યોગ્ય થઈ શકતા નથી

૪૩. અનાદ્યનન્ત તીર્થને નમન કરનાર તીર્થંકર પ્રભુ ઉત્પાદક છતાં તીર્થનું અંગ છે. સામાયિક ધર્મ માટે તીર્થ હોવા છતાં એ ધર્મ, તીર્થનું સાધ્ય અને રક્ષ્ય અંગ છે. પ્રવચનશ્રુત અને સંઘ પણ તીર્થના સહાયકારી અંગ છે. મોક્ષ પણ તીર્થનું પરંપરાએ અતિમ સાધ્ય અંગ છે. અર્થાત્ તીર્થતંત્ર સર્વ અંગોનું વ્યાપક મહાઅંગી રૂપ છે.

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રમય તીર્થ છે, છતાં તીર્થ સમ્યગ્દર્શન પ્રધાન છે. પ્રવચનશ્રુત સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રધાન છે, અને શ્રમણોપાસકથી માંડીને તીર્થંકર ભગવંતનો સકળ શ્રમણ સંઘ સમ્યક્ચારિત્ર પ્રધાન છે.

આ ધર્મતીર્થ, પ્રાણીઓને સંસાર સમુદ્રથી તારવાને સમર્થ ઉત્તમ વહાણુ સમાન છે માટે તીર્થ છે. સામાયિક ધર્મ રૂપ અગાધ શાંતિના સાગરમાં સરળતાપૂર્વક પ્રવેશ કરવાને સર્વ પ્રકારની સગવડ સાથે બાંધેલા તીર્થ-ઘાટ ઓવારા સમાન છે માટે તીર્થ છે.

તીર્થ સાથે અનન્તર કે પરંપરાએ સંબંધ ધરાવનાર કોઈ પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ અને તેનાં નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ સર્વ કાંઈ જેનો સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર સાથે અનન્તર કે પરંપરાએ સંબંધ હોય તે સર્વ તીર્થ છે. એટલે કે—

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર, સામાયિક, સામાયિકના સાધનો, દ્વાદશાંગી, દર્શન-તંત્ર-કલ્પ-રચના, અંધ,

સામાયિક પૂર્વ અને તીર્થે નુ શામનતન્ત્ર

ગણધર, પ્રથમ ગણધર, શાસનપતિ અચાર્ય, કોઈ પણ આચાર્ય, મુનિ, સ્ત્રી-પુરુષ વ્યક્તિ, કુલ, ગણ, શ્રમણી, પ્રવર્તિની, મહત્તમ, ગણિ, સ્થવિ, ઉપાધ્યાય, તીર્થે જ ભગવાન, પદ, સૂત્ર, ગ્રંથ, પુસ્તક, દર્શન-જ્ઞાન-ચાગ્રિના ઉપકરણો, મમવમરણ, ચૈત્યવૃક્ષ, ધર્મચક્ર, વામચૂર્ણ, તીર્થે જ અર્હત ભગવત વિગેરે પૂજન પુરુષોના માતા-પિતા, ગ્રામ, ગ્રામ, ગ્રામ, તેમના અગની કોઈ પણ વસ્તુ, ચ્યવન-જન્મ-નિષ્ક્રમણ-જ્ઞાનોત્પત્તિ-નિર્વાણ તથા તેમના જીવનના બીજા પ્રસંગો સાથે સબધ ધરાવતા માતાને સ્વપ્રદર્શન વિગેરે કોઈ પણ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ વિગેરે, દર્શનવિગુહિ, માનસિક ભાવ પૂર્વધર, તીર્થે જ દર્શિકના નામ, તેમની પ્રતિમાઓ, તેમના પૂર્વભવો તથા સામાયિક સ્થિતિ, દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર વિગુહિના ઉત્તેજક પ્રસંગો-મહોત્સવો, ઉદ્યાપના, મહાયાત્રા અને તેમા અગ-પ્રત્યગ રૂપ વધરાતા માધનો, પગ પગ, પદપર પગ, પદવીઓ વિગેરેમા જ્યાં અશત કે સપૂર્ણ રીતે દર્શનાદિકનો સબધ હોય, દર્શનાદિકની મુદ્રા હોય તે મર્વ તીર્થ છે

પતિત-પાવન તીર્થનો, અયોગ્ય વ્યક્તિઓ અયોગ્ય લાભ ન ઉઠાવે તેની અપભ્રામના ન થાય, મદા પ્રભાવના થતી રહે, અને સત્યાત્ર યોગ્ય વ્યક્તિઓ તેનો સુયોગ્ય લાભ જેમ મુલ્ય ગીને લઈ ગડે, તેવા કોઈ પણ પ્રયત્નો કરવા કરાવવા અને અનુમોદવાનું તીર્થના પ્રત્યેક સભ્યનું મપૂર્ણ કર્તવ્ય છે

૪૩. ઈત્યાદિ અનેકવિધ ધર્મ અને તીર્થના શાસન-
તંત્રના દ્રવ્યનો ત્રિકાલાળાધિત અર્થવિસ્તાર છતાં, સંજોગ
વિશેષ, સ્થળવિશેષ, સમયવિશેષ અને પરિસ્થિતિવિશેષમાં-
તીર્થસક્રાન્ત, નિઃસ્વાર્થ, નિર્દોષી, પ્રવચનાર્થવેદિ શિષ્ટોએ અ-
નિન્દિત, પરિણામદર્શી મહાનુભાવ વ્યક્તિ જ ધર્મ, તીર્થ
અને સંઘને શરણુરૂપ હો ! અને શ્રી તીર્થનું સર્વદા, સર્વત્ર
સર્વ રીતે મંગળ હો ! ભદ્ર હો ! શુભ હો ! ”

“ અમે પણ એ જ ઈચ્છીએ છીએ કે-શ્રી તીર્થનું
સર્વદા, સર્વત્ર સર્વ રીતે મંગળ હો ! ભદ્ર હો ! શુભ હો ! ”
એમ સર્વ પરિપદોમાંથી શ્રી તીર્થ પર આશીર્વાદનો પ્રવાહ
વહેવા લાગ્યો. અને જગતના સર્વ મંગળો કેમ જાણે તેના
ઉપર ઉતરતાં હોય ! તેમ મંગળમય વાતાવરણ છાઈ રહ્યું.

૪૪. “ અહો ! ભવ્યો ! જગત્કલ્યાણકર શાશ્વત
માર્ગના પુનરુત્થાનનો આજે દિવસ છે. આજે જગતમાં
સર્વત્ર ઉદ્ઘાસ અને ઉત્સવ પ્રવર્તી રહ્યા છે અને હજુ સાંભળો-
૪૫. નામ—આ ચોવીશમા ધર્મ-શાસનતંત્રનું નામ

“ ભગવાન વર્ધમાન સ્વામિનું ધર્મ-તીર્થ છે.”
સંસ્થાપક—ઇક્ષ્વાકુ વંશની જ્ઞાત શાળામાં જન્મેલા,
મહા ઉગ્ર તપસ્વી, જીન એટલે જ અહંત, કેવળજ્ઞાની
એટલે જ સર્વજ્ઞ, સ્નાતક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ એટલે જ
આત્મશ્રેષ્ઠ, એવા ધર્મ-ચક્રી દેવાધિદેવ પુરુષોત્તમ ભગવાન
મહાવીર વર્ધમાન સ્વામિ આ ધર્મતીર્થના સંસ્થાપક છે.

સામાયિક વર્ષ અને તીર્થે નુ શાસનતન્ત્ર

સ્થળ—તિર્થકુલોડની મધ્યમા અમુખ્ય દ્વીપ મમુદ્રોની
બરાબર વચ્ચે ગ્હેલા જળુ નામના દ્વીપના ભારત
ક્ષેત્રના દક્ષિણાર્ધ ભાગમાં ગંગા-સિંધુના વચ્ચેના
જાના પ્રદેશમાં આવી ગ્હેલા-સર્વ ગીતે સમૃદ્ધ મગધ
મહાને વિષે અપાપા નામની નિષ્પાપા નગરીની બહુ
પશ્ચિમમાં શેલી રહેવા મહાસેન નામના વનોદાનના
એક ભાગમાં દેવાસુરોએ રચેલા મહાઅભવસરણના
મધ્ય ભાગમાં ચૈત્યવૃક્ષ નીચે આવી ગ્હેલા મિહાસન
પર બેસીને, દેવાસુર, નગ-નારી અને તિય ચોની પત્નિ
પટો વચ્ચે સ્વયં બગવાને પોતે જ સકળ સામગ્રી મહિન
માગોપગ આ ધર્મતીર્થ સ્થાપ્યું છે

કાળ—આ અવસર્પિણી કાળના નવ કોડા ઝેડી સાગરા
પરો બધતીલ થયા ત્યારે, અને શ્રી ઋષભદેવાદિક
ત્રેતીય તીર્થ-પ્રવર્તકાના તીથો પ્રવર્તી ચૂક્યા પછી,
અતુલ આરઠનો અત ભાગ પમાર થાય છે, ત્યારે આજે
વૈશાખ શુદ્ધ ૧૧ ના દિવસના પૂર્વાર્ધ ભાગમાં સૂર્યોદય
થતા જ પ્રથમ પૌરુષી વખતે તીર્થ સ્થાપ્યું છે જેની
મ્યાપૂના પછીની આ બીજી પૌરુષી પમાર થાય છે

[વદમાહસુદ્ધપક્ષાશ્વીન પુષ્યવદેસકાલમ્મિ ।

મહાનેળયણુજ્ઞાને અણન્તર પરપરં સેમ ॥ ૧ ॥]

ઉદ્દેશ—ભગવાન મહાવીર પદ્મભાસ્કરે સ્વયં આચરણ કરી
મકટ કદેલો નિષ્પાય અપ્રનિકમણુ સામાયિક મહાધર્મને

સત્પાત્ર જગત્જંતુઓ જે રીતે સુલભતાપૂર્વક પ્રાપ્ત કરી શાશ્વત્ કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરે, તે રીતે સાધનો યોજવાં એ આ તીર્થ સ્થાપનાનો પ્રધાન ઉદ્દેશ છે.

સંપત્તિ—સર્વ ભાગ્ય પરિણામિની અને સર્વાતિશાયિની વાણી દ્વારા અજ્ઞાન ધર્મોપદેશ વહે, શ્રી લગવાને સર્વ શ્રોતાવર્ગમાં પ્રથમથી જ પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરી ધર્મ અને તીર્થ ખાતર સર્વસ્વનો ભોગ આપવાની મનોવૃત્તિ રૂપ ક્ષેત્રમાં અવન્ધ્ય એવું જે યોધાથી જ વાળ્યું છે, તે અને તેમાંથી ફલિત થતાં બીજા પાણુ તીર્થ, દ્વાદશાંગી, મુનિ-શુવન વિગેરે દૃશ્ય, અદૃશ્ય કૃણો, અગમ્ય અને ઉત્તરોત્તર પરંપરાનુબંધી એવી એ સર્વ તીર્થની સ્થાયિ સંપત્તિ છે.

સહયો—ભારતવર્ષમાં ઉત્પન્ન થયેલા, વાસચૂર્ણ પ્રક્ષેપાદિક-વિધિપૂર્વક તીર્થમાં પ્રવિષ્ટ, સમ્યગ્દર્શની માનવ જીવા-ત્માઓ લગવાનું વર્ધમાન દેવના આ શાસનતીર્થના સહયો છે.

અધિકારિવર્ગ—તીર્થના સહયોમાંના ક્ષેત્રાદિક ઉત્તમ આર્ય પરિસ્થિતિમાં જન્મેલા સંસ્કારશુદ્ધ વ્યક્તિઓ તીર્થતંત્રના અધિકાર પદ ઉપર નિયુક્ત કરવામાં આવે છે.

ગણુધરો—મગવાન મહાવીર પરમાત્માના ઉપદેશને સૌથી પહેલો ઝીણનારા અમને અગ્યાર વિપ્રોને પ્રથમ દિક્ષા આપી, દ્વાદશાંગી રચનાની અનુસાર આપી, ગણોના સ્વા-

મા મા યિ = ૧ મં અને તીર્થં તુ ગામ ન તન્ત્ર

મી આપી ગણુધન પદથી વિભૂષિત કરવાનો મહાન
અનુગ્રહ શ્રી જે તે જ કર્યો છે

ગણેા—લગવાન મહાનીર પ્રભુના આ આમનમા આઠમા અને
નવમા ગણુધનની તથા દશમા અને અગ્યાત્મા ગણુધનની
વાચના મમાન હોવાથી ગણુ નવ છે, એટલે દ્વાદશાગી
ની વાચના પણ નવ છે

શ્રુત—મહાભિનિષ્ક્રમણ વખતે પ્રતિજ્ઞા વાક્ય રૂપે સ્વયં
લગવાને ઉચ્ચારેલુ શાશ્વત્ એવું સામાયિક મૂત્ર, અને
કૈવલ્ય પ્રાપ્ત કર્યા પછી લગવતે કગેલા પ્રમિદ્ધ આદ્ય
પ્રવચન પછી તે સૂત્રને અનુસારે લગવતના શ્રીમુખ્યથી
ત્રિપદી પ્રાપ્ત કરી ગણુધરોએ એકી વિશાળ દ્વાદશાગી
તીર્થંતુ શુન છે

મધ—અમે વિગેરે સર્વ શ્રમણો લગવાન મહાવીરના તી-
થમા શ્રમણ સઘ છીએ, આયર્થિક દના વિગેરે શ્રમણી
નધ છે વિગેરે શ્રમણોપામક સઘ છે, અને
વિગેરે શ્રમણોપામિકા નધ છે એમ લગવાન મહાવીરના
તીથમા અતુનિધ નધ છે

તીર્થાનુજ્ઞા—ત્રણ વાગ વાસણેપનો પ્રણેપ કરી “૬૦૪, ગુણ,
પર્યાય’થી મમત્ર તીર્થની અનુજ્ઞા આપી તીર્થના સર્વાધિ
કારા મોપવાથી એ દયાળુ પગ્માત્માએ અમને અત્યન્ત
અનુગૃહિત કર્યા છે

ક દે મિ ભં તે !-શુ વ

ગણાનુગા—યથસ્વી અને દીર્ઘાયુષી મુધર્મા નામના પાંચમા મહાશ્રમણને સમગ્ર તીર્થના મહાન ગણસ્વામી તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા છે.

મહાપ્રવર્તિની—અંપાપતિ દધિવાહન રાજના બાળપ્રસથારિણી પુત્રી વમુમતી આર્યાઅંદના નામે લગવાના શાસનમાં આઘ પ્રવર્તિની પદે નિયુક્ત છે.

તીર્થપ્રવર્તન કાળ—આ ભારતવર્ષમાં યથાશક્તિ સામાયિક ધર્મનું આરાધન કરનારા એક પાશુ શ્રમણ નિર્થન્ય, શ્રમણી નિર્થન્યી, શ્રમણોપાસક કે શ્રમણોપાસિકા જ્યાં સુધી વિદ્યમાન હશે, ત્યાંસુધી આર્હત્તીર્થ, આર્હત્તપ્રવચન, સામાયિક ધર્મ અને શ્રમણસંઘ અવિનિષ્ઠ પરંપરાએ સદા વિજયવંત છે હત્યાદિ.

“ મદ્રં શ્રી જિનશાસનાય, મક્કલં શ્રી વર્ધમાનતીર્થાય,
શુભં શ્રી ધર્મસામ્રાજ્યાય ”

“ મદ્રં શ્રી જિનશાસનાય, મક્કલં શ્રી વર્ધમાનતીર્થાય,
શુભં શ્રી ધર્મસામ્રાજ્યાય ”

“ હે મહાશ્રમણો અને મહાશ્રમણીઓ !

તમે, ભદ્ર-સમુદ્રથી તરંગ અને અનેક પ્રાણીઓને તારવા સમર્થ એવા પ્રવહણુ તુલ્ય આ મહાશાયન તીર્થનો આશ્રય કર્યો છે, માટે હવેથી તમે જ્યાં જે પરિસ્થિતિમાં હો, ત્યાં તે પરિસ્થિતિમાં-શુર્વાસા અને શાસનતન્ત્ર પરતન્ત્રતાને કહી

મા માયિક ધર્મ અને તીર્થનું ગામન તન્ત્ર

વિમર્યા વિના મામાયિક ધર્મનું એવી રીતે આરાધન કરો અને એવી રીતે પ્રતિપદન કરો, કે જેથી કરીને સર્વ મત્પાત્ર પ્રાણીઓને તે સુશ્રદ્ધેય, સુસેય અને સુઉપાદેય થાય તેમ કરતા કરતા આ ભૂમહા પન્ન ગ્રામાનુગ્રામ અપ્રતિ બદ્ધ વિહાર કરો, ભગવાનનું ગામન પ્રવર્તવો અને જગત્મા મેક્ષ માર્ગ સુલભ કરવા પ્રયત્ન ચલાવો. ગમે તેવા મહાન્મા મહાન્ લાલોની લાલચમા પડીને કે વ્યામોહજનક પ્રમગોથી અન્તર્જન્મને તીર્થનિગ્પેક્ષ ન થઈ જવાય તેની પુરેપુરી મ.વચેતી રાખજો.

તીર્થનિગ્પેક્ષ થવામા પ્રત્યવાય છે, મધનું અપમગણ કે ગમે તેવી દુર્ઘટ પરિસ્થિતિમા પણ મહા તીર્થને આધિનપણે વર્તવામા મન્ન મધનું સદા નિગ્પાય મગા છે, કદ્યાણુ છે, લદ્ કે એમ વિચારી કન્યભોક્ત્રુક મહાનુભાવ પુન્ડ્રોએ અમાધાન્નુ હઠનાથી તીર્થનું મેવન કરવું, કરાવવું અને કરનન્ને મદદગાર થવું, તથા મમર્થ વ્યક્તિઓએ તીર્થની મહા પ્રમાદનાઓ, તેમ જ પ્રત્યેક સભ્યે યથાશક્તિ પ્રભાવનાઓ પ્રવર્તવવી જોઈએ.

૪૬. પ્રાણી માત્રના મર્મ પ્રકાશના જીવન કરતા માનવજીવન કેમ જાતો સર્વ જીવનોનું કેન્દ્રબૂત એક વિશિષ્ટ જીવન હોય ? માનવજીવન પ્રાપ્ત કરવું ઘણું જ સુઝકેલ છે, પ્રાપ્ત કરીને પણ માનવજીવનથી બદ થયેલો પ્રાણી ફરીથી મહા પ્રયાને જ માનવજીવન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

ક રે મિ ભં તે !-શૂંચ

દુર્લભ એવું માનવજીવન પ્રાપ્ત કરીને જે પ્રાણી કુશળ સામગ્રી પ્રાપ્ત કરતો નથી તે પ્રાણી મનુષ્યકાળે ઘણો જ શોકાતુર થાય છે, મરણના આક્રમણ વખતે પોતાને અશરણ બોધને તે ઘણો જ ગલરાય છે. દુર્લભ અને વિદ્યુતના જેવું અંચળ માનવજીવન, પામીને પ્રાણી પ્રમાદ પરવશ થાય છે, તે સત્યરુપ નથી પણ કાયર માનવ છે, પામર પ્રાણી છે.

માનવજીવન, ઉત્તમ-આર્ય-ક્ષેત્ર-જાતિ અને કુળ, રૂપ, આરોગ્ય, દીર્ઘાયુષ, ઇન્દ્રિયપદ્ધતા, નિવૃત્તિ, અનુકુળતા, તીર્થપ્રાપ્તિ, ધર્મદેશક ગુરુ, શ્રવણમનન, બોધનું અવધારણ, નિર્મળ શ્રદ્ધા, સામાયિક ધર્મની પ્રાપ્તિ અને તેનું પાલન. તથા નિર્વાણ: એ સર્વ સામગ્રી ઉત્તરોત્તર વિશેષને વિશેષ દુર્લભ છે. માટે—

આળસ, મોહ, સામાયિક ધર્મ તરફ અવજ્ઞા, ગર્વ, ક્રોધ, પ્રમાદ, કૃપણતા, લય, શોક, અજ્ઞાન, સાંસારિક અટપટી ઘટમાળ, નાટકાદિમાં કુતૂહળ, અને રમતગમ્મતના પ્રસંગો વિગેરેનો ત્યાગ કરીને કર્મશત્રુઓ સાથેના યુદ્ધમાં કુશળ એવા નિરોગી ભડ આત્માઓએ વ્રત-વાહન પર આરૂઢ થઈ ઉત્તમ ક્ષમાનું કવચ ધારણ કરવું, ગીતાર્થતા રૂપી કુશળતા, યથાયોગ્ય દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળ અને ભાવની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે વર્તન રૂપી રાજ્યનીતિ, અને યથાપ્રસંગે અન્યૂનાધિક પ્રવૃત્તિ રૂપી ચતુરાઈ ધારણ કરી, તપોનુષ્ઠાનોમાં તથા ક્ષોપસર્ગ રૂપી કિહ્વાઓ તોડી પાડવામાં અ-

